

”Med Gud på vår side”

En analyse av religionens plass i den politiske diskursen
hos Alija Izetbegović, Radovan Karadžić og Franjo
Tuđman fra 1990 til 1995

Darjan Kovačić

Veileder: Ljiljana Šarić

Masteroppgave i Balkan-studier

Det Humanistiske Fakultet

ILOS

Universitetet i Oslo

VÅR 2012

”Ord kan være som svært små arsenikkdoser: De svelges hele ubemerket, de har tilsynelatende ingen virkning, men etter en stund virker giften likevel”.

Viktor Klemperer

Førord

I et Europa hvor det sekulære samfunnet er en realitet, har religion likevel klart å få en større plass på dagsorden i den senere tid. Vi innser at religion for mange mennesker er en del av deres kultur og ikke minst deres identitet. Etter verdensomspennende hendelser de siste femten årene, har verdenssamfunnet oppdaget at en må behandle religion med omhu fordi den nettopp har en så stor påvirkningskraft og betydning for så mange mennesker.

Religionen har også gjort et comeback på den politiske scenen de siste årene der flere statsledere bevisst bruker religion for sin politiske agenda. Dette er ikke nytt på Balkan. I løpet av 1980 tallet gikk Jugoslavia fra å være et sosialistisk kommunist styre, der religion var et mer eller mindre ikke-tema, til å gå inn i en ny ”vår”, der religion blomstret frem og fikk en konkret samfunnsrolle, nemlig identitetsskaping.

I denne analysen av utgitte taler holdt i perioden 1990 til 1995, skal vi se nærmere på hvordan politikerne Alija Izetbegović, Radovan Karadžić og Franjo Tuđman brukte religion i deres politiske diskurs under den turbulente tiden og oppsplittingen av Jugoslavia.

Analysen vil gi et innblikk i hvilken rolle islam og katolsk og ortodoks kristendom spilte i den politiske diskursen hos de utvalgte politikerne. Hovedpoenget med analysen er ikke å gå inn i en teologisk debatt om bruken av de nevnte religionene var korrekt eller ikke, ettersom det ofte kan tolkes subjektivt. Analysen er mer opptatt av hva som blir sagt der religion brukes enten implisitt eller eksplisitt, for deretter å analysere hvordan religionen ble brukt i den politiske diskursen og hva som var formålet med dette.

Takk

Jeg vil gjerne benytte anledningen til først og fremst takke min veileder Ljiljana Šarić for alle gode samtaler og hennes enorme utholdenhet med meg. Denne oppgaven ville ikke vært mulig å få til uten hennes hjelp.

Så vil jeg takke mine kjære foreldre for deres umåtelige støtte gjennom hele denne perioden. Uten dere ville jeg aldri vært der jeg er i dag. En ekstra takk til min familie og venner på Balkan som skaffet meg mye av analyse materialet som jeg vet ikke var lett å få tak i. Spesielt takk til Nada Đapo og Dana Mićanović for deres engasjement i å skaffe meg analyselitteratur.

Til slutt vil jeg bare takke alle gode venner for deres støtte og gode ord gjennom hele prosessen. Spesielt til min gode venninne Lana for hennes oppløftende ord og gode tilbakemeldinger.

INNHOLD

1. Innledning.....	1
2.0 Teori.....	4
2.1 Metode.....	11
3.0 Kontekst og historisk ramme.....	17
3.1 Biografier.....	22
4.0 Analyse av Alija Izetbegović.....	28
4.1 Hovedtale nr.1.....	28
4.2 Hovedtale nr.2.....	34
4.3.0 Overblikk av perioden.....	49
4.3.1 Åpningshilsen.....	49
4.3.2 Gud.....	50
4.3.3 Islam.....	54
4.3.4 Koranen.....	55
4.3.5 Fremmedgjøring – ”de andre”.....	56
5.0 Analyse av Radovan Karadžić.....	58
5.1 Hovedtale nr.1.....	58
5.2 Hovedtale nr.2.....	65
5.3.0 Overblikk av perioden.....	77
5.3.1 Den ortodokse kirken.....	77
5.3.2 Religiøs krig.....	80
5.3.3 Gud.....	82
5.3.4 Islam og fundamentalisme.....	86
6.0 Analyse av Franjo Tuđman.....	90
6.1 Hovedtale nr.1.....	90
6.2 Hovedtale nr.2.....	101
6.3.0 Overblikk av perioden.....	111
6.3.1 Den katolske kirken.....	111
6.3.2 Paven.....	113
6.3.3 Gud.....	114
6.3.4 Islam vs. Kristendom og katolikker vs. ortodokse.....	116
7.0 Konklusjon.....	118
Litteraturliste.....	121
Tillegg.....	125
Kvantitativ metode og tabeller.	
Appendiks med alle hovedtalene.	

1.0 Innledning

Gjennom flere århundrer har religion vært med på å skape og forme samfunnet i Sørøst-Europa på en annen måte enn i det mer vestlige Europa. Det skyldes blant annet eksistensen av et mer multireligiøst samfunn i flere århundrer enn det tilfellet har vært i det vestlige Europa. I vesten har den katolske kirken, og etter splittelsen, også den protestantiske kirken spilt en større samfunnsrolle. På Balkan derimot har den katolske kirken hatt den like gamle og tradisjonsrike ortodokse kirken ved sin side i tillegg til flere århundrer med islam. Disse tre har måttet leve side om side i mange århundrer. Balkan blir ofte sett på som et knutepunkt der Vesten møter Østen, og denne kulturelle blandingen, så vel som den fler religiøse, skaper et multikulturelt og multireligiøst samfunn som til en viss grad kan sammenlignes med Midtøsten. Til felles med Midtøsten, har religion en sentral samfunnsrolle på Balkan, og ikke minst en sentral rolle i utformingen av befolkningens selvbevissthet og nasjonale tilhørighet. Det igjen har en innvirkning på den politiske sfæren i og med at nasjonen får en sterk tilknytning til en konkret religion.

Bosnia-Hercegovina er den republikken i det tidligere Jugoslavia som ofte ble sett på som et "mini-Jugoslavia" i seg selv, fordi det bestod av så mange forskjellige etnisitet og religioner. Men da splittelsen av Jugoslavia var et faktum fikk det også fatale følger for akkurat denne republikken. Fra å være et sted hvor etniske forskjeller ikke var et stort tema, blusset det en nasjonalisme opp i løpet av 80 tallet, spesielt etter Titos død, som skulle føre til at spørsmålet om den nasjonale identiteten ble det viktigste tema. Den nasjonale tilhørigheten ble nærmest over natten det som definerte hvem du var og hva du skulle stå for, også politisk. Befolkningen¹ var klar over sin nasjonale bakgrunn tidligere også, men det var ikke noe man la vekt på i så stor grad samtidig som det ble kraftig nedtonet av Tito og hans regime.

Sammen med den nasjonale identiteten fulgte også den religiøse. Fra å være et kommunistisk-sosialistisk samfunn hvor religion ikke fikk stor plass, og tvert i mot ble den heller kraftig nedtonet (Alexander:1979), fikk religionen nå sin hedersplass

---

¹ Riktignok er det viktig å påpeke at det var en forskjell mellom de større byene og landsbyene fordi det var en høyere andel blandede ekteskap i byene enn ellers i landet. Det gav utslag i at den nasjonale identiteten var mindre viktig blant størsteparten av bybefolkningen enn blant befolkningen i de mer etnisk homogene utkantstrøkene.

ved siden av den nasjonale identiteten. Mennesker som ikke var spesielt religiøse før, omfavnet sin nye nasjonale identitet, inkludert det religiøse aspektet ved det. Religionen ble en stor del av den nasjonale identiteten og nærmest synonymt med ens nasjonale tilhørighet.

Denne analysens formål er å se på bruken av religion i den politiske diskursen i talene hos tre av de viktigste politiske lederne under krigen i Bosnia-Hercegovina², Alija Izetbegović, Radovan Karadžić og Franjo Tuđman. Målet er å gå dypere inn i talene deres som ble holdt i løpet av perioden 1990 til 1995 og se hva som ble sagt og hvordan de fra deres sentralpolitiske ståsted brukte religion til å skape en nasjonal identitet i sin egen folkegruppe. Hvordan brukte de religion i sine taler og hva var deres hensikt med dette? Målet mitt er ikke å kommentere om disse brukte religionen på en ”riktig” måte teologisk, men målet er å få frem hva de faktisk sa, der de brukte religion som et middel for å skape en gruppetilhørighet og ikke minst fremmedgjøring og mistenkeliggjøring av sin motpart. Om denne bruken av religion er riktig eller ikke teologisk sett må hver enkelt ta et standpunkt til selv etter sin egen teologiske overbevisning. Det finnes flere eksempler på at religionen ble brukt eller eventuelt misbrukt under borgerkrigen i Bosnia-Hercegovina (Perica 2002 og Mojzes edit. 1998). Hovedformålet med denne oppgaven er altså ikke å avgjøre om religionen blir misbrukt, men hvilken hensikt den hadde i den politiske diskursen hos de tre nevnte politikerne. Jeg bruker bevisst heller ikke mye tid på å forklare alt for mye rundt absolutt alle historiske detaljer som måtte dukke opp fordi jeg forventer en grunnkunnskap om Balkan av leseren. Målet er analyse av talene, og etter teori og metode er det nettopp det jeg har valgt å utfylle oppgaven med.

Fokuset mitt vil ligge på politikerens Alija Izetbegović fordi han var SDA³ partiets leder, Bosnia-Hercegovinas daværende president, og det naturlige øverste hodet for den bosnjakiske (muslimske) befolkningen. Den andre politikerens er Radovan Karadžić som var SDS⁴ partiets leder i Bosnia-Hercegovina under borgerkrigen, Republika Srpska sin president og øverste overhode for serbere i landet på den tiden. Til slutt har jeg valgt politikerens og den kroatisk presidenten Franjo Tuđman. Han

---

² Jeg bruker også forkortelsen BiH for Bosnia-Hercegovina i oppgaven.

³ Stranka demokratske akcije.

⁴ Srpska demokratska stranka.

var ikke president i Bosnia-Hercegovina men i Kroatia og leder for partiet HDZ⁵ som også hadde et søsterparti i Bosnia-Hercegovina. Jeg har valgt å fokusere på han fordi jeg mener at han hadde den største politiske påvirkningen på den kroatisk befolkningen i Bosnia-Hercegovina fremfor noen andre politikere. Mate Boban⁶ var i tankene fra kroatisk side, men det finnes svært lite dokumenter rundt han som person for ikke å snakke om hans politiske diskurs. Tudman derimot henvendte seg ofte til den kroatisk befolkningen generelt, uansett hvor de befant seg, og hadde derfor også stor politisk innflytelse blant kroatene i Bosnia-Hercegovina. Talematerialet hans var også lettere å få tak i enn materialet til Mate Boban, derfor ble det naturlig at Tudman fikk sin plass i denne oppgaven. Ikke minst fordi jeg også ønsket å ha en representant for den kroatisk siden i den politiske diskursen.

---

⁵ Hrvatska demokratska zajednica.

⁶ Mate Boban var president for den selverklærte Kroatisk Republikken av Herceg – Bosnia fra 1991 til 1994, og medlem av HDZ Bosnia partiet. Dette er et søsterparti til HDZ Tudman ledet i Kroatia. Men han ble etter hvert fjernet fra politikken av nettopp Tudman.

2.0 Teori

I denne oppgaven har jeg valgt å bruke diskursanalyse som teori og metodegrunnlag for å fremheve bruken av religion i de utvalgte politiske talene. Det er viktig å fremheve at innenfor diskursanalysen så henger teorien og metodegrunnlaget sammen i mye større grad enn hos andre tilnærminger, derfor kan det være vanskelig for enkelte å skille mellom hva som er teorien og hva som er metoden. Det finnes heller ikke et konkret skille vil jeg påstå, det er en glidende overgang mellom disse to, og derfor er det viktig å se disse i en sammenheng.

Betegnelsen diskursanalyse er ikke ensbetydende, og består av mange ulike former for teorier og metoder. Derfor er det hensiktsmessig med en avklaring om hvilken teori og metode oppgaven bruker innenfor diskursanalysen. Det er likevel viktig å huske på at teoriene innenfor diskursanalyse ofte består av en blanding av flere teorier som igjen skaper en ny dynamikk innenfor denne type forskning, og blir derfor ofte verdsatt av andre forskere innenfor diskursanalysen. Men en må selvfølgelig følge visse regler og det kan ikke tas ut av sammenhengen de forskjellige teoriene står i. (Jørgensen og Phillips 1999:12)

Før vi i det hele tatt kan snakke om diskursanalyse, er det på sin plass å definere den. Og dette er letter sagt enn gjort fordi de forskjellige retningene gjerne vil definere en diskurs på sin egen måte, men i følge Jørgensen og Phillips (1999:9) kan vi si at en diskurs er *”en bestemt måte at tala om og forså verden (eller et udsnit af verden) på.”*.

Neumann (2001) definerer det med å si, *«En diskurs er et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett av sosiale relasjoner.»*.

Alle de forskjellige teoriretningene har også et utgangspunkt i at vår måte å snakke på ikke avspeiler vår omverden, vår identitet og våre sosiale relasjoner nøytralt, men at den spiller en aktiv rolle i å skape og forandre dem. (Jørgensen og Phillips 1999:9) Betydningen av vår omverden skapes, og den mekanismen som gjør denne skapelsen av betydning mulig, kaller vi for diskurs.

Alle teoriene har også noen felles premisser for sin analyse. De teoriene jeg har valgt å studere nøyere har alle sammen et sosialtkonstruksjonistisk grunnlag. Dette er en mangfoldig tilgang og det er vanskelig å gi en helhetlig definisjon som vil dekke alle de forskjellige sidene ved grunnlaget.

Vivien Burr skrevet ned fire felles premisser for den kritiske diskursanalysen som egentlig består av flere retninger.(Jørgensen og Phillips 1999:13)

1. Kritisk innstilling til en ”selvfølgelig” viten. Dette innebærer at vi ikke umiddelbart kan anta at kunnskapen eller viten i verden er en objektiv sannhet, men at virkeligheten er et produkt av våre måter å kategorisere verden på.
2. Historisk og kulturell spesifisering. Dette handler om at måten vi er påvirket av vår kulturelle og historiske bakgrunn har en betydning i hvordan vi forstår og representerer verden. I følge Jørgensen og Phillips (1999:14) er måten vi gjør dette på historisk og kulturelt spesifikt og kontingent, noe som betyr at vårt verdensbilde kan endres over tid. Den sosiale verden konstrueres sosialt og betyr diskursivt at den ikke er determinert av ytre forhold eller gitt i forveien, og at folk ikke har såkalte interne ”essenser” (et sett av ekte og stabile eller autentiske karakteristika)
3. Sammenhengen mellom viten og sosiale prosesser. Sosiale prosesser opprettholder og skaper vår måte å forstå verden på. Mens viten skapes i sosial interaksjon som igjen er med på å bygge opp felles sannheter og kjemper om hva som er sant og falskt.
4. Sammenhengen mellom viten og sosial handling. I et spesifikt verdensbilde blir noen måter for handling helt naturlige, mens andre er rett og slett utenkelige. Derfor fører forskjellige sosiale verdensbilder til forskjellige sosiale handlinger, noe som igjen får den sosiale konstruksjonen av sannhet og viten til å få konkrete sosiale konsekvenser.

Det finnes kritikere av sosialkonstruktivismen som mener at når alle sosiale identiteter og viten er kontingente vil de flyte, noe som igjen fører til at regelmessighet og tvang i det sosiale blir oppløst. Men denne type kritikk passer ikke helt inn i den type sosialkonstruktivisme som gjelder for denne diskursanalysen fordi den ser på det

sosiale felt som veldig regelbundet og regulerende i seg selv. Selv om viten og identiteter i prinsippet alltid er kontingente, er de i konkrete situasjoner alltid ganske fastlåst. Grunnen til det er rett og slett at det i konkrete situasjoner er det visse rammer som gjelder for hvilken identitet en kan ta på seg og hva man kan si for at de skal aksepteres og være meningsfulle. I denne oppgavens tilfelle er det snakk om en begrenset tidsperiode 1990 – 1995, og i en spesiell og begrenset kontekst som da er med på å skape disse faste rammene rundt analysen.

Sosialkonstruktivismen har sine røtter i blant annet fransk poststrukturalistisk teori som gjorde et opprør med universaliserende teorier som marxisme og psykoanalyse. (Jørgensen og Phillips 1999:15) Likevel er både sosialkonstruktivismen og poststrukturalismen meget omstridte betegnelser fordi det ikke finnes enighet om forholdet mellom disse to. Men Jørgensen og Phillips (1999) mener at sosialkonstruktivisme står som en slags paraply, en bredere kategori som da poststrukturalismen er en del av.

To av de største bidragsyterne til den teoretiske delen av diskursanalysen er Laclau og Mouffes diskursteori og Fairclough sin teori som hører mer under kritisk diskursteori. Jeg skal ikke utdype for mye om disse ettersom det er kompliserte teoretiske avhandlinger, og påvirker min analyse kun på det konkrete plan, og dette får vi forklart mer i de konkrete teoriene og metodene jeg snakker om senere i denne delen. Likevel er det viktig å nevne de ettersom det teoretiske grunnlaget for diskursanalysen ligger nettopp hos Laclau og Mouffes. En av de største forskjellene mellom disse er at Laclau og Mouffes ikke skiller mellom såkalte diskursive og ikke diskursive fenomener, men alt blir betegnet som diskurs. Fairclough derimot får da bruk for to sett av teorier og analyser ettersom han ser på diskursen som en eget analysefelt hvor språklige praksiser ligger til grunn, mens da en annen teori skal analysere den sosiale praksisen i dette. Fairclough er lingvist, og derfor blir analysen av selve språket det mest essensielle hos han. (Jørgensen og Phillips 1999:46) En kan se mye av hans ideer og tanker i den teorien og metoden som heter kritisk diskursanalyse, som også min oppgave bruker en del elementer fra.

Laclau og Mouffes tankegang ligger nærmere den teorien som heter diskurspsykologi når det kommer til synet på om diskursen fullt ut er konstituerende eller ikke. Likevel

er det ikke så enkelt fordi diskurspsykologien også mener at diskursen er en del av de såkalte historiske og sosiale praksiser, som igjen er på motsatt side av skalaen fra Laclau og Mouffes.(Jørgensen og Phillips 1999:29) Med andre ord er teoriene komplekse, og må derfor ses i sammenheng med hva de faktisk analyserer. Min analyse følger ingen av de ”rene” teoriene slavisk, men bruker elementer fra hver enkelt av dem og skaper en ny dynamikk i forskningen. Årsaken til det er at jeg mener at flere av tilnærmingene er fruktbare på hver sin måte, og vil hjelpe oss å se forskjellige egenskaper ved samme diskurs. Og som jeg tidligere nevnte er diskursanalyse et felt hvor teorier og metoder blir brukt om hverandre hvis forskeren ser på de som fruktbare for sin forskning.

Synet på gruppedannelse, som er viktig i vår analyse, er i følge Laclau og Mouffes sin diskurst teori⁷ at folk konstitueres som gruppe når noen identitetsmuligheter blir fremhevet som relevante, mens andre ignoreres.(Jørgensen og Phillips 1999:56) Dette er viktig å huske på når vi skal se på religion som basis for gruppedannelse i oppgavens analyse. I tillegg til å ignorere andre ”identiteter” ved seg selv, så luker man ut i diskursive gruppedannelser også ”den andre”, altså motparten som man vil enten ignorere eller skille seg fra, og dermed er man igjen med på å skape et ”oss” og ”dem” samfunn. I tillegg er man med på å konstruere en ny gruppe ved å utelukke ”dem” fra ”oss”.(Jørgensen og Phillips 1999:57) Den deler altså noen av det synet diskurspsykologien også har på gruppeprosesser. Diskurspsykologien sin ide⁸ er at når folk blir medlem i en gruppe og begynner så å identifisere seg med gruppen, så vil de også se den sosiale virkelighet ut i fra gruppens perspektiv. Dermed får vi et syn på at ”våre” medlemmer er bedre enn ”de andre”. Med andre ord snakker begge teoriene her om et ”oss” og ”dem” forhold.(Jørgensen og Phillips 1999:110) I motsetning til de to teoriene over, har kritisk diskursanalyse en relativ svak forståelse av gruppedannelsesprosesser, men det den likevel gjør er å gi oss redskapene til en mer systematisk lingvistisk tekstanalyse i konstruksjonen av grupper.(Jørgensen og Phillips 1999:193) Roberts-Miller beskriver manipulasjon som en strategi for å danne og identifisere det hun kaller for ”ingroup” og ”outgroup”. (Roberts-Miller 2008:7)

---

⁷ Diskurst teori er en retning innenfor diskursanalysen som bygger på Laclau og Mouffes teori og tankegang. De andre retningene jeg nevner er diskurspsykologi og kritisk diskursanalyse.

⁸ Det finnes flere teorier innefor diskurspsykologien om skapelsen av identitet.

Representasjonen er også viktig å ta hensikt til ettersom det er først når noen taler om eller på vegne av en gruppe, at denne gruppen faktisk konstitueres (Jørgensen og Phillips 1999:58) I vårt tilfelle er det Izetbegović, Tuđman, og Karadžić som da står for denne representasjonen i gruppedannelsesprosessen.

Teoriene og metoden denne oppgaven er opptatt av er for det meste diskurspsykologi og kritisk diskursanalyse. Disse to har forskjellige utgangspunkt i sin tilnærming og er derfor ikke nødvendigvis motstridende. Denne oppgavens diskursanalyse er derfor et multiperspektiv hvor jeg bruker elementer fra begge teoriene og metodene.

I følge Jørgensen og Phillips (1999:198) så må man være oppmerksom når man skal analysere en nasjonal diskurs, fordi det kan finnes andre gruppeprosesser som er i spill og som forstår verden på en annen måte. For eksempel kan et samfunn inndeles i klasser hvor befolkningen er en felles nasjon og har samme interesser, men likevel får motsetninger fordi det er snakk om for eksempel arbeidsledighet som forårsaker splittelsen, og ikke etniske forskjeller.(Jørgensen og Phillips 1999:199) Men dette er da avhengig av diskursen. I oppgavens tilfelle ser vi ikke på en slik diskurskonflikt fordi fokuset ligger på religionens spesifikke rolle i diskursen og utformingen av den nasjonale gruppen gjennom religiøs retorikk.

Diskurspsykologien er opptatt av konkrete tilfeller av språkbruk innenfor sosial interaksjon, slik som den kritiske diskursanalysen også er. Men den er i tillegg opptatt av å se hvordan mennesker bruker de allerede tilstedeværende diskursene til å fremstille seg selv og verden på en bestemt, og da gjerne fordelaktig måte i interaksjon med andre. Og ikke minst, hva slags konsekvenser dette eventuelt får. (Jørgensen og Phillips 1999:16)

Selve navnet diskurspsykologi kan være misvisende i og med at det er ikke er snakk om indre psykiske forhold som ligger til grunn, men er opptatt av det vi kaller for sosialpsykologi. Det innebærer å se på forholdet mellom et individ og en gruppe. Da spesielt på betydningsdannelser og handlinger på den ene siden og samfunnsmessige strukturer og prosesser på den andre.(ibid) Diskurspsykologi er derfor ikke direkte psykologi i en tradisjonell forstand, men den legger likevel vekt på individets håndtering av diskursen i hverdagssituasjoner og mange diskurspsykologer trekker eksplisitt inn poststrukturalistisk teori. Her blir resultat imidlertid annerledes enn hos

diskursteoretikere som bygger på Laclau og Mouffes sin vitenskap, der de ser mer på hvordan subjektet blir styrt av diskursene, ser diskurspsykologien på hvordan individet aktivt bruker språket i en diskurs.

Diskurspsykologi ble utviklet ut i fra sosialpsykologien og som en kritikk av kognitivismen. (Jørgensen og Phillips 1999:105) Hoved kritikken ligger i synet på språket hos kognitivismen. Mens den ser på språket, altså tekst og tale, som en avbildning av vår verden eller rett og slett et produkt av underliggende mentale representasjoner, mener diskurspsykologien at tekster og tale er med på å konstruere vår verden og rettes mot sosiale handlinger. Diskurspsykologien skiller seg også ut ved at den empirisk analyserer språkbruken i den konteksten hvor den befinner seg i. (Jørgensen og Phillips 1999:106) Oppgaven her er riktignok ikke interessert i å bruke hele metoder og teorier fra diskurspsykologien, men kun enkelte dimensjoner som jeg mener vil berike min diskursanalyse. For min analyse er det spesielt interessant å se på hvordan språkbruken konstruerer en virkelighetsoppfatning av den nasjonale identitet gjennom bruk av religiøs retorikk.

Kritisk diskursanalyse har en del fellestrekk med diskurspsykologi, blant annet synet på diskursen. I stor grad av likhet med diskurspsykologien, så hevder også kritisk diskursanalyse at diskurs både konstituerer den sosiale omverden, men blir også konstituert av andre sosiale praksiser. (Jørgensen og Phillips 1999:74) Altså bidrar ikke diskurs bare med å forme og omforme sosiale strukturer og prosesser men avspeiler dem også. Kritisk diskursanalyse ser på språket som diskurs i en form for handling hvor en kan påvirke verden og en form for handling som er sosialt og historisk plassert og står i et dialektisk forhold til andre aspekter av det sosiale. Den kritiske diskursanalysen bidrar med et viktig moment som ikke diskurspsykologien gjør, og det er den empiriske språkbruksanalysen. Diskurspsykologien bidrar med den retoriske analysen av språkbruken, noe jeg mener har mye til felles med intertekstualiteten⁹ hos den kritiske diskursanalysen, men den kritiske diskursanalysen gjennomfører likevel også en konkret lingvistisk tekstanalyse av språkbruken i sosial interaksjon. (Jørgensen og Phillips 1999:75)

---

⁹ Intertekstualitet betyr at man trekker in andre diskurser fra tidligere, man starter altså ikke fra grunn av men tar i bruk tidligere diskurser. Dette mener jeg har mye av den samme betydningen til interdiskursivitet, som diskurspsykologien bruker, og vil derfor ha den samme funksjonen i denne oppgaven.

I oppgavens tilfelle vil det være de politiske talene som da er hovedmålene for en slik analyse, der oppgaven skal se på den religiøse retorikk for avdekke både bruken av religion i de politiske talene og retorikkens hensikt. Der diskurspsykologien vil konsentrere seg om det mer retoriske, vil den kritiske diskursanalysen bidra med et lingvistisk perspektiv, og bidra med mye av metoden som Chilton (2004) bruker i sitt forsøk på å analysere den religiøse retorikken hos president Bush og Bin-Laden i hans bok "Analysing Political Discourse". Hans form for analyse er mer lingvistisk rettet enn min, men denne analysen vil ta med seg enkelte elementer fra Chilton sin analyse fordi den er med på å berike analysen og tilføre den et lingvistisk perspektiv. Helt konkret ser denne oppgaven på talehandlinger og ikke minst legitimering og delegitimering gjennom språkbruken i den politiske diskursen, som da også er en del av Chilton sine analyseverktøy.

Videre er kritisk diskursanalyse både opptatt av diskursive praksiser som konstruerer verdensbilder, sosiale subjekter, sosiale relasjoner og på den rollen som disse diskursive konstruksjonene spiller i å fremme bestemte sosiale gruppers interesser. (Jørgensen og Phillips 1999:75) Kritisk diskursanalyse ønsker å avsløre den diskursive praksisens rolle i opprettholdelsen av maktforholdene; den er ikke opptatt av å være objektiv, men kritisk innstilt for å avsløre den rolle de diskursive praksiser spiller i en opprettholdelse av maktforhold. (Jørgensen og Phillips 1999:76)

Analysen denne oppgaven skal gjennomføre er på mange områder et nyere felt innenfor diskursanalysen. Chilton (2004) er en av de få som har forsøkt seg på en diskursanalyse av religion i politisk diskurs. Han hører til den kritiske diskursanalyse fløyen av forskere fordi han er opptatt av den lingvistiske bruken i stor grad. Etter min mening er dette med på å bidra til diskursanalyseforskningen innenfor religion i politisk kontekst. Likevel mener jeg at diskurspsykologien er med på å berike denne forskningen også, ved å se på den retoriske bruken og språkbruken i en større historisk kontekst, og ikke alene på den lingvistiske siden ved teksten. Jeg har derfor valgt å ta ut momenter fra begge disse teoriene i min analyse. Dette er som sagt et nytt felt som det ikke har blitt gjort større forskningsanalyser på. Det er derfor en dristig oppgave å ta på seg, men samtidig er metodeverktøyet til stede fra de overnevnte teoriene for å kunne gjennomføre en slik analyse og det er definitivt et område man

bør forske enda mer på. Derfor vil denne oppgaven gjøre sitt for å bidra til nettopp det. Helt konkret kommer oppgaven til å bruke Chilton sin analyse som inspirasjon til den kritiske diskursanalyse delen, men den kommer ikke til å følge helt den samme fremgangsmåten som han, ettersom han er for det meste opptatt av lingvistikk alene, mens jeg også ønsker å se på hvordan språkbruken er med på å danne en nasjonal gruppe og eventuelt fremmedgjøre en annen. Derfor vil analysen bruke elementer av både kritisk diskursanalyse og diskurspsykologi, og skape en ny dynamikk som er med på å belyse hensikten bak religionens rolle i den politiske diskursen hos Izetbegović, Karadžić og Tuđman.

2.1 Metode

Ved starten av en analyse er det viktig å avgrense det diskursanalytiske domene. I denne analysen er dette den politiske diskursen representert ved talene holdt av de tre utvalgte politikere i Bosnia-Hercegovina¹⁰ fra og med 1990 til og med 1995. Introduksjonen til dette domenet sett i en historisk kontekst kommer i et eget kapittel som en introduksjon til analysen slik at en har konteksten friskt i minne når man leser analysen. Noe av konteksten rundt den enkelte talen blir også nevnt hver gang slik at en ser den i sammenheng med den umiddelbare historiske konteksten der og da, i og med at den generelle historiske konteksten tar for seg en periode på hele fem år.

Jeg har valgt å begi meg ut på både en dyptgående analyse av to utvalgte hovedtaler fra hver politiker, og en overblikks analyse av alle talene holdt i denne perioden sett under ett. Dette er fordi jeg ønsket å se hva som gikk igjen av den religiøse retorikken hos den enkelte taler og ikke minst hvor mye religion ble brukt i en større sammenheng og over en lenger periode. På den måten kan jeg også komme med eventuelle bemerkninger om hvor mye plass den religiøse retorikken faktisk hadde i en større politisk kontekst hos de enkelte politikerne.

Dette fører til en ny avgrensning i vårt domene, nemlig hvem som er aktørene innenfor selve domenet. I denne analysen er det snakk om tre konkrete politikere,

---

¹⁰ Franjo Tuđman sine taler er stort sett holdt i Kroatia eller utlandet, men han talte til alle kroater som da også inkluderer de som så på seg selv som kroater i Bosnia og Hercegovina.

nemlig Alija Izetbegović, Franjo Tuđman og Radovan Karadžić. Disse vil være hovedpersonene i diskursanalysen og det er talene til disse tre som analysen vil gå i dybden på. I tillegg avgrenser vi tidsperioden det er snakk om fra og med 1. januar 1990 til og med 31. desember 1995.

Deretter er det viktig at vi setter dette inn i en diskursanalytisk ramme. I denne analysens tilfelle er dette innenfor både en diskurspsykologisk og en kritisk diskurs ramme, der vi bruker det diskurspsykologiske retorikk verktøyet til å se på religiøs retorikk innenfor talene og gruppedannelser, og den kritisk diskurs rammen til å drive med konkret språkbruksanalyse. I praksis vil dette bety at analysen i første omgang går gjennom de forskjellige talene og ser etter konkrete religiøsrelaterte ord, eller ord som kan knyttes opp mot en religiøs betydning. Eksempler på slike ord er: Gud, religion, religiøs, kristne, muslimer, ortodoks, kirke, vakuf, moske og så videre. Alle ord som på noe som helst måte kan ha en religiøs antydning eller en religiøs tilknytning blir systematisk sett etter i teksten. Dette er nærmest en matematisert måte å skanne en tekst på for ord som kan ha en tilknytning til religion i den politiske diskursen.

Oppgaven kommer så til å gjøre en kvantitativ analyse ved å se på for eksempel hvor ofte ordet Gud forekommer hos de forskjellige politikerne, hvilket år, i hvor mange taler og hvor mange ganger innenfor talen. Denne delen vil ligge som tillegg bakerst i oppgaven og vil ikke være en del av selve analysen ettersom plassen er begrenset. Men konklusjonen av den kvantitative analysen er også tatt med i oppgavens konklusjon. Det som er viktig å konkretisere her er at denne skanning etter religionsrelaterte ord gjelder alle taler som jeg har tilgjengelig, holdt i perioden fra 1990 til 1995, også de som ble holdt utenfor BiH¹¹. Det betyr at den kvalitative delen av analysen må ses i en sammenheng der talen ble holdt og til hvem dens målgruppe var. For eksempel er det tydelig at den religiøse bruken i den politiske diskursen er betraktelig mindre hos Alija Izetbegović når han taler til et vestlig politisk publikum. De religiøse aspektene derimot, er mer til stede når han taler til sitt parti/sitt folk og eventuelt til andre muslimske land. Dette kommer oppgaven tilbake til i hvert konkrete eksempel i den kvalitative analysen av hver enkelt tale, der det blir konkretisert hvem talen holdes til.

---

¹¹ Forkortelse for Bosnia-Hercegovina.

Den kvantitative måten å drive analyse på er likevel ikke hovedmålet til denne oppgaven. Likevel mener jeg at det gir et innblikk i hvor ofte blant annet ordet ”Gud” faktisk blir nevnt. Dette er noe som igjen gir et perspektiv på hvor stor plass den religiøse retorikken tar i den politiske diskursen hos politikerne, og setter analysen i et kvantitativt perspektiv. Hovedvekten vil likevel ligge på den kvalitative analyse av talene. Oppgaven har som mål å analysere to taler som jeg har valgt å kalle for ”hovedtaler”. Det vil si at analysen skal gå i dybden på alle de religiøse aspektene ved disse talene. Den skal se på ordbruken og ikke minst meningen bak ordbruken: hvilken hensikt har den type uttalelser fra Izetbegović, Karadžić og Tuđman. I tillegg vil jeg ha et kapittel som jeg kaller for ”overblikk” til hver av politikerne. Denne delen kommer til å inneholde en litt mer generell analyse av de resterende talene, delt inn etter temaer som blir tatt opp i den politiske diskursen under analysens begrensede periode. I dette kapittelet er analysen opptatt av å se på de store linjene i den politiske diskursen hos hver enkelt politiker. Det vil si at innholdet her vil ta for seg alle talene holdt i analysens begrensede periode under ett, og se hva som går igjen av den religiøse retorikken i den politiske diskursen og hva hensikten er med dette. Det er klart at man kunne gått i en enda dypere analyse av hver enkel tale, men da ville det blitt så omfattende at det ville falt utenfor rammene til en masteroppgave. Derfor har jeg valgt ut de eksemplene fra disse jeg mener er de viktigste og belyser den enkelte politikerens religiøse retorikk best. Det er rett og slett umulig å kommentere absolutt alt i en slik begrenset oppgave. Men det er mye som går igjen, og derfor, sett under ett, gir analysen likevel et godt innblikk av den helhetlige politisk-religiøse diskursen. En kunne muligens valgt kun en av politikerne og sett på kun deres politiske diskurs, men jeg synes at det er mest spennende å se alle tre av politikerne sammen for å se hva de eventuelt hadde til felles i bruken av religion i sin politiske diskurs. Slikt sett blir oppgaven mer omfattende, men vil samtidig gi et enda bredere perspektiv på religionens rolle i den politiske diskursen under krigen i Bosnia-Hercegovina.

Denne oppgaven får også en ganske så naturlig avgrensning i sitt primære utvalg av kildemateriale i og med at oppgavens fokus ikke ligger på diskurs generelt i BiH, men på den politiske diskursen i talene fra 1990 til 1995 hos de enkelte politiske lederne. Problemet oppstår derimot under innsamlingsprosessen hvor den politiske diskursen, som jeg har valgt å begrense til kun å gjelde taler, er tidskrevende og ikke alltid lett å

få tak i. Derfor har jeg valgt å fokusere på de utgivelsene med samlede verk som finnes i distribusjon i BiH og andre republikker i tidligere Jugoslavia. Franjo Tuđman sine taler derimot finnes tilgjengelig på internett i en kopierte PDF-form fra det som er en hovedsamling av hans taler. Hovedutvalget av den politiske diskursen som analyseres ligger likevel i samlede verk av taler fra de involverte presidentene, som har blitt utgitt på Balkan. Flere politiske intervjuer var også tilgjengelige, men fordi denne oppgaven måtte begrense sitt materiale, er analysen derfor kun basert på de politiske talene. Alija Izetbegović sine taler er samlet i bok nummer 7 av "Alija Izetbegović: Izabrana djela" serien som ble utgitt i 2005 og består av et utvalg på 38 taler totalt. Radovan Karadžić sine taler er samlet i bok nummer 5 og nummer 6 i "Intervjui i govori" utgitt også i 2005. Karadžić sine bøker er utgitt av International Committee for the Truth about Radovan Karadžić, og var meget vanskelig å få tak i fordi det kun finnes et begrenset opplag. Antall samlede taler hos Karadžić består av et utvalg på 53 taler totalt. Franjo Tuđman sine taler er alle hentet fra nettsiden <http://www.slobodanpraljak.com>¹² som består av dokumenter fra en utgitt bok som jeg dessverre ikke fikk tak i. Kildematerialet ser jeg likevel på som pålitelig og består av både intervjuer og taler holdt fra 1990 til 1998 med angitt dato og sted de er hentet ifra. Det totale antallet taler som er analyser fra Franjo Tuđman er 28 stykker.

Alle tekstene er på bosnisk/kroatisk/serbisk. Min analyse vil være på norsk, men det vil være svært viktig å ha kunnskap til bosnisk/kroatisk/serbisk for å kunne forstå denne analysen fullt ut. Årsaken er rett og slett at jeg ikke har plass til å oversette alt innholdet jeg analyserer, men går rett på selve analysen. Oversettelser av alt innhold ville vært alt for omfattende og tidskrevende med tanke på hvor mange sitater som analyseres. Likevel vil en i hovedsak forstå hva som blir uttalt fordi analysen kommenterer både formen og innholdet i det som blir sagt på norsk.

---

¹² Tuđman, Franjo: *Govori i intervjui 1990 – 1998*, tilgjengelig fra URL: <http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/TUDJMAN%20GOVORI%20I%20INTERVJUI%201990.-1998/Tablica-Tudjman-intervjui.htm>, sist besøkt 8 mai 2012.

Personlig har jeg bakgrunn fra området, noe som definitivt er en styrke i en slik type analyse fordi jeg blant annet leser og forstår begge skriftspråkene¹³ som er i bruk i tekstene. I tillegg har jeg en grunnleggende forståelse av kulturen og språket som gjør at jeg kan plukke opp de eventuelt kulturelt betingede uttalelsene som blir gitt. Det blir med andre ord muligens lettere for meg å lese ”mellom linjene” enn for noen som er utenforstående i og med at jeg har en bredere kjennskap til kulturen. Man kan da reise spørsmålet om min uavhengighet og habilitet til analysens område. Jeg vil likevel ikke påberope meg inhabil i dette spørsmålet på grunnlag av flere årsaker. Først og fremst kommer jeg personlig fra et blandet ekteskap, noe som gjør at jeg automatisk ikke har noe mer tilhørighet til en nasjonalitet framfor noen annen. For det andre er målet med analysen å gi en så objektiv som mulig analyse på grunnlaget av tekstene og av forskningsresultatene som kommer frem i analysen, og ikke på grunnlag mine personlige meninger rundt emnet. Tekstene er i seg selv empiriske bevis. Derfor mener jeg at det kun er fordeler å ha den bakgrunnen jeg har når man skal analysere denne typen tekster, men som forsker må en uansett alltid ha et profesjonelt forhold til materialet man analyserer ellers vil ikke resultatet være til nytte for fagområdet.

Når det gjelder litteraturen brukt i denne oppgaven, så har jeg bevisst valgt å bruke Jørgensen og Phillips (1999) og elementer av Chilton (2004) som hovedlitteratur i teorigrunnlaget. Årsaken til det er at Jørgensen og Phillips (1999) er opptatt av flere diskursanalytiske tilnærminger, og da gjerne også i en symbiose relasjon med hverandre. Det passer denne oppgaven meget godt, og jeg har derfor valgt å bruke de som min hovedkilde om diskursanalyse som teori og metode. Chilton (2004) derimot er en av ytterst få som har begitt seg ut på en analyse av religiøs retorikk i den politiske diskursen, og er derfor en verdifull bidragsyter til en nyere retning innenfor diskursanalyse. Derfor har oppgaven fokusert i hovedsak på disse som grunnlaget for teorien og metoden.

Det finnes også en god del sekundærlitteratur rundt selve emnet religion og politikk på Balkan. I denne oppgaven er det i hovedsak Perica (2002) og Mojzes edit. (1998) som står for sekundærlitteraturen og de opplysningene rundt temaet religion, historie

---

¹³ Både den latinske, som Franjo Tuđman og Alija Izetbegović bruker, og den kyrilliske som Karadžić bruker. I selve oppgaven har jeg transkribert Karadžić sine tekster til det latinske alfabetet slik at man ikke trenger å ha kjennskap til kyrillisk for å forstå analysen.

og politikk på Balkan. De er viktige bidragsytere for oppgavens kontekst og religion-historiske perspektiv på Balkan. Deres bidrag blir stort sett sammenvevd inn i analysen, slik at der det er nødvendig med en kildehenvisning til en kommentar, vil det komme i selve analysen. Oppgaven referer til andre kilder også, men de to nevnte er de to viktigste etter min mening. De fleste kildene er likevel opptatt av hvilken rolle de religiøse kreftene spilte på den politiske scenen, og er ikke så opptatt av hvordan religion ble brukt av politikerne selv, noe denne analysen har som sitt primære mål. Derfor mener jeg at oppgavens analyse et viktig bidrag i seg selv, ikke bare til et nyere fagområde, men også ved å gi et noe annerledes perspektiv på hvordan religion ble brukt i en politisk diskurs.

3.0 Kontekst og historisk ramme

Utvalget av materialet som er analysert er begrenset til perioden fra året 1990 til 1995. Årsaken til denne begrensingen er rett og slett at Bosnia-Hercegovina hadde valg i 1990, som også ble grunnlaget for de forskjellige nasjonale retningene som skulle dannes før selve krigen. Det er da de Alija Izetbegović, Radovan Karadžić og Franjo Tuđman kom til makten og kunne tale med en større myndighet til sine tilhørere. Dayton-avtalen ble underskrevet i 1995 som førte til slutt på borgerkrigen i BiH, og derfor er disse årstallene også et naturlig skille for konflikten og ikke minst analysens materiale.

Demokratiet før oppløsningen

Rett etter valgene i 1990, satt de tre nasjonale partiene SDS¹⁴, HDZ¹⁵ og SDA¹⁶ i en koalisjonsregjering med et tre-nasjonalt presidentråd.(Mønnesland 1999:287) Til å begynne med klarte de å styre sammen etter maktfordelingsprinsippet, men etter hvert som situasjonen i resten av Jugoslavia endret seg, først med Slovenia som brøt ut av føderasjonen, så med Kroatia som fulgte like etter, var Bosnia-Hercegovina i en ny situasjon.(ibid) BiH stod nå i et veiskille og hadde 3 mulige valg; 1. Sammenslåing med Serbia i et ”rest-Jugoslavia”, noe kroatene og bosnjakene gikk sterkt i mot fordi det betydde serbisk hegemoni. 2. Oppdeling av landet, som hadde stor støtte i Serbia og Kroatia, men som var uaktuelt for bosnjakene. Eller det siste alternativet: 3.Uavhengighet slik Slovenia og Kroatia hadde fått. Men dette gikk serberne sterkt i mot.(ibid) Med andre ord, uansett hvordan man måtte vri og vende på det var det en eller flere av partene misfornøyd, og dette måtte føre til en konflikt.

I løpet av 80 tallet skjedde det en demokratisering i Bosnia-Hercegovina. Dette førte til at flere partier kunne bli dannet, men også at religion fikk en ny oppblomstringstid.(Mønnesland 1999: 288) Dette gjaldt i grunn alle de forskjellige religionene i BiH, men spesielt islam fikk en oppsving. Etter valgene i 1990 fikk Alija Izetbegović stor støtte blant bosnjakene. Han var også den eneste av de utvalgte presidentene som ikke hadde en kommunistisk bakgrunn. Izetbegović ble beskyldt av

---

¹⁴ Srpska demokratska stranka, eller Serbias demokratiske parti.

¹⁵ Hrvatska demokratska zajednica, eller Kroatias demokratiske union.

¹⁶ Stranka demokratske akcije, eller Partiet av demokratisk aksjon.

for å ønske en fundamentalistisk muslimsk stat fordi han skrev i sin ”Islamske deklarasjon” at ”alle muslimer må leve i en muslimsk stat”. Dette sitatet var egentlig ment for stater der muslimer var i et flertall i følge Izetbegović selv.(Mønnesland 1999: 288) Han ble likevel dømt og satt i fengsel, men slapp ut igjen i 1988.

Nasjonalisme

Nasjonalismen svulmet raskt opp blant serberne og kroatene spesielt, mens bosnjakene kom også etter hvert på banen og den muslimske identiteten ble viktig for oppvåkningen av nasjonen.(Mønnesland 1999: 288) I utgangspunktet fantes det to strømninger hos bosnjakene, den ene var en tverreligiøse bosnisk identitet, mens den andre var en ren muslimsk identitet. Etter hvert som nasjonalismen blomstret opp ble den muslimske identiteten den rådende fordi serberne og kroatene på sin side var tydelige i sin nasjonale tilhørighet, der også den religiøse identiteten var sterkt knyttet opp mot den nasjonale identiteten.(ibid)

Radovan Karadžić truet med krig dersom ikke det serbiske synet om et rest-Jugoslavia ble vedtatt, og han hadde nære forbindelser med Milošević som støttet han i sitt syn.(Mønnesland 1999:289) Kroatene på sin side var splittet i synet på et ”Herceg Bosna”¹⁷. Stjepan Kljuić som var leder for det lokale HDZ partiet da, ønsket et samlet Bosnia og Hercegovina, men dette var ikke støttet av Zagreb¹⁸ som ønsker et eget autonomt Herceg Bosna, og derfor ble Kljuić sparket.(ibid)

Folkeavstemningen 1. mars 1992 fastslo at Bosnia-Hercegovina skulle løsrives, hele 84 % stemte for uavhengighet av 70 % oppmøtte. Men allerede før selve valget, kom de forskjellige ekstremistiske gruppene på hver side i konflikt med hverandre, men dette utviklet seg heldigvis ikke akkurat på daværende tidspunkt.(ibid)

EF¹⁹ opprettet samme året konferansen for BiH, hvor man foreslo en kantonisering av landet hvor hvert område skulle få utstrakt selvstyre og være ledet primært av en av

---

¹⁷ En kroatisk autonom stat opprettet i sørlige del av Hercegovina.

¹⁸ Et viktig moment som viser at Zagreb og presidenten Franjo Tuđman hadde en stor makt over kroatene i Bosnia og Hercegovina, og derfor en av de viktigste politikerne for kroatene i selve BiH. Det er også hovedgrunnen til at hans taler har blitt valgt ut i denne analysen.

¹⁹ Det europeiske felleskap.

nasjonalitetene. Dette ble tolket litt forskjellig hos de enkelte partene i konflikten. Det var likevel ikke før 6. april da BiH ble erklært for selvstendig av EF og USA, at krigen brøt ut for fullt.(Mønnesland 1999:290)

Religionens rolle under den voksende nasjonalismen ble større og større. Det startet riktignok lenge før Tito kom til makten. For eksempel begynte den katolske kirken å bli mer nasjonal blant kroatene, slik den ortodokse kirken var blant serbere, allerede i mellomkrigstiden.(Radić 2003:199)²⁰ Det bosniske republikkstyret slo alarm om koblingen mellom religion og politikk og ønsket ikke at dette skulle utarte seg videre. Derfor var de meget kritisk innstilt på hvilket som helst forsøk på dette fra alle parter. (Malcolm 1996:207) På 80 tallet så jugoslaviske sosiologer at religionen fikk en oppvåkning blant folket, og den voksende nasjonalistiske fløyen så på kirken som et symbol på en før-kommunistisk tid noe som førte til at enkelte religiøse ledere også omfavnet en nasjonalistisk retorikk.(Radić 2003:207) Religionen ble etter hvert den mest betydningsfulle faktoren som definerte de forskjellige etniske gruppene. Det igjen ble brukt i et politisk spill som ønsket deling av Jugoslavia.(Herzfeld:2007) I 1990 sa Karadžić under et intervju at den ortodokse kirken ikke bare var en religiøs organisasjon, men at det var en kulturell institusjon og en del av det nasjonale lederskap. Han sa også at ”Kirken er meget viktig for alle serbere, og det er irrelevant om en tror på Gud eller ikke.”(Perica 2002:162) Men dette gjaldt ikke bare for serberne. Det var en lignende holdning også blant kroatene og muslimene, som vi også kommer til å se i analysen. I tillegg ble mytologien, som da var en blanding av religiøse og historiske myter, fremtredende i politisk diskurs. (Velikonja 1998:36) Dette kommer en til å se spesielt hos Karadžić i analysen, men en ser elementer av dette hos Tuđman også.

Det uunngåelige: krig

Serberne anklaget Izetbegović for et ønske om en muslimsk stat, og hevdet at paramilitære styrker fra både kroatisk og muslimsk side, truet serbere. (Mønnesland 1999:290) Dermed gikk de til kamp, og serbernes egne paramilitære styrker gikk løs på BiH. En av de mest beryktede var Arkan sine styrker som begikk massakre under den jugoslaviske hæren sin beskyttelse.(ibid) Dette førte til reaksjoner fra flere hold,

men til og med den serbisk ortodokse kirken fordømte massakrene som ble utført på befolkningen.(ibid)

Den Jugoslaviske hæren støtten åpenlyst de serbiske angrepene, men Milošević besluttet til slutt å trekke ut serbiske og montenegrinske styrker fra BiH i et forsøk på å fraskrive seg ansvaret i krigen. (ibid)

Det internasjonale samfunnet var handlingslammet og klarte ikke å få til noen resolusjon som førte til et inngrep i konflikten. (Mønnesland 1999:293) Det ble etter hvert satt inn press mot Serbia økonomisk og ved at EF landene trakk sine ambassadører ut av landet. (ibid)

Den serbiske aggresjonen førte også kroatene og bosnjakene nærmere hverandre, og en konføderasjon ble lagt frem i mai 1992. På dette tidspunktet hadde serberne okkupert mesteparten av BiH. Samme måned bestemte FN seg for å sanksjonere mot Serbia og Montenegro, og i juni ble det vedtatt at 1100 FN soldater skulle sendes inn til Sarajevo for å bistå med humanitær hjelp og få kontroll på flyplassen. (ibid)

Forhandlinger og avtaler

Det internasjonale samfunnet prøvde seg på flere konferanser og forhandlinger for å få en stopp på borgerkrigen i BiH. I 1992 ble det holdt en konferanse i London som fordømte militær aggresjon, men det førte ikke til noe militær intervensjon (Mønnesland 1999:294) Serberne og kroatene fant etter hvert ut at de hadde felles interesser i BiH, og det førte til at tanken om en konføderasjon mellom bosnjakene og kroatene begynte å bli skjær.

I 1993 ble Vance-Owen planen lagt frem. Denne hadde som formål å dele BiH i større provinser som skulle høre til de forskjellige etniske gruppene. Kroatene fikk store områder og godtok planen med en gang. (Mønnesland 1999: 296) Serberne sa nei etter en vurdering fordi de serbiske delene ikke hadde noen forbindelse mellom hverandre, og det burde de ha med tankegangen om en senere innlemme i Serbia (ibid). Etter at Vance-Owen planen falt i grus, måtte det internasjonale samfunnet komme opp med noe nytt. Thorvald Stoltenberg overtok som FN megler, og sammen med Owen presenterte de en ny plan sommeren 1993, "Owen-Stoltenberg" planen. Denne hadde som formål å dele BiH i tre meget selvstendige republikker, hvor Sarajevo skulle være FN styrt fellesterritorium. Den serbiske og kroatisk siden

godtok planen, mens bosnjakene nølte fordi de mente de ikke fikk utdelt nok territorium. (Mønnesland 1999:299) Etter stort press forkastet likevel det bosnjakiske parlamentet planen i september, dermed var man på nytt uten noen løsning.

Som om det ikke var nok, ble borgerkrigen enda mer komplisert ved at ikke bare alle partene var mot hverandre, men også indre splittelser oppstod. Det ble uro blant lokale serbiske ledere i Banja Luka som gikk i mot Karadžić, og i Serbia var det opposisjonspolitikere som gikk i mot oppdeling av BiH. (Mønnesland 1999:300) I Zagreb var det også opposisjon mot Tuđman som mente at Herceg-Bosna var farlig politikk for Kroatia fordi de selv hadde en serbisk minoritet i Krajina området. Hos bosnjakene var det også splittelse. Fikret Abdić ledet sin egen enklave og utropte Bihać området som en egen utenom republikk høsten 1993. (ibid) Men han ble overmannet med våpenmakt av Izetbegović. Alt i alt ble borgerkrigen mer og mer uoversiktlig fordi det fantes så mange lokale utbrytere som ønsket å kjøre sin egen agenda. (ibid)

Begynnelsen av 1994 var derfor preget av en uoversiktlig situasjon hvor flere fredsforhandlinger hadde gått bukken, våpenhviler ble avbrutt, og føderasjonen mellom kroatene og bosnjakene var brutt og var de nå i en strid med hverandre. NATO og FN hadde fått utvidet mandat til å gripe inn, men stort sett kun når de selv var angrepet. NATO sine styrker klarte likevel å få serbiske styrker til å stoppe diverse angrep ved å bombe deres mål.

USA og Russland kom etter hvert mer inn på banen som forhandlere. USA inviterte kroatene og bosnjakene til Washington for en avtale som ble underskrevet av Tuđman og Izetbegović om en ny konføderasjon mellom de to.

I april samme året la USA, Russland, England, Frankrike og Tyskland frem ”kontaktgruppens” plan. Serberne gikk ikke med på avtalen, selv om Milošević selv tok avstand fra Karadžić og ba han om å underskrive avtalen. Milošević var lei av økonomiske sanksjoner mot Serbia, og ønsket å få disse opphevet så fort som mulig. I mellomtiden forberedte krigsforbryterdomstolen seg i Haag til å sikte flere for krigsforbrytelser, og i 1995 reiste de sak mot blant annet presidenten Radovan Karadžić. 1. november 1995 innledes endelig fredsforhandlingene i Dayton, USA, med Izetbegović, Tuđman og Milošević til stede. Fordi Karadžić allerede da var

ettersøkt av Haag kunne han ikke stille til fredsforhandlingene. 23. november godtar Karadžić avtalen etter et møte med Milošević og 14. desember underskrives avtalen i Paris av alle de tre partene. NATO og FN setter nå inn fredsbevarende stryker og krigen i BiH når sitt avsluttende punkt.

3.1 Biografier

For å kunne danne oss et helhetlig inntrykk av personene bak talene er det behov for å se kort på deres bakgrunn og historie. Dette gjenspeiler også deres tanker om politikk og ikke minst religion.

Alija Izetbegović²¹

Alija Izetbegović ble født 8. august 1925 i Bosanski Šamac som ligger i den nordlige delen av dagens Bosnia, på grensen til dagens Kroatia. Familien hans flyttet fra Beograd til Bosnia etter at Serbia fikk sin selvstendighet fra det Osmanske riket. Izetbegović kom fra en Osmansk aristokratisk familie og derfor måtte familien flykte fra Serbia.

Hans bestefar som også het Alija, var borgemester i byen Bosanski Šamac og tidligere en soldat i Istanbul. Bestefaren giftet seg med en tyrkisk kvinne og flyttet til Šamac hvor de fikk fem barn. Faren til Alija var bankmann, og fikk også fem barn deriblant Alija. Faren gikk konkurs i 1927 og dermed måtte hele familien flytte til Sarajevo. Der vokste Alija opp i muslimsk tradisjon og inn i det bosnjakiske samfunnet.

---

²¹ Isaković Zehrudin, *Alija Izetbegović: Biography*, tilgjengelig fra URL: <http://www.youblisher.com/p/71678-Alija-Izetbegovic-Biography/>, JU Muzej/ Museum Alija Izetbegović, Bemust 2005. Sist besøkt 8 mai 2012.

Binder, David: *Alija Izetbegovic, Muslim Who Led Bosnia, Dies at 78*, tilgjengelig fra URL: <http://www.nytimes.com/2003/10/20/world/alija-izetbegovic-muslim-who-led-bosnia-dies-at-78.html?src=pm>, The New York Times 2003. Sist besøkt 8 mai 2012.

The Ministry of Culture and Sport of the Sarajevo Canton Muzej Alija Izetbegović, *Biography*, tilgjengelig fra URL: <http://www.muzejalijaizetbegovic.ba/en/page.php?id=61>, sist besøkt 8 mai 2012.

Izetbegović tok også sekulær skolegang, og tok en juss utdanning i Sarajevo. Under hans studietid ble han en del av ”Unge Muslimer” eller ”Mladi Muslimani”. De hjalp flyktninger under andre verdenskrig, men var også svært kontroversielle fordi gruppen var delt i synet på SS og Partisanene. Izetbegović selv valgte å støtte den siden av gruppen som var for nazistene, noe som også førte til hans arrestasjon og fengsel i 1946. Etter 3 år i fengselet tok han ferdig sin juss utdanning ved universitetet i Sarajevo og startet samtidig sin politiske karriere.

Izetbegović publiserte sitt kjente manifest ”Den Islamske deklarasjonen” i 1970 som omhandlet hvordan relasjonen mellom islam, samfunnet og staten skulle foregå. Myndighetene i Jugoslavia slo hardt ned på dette og hevdet det var et forsøk på å innføre Sharia (muslimsk lov) i BiH, og publikasjonen ble derfor forbudt. I 1980 skrev Izetbegović en ny bok kalt ”Islam mellom Øst og Vest”, og bare tre år senere ble Izetbegović sammen med tolv andre bosnjakiske aktivister arrestert og satt i fengsel på grunnlag av propaganda for muslimsk nasjonalisme. Men ettersom det Jugoslaviske styret begynte å falme ble han sluppet ut i 1988.

Ettersom flerparti systemet ble innført i Jugoslavia i slutten av 1980 tallet, bestemte Izetbegović sammen med andre bosnjaker i 1989 å etablere det politiske partiet SDA²². Partiet hadde en tydelig muslimsk profil, slik som flere av de andre etniske partiene i Bosnia hadde. Izetbegović ble etter hvert president i Bosnia-Herzegovina etter valget i 1990 og styrte sammen med både serberne og kroatene. Men det varte ikke lenge før krigen mellom serberne og kroatene i Kroatia skulle forstyrre BiH også. Dermed forlot det serbiske SDS og det kroatisk HDZ partiet regjeringen som førte til full kaos. Ikke lenge etter brøt krigen også ut i Bosnia-Herzegovina, og Izetbegović politiske ønske var å få BiH løsrevet fra Jugoslavia. Izetbegović ønsket å beholde et såkalt multietnisk BiH, men fordi partiet hadde en så tydelig islamsk profil, fikk det lite støtte blant serberne og kroatene. Tvert i mot ønsket etter hvert kroatene sine egne områder i Bosnia-Herzegovina, slik serberne krevde fra begynnelsen.

I august 1995 var Izetbegović med på å skrive under Dayton avtalen sammen med Franjo Tuđman og Slobodan Milošević. Izetbegović ble så en del av presidentskapet i Bosnia-Herzegovina, men FN la begrensninger på alle politiske partiers påvirkning

---

²² ”Stranka demokratske akcije”, eller Partiet for demokratisk aksjon.

ved å sette inn en høykommissær som skulle være øverste instans for landet. Izetbegović selv trappet ned fra den politiske sfæren i 2000 og døde til slutt i Sarajevo i 2003. Serbiske institusjoner prøvde å få opp en sak om krigsforbrytelser i domstolen i Haag mot Izetbegović, men etterforskningen ble lagt på is etter hans død.

Radovan Karadžić²³

Karadžić ble født 19. juni 1945 i Petnjica, nær Sarnik i det som er dagens Montenegro. Han kom fra en fattig familie, hvor faren hans var medlem av Cetnikene (armeen som støttet Kongedømmet av Serbere, Kroatene og Slovenere). Faren hans ble såret av Nazistene under krigen, og etter krigen ble han fengslet av kommunist regimet.

1960 flyttet Karadžić til Sarajevo for å studere medisin. Han ble en del av et bohem miljø hvor han begynte å skrive dikt og minglet i det litterære miljøet. I 1967 møtte han Dobrica Ćosić, en serbisk forfatter og politiker som også oppfordret Karadžić til å engasjere seg i politikk.

Han studerte også i Danmark i 1970 og ved Columbia University²⁴ i New York, USA. Begge stedene knyttet opp mot hans medisinske grad. Etter hjemkomsten jobbet han ved Koševo sykehus i Sarajevo.

Karadžić jobbet senere ved en psykiatrisk klinikk og ble psykolog for et fotballag i Sarajevo. Han fikk 1980 videreutdanning innen psykoterapi i Kroatia. I løpet av 70 tallet solgte han falske medisinske prognoser for å tjene penger, og i 1984 - 1985 ble han dømt til fengsel i tre år for svindel og underslag, men han sonet en kortere straff.

---

²³ Romero, Frances: *Former Bosnian Serb Leader Radovan Karadzic*, tilgjengelig fra URL: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1932377,00.html>, Time World 2009, sist besøkt 8 mai 2012.

Canka, Mustafa; *Crkva se brine o svim dušama, pa i o onoj Radovana Karadžića*, tilgjengelig fra URL: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15063924,00.html>, Deutsche Welle 2011, sist besøkt 8 mai 2012.

²⁴ CNN World, *Karadzic: Psychiatrist-turned 'Butcher of Bosnia'*, tilgjengelig fra URL: http://articles.cnn.com/2008-07-22/world/karadzic.profile_1_republika-srpska-serbian-democratic-party-bosnian-serb?_s=PM:WORLD, sist besøkt 8 mai 2012.

I 1990 dannet han Det Serbiske Demokratiske Partiet (SDS) som jobbet for at Bosnia skulle forbli i Jugoslavia og var meget serbisk sentrert i sine politiske standpunkt. I 1992 utnevnte han seg selv som leder av Republika Srpska i Bosnia-Hercegovina, med Sarajevo som sin hovedstad. Under krigen jobbet han tett med blant annet Ratko Mladić som var hans øverste general.

Etter krigen ble Karadžić og hans general for styrkene Ratko Mladić, ettersøkt for folkemord under krigen i Bosnia og Hercegovina. Massakren i Srebrenica og angrepet på Sarajevo er en av punktene Karadžić er tiltalt for. Han har vært på flukt fra Haag tribunalet siden 1995, men 21. juli 2008 ble han tatt til fange i Beograd av serbiske styrker. Han ble overført til Haag 30. juli samme år. Det lå et stort press på Serbia for å utlevere Karadžić. Blant annet for å kunne fortsette EU forhandlinger, måtte alle krigsforbrytere bli tatt.

Karadžić på sin side har i etterkant hevdet at Haag tribunalet ikke har noe som helst myndighet, og har lagt frem sitt syn på konspirasjonsteoriene mot han selv. Som den eneste gjenværende av de tre politikerne som analyseres i denne oppgaven, er tiltalen mot Karadžić fremdeles oppe i domstolen i Haag i dag.

Franjo Tuđman²⁵

Født 14. mai 1922 i Veliko Trgovišće, som ligger i den nordlige delen av dagens Kroatia og daværende Kongerike av Serbere, Kroatene og Slovenere. Hans far var politisk aktiv i HSS, Kroatias Bondeparti. Faren satt som leder for HSS styret og var blant annet borgermester i Veliko Trgovišće i en periode. De fleste av hans fars brødre utvandret derimot til USA.

---

²⁵ HDZ Croatian democratic union USA: *Životopis dr. Franje Tuđmana*, tilgjengelig fra URL: <http://www.hdzusa.com/dr-franjo-tudman/zivotopis-dr-franje-tudmana/>, sist besøkt 8 mai 2012.

HDZ Vinkovci: *Biografija Dr. Franje Tuđmana*, tilgjengelig fra URL: <http://hdz-vinkovci.com/hdzvinkovci/hrvatska/biografija-dr-franje-tumana/>, sist besøkt 8 mai 2012.

Tuđman hadde tre søsken, hvor av hans eldre søster døde da hun var nyfødt. I tillegg hadde Tuđman to yngre brødre. Hans mor døde da Tuđman bare var 7 år gammel mens hun bar på det femte barnet.

I motsetning til hans far og hans kommende stemor, var Tuđman sin mor religiøs. Men Tuđman selv fikk det samme synet som faren, et anti-klerikalistisk²⁶ syn. Noe som er litt spesielt med tanke på at Tuđman selv var en altergutt i den lokale katolske kirken. Han var en flink elev, og fikk hjelp fra den lokale kirken til å fortsette sin utdanning. Noen av hans lærere ønsket til og med at han skulle utdannes til prest.

Tuđman likte HSS partiet til å begynne med, og faren hans dro han med på møter. Men etter hvert fikk Tuđman sympati for kommunismen, og ble blant annet arrestert i 1940 fordi han feiret Sovjets oktoberrevolusjon i gatene.

Under andre verdenskrig tok han side med partisanene, sammen med sin far. Både faren og en av brødrene ble arrestert av ustašane og satt i konsentrasjonsleir. Hans yngste bror ble drept av Gestapo mens han kjempet for partisanene. Tuđman ble også arrestert i 1942, men klarte å unnsnippe.

Han giftet seg i 1945 med sin Ankica Zumber i Beograd, hvor de begge fullførte sin skolegang. Året etter døde hans far og stemor under uvisse omstendigheter. De ble funnet døde sammen, og det finnes flere mulige forklaringer på hva som skjedde.

I 1959 ble han general i den Jugoslaviske armeen. Han var interessert i idrett, og spesielt klubben Partizan fra Beograd, som han var president for fra 1958.

I 1963 ble han professor ved Universitet i Zagreb på Statsvitenskapelig fakultet. Det var mye usikkerhet rundt hans posisjon som professor og ikke minst rundt hans doktoravhandling som førte til at han måtte trekke seg i 1967. Et av problemene var hans syn på Jugoslavias historie, der Tuđman allerede da ble beskylt for å være nasjonalistisk i sitt syn.

---

²⁶ historisk bevegelse som opponerer mot religiøs makt og innflytelse i institusjonelle former, i alle sider av det offentlige og politiske liv, og i religionens innblanding i borgernes hverdagsliv.

Tuđman skrev også en bok om geriljakrig og ikke minst en del artikler som kritiserte den Jugoslaviske sosialistbevegelsen. Han ble også medlem a den kroatiske forfatterforeningen.

I 1970 ble han satt i fengsel i to år for å ha bidratt til den kroatiske våren, og i følge Tuđman selv fikk han en mildere straff en det han skulle ha gått fordi Tito selv gikk inn for å benåde han.

Han hadde mye kontakt med kroatisk diaspora rundt om kring i verden, blant annet Sverige og Canada hvor han samlet seg støtte.

Tuđman, på samme måte som de andre talerne i denne analysen, var en av grunnleggerne til sitt eget politiske parti HDZ. I 1990 ble han valgt inn som Kroatias første president og ble gjenvalgt i 1992. Han var med å erklære Kroatias selvstendighet i 1991. Han var president helt frem til sin død i 1999 etter å ha blitt gjenvalgt i 1997, selv om det var allment kjent at han var syk med kreft.

Når det kommer til spørsmålet om BiH, hadde Tuđman og Milošević en avtale²⁷ om å dele BiH i mellom seg. Tuđman selv var ikke opptatt av BiH selvstendighet, og hevdet at det var en osmansk-skapt stat som egentlig hørte til Kroatia.

Tuđman ble heller aldri stilt for den internasjonale domstolen i Haag for krigsforbrytelser fordi han døde.

---

²⁷ Også kalt Kradjordje avtalen, og er meget omdiskutert.

4.0 Analyse av Alija Izetbegović

Denne delen av oppgaven skal ta for seg analysen av Alija Izetbegović sine taler. De to første punktene er to utvalgte taler som kalles for hovedtaler²⁸. Disse er utvalgt fordi jeg mener at innholdet i disse viser viktige elementer av religion i den politiske diskursen og fordi analysen først og fremst er en kvalitativ analyse der målet er å finne de religiøse aspektene ved den politiske diskursen og se hvilken hensikt de har. De to utvalgte hovedtalene er henholdsvis fra 1990 og 1994, slik at en også kan se en eventuell utvikling i løpet av perioden. Hovedtalene har en kronologisk dypere gjennomgang av talene, mens det siste punktet er et overblikk over alle talene²⁹ tilgjengelig fra og med 1990 til og med 1995. Overblikk delen har en tematisk gjennomgang av de viktigste religiøse temaene som blir tatt opp i løpet av hele den utvalgte perioden.

4.1 Hovedtale nr.1

*"Nemamo pravo praštati zločincima"*³⁰, tale holdt av Alija Izetbegović 25. august 1990. ved SDA³¹ partiets samling. Talen er forholdsvis kort og er kun 2 sider lang.

Denne talen ble holdt i Foča, sørøst for Sarajevo 25. august 1990. Den er utvalgt fordi den først og fremst er tidlig i analysens begrensede tidsperiode, og jeg ønsker å gå dypere i analysen av taler fra helst noen år i mellom, slik at en også kan se på en eventuell utvikling av den religiøse retorikken i den politiske diskursen over tid. I den større historiske konteksten befinner talen seg i en tid hvor de forskjellige republikkene i tidligere Jugoslavia begynner å få større kontroll over hvert sitt område og det går mot et ønske om selvstyre i flere av republikkene. Både Slovenia og Kroatia går inn for et selvstyre, mens serberne i Krajina område i Kroatia setter opp barrikader og erklærer området for autonomt. I Bosnia-Hercegovina er man på veg inn mot valget som skulle holdes i november og desember samme året. Det er med andre ord en spent situasjon og de politiske partiene i Bosnia-Hercegovina er midt opp i en viktig valgkamp.

---

²⁸ Alle hovedtalene finnes i sin helhet som appendiks bakerst i oppgaven.

²⁹ Utenom de to hovedtalene som analyseres i dybden.

³⁰ Hele talen finnes som appendiks "Izetbegović nr.1." bakerst i oppgaven.

³¹ Stranka demokratske akcije.

I samsvar med flere talene som kommer i de neste delene av analysen, åpner Izetbegović også denne talen med en arabisk hilsen. Riktignok åpner han ikke med de arabiske ordene aller først, slik han gjør i enkelte andre taler³². Izetbegović begynner likevel innledningen til talen med å si, *”Počinjem ovaj svoj kratki govor Bismillom i molim Boga da nam pomogne i uputi nas na pravi put.”* Izetbegović åpner talen med ordene ”Bismillom” som betyr ”I Guds navn”. Denne frasen blir som regel brukt før en sure i Koranen og blir ofte sitert av muslimer i det daglige som en måte å be om Guds velsignelse for det som kommer. Izetbegović bruker her et arabisk ord knyttet til Koranen i sin åpning, noe som er med på å sette tonen for resten av talen. Betydningen av ordet knyttes opp mot ”Gud”, noe som viser at det allerede her er gitt at ”Gud” eksisterer og at han velsigner. Som en også kommer til å se i andre eksempler, er denne måten å starte en tale på ikke ukjent for Izetbegović. I tillegg er det verdt å merke seg at hilsenen er på arabisk, noe som knytter Izetbegović ikke bare med muslimene i BiH men med muslimene verden over. Videre i samme setning sender Izetbegović en bønn til ”Gud” om hjelp og veiledning for fremtiden. Her er det nok en gang gitt at ”Gud” eksisterer og at han hjelper. I tillegg gjør Izetbegović en talehandling ved å be til ”Gud” og ikke minst be om ”Guds” velsignelse. At Izetbegović åpner en tale på en slik måte gir oss inntrykk av at han er en personlig troende mann som setter ”Gud” og religion høyt, også i offentlig politisk sammenheng. Dette er med på å påvirke hans lyttere og er med på å forme deres virkelighetsoppfatning. Her blir islam også implisitt brukt til å skape et ”oss”, fordi Izetbegović ber for det fellesskapet han taler til og for en felles veiledning i fremtiden. Det er med på å gjøre en eventuelt personlig ”Gud”, til et felles anliggende fordi Izetbegović sin bønn ikke angår bare hans selv men inkluderer lytteren i dette tilfellet, og blir, ikke minst, utøvd offentlig. Det er altså med på å involvere lytteren religiøst inn i den politiske diskursen som da igjen er implisitt med på å skape ikke bare et politisk men også et religiøst felleskap.

I andre avsnitt sier Izetbegović, *”Ovo je sada probuđeni, preporođeni, osviješteni i organizirani muslimanski narod.”* Her kommer Izetbegović med en tydelig sannhetspåstand om et våkent, gjenfødt, og organisert muslimsk folk. Han bruker ord som beskriver at noe nytt har skjedd med den nasjonale identiteten hos muslimene.

---

³² Dette kommer analysen tilbake til senere i oppgaven.

Han bruker her metaforene ”våkent, gjenfødt”, klar over seg selv og organisert, til å beskrive det nye som har skjedd med den nasjonale muslimske identiteten. Han bruker også ordet ”muslimani” i dette tilfellet og ikke bosnjak. Om dette er et bevisst valg for å knytte troen i en større grad med den nasjonale identiteten er ikke lett å si fordi ordet ”musliman” ble både brukt som en nasjonal betegnelse og som en religiøs betegnelse. Forskjellen var ofte skiftmåten, hvor ”musliman” med liten ”m” betydde den religiøse tilhørigheten mens ordet ”Musliman” med stor ”M” ble benyttet som en nasjonal betegnelse og var ikke et synonym med den religiøse tilhørigheten nødvendigvis. I denne talen er det skrevet med liten ”m” og en kan kun anta at dette var bevisst bruk av Izetbegović. Samtidig står ”muslimani” sammen med ordet ”narod”. Det kan tyde på en nasjonal tilhørighet fremfor en religiøs, men en kan ikke utelukke at Izetbegović her prøver å smelte disse to sammen, og at det er årsaken til at han konsekvent bruker en liten ”m”. Dette kan altså være et bevisst forsøk på å oppnå et samsvar mellom nasjon og religion.

Midt i andre avsnitt sier Izetbegović, *”I dželati i njihove žrtve su pred Bogom i On će suditi.”* Dette står i sammenheng med Izetbegović sitt fokus på de døde muslimene opp i gjennom historien og at ”vi”, det vil si Izetbegović og de som er tilstede, ikke har kommet for å dømme og fordømme. De som stod for henrettelsene og de henrettede, står foran ”Gud” og vil bli dømt av han i følge Izetbegović.³³ Her er ”Guds” eksistens et gitt faktum. Det er også gitt at ”Gud” dømmer. I dette tilfellet dømmer ”Gud” både de som begikk henrettelser og de som ble drept. ”Gud” får en opphøyet status over alle mennesker fordi det er han som dømmer til slutt. Dette finner vi spor av også i Karadžić sin politiske diskurs som oppgaven kommer tilbake til. Virkelighetsperspektivet i dette tilfellet er derfor at ”Gud” er den som dømmer menneskene til slutt, og at Izetbegović ikke kommer til å påta seg det ansvaret selv. I dette utsagnet blir ikke ”Gud” eksplisitt brukt til å forme identiteten blant Izetbegović sine lyttere. Men Izetbegović sin virkelighetsoppfatning er likevel med på å påvirke lytterne implisitt i en religiøs retning ved å komme med en slik sannhetspåstand som Izetbegović her legger frem. På den måten skaper han også virkelighetsforståelsen

---

³³ Konteksten er henrettelsene av muslimer som ble begått i Foča under den andre verdenskrig av serbiske četnik-bevegelsen.

blant sine lyttere om hva "Gud" faktisk gjør, dermed blir Izetbegović sine lyttere indirekte påvirket til å tro på dette.

Lenger ned i samme avsnitt snakker Izetbegović at han selv ikke kan tilgi for det som har blitt begått fordi det ikke er hans plass, men at han oppfordrer de som har mistet noen om å tilgi, der han uttaler *"Neka praštaju ako mogu, Kur'an im to preporučuje. Kur'an kaže – ako oprostite, bolje za njega; dakle, oprostite ako možete."* I den første setningen ser vi at Izetbegović referer til Koranen som en kilde med visdom til de etterlatte. Han sier at "Koranen foreslår det", med tanke på en tilgivelse fra de etterlatte. Dette er første gangen i løpet av denne perioden at vi ser at Izetbegović referer til den hellige boken i islam, i en politisk tale. Dette er definitivt med på å gi hans lyttere et inntrykk av hva Izetbegović selv mener er visdom og sannhet og er derfor eksplisitt med på å forme en religiøs virkelighetsforståelse og identitet hos hans lyttere. I den andre setningen går han over i en interdiskursiv handling der han referer til Koranen og hva den sier i forhold til tilgivelse. Etter at han har referert til Koranen sier Izetbegović "dermed, tilgi hvis det er mulig". Ordvalget "dermed" gir her et inntrykk av at, fordi Koranen har sagt dette, så anbefaler Izetbegović at de som kan tilgi, gjør nettopp det. Koranen får derfor en posisjon hos Izetbegović som viser at han ser på den som en viktig bok, i og med at han ikke bare referer til den men anbefaler å følge dens råd. Dette er definitivt med på å skape en virkelighetsoppfatning hos lytterne om Koranens betydningsfulle posisjon i deres liv. På grunn av Izetbegović sin rolle som det politiske overhode, blir denne uttalelsen forsterket. Årsaker er at uttalelsen kommer fra Izetbegović selv i en politisk kontekst og ikke fra en imam i en moské. Religionen er dermed tilstede i den politiske diskursen og det er med på å knytte Izetbegović sine lyttere til en spesifikk religion i dette tilfellet. Om identitetsskapingen er bevisst fra Izetbegović sin side er ikke lett å si, men det er bevisst bruk av Koranen i en interdiskursiv rolle. Izetbegović bruker Koranen helt bevisst i dette tilfellet til å gi veiledning og råd til sine lyttere. Med andre ord ønsker han å nå ut med Koranens budskap.

I resten av talen kommer det ingen direkte religiøse referanser. Dette er en forholdsvis kort tale som går ut på tilgivelse, og da spesielt mellom den muslimske delen av befolkning og den serbiske. Den historiske konteksten er alt som foregikk mellom årene 1941 og 1945. Det er altså et oppgjør med fortiden som Izetbegović ønsker her.

Han bruker også konsekvent ordet ”muslimani” i resten av talen når han snakker om ”vårt folk”. Som jeg problematiserte tidligere i talen, så er det ikke lett å si om han ønsker å legge noe mer bak denne bruken av ordet som både kan ha en religiøs og en etnisk betydning. Men i en annen tale som Izetbegović holdt 26. mai samme året, problematiserte han selv rundt bruken av navnet bosnjak og ”musliman”. Izetbegović sa, *”U dilemi o kojoj je riječ (Bošnjaci – Muslimani), osnovno je istaći da su bh. muslimani ono što jesu, a da su razlike samo u nazivu (nominaciji) toga naroda. Oba naziva pokrivaju doslovno isti etnički entitet i rasprava se praktički svodi samo na to koje je od ova dva imena primjerenije”* (Izetbegović 2004:18) Izetbegović sier selv at betydning av disse to ordene er så å si identiske og har samme betydning. Izetbegović driver med selvlegitimering i det han sier at, *”...da su bh. muslimani ono što jesu”*. Han konkluderer altså med at muslimene ”er det de er” uten å faktisk definere hva de er. Her blir det store spørsmålet, blir alle muslimer definert som troende muslimer av Izetbegović fordi ”de er det de er”, altså ”muslimani” eller er det kun som nasjon han tenker på. Det blir å spekulere, men en skal ikke se bort i fra at Izetbegović kan ha hatt synet om at muslimene ”er det de er”, altså ikke bare som nasjon men også som religion. Videre i talen fra 26.mai problematiserer Izetbegović bruken av disse definisjonene hvor han til slutt konkluderer med at han ønsker å fortsette å bruke orden ”musliman” fordi han mener at i datidens situasjon vil dette være det best beskrivende ordet ettersom ordet bosnjak ikke er bekreftende nok. Definisjonen ”musliman” er den identiteten 2 millioner mennesker oppgav selv ved forrige folketelling, i følge Izetbegović, og da bruker dette til å legitimere sitt standpunkt. (Izetbegović 2004:19) Izetbegović bruker med andre ord det han mener er folkets eget valgte navn på sin nasjonale identitet. Det er likevel ikke å se bort fra at denne bruken av et ord som har både en religiøs og en nasjonal tilknytning er med på å skape en identitet hvor det religiøse automatisk er en del av identiteten rett og slett gjennom at selve ordet knyttes opp mot religion gjennom sin doble betydning. Jeg vil påstå at det er med på å generalisere alle bosnjakene³⁴ som ikke er religiøse under samme kategori

---

³⁴ Bruken av ordet bosnjak i hele denne oppgaven vil ha en betydning som en nasjonal tilhørighet. Det er med andre ord et synonym med ”Muslimani” med stor M, som betyr nasjonal tilhørighet og ikke religiøse tilhørighet. Det er også viktig å skille mellom bosnjak og bosnier. I Norge har mange gått i fellen for å tro at bosniere er etniske muslimer. Dette er feil fordi alle født i Bosnia-Hercegovina er bosniere uansett religiøs eller etnisk bakgrunn. En bosnjak vil derfor være de som ser på seg selv som tilhørere av den muslimske etniske

som de religiøse, og ikke minst med troende muslimer i andre land, som de mest sannsynlig ikke har noe med å gjøre i utgangspunktet. Det er med andre ord en betegnelse jeg mener er mer uheldig for alle ikke troende bosnjakene enn for de troende. Samtidig er det med på å gjøre at et eventuelt forsøk fra Izetbegović sin side på å koble den nasjonale identiteten sammen med den religiøse identiteten er lettere i dette tilfellet fordi det er en felles språklig betegnelse. Som vi kommer til å se hos Karadžić, så er koblingen mellom serberne og det ortodokse en ting som må fremheves i mye større grad gjennom det Karadžić sier. Izetbegović får til en viss grad en enklere jobb hvis han ønsker å koble den nasjonale identiteten sammen med den religiøse i og med at begge har tar utgangspunkt i ordet ”musliman”. Det er også viktig å ta hensyn til at det var religionen som fikk en konstituerende plass i definisjonen av hvem den etniske gruppen bosnjakene skulle være. Islam var med på å skille de fra serberne og kroatene, noe som er viktig for identitetsoppfatningen av seg selv som etnisk gruppe. (Bringa 1995:197)

Oppsummering

Ser vi tilbake på talen fra 25. august igjen, bærer den preg av en religiøs retorikk som er med på å forme både politikken til Izetbegović og ikke minst identiteten til hans lyttere. Izetbegović bruker ”Guds” navn allerede i sin hilsen og introduksjon til talen, noe som setter et religiøst preg på den politiske diskursen fra starten av. At han så bruker Koranen på en interdiskursiv måte og med hensikt til å gi sine lyttere råd, viser at det religiøse element er viktig i Izetbegović sin politiske agenda. Historisk-politisk er det også interessant at han holder en tale i 1990 om forbrytelser som ble gjort under den andre verdenskrig. Det viser at gamle sår blir trukket frem igjen, og til hvilken hensikt er jeg ikke sikker på, men Izetbegović selv ser ut til å ønske at befolkningen skal tilgi for de grusomme mordene. Om det har denne effekten blir det for spekulativt å diskutere. Denne talen er fremdeles tidlig i analysens periode, og det blir derfor interessant å se utviklingen av den religiøse retorikken i Izetbegović sin politiske diskurs frem mot 1995.

---

folkegruppen. Bosnjakene kan derfor også være ikke religiøse muslimer, men identifiserer som etnisk tilhørende til denne folkegruppen.

4.2 Hovedtale nr.2

”Cjelovite Bosne nema bez Srba i Hrvata”, til ”GO SDA Sarajevo” forsamlingen på Hotellet ”Holiday Inn”, 12. januar 1994. Talen består av 16 sider totalt.³⁵

Denne talen er med i hovedutvalget fordi den inneholder flere viktige elementer av religiøs retorikk i Izetbegović sin politiske diskurs. Overskriften røper litt av agendaen i selve talen, men det er flere elementer som blir tatt opp. Blant annet er det snakk om SDA som parti, og hendelsene rundt partiet fra splittelsen av Jugoslavia. Deretter går talen mer inn på det overskriften handler om, nemlig fremtidens Bosnia-Hercegovina. Hvordan vil landet se ut, og hvem skal bo i det er noen av spørsmålene som blir tatt opp. Med dette som bakteppe kommer Izetbegović naturlig nok inn på religionens rolle i denne skapelsen av det nye landet der Izetbegović legitimerer for sitt syn ved å ofte bruke religion, noe analysen kommer til å se nærmere på.

I desember året før har det blitt utkjempet harde kamper i Sarajevo og andre steder i BiH. (Mønnesland 1999:400) Dagen før denne talen hadde NATO et toppmøte i Brussel som truet serbere med luftangrep hvis de ikke etterfølger FN resolusjonene som skulle stoppe bombingene og åpne flyplassen i Tuzla.

Som i flere av Izetbegović sine taler er den religiøse tonen tydelig allerede i Izetbegović sin hilsen til forsamlingen. Han hilser sine lyttere med, ”Kjære brødre og søstre, kjære venner, Bismillahir-rahmanir-rahim! Esselamu alejkum!”³⁶ En tydelig religiøs hilsen på arabisk, som betyr ”I Guds, den barmhjertige og nåderikes navn”. Dette er gjennomgående i flere av hans taler til SDA, men en kan ikke si at det er en norm hos Izetbegović å starte slik, for det finnes også taler der han ikke gjør dette. Likevel ser en her at talen blir innledet i ”Guds” navn. Dette er en tydelig talehandling fra Izetbegović sin side, som legger premissene for religionens rolle videre i denne talen men også ellers i hans politiske diskurs.

I det tredje avsnittet³⁷ bruker Izetbegović uttrykket ”Boga mi” i en setning som ellers ikke omhandler noe av religiøs art, *”A po onim plaćama koje sam vidio tamo, Boga mi, bilo bi dosta para na toj knjižici, i to formalno pošteno zarađenih”*. Setningen her

---

³⁵ Se hele talen bakerst i appendiks.

³⁶ Oversatt, se appendiks for originaltekst.

³⁷ Se appendiks.

handler tvert i mot om lønnskostnader. Likevel sier Izetbegović ”Boga mi”, eller om man hadde oversatt det til norsk ville det blitt ”jeg sverger ved Gud”. Det kan høres drastisk ut, tatt ut av kontekst, men hvis en kjenner til kulturen i BiH, vil en kunne si at disse ordene er nærmest et folkelig uttrykk som blir brukt uavhengig hvilken religionstilhørighet man selv har, eller om man i det hele tatt er religiøs. Det er et uttrykk som ofte blir brukt uten at det nødvendigvis ligger en religiøs betydning bak, selv om det inneholder ordet ”Gud”. Izetbegović bruker dette uttrykket i flere av sine taler, og uttrykket kan være både religiøst og ikke religiøst i sin betydning i den konteksten den står i. Det viktig å se i hvilken sammenheng uttrykket står i for å få den fulle betydningen. Derfor er det heller ikke en fast regel om at det ikke er en religiøs betydning bak. Tvert i mot kan det brukes i religiøs kontekst og ha en tydelig religiøs betydning. I dette spesifikke tilfellet vil jeg mene at det ikke har en direkte religiøs betydning, og det kan som sagt brukes kulturelt av alle og ikke bare muslimer.

Det neste punktet som er interessant i denne talen er Izetbegović sitt bruk av ordet ”muslimani”. Som nevnt i forrige analyse er dette et gjennomgangssord i flere av hans taler. Det er ikke så rart med tanke på at det er snakk om en gruppe han som oftest henvender seg til og tilhører selv. Som jeg diskuterte i forrige analyse er det forskjell mellom ordene ”muslimani” og ”Muslimani”. I denne talen henvender Izetbegović seg til SDA ved å si ”...*našu ulogu u odbrani i spašavanju Bosne i Hercegovine i muslimanskog naroda, prikažu sto objektivnije*”. Izetbegović bruker uttrykket ”muslimanski narod” flere ganger i løpet av talen. Om han bruker bevisst en liten m i muslimani, eller om de som har utgitt hans taler har skrevet det med liten m, er en feilkilde vi må ta med i betraktning³⁸. Utenifra kan dette virke som en ubetydelig forskjell, men den er veldig viktig i vår kontekst. Årsaken til dette er som jeg nevnte, at ”muslimani” med liten m betyr som oftest en religiøs gruppe, altså religiøse muslimer. Mens ordet ”Muslimani” skrives med står ”M”, når det er snakk om en nasjonal tilhørighet, som også består av folk som ikke nødvendigvis ser på seg selv som religiøse muslimer. Det er altså et skille mellom religiøs tilhørighet og nasjonal tilhørighet selv om begge heter det samme, men skrives ulikt. Dette kan være forvirrende, men samtidig veldig viktig for den religiøse betydningen i den politiske

---

³⁸ Selv om dette er Izetbegović sine egne taler, altså en førstehånds kilde, er de likevel gitt ut etter hans død. Derfor må vi ta denne feilkilden i betraktning.

konteksten. Det er en viktig avklaring, men en Izetbegović selv ikke ser ut til å bry seg stort om ettersom han i dette tilfellet ser på alle som ”muslimani” med en liten ”m”, altså som et troende folk hvis en tar diskusjonen om skrivemåten på alvor.

På s.103, sier Izetbegović, *”Znali smo da bi rat, svaki rat u Bosni i Hercegovini, s obzirom na situaciju, bio veoma krvav i posebno tragičan za muslimanski narod”*. Ut ifra diskusjonen som allere er nevnt ville dette bety en religiøs gruppering. Men ut ifra konteksten er det muslimene som nasjon han sakker om her, selv om det er skrevet ”muslimani” med liten m. Spørsmålet blir likevel, gjør han dette bevisst for å peke på at denne etniske gruppen også hører til islam. I så fall skaper han bevisst en religiøs nasjonalisme gjennom sin ordbruk. Eller prøver han å bruke ”muslimanski narod” i mangel på et bedre dekkende ord på alle de vi i dag kaller for bosnjakene, altså nasjonen ikke religionen. Dette er vanskelig å gi et tydelig svar på. Likevel, ut ifra konteksten ”muslimanski narod” blir nevnt i, så er det stor sannsynlig at Izetbegović bruker det til å snakke til, og for å omfavne alle de som har en muslimsk nasjonal tilhørighet, og ikke nødvendigvis tro, i og med at ”Gud” eller noen annen form for religiøs retorikk ikke blir brukt sammen med ”muslimanski narod”. Men med tanke på at han allerede har hilst forsamlingen han taler til på arabisk med en muslimsk hilsen og i tillegg bruker stor ”S” i teksten når han snakker om serbere, kan det likevel være en mulighet for å hevde at bruken av ”muslimani” kan virke som en religiøs samlende nasjonal identitet. Om dette er bevisst eller ikke blir for spekulativt, men det er umulig å se bort i fra at det kan ha en virkelighetsskapende effekt på hans lyttere. Ettersom SDA nesten består av kun muslimer (Mojzes 1998:94) er det ikke å se bort i fra at det er en tydelig religiøs betydning bak hans uttalelser.

Et annet moment som er viktig å merke seg hos Izetbegović, er hans bruk av ekspressive og deklarerende talehandlinger som, ”hvala Bogu” eller ”takkk Gud”. Izetbegović bruker dette i flere av sine taler. På s.104 sier han, *”Iako, moram priznati, mi nismo bili jedini, hvala Bogu”*. I dette tilfellet får vi en lignende problemstilling som vi hadde med ”Boga mi” uttalelsen til Izetbegović tidligere i denne talen. Begge disse uttrykkene er velkjente hverdagsuttrykk i BiH og trenger derfor egentlig ikke å ha en spesiell religiøs betydning knyttet opp mot seg. Det er likevel uunngåelig å tolke det som noe annet enn at Izetbegović her bevisst bruker guds navn i dette tilfellet fordi han uttaler det i en politisk offentlig diskurs og ikke over en kopp kaffe med venner. Dette er veldig trivielt og muntlig sagt, men en kan likevel ikke se bort i

fra at det blir sagt i en kontekst der et slikt språk ikke egner seg, og derfor velger jeg å ta Izetbegović sin uttalelse her på alvor.

”Gud” takkes som om det var ”Gud” selv som hadde hensikten med at ting skjedde. Et moment til som forsterker guds betydning akkurat i dette tilfellet, er at i motsetning til setningen der Izetbegović bruker ”Boga mi” midt i en setning, så avslutter Izetbegović denne setning med ”hvala Bogu”. Det betyr at trykket på ordene ”hvala Bogu” i en muntlig fremføring vil komme til slutt i setningen og vil derfor språklig taktisk ha en sterkere plass i selve setningen. Konteksten her er at Izetbegović takker ”Gud” for at SDA ikke var alene om å kjempe mot militære angrep. Izetbegović nevner at andre partier bidro, ja til og med andre nasjonaliteter som kroatene og serberne. Likevel understreker han at det var det muslimske folk og SDA som kjempet de største slagene. Izetbegović sin talehandling der han takker ”Gud” vil jeg likevel ikke se på som en retorisk religiøs handling som skal eksplisitt overbevise om ”Guds” eksistens hos hans lyttere. Det er snarere en bekreftelse på Izetbegović sitt eget gudsbilde eller gudsforhold. Men det igjen, kan implisitt påvirke lytterne sin virkelighetsforståelse. Det er heller ikke blandet inn i noe form ren nasjonalistisk kontekst, tvert i mot takker han ”Gud” for andre nasjonaliteter. Derfor vil en implisitt påvirkning gå ut på at ”Gud” eksisterer og at han er på ”vår” side fordi han hjelper ”oss”. Dette er noe som går igjen hos alle de tre politikerne.

I de siste linjene på s.104³⁹ tar Izetbegović et oppgjør med såkalte ”muslimanski intelektualci” eller ”muslimske intellektuelle”, som Izetbegović hevder de kaller seg selv. Izetbegović påstår at disse skriver fra utlandet og kritiserer ham for å stå bak en plan om å lage en islamsk republikk og at det er årsaken til at verdenssamfunnet ønsker å ”ødelegge” (*unište*) BiH. Det interessante her er, at kritikken angående den islamske republikken denne gangen ikke kommer fra serbisk eller kroatisk side⁴⁰, men fra egne landsmenn som er i diaspora. Izetbegović legitimerer sitt ståsted ved å bruke Dubrovnik som eksempel på at serberne også angrep der, uten at det var en islamsk republikk. Han bruker denne ideen for å legitimere at det handler om en angrepspolitikk, og at dette er ”tydelig for hele verden”. I tillegg går han til

---

³⁹ Se appendiks.

⁴⁰ En mer vanlig kritikk fra kroatisk og serbisk side om at Izetbegović ønsker en muslimsk stat, noe analysen senere også vil påpeke.

motangrep og sier at slikt kan bare en ”tyster” skrive. Ut i fra dette kommer det i alle fall tydelig frem at ikke alle muslimer, altså den nasjonale tilhørigheten, ønsker politikken som Izetbegović fører. Det finns med andre ord også de blant bosnjakene som hevder at Izetbegović fører en alt for religiøs linje i sin politikk og ikke ønsker en islamsk stat. Dette er spennende fordi dette ikke kommer frem så ofte, og ikke minst viser det forskjellen i tankegangen mellom de religiøse muslimene og de som har det som nasjonal tilhørighet.⁴¹ Videre i samme paragraf skriver Izetbegović om seg selv i tredje person, noe som er en tydelig metarepresentasjon der Izetbegović sier, ”*Treba Aliju ukloniti, pa će sve biti dobro*”. Dette blir sagt med en tydelig ironisk undertone, og det blir bekreftet ved at Izetbegović selv konkluderer med at han ikke vil tilskrive seg selv mye ære, men at det heller ikke ville vært mye bedre uten han. Izetbegović fortsetter med å komme med fakta med en ironisk undertone hvor han påstår at hvis han var skyldig i denne krigen, så er ikke Karadžić det, og hvis muslimene er skyldige i denne krigen da er ikke Milošević det. Han overfører med andre ord kritikken mot seg selv på ”de andre”, og gjennom denne måten å forsvare seg selv på skaper han et fiendebilde av de serbiske lederne.

Deretter sier Izetbegović på s.105, ”*Da budem jasan: ja neću islamsku republiku, ali ja hoću da se islam održi u ovim krajevima, pa kome pravo kome krivo*”. I denne uttalelsen ser en at Izetbegović forsvaret sin politiske agende og hevder at han ikke ønsker en islamsk republikk, men at islam skal forbli i BiH. Deretter kritiserer han sine kritikere som kommer sannhetspåstander om Izetbegović sin egen politikk. Izetbegović forsvaret seg mot de som hevder at han har sagt, ”*evo vam Bosna, dajte mi Islam*”⁴². Her gjør Izetbegović en interdiskursiv handling ved å trekke inn andres diskurs inn i sin egen. Videre legitimerer han seg selv ved å fortelle at selv om han var syk, reiste han rundt i Bosnia for å se hvordan folk hadde det. Til slutt kommer han frem til at det finnes ”de” som ønsker at muslimene skal bli i BiH for så å bli assimilert. Izetbegović legitimerer dette tydelig gjennom en epistemisk legitimering hvor han gir et analogisk eksempel av indianere i USA som et folk som ønsker å forbli slik de er uten å måtte forandre seg for å kunne leve der de lever. I dette utsagnet kan det ligge mer bak, i og med at indianere er den opprinnelige

---

⁴¹ En kritikk mot Izetbegović ko fra flere bosnjaker som hevdet at han ønsket å ha monopol blant bosnjakene med SDA sin politikk. (Mojzes 1998:94)

⁴² ”her får dere Bosnia, gi meg Islam”.

folkegruppen i USA, kan Izetbegović legge et skjult budskap her med å hevde at bosnjakene er den folkegruppen som var i BiH først. Dette blir veldig spekulativt, men likevel et viktig poeng å nevne fordi hans lyttere kan tolke dette forskjellig.

Videre på s.105 sier Izetbegovic, *"Mi ovdje ilustrujemo jedan evropski islam, ilustrujemo jedan moderan islam, ako je riječ o ilustraciji islama."* Izetbegović forsvarer seg mot alle anklager som hevdet at det var islamsk fundamentalisme han bedrev med. Han legitimerer dette ved å hevde at islam som han fører er en "europeisk og moderne" type islam. Hva han konkret mener med dette er vanskelig å si, men han vil få frem at hans type islam ikke er fundamentalistisk, altså ikke ute etter å islamisere BiH. Izetbegović sier videre at "vi", altså som troende muslimer, kan gjøre mye for forholdet mellom øst og vest og at det kanskje er nettopp dette, å vise islam fra en ny side, som er "vår" misjon. Her kommer Izetbegović med en tydelig religiøsmotivert erklæring til sine lyttere. For det første snakker han om et "oss" som gruppe. For deretter å si at "vår gruppe" kan gjøre mye i forholdet mellom øst og vest. Her presenterer han sin gruppe som et mellomledd mellom øst og vest.⁴³ Deretter gjør Izetbegović en talehandling hvor han takker gud ved å si *"Hvala Bogu"* og sier at det har vi klart hit til. Det er med andre ord her gitt at "Gud" hjelper, og at han står bak årsakene til at Izetbegović har nådd sitt politiske mål. Dette er med på å påvirke lytternes egen virkelighetsoppfatning og slikt sett er det en tydelig bruk av religiøs retorikk i en politisk diskurs, der "Gud" takkes for oppnådde politiske mål.

I siste avsnitt på s.105 starter Izetbegović med, *"Vidite, Bog nas je stavio na teška iskušenja. Klali su nas, ubijali su naše žene i djecu, rušili naše džamije, a mi nećemo da ubijamo, nećemo da ubijamo žene i djecu, nećemo da rušimo crkve."* I denne uttalelsen er det flere momenter å ta tak i. For det første snakker Izetbegović om muslimene i en religiøs terminologi, som implisitt gjør de til "Guds" utvalgte folk⁴⁴, fordi det er "Gud" selv som lar de gå gjennom den harde tiden. For det andre er det i

---

⁴³ Der Karadžić og Tuđman, som vi kommer til å se, snakker om å være forsvarere av kristendommen, snakker Izetbegović om å være et mellomledd mellom den kristne Vesten og det muslimske Østen. Tuđman har likevel en lignende tanke om kroatene som et mellomledd mellom den vestlige og østlige kirken, og som en inngangsport fort de muslimene som ønsker det Tuđman ser på som europeiske verdier, dette kommer analysen tilbake til under Tuđman delen .

⁴⁴ Kan til en viss grad sammenlignes med en lignende retorikk fra Karadžić.

dette eksemplet brukt såkalt blending⁴⁵, ”de slaktet oss”. Ordet *slakte* er vanligvis ikke brukt i denne konteksten, men når man ønsker å understreke brutaliteten kan man bruke det om mennesker også. Ordet som brukes hører mer til en annen type kontekst vanligvis og blir her brukt i en ny setting. Videre nevner han spesifikt drap på kvinner og barn, og ødeleggelse av muslimenes helligdom, moskeene. Her er det tydelig at de religiøse symbolene er viktige i hans fremstilling over hva som ble ødelagt av ”de” gruppen. Det er også interessant å se videre hvor han implisitt påpeker hvem ”de” er, ved å si at ”vi” ikke ønsker å ødelegge kirker. Det vil si ”de” implisitt er kristne, altså enten serbere eller kroater. I tillegg sier Izetbegović at dette ikke er ”veien”, en metaforisk bruk for valg av retning eller handlinger i livet, og kan også bli forbundet med religiøs kontekst. (Mojzes 1998:77) Religion er tydelig en faktor i Izetbegović sin politiske diskurs, der han både bruker det til å definere sin egen gruppe og sine motstandere slik vi ser i dette eksemplet. Både gjennom bruken av ”Gud” og gjennom implisitte hentydninger til hvem motstanderne er.

Izetbegović sier deretter at, *«selv om det skjer slike episoder»*⁴⁶, altså innrømmer han at dette forekommer, men velger likevel å bagatellisere det i forhold til hva ”de” gruppen gjør. Izetbegović legitimerer det med å sammenligne hvor mye ”de” gruppen gjør og at ”oss” gruppen ”ønsker ikke” å ødelegge kirker, men at der skjer fordi ”de” andre nærmest ber om det. Dette er med på å skape en fremmedgjøring av ”de andre” ved å se på de som mye verre enn det ”oss” gruppen er, der vi nærmest gjør det i selvforsvar. Han taler så direkte til soldatene, hvor han begrunner hvorfor de kommer til å vinne denne krigen, der Izetbegović uttaler at, fordi *”vi” respekterer ”de” andres religion, nasjon og politisk overbevisning. Å ødelegge andres helligdommer, er forbudt for oss*”. Det er tydelig at han her snakker ut ifra muslimenes religiøse overbevisning om hva som er forbudt og ikke i og med at et slikt forbud dreier seg om ”helligdommer”. Selv om dette er implisitt sagt, er det med på å skape en religiøs identitet hos hans lyttere fordi de må forholde seg til lover som skal gjelde muslimene. I dette tilfellet er det soldatene han retter seg spesielt mot, men dette hører også alle de fra SDA som er til stede. Izetbegović konkretiserer heller ikke hvor denne

---

⁴⁵ Blending : Å blande sammen to forskjellige ”rom”. Dvs. Bruke retorikk som ofte forbindes med en type kontekst, og benytte det i en ny type kontekst, ofte for å forsterke en betydningen eller ide man vil få frem.

⁴⁶ Episoder der ”oss” gruppen gjør de samme handlingene mot ”de” gruppen. Altså, drap og ødeleggelse av helligdommer.

loven⁴⁷ spesifikt står, men en kan tenke seg at han trekker inn islamsk lov fra Koranen som grunnlag for sitt utsagn. Det er i seg selv med på å forme en virkelighetsoppfatning hos hans lyttere der islam får en sentral plass både i Izetbegović sin politiske diskurs men også i det han ser på som lovgivning.

På s.106 sier Izetbegović, *"Zahvaljujući toj zabrani i danas su u Srbiji, kojom su vladali Turci četrsto godina i koji nisu bili baš blag narod, ostali Dečani, Gračanica, Sopoćani"*. Izetbegović trekker inn historisk-religiøs kontekst for å legitimere for sin uttalelse om forbudet mot å ødelegge helligdommer. Han sier at, selv om tyrkerne hadde kontrollen over Serbia i 400 år⁴⁸, eksisterer fremdeles klostrene Dečani, Gračanica og Sopoćani. Det er interessant at Izetbegović i dette tilfellet trekker inn tyrkerne som eksempel til etterfølgelse, av "loven" han snakker om utgangspunktet. Årsaken til det er at Izetbegović ellers prøver å distansere seg fra identiteten "tyrkere". Derfor er det spesielt at han her bruker "tyrkerne" som eksempel på at islam ikke har som mål å ødelegge andres helligdommer, når han samtidig prøver å unngå å bli sammenlignet med tyrkerne⁴⁹. Det Izetbegović uansett gjør i dette tilfellet er å implisitt peke på den religiøse faktoren hos tyrkerne, altså islam, som årsaken til at det fremdeles eksisterer helligdommer i Serbia. Dermed bruker han implisitt islam nok en gang for å legitimere for hvorfor "vi" gruppen, eller soldatene i akkurat denne konteksten, ikke skal ødelegge andres helligdommer. Et paradoks i seg selv, er at Izetbegović har hele tiden prøvd å trekke seg vekk fra ordet "tyrker", som blant bosniske muslimer er upopulært fordi de også er av slavisk bakgrunn. En god del nasjonalistiske serbere og kroater kalte muslimene for tyrkere⁵⁰ for å direkte påpeke til at de ikke hører hjemme på Balkan. Det er derfor merkelig at Izetbegović velger å dra inn tyrkerne på banen, selv om dette eksempelet gjaldt mest det religiøse aspektet ved de, og ikke som en relatering til den nasjonale identiteten deres.

I samme paragraf på s.106 sier Izetbegović, *"...nego poštujemo direktno i doslovno naredbu naše Svete knjige koja kaže da se tako što ne može raditi"*. Her ser vi at

---

⁴⁷ Forbudet mot å ødelegge andres helligdommer.

⁴⁸ Serbia under den Osmanske perioden.

⁴⁹ Izetbegović ser på de bosniske muslimene som bosnijaker og ikke tyrkere.

⁵⁰ Bruken av ordet "tyrker" er for å fremmedgjøre muslimene i området, og er forvrengt historisk fakta. Muslimene i BiH er ikke tyrkere, men fordi de konverterte til islam under Det Osmanske riket har det i etterkant blitt brukt nærmest som et skjellsord om muslimene blant en del nasjonalister, for nettopp å fremmedgjøre den delen av befolkningen.

Izetbegović kommer med en tilleggsforklaring på hvorfor ”vår gruppe” ikke skal ødelegge andres helligdommer. Han legitimerer det først ved å påpeke på de vestlige demokratiske tradisjonene, for så å si at det ikke er bare derfor ”vi ikke skal ødelegge andres helligdommer”. Izetbegović sier at ”vi” følger også ”direkte og bokstavelig loven fra vår Hellige bok som sier at vi ikke kan gjøre slikt”. I denne uttalelsen får vi bekreftet at loven Izetbegović henviser til står i ”vår Hellige bok”. Fordi Izetbegović her snakker om ”vår” som i muslimenes, kan det ikke være noe annen betydning enn Koranen det er snakk om. Om Izetbegović her bevisst bruker et nøytralt ord som ”Hellig bok” er vanskelig å si. Betydningen av ordet avgjøres av konteksten den står i, ellers kunne det vært Bibelen eller andre bøker det er snakk om. Hensikten bak det kan være å virke mindre ”fundamentalistisk” ved å bruke ”den Hellige boken” fremfor å snakke om Koranens lover, nettopp fordi det er mer nøytralt ord. Samtidig er det et paradoks at Izetbegović først sier at ”vi følger den direkte og bokstavelig” om loven i Koranen. Det er nettopp slike uttalelser som kan være med på å forme Izetbegović som fundamentalist av andre. Izetbegović bruker i tillegg her både de vestlige demokratiske tradisjonene og loven for å legitimere for hvorfor ”vår gruppe” ikke skal ødelegge andres helligdommer. Men det er først og fremst bruken av Koranen og loven i Izetbegović sin legitimering som er interessant her fordi det er med på å skape en religiøs tilknytning hos sine lyttere, og ikke minst innføre religiøse lover blant soldatene. Izetbegović sin bruk av religion i dette tilfellet har med andre ord en klar hensikt, en lov og normgivende funksjon.

I neste setning på s.106 sier Izetbegović, *”Mi ćemo pobjediti ako Bog da, upravo zato što ćemo se držati nekih zakona”*. I dette eksempelet får vi nok en gang bekreftet at lovene Izetbegović snakker om er viktige, i dette tilfellet for å vinne krigen. Dette legitimerer han med å si at ”hvis Gud vil, vil vi vinne nettopp fordi vi forholder oss til noen lover”. Izetbegović bruker nok en gang uttrykket ”ako Bog da”, eller ”Hvis Gud vil” i dette tilfellet, noe som er med på å opphøye ”Gud” ved å gi han et slikt ansvar. Det er med på å skape en virkelighetsforståelse hos lytterne der det er gitt at ”Gud” eksisterer og at det er han som er årsaksforklaringen til en eventuell seier i krig. I tillegg er det gitt at hvis en følger lovene så vil ”Gud” gi ”oss” seieren. Det er tydelig at Izetbegović bruker ”Gud” og det han ser på som ”den Hellige bok”, for først og fremst å skape en virkelighetsforståelse hos lytteren, men ikke minst for å skape en

muslimsk identitet som ikke bare er nasjonal men også religiøs der de religiøse lovene har en sentral plass.

Videre i talen snakker Izetbegović om at det er menneskene som ”ser lenger” som skriver disse lovene, før han uttaler, ”*À kad su zakoni još Božiji, onda sasvim sigurno da je to nešto što prelazi prostor i vrijeme.*” Izetbegović bruker ”Gud” her for å legitimere for at hvis det er ”Guds lover, så går de forbi det som er tid og rom”. Hva han konkret prøver å si med dette er vanskelig å si, men det er ”tydelig”, altså selvlegitimerende i følge Izetbegović, at denne type lov er ”hellig” i den forstand at det er noe som går utover tid og rom. ”Gud” er derfor den som står over disse lovene og over menneskene. I en slik forstand blir derfor de guddommelige lovene noe større enn bare menneskelige lover. Med slike uttalelser er Izetbegović nok en gang med på å forme lytternes virkelighetsforståelse av hva som er ”Guds” lover. Denne påstanden fra Izetbegović er med på å skape en identitet og forståelse hos hans lyttere, og er preget av religiøs overbevisning. Det er med andre ord tydelig at Izetbegović ønsker å dra inn islam som konstituerende og normgivende faktor for sine lyttere.

Videre i talen snakker Izetbegović om militæret og at det finnes de som ønsker å ta igjen for hva ”de andre” gruppen ødelegger. Likevel sier Izetbegović til slutt om at han ikke ønsker dette og at han heller vil ha mennesker som tror på at man må arbeide og kjempe fordi ”vi tilhører en slik tro, som mener dette”. Her ser vi altså at troen er grunnlaget og det som legitimerer for å handle slik man skal i følge Izetbegović. Det er altså troen som legitimerer for handlingene våre i følge Izetbegović, og det er med på å forme den muslimske religiøse identiteten og virkelighetsoppfatningen hos hans lyttere.

Izetbegović fortsetter i samme paragraf på s.106, med å si at han oppfordrer også militæret til å holde seg til lovene, fordi det ikke er menneskene men Gud selv som styrer historien, der han sier, ”*Bog upravlja historijom, i biti će onako kako Bog kaže*”. Dette gjentar han og trekker frem at ”det er ikke Napoleonere eller Aleksandere⁵¹ som styrer historien”. Her kommer Izetbegović med en

---

⁵¹ Izetbegović bruker Napoleon og Aleksander den Store som eksempler på typer folk som har vært viktige i verdenshistorien. Derfor bruker han deres navn i flertall som eksempler på at det fantes flere storheter, men at det er i følge Izetbegović, egentlig ikke de som bestemmer historiens utfall.

sannhetspåstand om at det er ”Gud” som styrer historien, og det kommer til å bli slik ”Gud” sier. Dette er tydelig med på å skape en virkelighetsoppfatning blant hans lyttere, der ”Gud” er den virkelighetsskapende faktoren bak menneskenes historie. Dette er derfor tydelig religiøs retorikk som kan virke konstituerende på det verdensbilde Izetbegović prøver å skape hos sine lyttere.

Izetbegović trekker også frem den russiske forfatteren Tolstoj, som i følge han har skrevet en ”flere tusen siders roman” der han ”beviser” at det er ”Gud som styrer historien”. Dette er en implisitt interdiskursiv handling der Izetbegović verken direkte siterer eller nevner hvilken Tolstoj roman det er snakk om, men han bruker likevel Tolstoj som sin kilde for å legitimere for sitt ståsted. Det i seg selv er litt spesielt med tanke på at Tolstoj var russisk og da ortodoks kristen. Om det er en bevisst måte å inkludere kristne i sin virkelighetsforståelse er ikke lett å vite. Det er likevel interessant at Izetbegović velger Tolstoj som sin kilde for å legitimere sitt standpunkt i og med at det ikke er snakk om samme religion. Videre sier Izetbegović at ”om Gud styrer historien betyr ikke at vi skal sitte passive og vente på at ting skjer, men at vi skal delta aktivt i historien”. Likevel skal en holde fast på de lovene som er gitt i følge Izetbegović. Nok en gang referer Izetbegović til ”lovene” som den ultimate og høyeste moralske standard. Alt dette er med på å forme den muslimske identiteten der ”Gud” tydelig spiller en sentral rolle, der loven er sentral i hva som er rett og galt og ikke minst i hva resultatet av en konflikt blir til slutt.

I neste avsnitt og midt på s.108 finner vi etter en diskusjon som Izetbegović fører med seg selv om fordelingen av BiH i 1939. Han sier at denne hendelen kunne avgjøre muslimenes skjebne. Men det skjedde ikke, fordi ”Gud” ville det annerledes, *”Ali eto nije odlučio, jer je Bog htio drugačije, pa je došlo do rata i sve je to palo u vodu.”* Her kommer ”Guds vilje” til uttrykk i historien fordi ”Gud” i følge Izetbegović tydelig ikke ønsket at muslimene skulle forsvinne fra BiH ut i fra konteksten det er snakk om. Her bruker Izetbegović ”Gud” for å legitimere om hvorfor den muslimske befolkningen eksisterer i området den dag i dag. Izetbegović fortsetter å argumentere med at ”før kunne man unngå å spørre muslimene om hva de ønsket i en eventuell deling av BiH, men den gang hadde de ikke Alija Izetbegović⁵² med over 20.000 soldater i ryggen”. Han understreker her sin militære styrke for å argumentere at i

---

⁵² Her omtaler Izetbegović seg selv i 3 person, altså finner vi en metarepresentasjon.

dag, så kan ikke serberne og kroatene unngå å unnlate muslimene i en slik forhandling, slik de kunne i 1939. Det er altså nok en gang ”Gud” i følge Izetbegović som bestemte utfallet av historien. Dette er kanskje et mer konkret eksempel på hva han også mente med samme type uttalelse tidligere i talen. Uansett skaper han nok en gang en virkelighetsforståelse der ”Gud” har en viktig posisjon, noe som er med på å forme den muslimske religiøse identiteten og virkelighetsforståelsen blant hans tilhengere.

Izetbegović trekker også frem jødene som et godt eksempel på religiøst felleskap som tar vare på hverandre uansett hvor de måtte befinne seg. (Izetbegović 2005:109) Izetbegović bruker ikke her den religiøse konteksten til jødene, men den kulturelle. Hvor det kulturelle aspektet der man tar individer fra samme gruppe inn i varmen hvor enn man befinner seg i verden, er hovedpoenget til Izetbegović. Til dette sier han *”Pomislio sam: Bože, da je i nama nesto slično”*. I denne uttalelsen nevnes ”Gud” i en form for påkalling eller en bønn, der ønsket er å ha det samme felleskapet for alle bosniske muslimer. Dette er en talehandling fra Izetbegović som også understreker hans personlige relasjon til ”Gud”. Selv om Izetbegović snakker om jøder, så var det ut ifra deres kulturelle perspektiv som sagt. Derfor hadde ikke ordet ”Gud” nødvendigvis vært en naturlig ting å nevne i denne sammenhengen, men Izetbegović bruker det i et sitat på sin egen tankeprosess, noe som viser at ”Gud” tydelig er en del av Izetbegović sin personlige virkelighetsforståelse og at han ikke har betenkeligheter med å dele dette i en politisk diskurs heller. I tillegg er det verdt å nevne at Izetbegović tidligere i samme avsnitt sa at ”SDA er symbolet på vårt folk...”. Her trekker Izetbegović paralleller mellom partiet og nasjonen. Det vil si at SDA representerer en hel nasjon, noe som vi også kan gjenkjenne hos både Karadžić og Tuđman i deres politiske diskurs. Med tanke på denne konteksten mener han med sin uttalelse at han ønsker at også bosniske muslimer som individer blir tatt inn i varmen av andre bosniske muslimer uansett hvor de er, samtidig som han ønsker å skape en religiøs identitet i befolkningen han taler til.

På s.110 i talen sier Izetbegović, *”Naš narod je vjernički narod, iako ne obija džamijske pragove, mi to dobro znamo”*. Konteksten er oppførselen blant offiserene og soldatene i militæret igjen. Izetbegović sier eksplisitt at ”vårt folk er et troende folk”. Her kommer Izetbegović med en sannhetspåstand om en hel nasjon. Samtidig er det en selvlegitimering fordi han sier at ”det vet vi”, som om det er gitt at alle

bosnjakene er troende. Dette er en tydelig inkludering av religion i Izetbegović sin identitetskapning av nasjonen, og Izetbegović legger ikke skjul på religionens plass i sin politiske diskurs her. I samme setning sier Izetbegović at *"dette er sant, selv om ikke alle går like ofte til moskeen"*. Altså innrømmer Izetbegović her at bosnjakene, eller "muslimene" som Izetbegović kaller de, ikke nødvendigvis går i moskeen men er likevel troende. Deretter sier Izetbegović på vegne av hele folket, at man ikke skal røre ved deres helligdommer. Dette sier han for å befeste sin påstand om at folket har en tro og bryr seg om sine helligdommer selv om de ikke går til moskeen like ofte.

Izetbegović tar så opp problemet om at enkelte offiserer spotter guds navn, noe som tydelig ikke skal forekomme. Izetbegović understreker at *"de kan tro på det de vil, men at gudsbespottelse ikke skal forekomme"* og sier på s.110, *"Dogada se da oficiri psuju Boga. To ne treba da se dogada! Mi nećemo oficira pitati da li posti i ide li u džamiju. Mi tražimo od njega da se pošteno bori, a neka vjeruje u šta vjeruje. Ali psovati Boga - neće!"*. Denne type uttalelse er med på å gi religion er en normgivende faktor i Izetbegović sin politikk. En kan her også trekke paralleller tilbake til Izetbegović sine tidligere uttalelser i denne talen om Koranen plass i hans politiske diskurs som også hadde en slik normgivende funksjon. Det er tydelig at Izetbegović ønsker at religion og religiøse bygg skal respekteres. I samme avsnitt tar Izetbegović opp temaet om at i tidligere JNA⁵³, var det lov å spotte Gud,⁵⁴ men det vil Izetbegović ikke ha noe av lenger. Det er opp til soldaten selv om han ønsker å delta i moskeen eller ikke. Men det er noen ting som er helt uaktuelt i følge Izetbegović, og det er å spotte Guds navn. Han sier til og med, *"U našem narodu psovanje Boga je potpuno nepoznata stvar."* Her snakker han altså om muslimene som en nasjon igjen, og påpeker at det er forskjell på folk, men at enkelte ting er hellige og skal ikke røres. Det er interessant at han først hevder at gudsbespottelse er en "ukjent ting" hos "vårt folk", før han igjen sier at det finnes likevel forskjell på folk. Det er to uttalelser som er motstridende og gir derfor ikke en helt logisk forklaring på hva Izetbegović ønsker å si. Ønsker han å definere moralen til en hel nasjon, men likevel si at det finnes

---

⁵³ JNA er Den jugoslaviske folkehæren.

⁵⁴ I løpet av 1960 og 1970 årene var det en trend i Jugoslavia der samfunnet gikk mot en overveldende sekularisering. (Cohen1998:47) Dette begynte å endre seg i løpet av 80 årene pga. forskjellige årsaker, men i hovedsak var Tito og hans ettpartistparti opptatt av å føre en form for sosialisme der religionen ikke fikk en plass fordi den var et hinder for "brorskap og enhet" i og med at det ikke var en religion men flere.

enkelte som ikke tenker likt? Det som uansett er tydelig, er at religionen har en sentral plass og skal respekteres. Det interessante er at Izetbegović etter dette sier at siden dette er et politisk møte, så vil han ikke diskutere militære saker. Han kamuflerer her etter min mening, en religiøs betonet sak som en ”militær” sak. Det handler riktignok om militæret, men det er ikke primært bare en militærsak. Tvert i mot er det mer et spørsmål om religiøse normer som Izetbegović tydelig ønsker å innlære og som han bygger opp tett knyttet opp mot en nasjonal identitet.

I neste avsnitt finner vi et kjent uttrykk fra Izetbegović der han sier, ”*Boga mi*”. I dette tilfellet er det snakk om at det er tungt å få til et helhetlig Bosnia uten at serberne er med, for et Bosnia uten serbere er vanskelig, mener Izetbegović og avslutter med ”Boga mi”. Denne uttalelsen finner en som sagt flere steder i hans taler der Izetbegović bruker det som en form for legitimering av hans politiske agenda. Dette kan til en viss grad sammenlignes med den amerikanske måten å love i ed ved å legge hånden på Bibelen i en rettssal. Da lover man om å snakke sant ovenfor ”Gud”, og det er nettopp et slikt uttrykk kan bli oppfattet som, altså en legitimering på at man snakker sant. Dette er også en påståelig talehandling, som en finner i størst grad hos Izetbegović.

I slutten av s.111 kommer det igjen en religiøs bemerkning hvor Izetbegović sier, ”*Mi ćemo, ako Bog da, ako dođe do mira, pokušati ovdje da stvorimo jednu uzornu republiku*”. Det er altså ”Guds” vilje som er viktig for Izetbegović i hans syn på hvordan ting skal ende opp med landet. Han uttrykker sin politiske agenda før han sier ”om Gud vil”. Det er med andre ord opp til ”Gud” om hva som skjer til syvende og sist. Dette uttrykker han tydelig gjennom hele talen, ikke bare i denne korte setningen, noe som han også gjentar i andre av hans taler. Gud er med andre ord den bakenforliggende årsaksforklaringen på alt som skjer.

Helt til slutt avslutter Izetbegović sin tale med å sitere fritt etter sin ”favoritt lyriker”, uten å nevne hans navn, der Izetbegović sier, ”Vi lover ved den store Gud om at slaver skal vi aldri bli!” eller ”*Velikim Bogom se kunemo, da robovi biti nećemo*”. Her er det tydelig en interdiskursiv handling fra Izetbegović sin side, hvor han avslutter en tale med å sitere en forfatter for å få frem og legitimere sin politiske agenda. Selve utsagnet er det Izetbegović selv som har formulert, men han er inspirert av en ukjent lyriker som han aldri nevner ved navn. Dette er heller ikke den eneste talen han

gjengir denne linjen⁵⁵, men Izetbegović sier aldri hvem forfatteren han siterer er. Derfor vet en heller ikke noe om konteksten sitatet er hentet fra. Likevel er det helt tydelig at ”Gud” har en viktig plass i frigjøringen av folket for Izetbegović, i det han velger å bruke et sitat som inneholder en religiøs referanse, som det aller siste ordet i denne talen. Dette er definitivt en gjennomtenkt talehandling fra Izetbegović sin side, og er med på å forme virkelighetsforståelsen hos hans lyttere. Det er kanskje derfor heller ikke rart at boktittelen alle talene er hentet fra også har tittelen med det samme sitatet.

Oppsummering

Denne talen er forholdsvis lang, og slikt sett tar ikke de religiøse aspektene ved talen en tydelig stor plass. Likevel er de religiøse aspektene ved talen viktige for Izetbegović sin agenda, ikke minst i hans forsøk på å bygge en muslimsk nasjonal identitet. Han uttalte selv halv annet år før krigen at han så på muslimene som en religiøs nasjon. (Velikonja 2001:5) I motsetning til Karadžić og Tuđman bruker ikke Izetbegović religion for å kritisere sine motstandere, ved å bruke deres religion mot de i så stor grad. Izetbegović bruker heller mer tid på å definere sin egen nasjons muslimske identitet og ikke minst bruker han i større grad plass på uttalelser som viser hans personlige tro enn Karadžić og Tuđman. ”Gud” er også et begrep som forekommer oftest hos Izetbegović, og brukes i likhet med Karadžić og Tuđman for å rette fokuset både på ”Guds” relevans for nasjonen og ikke minst for å legitimere for den politiske agendaen han ønsker å fremme. Samtidig kommer det også frem i denne talen at den lovgivende og normgivende faktoren ved islam også er viktig for Izetbegović i det han forsøker å definere sitt syn på hva slags samfunn han ønsker. Alt dette er derfor med på å skape en virkelighetsforståelse hos hans lyttere der den religiøse retorikken er med på å definere verdensbilde og selvilde hos muslimene som nasjon.

---

⁵⁵ Denne strofen er i boktittelen til de samlede verkene av hans taler også denne talen er hentet fra.

4.3.0 Overblikk av perioden

Denne delen av analysen går igjennom noe av det viktigste innholdet i de resterende talene i løpet av 1990-1995. Det er tematisk delt opp etter religiøse hovedtemaer som går igjen i den politiske diskursen.

4.3.1 Åpningshilsen

Begge talene som vi har gått i dybden på har åpnet med en eller annen form for hilsen eller innledning som tar i bruk en muslimsk hilsen på arabisk. Det er en stor symbolikk i at hilsenen er på arabisk, ettersom det er Koranens språk. Izetbegović bruker en tydelig religiøs åpningshilsen i flere av sine taler. Det er som nevnt ikke snakk om en norm, men han tar det i bruk i fem andre taler i tillegg til de to hovedtalene vi har analysert. Altså i 7 av 38 av de samlede talene som jeg har hatt tilgang til.⁵⁶ Alle gangene Izetbegović tar en slik hilsen i bruk i sine taler er de enten rettet til SDA partiet eller til en forsamling av troende eller etnisk tilhørende muslimer. Han tar aldri i bruk en slik åpningsform i taler rettet mot det internasjonale samfunn, og vi finner heller ikke mye religiøs retorikk i disse talene heller. Det er med andre ord en konsekvent bruk av en religiøs retorikk i åpningen av de talene hvor Izetbegović taler til et mer kjent publikum. Selv om de fleste av disse er rettet til en SDA forsamling, kan en heller ikke hevde at dette er en norm Izetbegović følger i alle talene holdt til SDA. Flesteparten av talene i SDA regi inneholder ikke noe form for arabisk hilsen. Denne formen for hilsen er heller ikke konsentrert til et spesifikt tidspunkt i oppgavens tidsavgrensning, men er sporadisk utover i hele perioden fra 1990 til 1995.

Alle av de syv talene som har en slik hilsen inneholder ordene ”Bismillahir”, som jeg allerede har utredet for og betyr ”I Guds navn”. Dette står som oftest etterfulgt av en bønn, som i talene fra 15.9.1990, hvor Izetbegović sier ”...Bismillom i molim Boga da nam pomogne i da nas uputi na pravi put” (Izetbegović 2005:24) eller fra talen holdt 19.4.1991 hvor Izetbegović sier ”...Bismillom. Molim Boga da nam svima pomogne da sačuvamo mir i slogu.”(Izetbegović 2005:39) I begge disse eksemplene ser vi at Izetbegović også bruker ordet ”Bog” i en sammenheng med de arabiske ordene som også har en oversatt betydning som inneholder ordet ”Gud” i seg. Her er

---

⁵⁶ Viktig å notere seg at ikke alle av de 38 talene inneholdt noe form for religiøst aspekt i seg.

det gitt at "Gud" eksisterer, at han hører gjennom bønn og at han viser vei og hjelper. I to av talene står "Bismillahir" sammen med andre arabiske ord. Talen holdt 29.8.1994 til SDA begynner med "Rahmet našim šehidima. Bismillahir – rahmanir – rahim! Esalam alejkum!" (Izetbegović 2005:136) som betyr "Hvil i fred/Guds nåde over (deres sjel) våre falne soldater/martyrer i Allahs navn. I Guds navn, den elskverdige/nådefulle og medfølede. Fred være med deg." Talen holdt i juni 1995, også til SDA, inneholder kun delen "Bismillahir – rahmarin –rahim". (Izetbegović 2005:182) I alle disse eksemplene ser en at Izetbegović tydelig bruker et arabisk-muslimsk uttrykk for å hilse sine lyttere. En slik måte å åpne på setter sitt preg på resten av talen, og ikke minst preger det hans lyttere fordi talen innledes med religiøs retorikk og et fokus på "Gud". Dette er med på å forme virkelighetsforståelsen til de som hører på. Islam blir i alle disse tilfellene brukt med en konkret hensikt i Izetbegović sin politiske diskurs og er sådan en bevisst virkelighets og identitetsskapende faktor.

4.3.2 Gud

Izetbegović er den av de tre utvalgte politikerne som bruker ordet "Gud" desidert mest i sine taler. Ordet "Gud" i en eller annen type form⁵⁷ blir nevnt hele 66⁵⁸ ganger av Izetbegović i talene holdt mellom 1990 – 1995. Han er også den politikeren som har hatt det mest avklarte forholdet til sin tro, også lenge før konflikten i BiH. Som nevnt i hans biografiske innledning, så satt han i fengsel i det tidligere Jugoslavia for å ha skrevet bøker som "Den islamske deklarasjonen" og "Islam mellom øst og vest". Det var med andre ord på forhånd kjent hva hans personlige standpunkt var i forhold til islam. Dette var på mange måter ikke en direkte fordel fordi nettopp dette ble trukket frem av hans motparter i krigen, hvor de så på Izetbegović sin islam som en trussel.

I dette underpunktet skal vi se på noen flere eksempler på hvordan Izetbegović bruker ordet "Gud" i sine taler. Fordi han bruker det såpass ofte er det umulig å se på alle eksemplene, men jeg skal gi et utvalg fra årene 1990 til 1995.

---

⁵⁷ Det betyr at dette ikke gjelder bare selve ordet "Bog", eller "Gud" men også alle former av dette ordet, som for eksempel "Božiju", "Božije", "Boga" og så videre.

⁵⁸ Se tabell bakerst under tillegg.

Det mest brukte religiøse uttrykket hos Izetbegović er ”hvala Bogu”. Det forekommer hele 15 ganger ved siden av de gangene det blir sagt i de to talene vi har analysert nærmere. Som jeg allerede har problematisert, så kan dette uttrykket kobles til et dagligdags språk. Men i og med at talene til Izetbegović er offentlige og såpass høytidelige er det spesielt hvis han bruker dette uttrykket slik at det får samme betydning som det ville ha fått i det dagligdagse språket. Derfor vil dette uttrykket etter min mening ha en dypere betydning i en politisk diskurs enn hvis det hadde blitt sagt i en hverdagssituasjon som er en annen type diskurs, konteksten er derfor nøkkelen her. Å takke ”Gud” så mange ganger som Izetbegović gjør i løpet av denne perioden viser en tydelig kobling mellom hans gudsforhold og hans politiske engasjement. ”Hvala Bogu” er en talehandling som Izetbegović gjennomfører, og denne type bruk av religiøs retorikk er med på å skape en virkelighetsoppfatning hos lytteren om ”Guds” eksistens og ”Guds” relevans innenfor den politiske sfæren. Dette kan ikke ses på som noe annet enn en bevisst handling fra Izetbegović sin side, hvor han gir ære til ”Gud” for diverse politiske situasjoner som går i hans favør. Det finnes flere eksempler på dette. Den 25. mars 1994 sier Izetbegović, *”Mi smo taj test, hvala Bogu izdržali”*. (Izetbegović 2005: 116) eller fra talen holdt 17. desember 1994, *”Mi smo hvala Bogu, očuvali svoje vojne pozicije.”*. (Izetbegović 2005:161) Dette er altså noen få eksempler, men de har alle sammen store likhetstrekk med hverandre. Det er forskjellige årsaksforhold som det blir takket ”Gud” for, altså konteksten kan variere, men handlingen er lik. Felles for de alle er at de er årsaker som Izetbegović finner positive i sin utvikling og derfor kommer en takk til ”Gud” som en reaksjon fra Izetbegović på den gode utviklingen. Slikt sett er det en sammenheng med Izetbegović sine takk til ”Gud” og den politiske utviklingen som går i Izetbegović sitt favør. Som jeg nevnte, er dette med på å skape en relasjon mellom årsak og takkehandling, som gjør at lytteren vil kunne danne seg et verdensbilde der ”Gud” blir sett på som en bakenforliggende årsak til den politiske utviklingen, og derfor er også en slik religiøs ytring i en politisk diskurs implisitt med på å skape en religiøs identitet og overbevisning hos lytteren.

Det finnes også andre uttrykk og talehandlinger som har en lignende virkningskraft hos Izetbegović, som også involverer ”Gud” i en politisk kontekst. Izetbegović bruker uttrykkene som *”ako Bog da”* og *”ne daj Bože”*. Disse forekommer i mindre grad enn *”hvala Bogu”* uttrykket, men de får en lignende effekt i og med at Izetbegović involverer ”Gud” i situasjoner som har en politisk agenda. Semantisk sett vil derfor

betydningen får en utslagsgivende effekt hos lytteren ved at vedkomne blir introdusert for Izetbegović sitt virkelighetsbilde om en eksisterende "Gud" som er med på å styre historien og den verden man lever i. Dermed er ordene indirekte også i dette eksempelet, med på å skape en religiøs overbevisning og identitet hos lytteren.

Andre eksempler på bruk av ordet "Gud" hos Izetbegović finnes også, men da gjerne i en bøyd form på originalspråket som for eksempel "Božijom", "Božijih" og "Božije". De får også en lignende effekt i og med at de står i en sammenheng med en årsaksforklaring hos Izetbegović. I et eksempel fra 13. desember 1994 sier Izetbegović, *"Zahvaljujući ovim dvjema činjenicama, od kojih se prva odnosi na vojni, a druga na politički aspekt naše borbe, mi ćemo, sa Božijom pomoći konačno zaustaviti seriju genocida protiv muslimanskog naroda, koja je počela prije tri stoljeća"*. (Izetbegović 2005:156) Dette er et eksempel hvor gudsbegrepet blir tatt inn i en politisk diskurs og hvor talehandlingen, eller "Gud" blir brukt som en del av legitimeringene for Izetbegović sin politikk. Det antas her først og fremst en eksistens av "Gud". Deretter hevdes det at det er med "Guds hjelp" at resultatene, i den konteksten de står i, også kommer. Semantisk er dette nok en gang med på å skape et virkelighetsbilde hos lytteren om "Guds" eksistens og posisjon. Dette spesifikke eksemplet står også i en kontekst med den etniske tilhørigheten, muslimene som et eget folk. Dermed blir gudsbegrepet koblet opp til "oss", en etnisk tilhørighet, noe som er med på å forme den etniske og religiøse identiteten til lytterne.

I et eksempel fra en tale holdt 25. mars 1994 sier Izetbegović, *"On je matematički jasan i po tome liči na jednu od Božijih zapovjedi. Znae kako su Božije zapovjedi kratke i jasne. I ova naša zapovjed, koju mi sebi dajemo i koju činimo kao poruku svijetu, kratka je i jasna, i ne dozvoljava različita tumačenja"*. (Izetbegović 2005:121) Dette er et eksempel hvor konteksten er at Izetbegović mener at han har nå forenklet sine politiske krav slik at serberne og eventuelt andre, forstår de tydelig. Denne forenklingen blir sammenlignet med "Guds bud" fra Izetbegović sin side. "Guds bud" er i følge Izetbegović så "korte" og "tydelige" at de "ligner" på kravene Izetbegović og partiet selv har kommet med. I dette eksempelet er det flere momenter å ta for seg. For det første sammenligner Izetbegović ordlyden av sine egne krav med ordlyden av "Guds bud". Dette er implisitt med på å koble Izetbegović sin egen politikk med "Guds bud", noe som er med på å legitimere for Izetbegović sin egen posisjon som

leder og ikke minst hans politikk. Izetbegović skaffer seg på den måten en myndighet som er koblet opp til et religiøst moment.

For det andre gjør Izetbegović her en implisitt interdiskursiv handling ved å ta i bruk ”Guds bud”, selv om han ikke nevner hva de budene innebærer. Han går til det skritt med å sammenligne ”Guds bud” med sin egen politikk og dermed bruker han likevel en implisitt form for interdiskursiv handling ved å gjøre denne sammenligningen. Dette er fordi han da drar inn ”Guds bud” i sin egen kontekst ut fra den konteksten de i utgangspunktet står i. Begge disse tingene er med på å skape en virkelighetsoppfatning som kan tolkes på mange måter men som i grunn og bunn er med på, sammen med andre uttalelser, å skape en identitet blant lytterne som inneholder religiøse moment og ikke minst skape en overbevisning og et virkelighetsbilde der ”Gud” eksisterer og er normgivende for samfunnet.

Det finnes mange flere eksempler hvor Izetbegović bruker ”Gud” i sin politiske diskurs, men hovedlinjene er at det er en bevisst handling fra Izetbegović sin side og ut i fra hans egne personlige overbevisning. ”Gud” brukes for å legitimere for handlinger og føringen av den politiske retningen Izetbegović beveger seg i. Alt dette er med på å skape et virkelighetsbilde hos lytterne og er samtidig med på å forme forståelsen av deres etniske identitet. Den religiøse retorikken innenfor den politiske diskursen er med andre ord med på å skape og forme både selve individet men også den etniske gruppen som helhet i en religiøs retning. Et av Izetbegović sine kjente slagord var, *”Velikim Bogom se kunemo, da robovi biti nećemo”*. Dette er et eksempel på en interdiskursiv handling fordi Izetbegović bruker for å befeste sitt eget politiske ståsted. Samtidig bruker han ”Gud” som en legitimering for å skape en sannhetspåstand for hele den etniske gruppen han selv hører til. Dette er et godt eksempel som oppsummerer Izetbegović sin religiøse retorikkbruk i den politiske diskursen. Et siste moment som også er verdt å få med seg er at Izetbegović konsekvent bruker ordet ”Bog” og ikke ”Allah” i sine taler. Dette kan være et bevisst forsøk på å virke mindre fremmed ovenfor de kristne i og med at ordet ”Bog” er mer nøytralt og brukes av både katolikker og ortodokse. Men det blir for spekulativt å diskutere det uten noen empirisk bevis direkte fra Izetbegović selv om årsaken til hans konsekvente bruk av ordet ”Bog”.

4.3.3 Islam

Izetbegović bruker, i motsetning til sine motparter, islam som en positiv betegnelse og som en berikende faktor for BiH og ikke minst Europa. I talen fra 13. desember 1994 sier Izetbegović, *"Bosna je posljednja kapija islamskog svijeta na putu sa Istoka na Zapad i prva kapija na putu sa Zapada na Istok."* (Izetbegović 2004:157) Her ser vi en metaforisk bruk av islam som en "port mellom Øst og Vest". Lignende sammenligning kan en finne igjen i både serbisk og kroatisk kontekst, men der ser man derimot på den ortodokse og katolske kirken som forsvarere av Europa, mot blant annet islam. Altså blir ikke islam fremstilt som en port av serbiske og kroatisk myter, men heller det som er "utenfor porten" og som en skal beskytte seg mot. I Izetbegović sitt eksempel, velger han å bruke islam som en metaforisk "port" inn til Østen. Senere i samme tale (Izetbegović 2004:157) sier han at vesten må overtales til å se sin interesse i å samarbeide med den islamske verdenen og derfor endre sin politikk. Izetbegović ser med andre ord på seg selv som også en del av den islamske verdenen og som en kobling mellom øst og vest. Disse uttalelsene fra Izetbegović er med på å skape et virkelighetsbilde hos sine lyttere der "oss" gruppen også er en del av en større muslimsk religiøs sammenheng og ikke kun en etnisk-religiøs gruppering i BiH.

17. mars 1995 holdt Izetbegović en tale til den tyske foreningen for utenriks politikk, i Bonn Tyskland, hvor han forsvarte islam i BiH fordi, som en kommer til å se hos Karadžić, så ble islam og fundamentalisme gjerne koblet sammen og sett på som en trussel. Izetbegović sa, *"Oni pri tome potežu još jedan argument: islamski fundamentalizam. Tvrde da ONI brane Evropu od islamske opasnosti."* (Izetbegović 2004:172) Videre sier Izetbegović, *"U Bosni ima islama, a nema fundamentalizma, a ako neko ne razlikuje ove dvije pojave, to je njegov problem"*. (Izetbegović 2004:175) Dette er den eneste gangen i utvalget av talene hvor Izetbegović kommer med en slik uttalelse og setter et klart skille mellom islam og fundamentalisme. Det interessante er at han kommer med denne uttalelsen i Tyskland, altså for et vestlig publikum og ikke for sitt eget. Det kan være et tegn på at han ikke har det samme behovet for å gi sitt eget publikum i BiH denne avklaringen fordi de ikke har oppfatningen at islam har en automatisk kobling til fundamentalisme. Uansett er dette en politisk uttalelse der Izetbegović tydelig setter skille mellom islam og fundamentalisme, og det er med på å forme en virkelighetsoppfatning som er med på å godta islam, men sette et skille til

fundamentalismen. Et annet moment ved disse uttalelsene er at han skaper en "de" gruppe av "de" som hevder at det er fundamentalisme, ved å delegitimere "deres" synspunkter om islam. I den siste uttalelsen er Izetbegović veldig triviell der han påstår at forskjellene mellom islam og fundamentalisme er så tydelig at han sier at de som ikke ser dette "har et problem". Altså kommer han med en selvlegitimering, der han fremstiller beskyldningen om fundamentalisme som innlysende galt. Hva han så mener med sin type islam gir han en avklaring på i talen fra 12.1.1994 som er en av hovedtalene.

4.3.4 Koranen

Oppgaven har allerede sett et eksempel på bruken av Koranen i den første hovedtalen som er analysert. I et bredere overblikk av hele perioden, gir ikke Izetbegović Koranen stor plass i den politiske diskursen. I en tale holdt 25. mars 1994 avslutter Izetbegović talen sin til SDA partiet blant annet med å si, *"Baš tog dana sam čitao jedno sure iz Kur`ana, koje me je oduvijek privlačilo. Ono je negdje pri kraju Kur`ana i počinje riječima: I kad sunce potamni, i kad zvijezde padaju..."*. (Izetbegović 2005:126) Her gjør Izetbegović en interdiskursiv handling ved å sitere fra Koranen for å få frem sitt politiske budskap som står i sammenheng med drap på muslimske barn. Han bruker det her i en kontekst for å få frem smerten og brutaliteten ved drapene som ble begått. Koranen spiller her en viktig rolle i den religiøse retorikken til Izetbegović. Han blir personlig med sine lyttere og gir tydelig uttrykk for koranens sentrale rolle i hans liv, også i sorgen. Dette er med på å påvirke lytternes virkelighetsoppfatning og ikke minst med på å gi koranen en posisjon i Izetbegović sin politiske diskurs.

Izetbegović referer også til Koranen under en takketale holdt i Kairo, Egypt 21.1.1995. I konteksten var Izetbegović blant andre troende da han holdt denne talen. Men det er likevel ikke til å se bort i fra at hans politiske diskurs også her inneholder religiøs retorikk. I dette tilfellet blir Koranen nevnt tre ganger og blir brukt som en bok til "veiledning" (Izetbegović 2005:166). Det er med andre ord ofte den samme henvisningen enten eksplisitt eller implisitt til Koranen som veiledningsbok når den blir nevnt av Izetbegović, slik vi har sett i tidligere eksempler. Også under besøket til Bonn, Tyskland, henviser Izetbegović til Koranen hvor han sier, *"U Kuranu ima jedna uzbudljiva rečenica koja počinje riječima: Dođite da se okupimo oko riječi koja*

nam je zajednička... Poziv je upućen kršćanima i jevrejima". (Izetbegović 2004:174)

Her ser vi nok en interdiskursiv bruk av koranen av Izetbegović for å få frem sin agenda. Dette er med på å befeste posisjonen boken har hos Izetbegović personlig, som da også kommer til uttrykk i gjennom hans politiske diskurs. Det er litt interessant at han velger å sitere Koranen til et vestlig publikum i dette tilfellet, men hovedmålet er å samles om det man er enig i. Derfor kan en si at Koranen i dette tilfellet er brukt for å få frem en positiv effekt av samarbeid med kristne og jøder. Koranen blir, sett under ett, ikke referert til ofte i analysens periode, men den har likevel en viktig interdiskursiv plass i Izetbegović sin politiske diskurs når den først blir nevnt. Da den ofte blir sett på som "veiledende". Dette viser at troen og ikke minst Koranen har en grunnleggende posisjon i Izetbegović sitt liv som da igjen påvirker hans politiske diskurs fordi han inkluderer sin personlige overbevisning i sin politiske agenda.

4.3.5 Fremmedgjøring -"de andre"

Izetbegović bruker stort sett ikke religion for å fremmedgjøre de to andre etnisitetene. Han kritiserer i så fall serberne og kroatene som nasjoner, og ikke ortodokse og katolikker. Dette er en forskjell fra Karadžić og Tuđman som vi kommer til å se. Hos de sistnevnte blir religionen brukt til å skape og fremmedgjøre "de andre". Men Izetbegović er heller ikke helt uten slike typer uttalelser. Han sa for eksempel under sitt besøk i Casablanca⁵⁹, *"Trebate ubijediti i pravoslavni svijet da neće ništa dobiti svojim nacionalizmom i silom i da bi za njega bilo bolje da odustane od mogućih dugogodišnjih konfrontacija sa islamskim svijetom"*. (Izetbegović 2005:157) Her ser vi en appell fra Izetbegović til det islamske verdenssamfunn om å hjelpe til med å overbevise "de ortodokse om at deres nasjonalisme og maktbruk ikke vil føre frem". Dette er det eneste stedet i det utvalget av taler denne oppgaven har tilgang til, hvor vi eksplisitt ser at Izetbegović bruker religionen til å referere til sine motstandere og kobler det til nasjonalisme og maktbruk hos de ortodokse. Det er også viktig å nevne at han befinner seg i et annet muslimsk land, og slikt sett taler derfor ikke direkte til sin egen nasjon men til andre troende muslimer, riktignok fremdeles i en politisk kontekst. I dette tilfellet bruker Izetbegović en sannhetspåstand som kobler det

---

⁵⁹ Tale holdt til Organisation of Islamic Cooperation.

ortodokse med karakterbeskrivelser som ”nasjonalisme” og ”makt”. I tillegg bruker han ordene ”de ortodokse” som også er med på å skape et ”oss og de”, altså en generalisering og fremmedgjøring av de ortodokse. Selv om Izetbegović ikke tar i bruk religion til å definere sin motpart ellers i den politiske diskursen, finnes altså enkelte utsagn som dette, som er med på å fremmedgjøre de ortodokse og skape et virkelighetsbilde av et ”oss og de” ved hjelp av religion. Ellers nevner ikke Izetbegović katolikker eller ortodokse i stor grad, og de gangene han gjør dette, bruker han ofte kirker og katedraler som et symbol på et flerkulturelt og flerreligiøst bosnisk samfunn. Han uttaler blant annet i en tale til SDA i 1994, *”Ovdje su tri nacije, tri religije, tri kulture, i tako će ostati”*. (Izetbegović 2005:131) Izetbegović erkjenner i dette eksempelet at de andre religionene eksisterer, men han bruker altså ikke religiøse termer når han beskriver nasjonalitetene. Hvis han først skaper et ”oss og de” fremstillinger og eventuelt er med på å fremmedgjøre ”de andre”, bruker han heller de etniske betegnelsene som serbere og kroater. Fremmedgjøringen finnes med andre ord, men religionens rolle er i alle fall ikke utgangspunktet i en slik fremmedgjøring. Dette er en kanskje en fordel for de enkelte troende som ikke ønsker å blande samme nasjon og tro. Slik sett går kritikken til Izetbegović mer på den etniske tilhørigheten fremfor den religiøse tilhørigheten. Men det er heller ikke å se bort i fra at det er en mulighet for at grunnforståelsen av den nasjonale tilhørigheten som serber og kroat allerede er et synonym med ortodoks og katolsk, fordi de selv ønsker å presentere seg slik. Derfor trenger ikke Izetbegović strengt tatt ta i bruk noe annet enn deres nasjonale betegnelse fordi den allerede inneholder det religiøse aspektet ved seg. Dette er litt for spekulativt, men er likevel et moment man bør ta hensyn til.

5.0 Analyse av Radovan Karadžić

Denne delen av oppgaven er bygget opp på samme måte som hos Alija Izetbegović. Først følger to punkter med to analyserte hovedtaler, der det er gjort en kvalitativ analyse av innholdet som kun fokuserer på de religiøse aspektene ved talen. Hos Karadžić er disse to hovedtalene fra 1991 og 1994, for å få en spredning i tidsperspektivet så en kan se en eventuell utvikling i perioden som analyseres. Til slutt følger et punkt med et overblikk av hele perioden der analysen går tematisk etter hvilke religiøse tema som går igjen i talene til Karadžić i løpet av perioden 1990 til og med 1995.

5.1 Hovedtale nr.1

"Nikada neće, ni za čiju ljubav", tale holdt av Radovan Karadžić 12. Juli 1991. Talen består av totalt 4 sider⁶⁰.

Radovan Karadžić holdt denne talen på SDS⁶¹ sitt årsmøte den 12. juli 1991 St.Peters dagen, og den ble publisert i avisen "Javnost" 20. juli 1991. Talen omhandler i store trekk Karadžić sitt syn på det første året som hadde gått etter at SDS partiet ble stiftet. Det er en oppsummering og ikke minst hyllest til partiet for hva det har klart å oppnå i løpet av den korte tiden. Serberne som nasjon står i sterkt fokus hos Karadžić. Deres rett til selvbestemmelse og stolthet over å være serbere er temaer som kommer tydelig frem i talen. Karadžić drar frem serbernes historie i BiH, og ikke minst knytter den serbiske identiteten opp mot SDS partiets egen identitet. Det er heller ikke så overraskende at Karadžić velger en dato å tale på som knyttes opp mot en religiøs høytid hos serberne, denne gangen er det St.Peters⁶² dagen, som blir feiret 12. juli hvert år i Serbia og hos troende ortodokse serbere ellers. Dette er ikke ukjent fenomen hos Karadžić, og er en bevisst handling for å forsterke betydningen av sine egne taler. I selve talen kommer Karadžić med en hyllest til den ortodokse kirken, som er en del av det "ekte serbiske" og en betydningsfull bidragsyter til det Karadžić ser på som "en tid for serberne i BiH". Historisk befinner vi oss midt i en tid hvor løsrivelsen til

---

⁶⁰ Se appendiks for å se hele originaltalen.

⁶¹ Srpska demokratska stranka

⁶² Eller Petrovdan, som den er mest kjent som blant de ortodokse serberne.

Slovenia er et faktum etter at kampene nylig opphørte. EF⁶³ har vedtatt en våpenembargo dagen etter kampene i Slovenia tok slutt den 4. juli. I tillegg har kampene mellom serberne og kroatene i Slavonia og Krajina blusset opp. En er med andre ord midt i en uoversiktlig fase av Jugoslavias splittelse, og i en spent situasjon, spesielt for BiH sin del, fordi krigen der ennå ikke hadde eskalert. Den spente situasjonen gjør det vanskelig å la vær å forholde seg til det som skjer i Slovenia og Kroatia.

Talens overskrift, *"Nikada neće, ni za čiju ljubav"* bærer preg av en bestemt og satt tone hos Karadžić allerede i begynnelsen av talen. Det gir et innblikk i en bestemt og konkludert handling som er tydelig, og skal nå ut til folket. Å bruke ordet "aldri" bærer preg av denne myndige bestemte tonen, fordi det gir et inntrykk av noe som ikke vil skje igjen. Altså en handling som går inn i fremtiden, noe som ingen egentlig kjenner til, men likevel er bestemt ut ifra ordbruken her. Det ligger dermed en kraft over disse ordene som gjør at denne diskursen er med på å forme fremtiden allerede i overskriften.

Et stykke ut i talen, først etter en hyllest til det serbiske folk og en kortere oppsummering over SDS sitt år som hadde gått, sier Karadžić, *"Uz oporavak političkog, došlo je i do oporavka vjerskog života srpskog naroda, zahvaljujući Srpskoj pravoslavnoj crkvi, duhovnoj majci i učiteljici srpskoga naroda, koja je trpeljivo pretrajala tokom četiri i po decenije našeg nemarnog odnosa i pritiska nedemokratske vlasti. Zahvaljujući Srpskom kulturnom i prosvjetnom društvu "Prosvjeta", koje nas je pratilo u predizornoj i osnivačkoj aktivnosti, počeo je oporavak kulturnog života srpskog naroda u Bosni i Hercegovini."* I denne uttalelsen kommer det tydelig frem at det har skjedd en bedring i den politiske sfæren hos serberne etter fire og et halvt tiår med et udemokratisk lederskap i følge Karadžić. Det er altså snakk om Tito perioden og Jugoslavia etter den andre verdenskrig. Ikke overraskende blir den serbisk ortodokse kirken her presentert som den sterke "åndelige mor" og "lærerinne" av det serbiske folk. Ordvalget til Karadžić synliggjør hans oppfatning av den serbisk ortodokse kirken og ikke minst dens posisjon, som Karadžić hevder at den har hos det serbiske folket. Denne metaforbruken er med på å skape et bilde av kirken som en sentral skikkelse i serbisk identitetsbygging, noe den

---

⁶³ Det Europeiske Felleskap som er forstadiet til dagens EU.

har vært helt siden den osmanske perioden (Velikonja 1998:27). Beskrivelsen av kirken gir inntrykk av en tett relasjon mellom Karadžić sine politiske ideer om den serbiske identiteten og den serbiske ortodokse kirkens rolle i den diskursive konstruksjonen av denne identiteten. Synet på kirken som en ”åndelig mor” gir oss et bilde av en kirke i sentrum av denne identiteten som Karadžić prøver å skape. (Perica 2002:163) En mors figur er ofte forbundet med det som er essensielt for å kunne skape liv eller fostre opp noe. I dette tilfellet er det altså den åndelige fornyelsen hos serberne som kirken står i sentrum for, og som Karadžić selv hevder, står sammen med den politiske fornyelsen. Den serbisk ortodokse kirken støttet opp om Karadžić sin politikk fordi den var så nasjonalistisk rettet⁶⁴. Det gikk til og med så langt at enkelte kilder hevder at Karadžić var en kandidat til å bli kanonisert som helgen i den serbisk ortodokse kirken. (Perica 2002:174) I talen blir kirken også æret for å ha overlevd fire og et halvt tiår under et udemokratisk regime. Med dette mener Karadžić under det man gjerne kaller for Tito perioden, eller Jugoslavia etter den andre verdenskrig.

Under Tito perioden var Jugoslavia til å begynne med tett knyttet opp til Stalin og Sovjetunionens kommunisme, men i motsetning til andre østeuropeiske land, ønsket Tito å føre sin egen politikk, og allerede i 1948 brøt han med Stalin. Dette førte til at Tito kjørte en noe annerledes politikk enn Stalin fremover, dette gjaldt også religionspolitikken. I Jugoslavia ble religion aldri forbudt, men staten holdt nøye øye med det og regulerte det. Samtidig skulle religionen ikke få en viktig plass i samfunnet ellers, det skulle være en privatsak og holdes som det. Når det gjelder den ortodokse kirken, var den faktisk noe mer favorisert enn den katolske. Årsaken til det var at den ortodokse kirken var sterkt knyttet til staten som sådan, det vil si til landet kirken lå i. Dette likte Tito fordi det gav han en større kontroll over hva kirken holdt på med og kunne derfor påvirke den politisk i mye større grad. Den katolske kirken derimot hadde sitt hovedsete i Roma og hos Paven, og var derfor i en stor grad styrt ”utenifra”. Dette var Tito mye mer skeptisk til, i motsetning til den ortodokse Patriarken som ble valgt lokalt i den ortodokse kirken var Paven i Roma. Tito ønsket ikke å fordømme Vatikanet, men sa, *”I’m a critical of it because it always inclined more to Italy than to our people...”* (Alexander 1979:58) Den ortodokse kirken hadde

---

⁶⁴ Milosevic hadde for eksempel ikke denne støtten fordi flere så på han som en eks-kommunist og var derfor skeptiske til hva han skulle tilføre kirken. (Perica 2002:174)

likevel en tøff tid, spesielt under den andre verdenskrig. I områdene som da ble hetende "Kroatia" ble navnet byttet til "Den Kroatisk ortodokse kirken", noe som raskt endret seg igjen etter krigen. (Alexander 1979:154) Men den ortodokse kirkens motstand mot Nazi Tyskland var trolig også med på å gi kirken en bedre posisjon hos Tito enn den katolske kirken hadde. I tillegg var Titos sitt regime opptatt av å trykke den Jugoslavisk-vennlige ortodokse kirken til sitt bryst, med håp om å kunne appellere til det serbiske folket⁶⁵. Med andre ord, Karadžić påstand om at krigen hadde det vanskelig i flere tiår stemmer til en viss grad. Kirken ble kontrollert og begrenset, men en oppmykning skjedde gradvis opp i gjennom årene, og i motsetning til den katolske kirken var Titos regime mer tolerant med den ortodokse kirken. Derfor er virkelighetsbildet litt mer kompleks enn det Karadžić ønsker å få frem i sin tale her, men man kan altså ikke utelukke at kirken hadde vanskelige kår. I tillegg knytter Karadžić kirken opp til den serbiske identiteten. Men denne identitetsbyggingen har ikke alltid vært til stede mellom kirken og det serbiske folket spesielt fordi en stor del av det serbiske folk var ateister under Tito sitt regime, og en hadde ikke den samme tilknytningen mellom kirke og identitet slik slovenene og kroatene hadde på den tiden. (Cohen 1998:52) Men dette begynte å endre seg ettersom den nasjonale oppvåkningen kom for fullt på 80 tallet, og behovet for å definere seg som en nasjon var mye sterkere til stede. Den ortodokse kirkens bruk av Kosovo myten var med på å skape denne identiteten, noe som også ble brukt politisk. Karadžić bruker den ortodokse kirken aktivt i sin tale for å skape den identiteten blant serbere, en identitetsskaping som allerede var påbegynt tidligere av kirken selv. Karadžić viderefører dette i sin politiske diskurs.

I tillegg til kirken nevner Karadžić "Prosvjeta", en serbisk kulturorganisasjon som fremmet serbisk kultur. De var en viktig støttespiller til SDS under valget, og aktivitetene som foregikk. Karadžić hyller organisasjonen som en viktig årsak til at den serbiske kulturen igjen er tilstede blant serbere i BiH. Bruken av både kirken og "Prosvjeta" på en slik måte i talen, tyder klart på at Karadžić er opptatt av å skape "det serbiske", og å appellere til serbernes identitet. At kirkens historie under Tito perioden dras frem er heller ingen tilfeldighet i og med at en slik "offerrolle" er et kjent fenomen hos serbiske nasjonalister, og som har sine røtter helt tilbake til St.Sava

---

⁶⁵ *Yugoslavia, Eastern Orthodoxy*, tilgjengelig fra: URL: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14826.html>, sist besøkt 29. januar 2012.

da kirken konstruerte myten om serberne som et "himmelsk folk" og en "nasjon av martyrer". (Velikonja 1998:27)

I midten av talen, på side 135⁶⁶ fortsetter Karadžić med å si to ting, *"Uz vjerski, politički i kulturni oporavak srpskog naroda, Srpska demokratska stranka je započela izdavanje prvog poslijeratnog srpskog lista u Bosni i Hercegovini "Javnost" čiji je direktor i glavni i odgovorni urednik Miroslav Toholj."*

"Tako je srpski narod u Bosni i Hercegovini, preko svoje Srpske demokratske stranke, i uz oporavak duhovnog i kulturnog života, uzeo svoju sudbinu definitivno u svoje ruke i ostavio visoravan slobode koju je i zaslužio i sa koje se više nikada, ni za kakve lažne vrijednosti, neće spustiti u mrak životarenja, pretrajavanja i polaganog odumiranja njegovih moći, snaga i vrijednosti". Karadžić uttaler i disse eksemplene at det serbiske folk gjennom SDS, og sammen med den åndelige og kulturelle oppvåkningen, har nå valgt å ta skjebnen i sine egne hender. Her kobler Karadžić nok en gang SDS sammen med den "åndelige" og "kulturelle" oppvåkningen, nærmest som en "treenighet" som er med på å skape identiteten hos serberne. I tillegg er det her implisitt sagt at serberne ikke hadde sin egen skjebne i sine hender tidligere. Det vil si at Karadžić her implisitt påpeker at serberne har blitt styrt av andre tidligere, noe han nevner også i andre taler. Denne "overstyring" har sin periode under Tito, der kirken også led som vi allerede har konkludert. Men hvordan serberne ble "overstyrt" nevner ikke Karadžić, det er altså en sannhetspåstand uten noe mer forklaring om eventuelle bakenforliggende årsaker. Perioden under Tito var preget av en type sosialisme som ikke hadde plass til nasjonalistiske strømninger, enhver form som utfordret Jugoslavias regime ble slått hardt ned på. Ofte endte det opp med fengsel for de regimet mente hadde ideer som var en trussel for samfunnet. Slikt sett var de nasjonalistiske serberne i en dårlig posisjon, men dette var ikke noe unntak for kun serberne, dette gjaldt både muslimene og kroatene. Både Izetbegović og Tudman ble fengslet for slike tanker.⁶⁷

Videre sier han at serberne, *"etter å ha tatt skjebnen i sine hender, nå skal skape sin frihet som de fortjener og som de aldri igjen, for noen falske verdiers skyld, vil trekke*

---

⁶⁶ Se appendiks.

⁶⁷ Se mer i biografidelen.

seg tilbake til en mørk tid med elendige kår. Det som da kun vil være en overlevelse hvor deres makt, styrke og verdier sakte men sikkert forsvinner". Her peker Karadžić nok en gang tilbake til en tid som han hevder var forferdelig for serbere, deres selvbilde og identitet. Mens "nå" er det en ny tid der serbere igjen skal finne tilbake til makten sin, styrken sin og verdiene sine. På mange måter er dette ordvalget fra Karadžić meget interessant, blant annet fordi ordene *makt* og *styrke* ofte er forbundet med noe som har kontrollen over sin skjebne, mens Karadžić hevder her at serberne ikke hadde det. Da blir spørsmålet, når hadde de egentlig denne makten og styrken? Var det før Tito perioden? Det gir Karadžić aldri noe tydelig svar på. Serberne skal kun finne tilbake til sin styrke som de hadde mistet under Jugoslavias regime. I tillegg sier Karadžić her at det var "*falske verdier*" som førte serberne ut i en "*mørk tid*". Disse verdiene han henviser til er de sosialistiske verdiene som Tito innførte under sitt regime, og som var preget av lojalitet til partiet og den sosialistiske politikken Titos regime eventuelt valgte å føre. En skulle derfor ikke utfordre myndighetene, og i alle fall ikke med nasjonalistiske ideer som gikk i strid med de sosialistiske ideene partiet stod for. Store deler av denne talen videre er også preget av nasjonalistiske ytringer, der serbere blir hyllet og der det blir gjentatt at man aldri igjen skal havne i en tid der serbere er mindre signifikante. Men her er altså ikke religion brukt som et middel, og derfor utdyper jeg heller ikke noe mer rundt det fordi det avviker fra det denne oppgaven vil undersøke.

I siste avsnitt på s.137 sier Karadžić, "*Držeći se demokratskih metoda rada i oslanjajući se na sveukupne duhovne, kulturne i političke snage srpskog naroda u cjelini i srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, uvjereni smo da ćemo ovoga puta u potpunosti uspjati u svojim primarnim političkim ciljevima u ovom periodu...*". I dette avsnitt bruker Karadžić den åndelige, kulturelle og politiske dimensjonen nok en gang. Det er tydelig at disse tre er meget viktige for Karadžić ettersom de blir gjentatt på nytt og står også i slutten av talen. Karadžić er meget tydelig på hva det politiske målet er, nemlig å beholde alle serberne i en stat, og dette inkluderer ikke bare serbere i BiH men også de som er i områdene i det vi kjenner som Kroatia. Målet er tydelig å danne en stat, der alle de serbiske områdene hører inn under en og samme stat, noe som vil bety at flere andre nasjonaliteter ville måttet enten bli med i denne staten eller flytte på seg. Spesielt BiH er et "lappeteppe" av områder hvor forskjellige

nasjonaliteter er i flertall i hvert sitt område, noe som ville vært problematisk for forslaget Karadžić ønsker.

Karadžić snakker også om en stat som skal være moderne med menneskerettigheter og nasjonal likhet og som skal få Jugoslavia ut av en mørk tid og omverdenens press. Det politiske målet er altså et Jugoslavia der serberne skal beholde alle sine landområder innenfor statens grenser. Kirken, eller ”den åndelige mor” som Karadžić også kaller den, har sin plass i dette politiske målet, og har som oppgave med å forene serberne gjennom sin posisjon i det serbiske samfunnet. Karadžić vet at kirken har denne styrken til å nå ut til folket, og bruker derfor bevisst dens posisjon til å få frem sin agenda. Det kommer ikke frem i akkurat denne talen, men i flere av Karadžić sine andre taler er kirken representert i forsamlingen Karadžić taler til, og dette understrekes ofte ved at Karadžić ønsker den kirkelige representanten spesielt velkommen under åpningen av talen. Kirkens tilstedeværelse er derfor et viktig moment i Karadžić sin politikk, og ikke minst hva en slik tilstedeværelse representerer til andre utad. Fra kirken sin side var det tydelig flere som sympatiserte med Karadžić. Han ble til og med ønsket velkommen til det serbiske ortodokse klosteret Hilandar i Hellas, for å få beskyttelse da han ble ettersøkt. (Perica 2002:173)

Oppsummering

Denne talen valgte jeg å ta med fordi den historisk sett befinner seg i en oppstartsfase av konflikten i BiH, og det er interessant å se utviklingen til Karadžić utover i perioden. Karadžić har ikke vært ved makten lenge på denne tiden, og partiet er midt i en fase hvor deres identitet ennå ikke er fullstendig på plass, men den er under konstruksjon. Dette kommer tydelig frem i talen også. Grunnlaget for partiets dannelse er å samle alle serberne i en stat som en nasjon. Men hva denne serbiske nasjonale identiteten konkret inneholder er fremdeles i en oppbyggingsfase ettersom etnisk nasjonalitet var et ikke tema i alle årene under Tito. Karadžić hyller det serbiske folket i sin tale, og den serbisk ortodokse kirken får sin plass i denne hyllest. Kirken blir trukket frem som en ”åndelig mor og lærerinne”, altså som den etiske frontfiguren for serberne. Denne uttalelsen fra Karadžić er derfor tydelig med på å utfylle innholdet i den nasjonale identiteten. Diskursen som Karadžić fører, er en bevisst handling som er med på å skape både SDS partiet sin identitet og ikke minst

serbernes egne nasjonale identitet. Selv om ordene som ”Gud” og andre religionsrelaterte ord ikke finner sin plass i akkurat denne talen, er den serbisk ortodokse kirken som organisasjon, og det monopolet den nærmest har på serbernes åndelighet, løftet frem som en av tre viktige komponenter som Karadžić mener er nødvendige for at serberne som nasjon igjen skal få den statusen og myndigheten som de fortjener i følge Karadžić.

5.1 Hovedtale nr.2

”Samopouzdanje našeg naraštaja i vera u istorijski podvig”, tale holdt av Radovan Karadžić under Republika Srpska⁶⁸ sitt jubileumsmøte for de folkevalgte, 1994. Talen består av 7 sider totalt.⁶⁹

Denne talen ble holdt 9. januar 1994. Nok en gang er dette en tale som fokuserer på serbere som nasjon, og en hyllest til den nasjonale identiteten. Men det har vært en utvikling som vi kommer til å se i analysen også, hos Karadžić. Tonen er mye skarpere enn i talen fra 1991 for eksempel, og fokuset er ikke alene på serberne, men også på ”fienden”. I dette tilfellet er det snakk om islam som får dette stemplet av Karadžić. Men hyllesten av serberne er fremdeles til stede, og fokuset på serbernes identitet har bare blitt forsterket. Den historiske konteksten er at utviklingen av krigen ikke har blitt stanset. I desember året før holdt partene på med fredsforhandlinger om våpenhvile, men dette ble raskt brutt og kampene fortsatte både i Sarajevo og andre steder i BiH. Det var med andre ord fremdeles en krig som herjet i landet midt i tiden denne talen blir holdt.

Allerede i talens tittel brukes ordet ”tro”. Dette er riktignok i sammenheng med ”å ha troen på en historisk seier” og er ikke en eksplisitt religiøs betydning. I tillegg er det verdt å merke seg at ordet ”tro” her er skrevet på ekavisk, altså ”vera” i stedet for på ijekavisk ”vjera”, som er den tale- og skriveformen som brukes i BiH. Om dette er en bevisst handling av Karadžić her er ikke lett å si, men det er stor sannsynlighet for det. Årsaken til det er at den ekaviske formen for tale og skrift er mest utbredt og

---

⁶⁸ Selverklært serbisk republikk innenfor BiH sine grenser.

⁶⁹ Hele talen finnes i appendiks bakerst i oppgaven.

brukt i Serbia, og forbindes med det serbiske tale og skriftspråket fremfor noe annet. Gjennom historien har vi sett mange eksempler på at språk er makt. I dette tilfellet kan det være en bevisst symbolbruk av en språkform som ”tilhører” serberne, og derfor blir sett på som det ekte serbiske. Selv om det langt ifra var den formen som brukes i BiH ellers, heller ikke blant serbere i BiH. Det er også verdt å notere seg at denne ekaviske språkbruken hos Karadžić ikke er gjennomgående i alle hans taler, det varierer litt hvilken språkform han velger å bruke, og noen ganger blander han formene også. Dette kan bety enten at det er en feilkilde ved at den som skrev ned talene hadde en ekavisk språkform selv og at det er derfor også skrevet ned i denne formen. Eller det kan bety at Karadžić i utgangspunktet ikke snakket ekavisk, men på grunn av denne koblingen mellom det ”ekte serbiske” og den ekaviske formen, ønsket han å ta den i bruk for sin nasjonalistiske agenda. Det er mest sannsynlig det siste i og med at vi finner ekavisk form i noen av diktene han skrev og ga ut. I tillegg kan vi se at talene i begynnelsen av analysens periode veksler ofte mellom ijekavisk og ekavisk i en og samme tale, mens det senere i perioden er mer gjennomgående bruk av ekavisk språkform. Det siste kan bety at dette var en overgangsfase i en bevisst omlegging av språket for Karadžić. Fordi dette forekommer i flere av hans taler i denne perioden, tyder det nok på det sistnevnte. Overskriften på talen avslører også en selvtillit som Karadžić går inn i talen med. ”Vår generasjons selvtillit og troen på den historiske seieren”, er ord som det oser en enorm hyllest og selvtillit av. Tittelen på talen setter med en gang standarden for hva vi kan forvente oss videre hos Karadžić.

Talen åpnes med ordene, *”Voljeni i visokopoštovani, visokopreosvešteni mitropolit i preosvešteni episkopi Srpske pravoslavne crkve, uvaženi potpredsednici Republike Srpske, poštovani poslanici...”*. I denne talen ønsker Karadžić spesielt velkommen til Hans Høyhet Metropolitene og Deres Høyheter Biskoper av den serbisk ortodokse kirken. Disse blir ønsket velkommen før visepresidenten, noe som gir oss et inntrykk av hvor viktig kirken er for Karadžić og hans plan for den serbiske identitetsbyggingen. I tillegg bruker Karadžić ordene som *”visokopreosvešteni mitropolit i preosvešteni”* i det han henvender seg til de kirkelige lederne. Dette er ord som tydelig viser at Karadžić gir en hyllest og respekt til kirkens ledere som er til stede. Slike ord blir ellers veldig lite brukt og Karadžić underkaster seg til en viss grad kirkens ledere ved å bruke ordene som dette. Effekten av dette er en kirke som står bak Karadžić sin politikk fordi han gir kirken den plassen den selv ønsker i en

stats og nasjonsdannelse. Dette er heller ikke det eneste eksempelet der Karadžić ønsker representanter av kirken spesielt velkommen, noe som er med på å underbygge om kirkens viktige rolle i diskursen til Karadžić og skapelsen av den serbiske identiteten gjennom den. Den serbiske kirken ellers var nok splittet i sitt syn på Karadžić sin politikk, men de daværende kirketoppene støttet Karadžić sin politiske agenda. (Perica 2002:240)

Videre i neste avsnitt sier Karadžić, *"Dozvolite mi da vas pozdravim sa „Hristos se rodi“, i izrazim radost što se uz proslavu dana Hristovog rođenja slavi i dan rođenja najmlađe srpske države, Republike Srpske, čije je ustanovljenje pre dve godine označilo početak vaskrsa srpskog nacionalnog i državnog bića."* I dette avsnittet ønsker Karadžić en gledelig jul til sine lyttere, der han påpeker sin glede over Jesu fødsel, og fødselsfeiringen av den yngste serbiske staten, nemlig Republika Srpska. Den serbiske ortodokse kirken feirer jul 7. januar ettersom de følger den gregorianske kirkekalenderen. Men det interessante her er at feiring av Jesu fødsel kobles opp til feiringen av Republika Srpska som selvstendig egenerklært stat. Dette ser ut til å være en bevisst handling fra Karadžić sin side, for nærmest også å helliggjøre Republika Srpska sin status blant folket. Dette er en type for mytifikering som jeg også nevnte i kontekst kapitlet, som ble mer vanlig i politisk diskurs etter Titos død. (Velikonja 1998:37) Videre i avsnittet sier Karadžić at Republika Srpska sin begynnelse for 2 år siden markerte en "gjenoppstandelse" av den Serbiske nasjon og stat. Bruken av ord som "gjenoppstandelse" kan relateres til historien om Jesus, og kan slikt sett også representere metaforisk kristendom og det ortodokse, noe Karadžić selv uttalte er roten av det å være serbere. Slik ordbruk er derfor bare med på å forsterke den religiøse relasjonen til serberne som egen nasjon. Det er bevisst valgte ord fra Karadžić for å skape denne dynamikken.

I neste avsnitt sier Karadžić, *"Šest stotina godina traje neprekinuto stradanje raskomadanog srpskog bića, traje plač delova odvijenih od celine, i tuga celine za odvojenim delovima, kao plač siročadi za majkom i tuga majke za zagubljenom siročadi."*

Zakasnili smo u izgradnji države i nacije, ali smo ostali vodeći u svemu onome što sa sobom nosi patnja i stradanje, u duševnosti i plemenitosti kojoj nas je učila Hristova nauka". I dette avsnittet legger Karadžić ut om den store nøden og lidelsen det serbiske folk har gått igjennom. Han skriver nærmest med et poetisk språk om de

serbiske delene som er splittet opp fra helheten, der de delene som ikke er med helheten nærmest gråter som foreldreløse barn etter sin mor, og en mor som har grått over sine barn i over 600 år. Et bilde Karadžić mener er passende for å beskrive relasjonen mellom Serbia (som mor), og de serbiske delene som står utenfor Serbia (som foreldreløse barn). Den historiske mytifikeringen blir altså trukket inn også her, og i konteksten blir det Serbiske Kongedømmet hyllet som den store milepælen i serbernes historie. Men det er i den siste setningen av denne påminnelsen av den historiske lidelsen det serbiske folk har måttet gå gjennom, at vi får se hvordan Karadžić drar inn det religiøse aspektet i sin diskurs. Han snakker om at serberne var sent ute med å danne sin egen stat, men at serberne forble ledere selv gjennom all smerten og lidelsen som kom, gjennom åndelighet og nobilitet, ”slik Kristus lære hadde lært de”. Her blir Jesu lære trukket frem som det moralske og åndelige grunnlag for at serberne hadde kommet seg gjennom sine enorme lidelser. Karadžić bruker Jesus for å legitimere for at serberne har kommet seg gjennom den vanskelige tiden. Noe som en kan sammenligne med Izetbegović sitt bruk av ”Gud” for samme type legitimering. Det er tydelig at Kristus får en sentral rolle i Karadžić sin diskurs akkurat her, slik vi også kommer til å se eksempler av hos Tuđman senere. Kristus lære var altså ansvarlig for at serberne hadde klart seg gjennom den vanskelige tiden. Denne setningen sier implisitt at alle serbere har fulgt, og fremdeles følger, Kristi lære. Karadžić kommer her med en sannhetspåstand og legitimering om at det er derfor at serberne har klart seg. Karadžić konkluderer nærmest med at Kristi lære er grunnlaget for enhver serber, det er som å si at en hver serber var en Kristi etterfølger. Denne sannhetspåstanden som Karadžić kommer med er definitivt med på å skape en serbisk identitet som er nært knyttet opp til det Karadžić tolker som Kristi lære. Religionen får altså en sentral plass i identitetsskapingen av den serbiske folkesjelen og identiteten. Kristi lære kan også sammenlignes med Izetbegović sitt syn på ”loven”, eller læren fra Koranen. Selv om Karadžić her ikke snakker om Bibelen i direkte forstand, er det implisitt ved at Kristi lære er hentet derfra.

Videre i talen legger Karadžić ut om de historiske begivenhetene rundt serberne på 1900 tallet, og ikke minst om Karadžić sitt syn på forholdene til serberne under denne tiden. Folkemordet på serberne under den andre verdenskrig blir trukket frem som en døråpner til det kulturelle og åndelige folkemordet som skulle komme i etterkant. Her knytter altså Karadžić ordet *folkemord* til ikke bare en fysisk handling som under

verdenskrigen. Karadžić bruker folkemord, som er et sterkt negativt ladet ord, og knytter det opp mot Titos regimes behandling av det åndelige og kulturelle livet hos serberne. Det Karadžić sier er at Tito sitt regime holdt på å utslette det typisk serbiske, deres åndelighet, som er den serbisk ortodokse kirken og deres kultur, som begge er sterkt knyttet til den serbiske nasjonalfølelsen. Denne kritikken er med på å skape en samhörighet hos serberne fordi Karadžić her skaper et felles fiendebilde og en historisk årsak til at serberne har lidd helt frem til i dag.

Midt i avsnittet på side 18⁷⁰ sier Karadžić, *"Pet vekova dugo iskustvo sa islamom bilo je odlučujuće za prepoznavanje neposrednih planova naših neprijatelja. Kao da naše narodno biće ne ume da nadje rešenja za otpor pseudohrišćanskom zapadu, ali ume da prepozna prastaru opasnost od toksičnog, sverazarajućeg islamskog oktopoda, koji se vešto preoblači u različita ruha, ali je uz svu svoju nestalnost i prevrtljivost konstantan u svojoj nepomirljivoj otvorenosti prema srpskom pravoslavnom biću"*.

Karadžić har ikke talt så mye om andre religioner som fiendebilder i den forrige talen, men dette endrer seg utover i perioden vi analyserer. Denne talen er fra 1994, altså sent i analysens periode. Her ser vi et tydelig eksempel på denne forandringen hos Karadžić, der han snakker om et "aggressivt islam fra øst" som serberne hadde hatt kjennskap til gjennom fem århundrer og som, i følge Karadžić, lærte serberne om hvem som er deres fiende⁷¹. Det er to poeng hos Karadžić i denne uttalelsen. Det første går på et "pseudo-kristent vesten", eller et "liksom/falskt kristent vesten", som Karadžić kaller det. Det som er interessant her er ikke bare at serberne ikke har funnet en løsning mot presset fra vesten, men at Karadžić kaller vesten for "liksom kristent". Hva han legger i det er ikke lett å vite fordi han ikke utdyper det noe mer, men det kan tenke seg at han ser på vesten som liksom-kristent og ikke opptatt av å forsvare Europa mot det islamske øst. Selv om vesten da i utgangspunktet skulle være kristent, så handler de ikke slik Karadžić forventer at kristne nasjoner skal handle, og det er å stille seg bak serberne i forsvaret av Europa mot islam. Karadžić er her nok en gang opptatt av mytifiseringen av serbernes rolle som kristendommens forsvarere. (Velikonja 1998:36) Vesten blir ikke direkte portrettert som en fiende her, men distansen til vesten er tydelig ved at Karadžić påstår at de har lagt et press på

---

⁷⁰ Se appendiks: Karadžić nr.2 for å se hele talen.

⁷¹ Karadžić trekker inn historiske røtter i fiendebilde på islam.

serberne. Denne uttalelsen er bare med på å forsterke samholdet blant serbere nettopp fordi de er under press, samtidig som Karadžić legitimerer sitt politiske ståsted ved å trekke inn forsvaret av kristendom og Europa som årsaksforklaringen til dette.

Det andre poenget til Karadžić er diskursen rundt islam. Her blir islam trukket frem som en gammel fiende som serberne klarer å gjenkjenne fordi de har vært fiender så lenge. Islam blir sammenlignet med ”gift” og en ”all konsumerende blekksprut” som klarer å ta på seg forskjellige ”masker”. Selv om islam ikke er konsekvent og har mange sider, i følge Karadžić, så er den konstant på ett område, og det er i sin motstand mot den serbisk ortodokse eksistens. Dette sier Karadžić nok en gang på sin velkjente nærmest poetiske måte, hvor han bruker metaforer som ”gift” og ”all-konsumerende blekksprut” og ”masker” til å beskrive islam. Dette er ord som er negativt ladet og som viser synet Karadžić har på islam som religion. Religion får også sin plass helt til sist i uttalelsen, hvor Karadžić er med på å skape et ”oss og de” gruppe ved å gi islam egenskapen som en fare for den serbisk ortodokse eksistensen. Dette ordvalget er interessant fordi her sier ikke Karadžić at det er en trussel mot ”kristendommen” eller mot ”serberne” som nasjon, men mot *serbisk ortodoks eksistens*. Karadžić kobler her serberne som nasjon opp mot deres ortodokse identitet og skaper en ny symbiose mellom disse, som igjen er med på å skape den serbiske identiteten Karadžić ønsker. Det er et bevisst valg fra Karadžić for å fortsette å skape forbindelsen mellom det nasjonale og den ortodokse identitet, så en ny serbisk identitet kan bli skapt ut fra denne symbiosen. Det kan også ses på som et forsøk på å nærmest skape synonymforhold av det å være ”serber” og det å være ”ortodoks.” (Velikonja 1998:27)

Det neste avsnittet starter med, *”Nisu tačne tvrdnje katoličke i islamske internacionale da ovaj rat nije verski. Rat i 1914 i 1941 i 1991 godine pre svega bio i ostao verski rat za istrebljenje pravoslavnog sveta. Bilo je mnogo nacionalno neosvešćenih muslimana, pa i muslimana koji su se u etničkom pogledu deklarirali kao Srbi, pa ipak su učestvovali u genocidu nad Srbima, vođeni isključivo verskim razlozima.”* Dette utsagnet fra Karadžić er kanskje et av de aller viktigste i denne talen fordi det sier noe direkte om synet Karadžić har på forholdet mellom de historiske krigene, krigen han befinner seg i nå, den serbiske identiteten og ikke minst

religionen. Karadžić bruker på nytt en historisk kontekst for å legitimere for sitt syn og ikke minst definere både denne krigen⁷², den serbiske identiteten og et skille mellom ”oss og de andre” gruppen. Denne gangen er både første verdenskrig, andre verdenskrig og borgerkrigen, som han selv befinner seg i, nevnt. Alle krigene er i følge Karadžić religiøst motivert og hadde som formål å utrydde det ortodokse folk. Her kommer Karadžić med en sannhetspåstand om at de internasjonale katolikkene og muslimene ikke har rett når de hevder at krigen i BiH ikke er religiøst motivert, der han eksplisitt hevder at det ”forble en religiøs krig for å utrydde det ortodokse folket”. Altså kommer Karadžić med en sannhetspåstand om at dette var en religiøs krig der ønsket var å bli kvitt det ortodokse folket, eller det Karadžić ser på som et synonym med serberne. Deretter kommer Karadžić med et eksempel hvor han drar frem den muslimske identiteten i BiH og en historisk kontekst, der han hevder at ”det var mange muslimer som ikke hadde et bevisst forhold til sin nasjonalitet, ja til og med var det de av dem som deklarererte seg å være serbere, men de var likevel med på folkemordet mot serbere, kun religiøst motivert.” Denne fremstillingen av muslimer i Karadžić sin diskurs er med på å skape en ”oss-de” relasjon mellom serbere og muslimer, og er samtidig med på å fiendtliggjøre muslimer ved at den historiske konteksten rundt det serbiske folkemord under den andre verdenskrig blir nevnt. Jeg tar ikke hensyn om disse historiske ”fakta” som Karadžić kommer med her er sanne eller ikke ut ifra et akademisk ståsted, men det som er interessant er hans sannhetspåstand om disse faktaene, og hva det fører til. Hans lyttere og støttespillere vil danne seg et fiendebilde av muslimer fordi Karadžić skaper nettopp det gjennom sitt språk og fakta som motiverer til en fremmedgjøring og nærmest hat mot muslimer. I tillegg mistenkeliggjør Karadžić her muslimene ved at de blir fremstilt som svikere ved å bruke eksempelet om at de erklærte seg som ”serbere”, så var de likevel med på folkemordet på serberne. Konklusjonen ut i fra dette blir at man ikke kan stole på muslimene. I tillegg til dette kommer Karadžić med nok en sannhetspåstand om at muslimene var ”kun religiøst motivert” i sine handlinger mot serberne. Muslimenes religion blir her brukt mot dem for å legitimere deres handlinger mot serbere opp i gjennom historien. Islam blir dermed brukt som en årsaksforklaring på hvorfor muslimene gjorde det de gjorde.

---

⁷² Krigen i BiH.

Likeså er det verdt å notere seg at Karadžić konsekvent gjennom hele talen bruker ordene som ”verski” og så videre, som er ekavisk form, og han bruker i tillegg ordet ”muslim” med liten ”m” konsekvent når han snakker om en nasjonalitet. Dette er nok et bevisst bruk av språket fra Karadžić sin side for å få frem sine poeng enda tydeligere og ikke minst lage en parallell mellom muslimene som nasjonalitet og deres religion på samme måte som han trekker paralleller mellom serbere som nasjon og deres ortodokse tro. Karadžić er derfor med på å forme den muslimske identiteten gjennom en fremmedgjøring av islam og ”de” gruppen, så vel som å skape det serbiske synonymt med det ortodokse og ”oss” gruppen.

To paragrafer nedenfor sier Karadžić, *”Ali, ovo su bili novi, i za islamski istok i za katolički zapad nepoznati Srbi. Ovog puta nije uspeo pokušaj deljenja Srba i gušenja Srba pomoću Srba”*. Her snakker Karadžić om et nytt forsøk på å splitte serberne og få de mot hverandre⁷³, men i følge han selv er det en ny ”type” serbere nå, som ikke kommer til å splittes lenger ved bruken av serbere mot serbere⁷⁴. Hovedpoenget her ligger likevel i Karadžić sin uttalelse om et ”islamsk øst” og et ”katolsk vest”. Denne kategoriseringen viser oss synet Karadžić har på sine fiender og ikke minst relasjonen mellom deres identitet og deres tro. Karadžić bruker her deres religiøse tilhørighet fremfor deres etniske, som en bevisst handling for å skape et ”oss-de” relasjon og ikke minst skapet et bilde av hvor deres fiender hører geografisk til. I konteksten av talen er dette ment for tyrkerne og tyskerne og ikke mot kroatene og muslimene som man ville ha forventet. Det kommer tydeligere frem i neste paragraf som Karadžić begynner med, *”Uistinu, čim su stvari postale autentične, čim su se oglasile Turska i Nemačka, a odgovorili domaći krvnici, Srbi su se prepoznali kao narod Svetog Save, kao narod Karađorđa, prisativši se da je Karađorđe silom prilika zastao kod Dobruna da konači, pa su tako oni ostali izvan granica svoje majke Srbije”*. Det er flere momenter ved denne uttalelsen. Hovedpoenget for denne analysen er likevel selvlegitimiseringen hos Karadžić, som ser på serbere som folket av blant annet St.Sava. St.Sava er kanskje den viktigste av helgnene i den serbisk ortodokse kirken,

---

⁷³ Et av de serbiske symbolene, som også den serbisk ortodokse kirken bruker, er de fire s’ene som står for ”Samo sloga Srbina spasava” eller ”Bare enhet redder serberne”. Dateres helt tilbake til St.Sava som ønsket at serberne skulle forenes for å skape sin egen stat slik at de kunne forbli ortodokse.

⁷⁴ En hentydning til historisk kontekst der serbere ofte ble brukt av flere sider i tidligere kriger fordi de hadde et godt rykte på å være gode krigere. Både osmanerne og Østerrike-Ungarn brukte serbere i sine styrker.

og blir sett på som grunnleggeren av nettopp den serbisk ortodokse kirken. Han var en prins som etter hvert ble en munk og grunnlegger av flere klostre. St.Sava blir også sett på som den første erkebiskopen av den serbisk ortodokse kirken og blir feiret den 27. januar hvert år. Relasjonen mellom det serbiske folk og St.Sava har derfor sterke historiske, mytiske og religiøse røtter. At Karadžić velger å få frem denne relasjonen er en bevisst handling for å skape og forme en serbisk identitet hos serberne i BiH ved å bruke religiøs retorikk og mytiske elementer.

Videre i neste paragraf sier Karadžić, *"Dovoljno je bilo da se Srbi vrate svojim tradicijama, svojoj veri i Srpskoj pravoslavnoj crkvi, pa da s njih spadne rđa decenijskih laži i obmana. Dovoljno je bilo da po prvi put u više vekova Srbi sami izaberu svoje predstavnike, poslanike u ovoj Skupštini, članove Predsedništva, odbornike u opštinama, pa da razotkriju sve zamke koje su zapete da ih definitivno odvoje od celine i ostave u trajnom robstvu"*. Karadžić snakker om at "det var nok at serberne fant tilbake til sine tradisjoner, sin tro og den serbisk ortodokse kirken, for å kunne gå videre uten belastninger av løgn og vrangforestillinger som hadde vart i århundrer". Posisjonen den Serbisk ortodokse kirken får i denne ytringen viser den sentrale rollen den har i identitetsskapelsen hos Karadžić. At serberne fant tilbake til sin tro og sin kirke er i følge Karadžić den viktigste årsaken for at de kan gå videre inn i en positiv fremtid som ikke er preget av løgn. Kirken er altså det fundamentale ved den serbiske identiteten. Deres tro og kirke er grunnlaget for det Karadžić ser på som det serbiske. Han taler dette eksplisitt uten å legge skjul på bruken av kirken for å oppnå en identitet som det ekte serbiske. Og jeg gjentar hva Karadžić sa i et intervju i 1990: "Kirken er meget viktig for alle serbere, og det er irrelevant om en tror på Gud eller ikke." (Perica 2002:162)

I slutten av neste paragraf sier Karadžić, *"Gotovo svi bosanskohercegovački listovi, a posebno novi, sa islamskim uredništvima, puni su dokaza da je plan uništenja Srba napravljen i da će biti proveden"*. Her er nok en uttalelse som viser hvilket syn Karadžić portretterer utad i forhold til den muslimske delen av befolkningen spesielt. Karadžić kommer med en påstand om at "aviser fra Bosnia-Hercegovina, og da spesielt de med en muslimsk redaktør, har vist at det eksisterer en plan for å tilintetgjøre serbere og at den vil bli gjennomført". Det er nærmest en sannhetspåstand om at en slik plan finnes og vil bli gjennomført. Dette er nok en gang med på å skape et fiendebilde av den muslimske delen av befolkningen, som etter Karadžić sitt syn, er

ute etter å tilintetgjøre serberne. Dette er anklagende ordbruk fra Karadžić, som peker ut muslimene som den største fienden. Dette legitimerer han gjennom å skape en frykt blant sine lyttere ved å komme med sannhetspåstanden om en plan på utslettelse av serbere. Dette er med på å fremmedgjøre muslimene og ikke minst skape frykt i sin egen befolkning. Denne redselen kan igjen føre til manipulering av folket slik at det kan bli brukt for å legitimere eventuelle angrep på muslimene, der det blir sett på som selvforsvar fordi serbernes selv følte seg truet.

Tre paragrafer nedfor åpner Karadžić med å si, *”Potvrdivši da su istoriski narod, Srbi su se koristili svojim teškim iskustvom. Jedinstvom, kakvo kod nas Srba nije poznato od prije Kosova, suprostavili smo se našim udruženim neprijateljima na način kojim se danas dive pre svega pravoslavni, a zatim i drugi objektivni narodi”*. Karadžić bruker nok en gang en historisk kontekst hos serberne for å komme med en sannhetspåstand om at den ortodokse befolkningen i dag og andre ”objektive” folk, så opp til serberne fordi de brukte sin harde lærdom gjennom historien og stod opp i mot sine fiender. Det religiøse aspektet her er at Karadžić bruker andre ortodokse nasjoner knyttet opp mot den ortodokse kirken, som Hellas, Russland, Bulgaria og så videre, uten å nevne landene eksplisitt riktignok, til å befeste sin egenposisjon om at ”vi” er noen man ser opp til. Dette bygger dermed en heroisk identitet hos serberne, ofte knyttet til mytologiske faktorer. Serberne blir sett opp til av andre ortodokse først og fremst for deres mot til å kjempe sier Karadžić. Hvorfor Karadžić her snakker om ortodokse land har først og fremst med en oppfatning av den større ortodokse familien utenfor BiH og Serbias⁷⁵ grenser. At andre ortodokse land ser opp til serberne gir et signal om at deres heroiske innsats er anerkjent av noen serberne ser på som en større ”familie” gjennom å høre til et felles ortodoks kirke.⁷⁶ Denne anerkjennelsen er viktig fordi den skaper et samhold bland serbere, både gjennom sin tilknytning til den ortodokse kirken og ikke minst den pågangsmoten en slik anerkjennelse gir den serbiske befolkningen, noe som igjen er med på å bygge deres identitet. Den større ortodokse familien er viktig for Karadžić. (Perica 2002:174) En støtte fra disse vil vise det serbiske folket at de har støtte blant sine ortodokse meningsfeller i andre land, noe som igjen knytter serberne tetter opp til deres identitet som ortodokse. Serberne

---

⁷⁵ Serbia som i landet som eksisterer i dag.

⁷⁶ Tanken om en større religiøs familie ser en igjen i også hos Izetbegović og Tuđman.

følte et felleskap med spesielt russerne opp i gjennom historien, på grunn av felles ortodoks tro, og ble derfor aldri like entusiastiske for den mer pan-slaviske slik kroatene ble i større grad. (Banac 1984:105)

Deretter må vi et stykke lenger ut i talen, og seks paragrafer videre uttaler Karadžić, *”Veliko požrtvovanje lekara i medicinskih radnika, njihova ispoljena vera i predanost pomogli su da se u našim bolnicama desi pravo Božije čudo”*. I denne uttalelsen er konteksten legenes arbeid med de sårede i krigen, som blir løftet frem av Karadžić. Her bruker Karadžić troen hos legene for å få frem, at gjennom deres store tro så skjer det ”Guds mirakler” på sykehusene. Dette er en sannhetspåstand der Karadžić bruker troen for å få frem at overnaturlige mirakler skjer som en konsekvens av denne troen. Karadžić trekker frem legenes tro som en årsak til at ”Gud mirakler” skjer. Her legitimerer Karadžić ”Guds mirakler” gjennom legenes tro. På den måten bruker Karadžić et konkret eksempel for å implisitt si at ”Gud” er på vår side når vi velger å tro. Dette er med på å skape en virkelighetsforståelse hos hans lyttere der religion spiller en konkret og viktig rolle og har en effekt på det som skjer i samfunnet.

I slutten av talen oppsummerer Karadžić blant annet med å si, *”Srbija je svetsko čudo, Srbija je primer zemljama i narodima, Srbija je Božije delo, Srbija je kamen stanac o koga se spotiču imperije i svetski poretnici i bezporetnici”*. I denne uttalelsen kommer Karadžić med mange sannhetspåstander, men den viktigste for denne oppgaven er den religiøse legitimeringen av Serbia som ”Guds verk”. Dette er en viktig sannhetspåstand fordi den kommer i slutten av selve talen, altså strategisk plassert i forhold til hva en lytter vil huske. Legitimeringen av Serbia som ”Guds” eget verk er også en talehandling som Karadžić legitimerer ved å bruke sin posisjon som leder for å få frem denne sannheten til hans lyttere. Konteksten rundt denne uttalelsen er Karadžić sitt politiske ståsted i relasjonen til nasjonen Serbia⁷⁷. Hans politiske mål er en gjenforening mellom serberne i BiH og staten Serbia. Derfor hyller han Serbia på sitt vis, deriblant å kalle det ”Guds verk”. Dette er igjen et poetisk og mytologisk språk som kjennetegner Karadžić, og som gjennom denne måten å tale på hyller Serbias storhet. Den religiøse retorikken her er viktig fordi den forteller oss noe om posisjonen ”Gud” har i hyllesten av Serbia og denne relasjonen sier også noe om Karadžić sin identitetsskaping av ”oss” gruppen, som er i en relasjon til ”Gud”.

---

⁷⁷ Altså det som i dag er landet Serbia.

Mytifieringen av serbere som ”Guds” folk er godt kjent, og er en velkjent nasjonalistisk retorikk hos nasjonalistiske serbere. (Velikonja 1998:27)

Oppsummering

Denne talen er med i utvalget fordi den viser utviklingen av religionens rolle i talene til Karadžić. I den første talen var Karadžić mer opptatt av å bruke religion til å skape en identitet blant serberne. I denne talen derimot ser vi hvilken vending denne utviklingen tok utover i analysens periode. Karadžić fortsatte å bruke religion for å skape identitet blant serbere, kanskje i enda større grad, og bruker det ortodokse til å skape ”oss” gruppe, også med andre ortodokse land. Men han bruker også religion til å forme en ”de” gruppe av sin motpart. Religionen blir i tillegg tydelig knyttet mer opp til serbiske myter i denne talen enn den forrige. Den mytisk-historiske konteksten brukes for det den er verdt, der en finner myter fra den osmanske perioden og helt frem til første og andre verdenskrig. Karadžić mytifierer gjennom bruken av religion, der Serbia blir trukket frem som ”Guds” skaperverk. Alt dette er bruk av religiøs retorikk for enten å, a) fremme og legitimere seg og det serbiske og b) for å fremmedgjøre og skape frykt for ”de andre” eller skape en ”de” gruppe.

5.3.0 Overblikk av perioden

Denne delen av oppgaven skal, som hos Izetbegović, gå gjennom hele perioden tematisk og ikke kronologisk slik hovedtalene har blitt gått gjennom. Oppgaven tar opp de hovedtemaene der vi ser en gjentatt religiøs retorikk fra Karadžić, og det første analysen skal se på er forholdet til den ortodokse kirken.

5.3.1 Den ortodokse kirken

Kirken har, som vi allerede har sett i hovedtalene, en viktig plass i Karadžić sin politiske diskurs. Det er en viktig institusjon som har en samlende effekt på serbere fordi det er en nasjonalt forankret kirke og har gjennom historien alltid hatt et tett forhold til staten den befinner seg i. Fr. Želko Teofilović⁷⁸ nevnte i ett intervju at ”en kirke som er merket serbisk ortodoks ser ut til å sette etnisitet først, og bekjennelse som nummer to. Religionen følger staten” (Herzfeld 2007:2) Karadžić uttalte selv i et intervju i 1990: ”Den serbiske ortodokse kirken er ikke bare en religiøs organisasjon, det er en kulturell institusjon og en del av det nasjonale lederskap; kirken er meget viktig for alle serbere, og det er irrelevant om en tror på Gud eller ikke” (Perica 2002:162) Dette sier også noe om relevansen kirken har hos Karadžić og ikke minst dens posisjon i Karadžić sin identitetsskaping.

Det første utdraget er hentet fra en tale som ble holdt i 1990 og omhandler SDS sine politiske mål. Dette er fremdeles på et tidlig stadium for SDS som parti, og de politiske målene er ferske. Nok en gang er serbernes truede posisjon i samfunnet det største temaet hos Karadžić, og kirken er inkludert i dette. Først starter han med å kritisere serberne fordi de er splittet som nasjon, før han går over til å hylle deres historie og legge frem SDS sine politiske mål. Han uttaler, *”Zbog lažnog i prividnog mira u kući žrtvovali smo svoje najveće vrijednosti, napustili tradicije narodne kulture, zapostavili svoju porušenu Crkvu i prepustili je neravnopravnoj borbi za održavanje, podijelili se na crvene i crne, bjelaše i zelenaše, građane i seljake”*. (Karadžić 2005:27) Karadžić starter med å kritisere sine egne, blant annet for å ha forsømt den ødelagte kirken og lot den kjempe en urettferdig kamp for å overleve. Dette er en påminnelse fra Karadžić til serberne om kirkens viktige posisjon for deres identitet. Hvis serberne skal klare å reise seg som nasjon må også kirken gjenreises. Dette ser vi også igjen i et av de politiske målene som Karadžić nevner senere i talen

---

⁷⁸ En serbisk ortodoks prest fra Srebrenica.

hvor han sier, *"Partiets mål er å beskytte trosfriheten, og arbeidet til den serbisk ortodokse kirken"*. (Karadžić 2005:29) Beskyttelsen av trosfriheten gjelder her først og fremst den serbiske ortodokse kirken, ettersom det oppfattes av Karadžić at den ikke har hatt det til nå. At kirken i det hele tatt står nevnt som et av hovedmålene til SDS sier noe om hvilken politikk Karadžić ønsker å føre og hvilken relasjon han ønsker å ha med kirken. Karadžić bruker også ordene "den ødelagte kirken", altså hevder han at kirken har blitt ødelagt i løpet av tiden under Tito. I tillegg kommer han med en påstand om at kirken har "kjempet en urettferdig kamp for å overleve", og her forsterkes kirkens vanskelige situasjon i fortiden som Karadžić nå vil forandre på. Han bygger med andre ord opp kirken og den nasjonale identiteten hånd i hånd fordi de er kjernen av det som er en serbisk identitet.

17. april 1992 kommer Karadžić med krigserklæringen. Den består av en rekke forklaringer på hvorfor Karadžić går til det skrittet at han erklærer krig nå. Den ortodokse kirken står nok en gang i fokus. Denne gangen er det i en bredere forstand og gjelder ikke kun den serbisk ortodokse kirken men de ortodokse som en helhet. Karadžić sier, *"Sada kada više nema ni komunizma ni komunističke armije, neke zemlje Evropske Zajednice vode neokolonijalistički rat protiv srpskog naroda kao i vjerski rat protiv pravoslavlja"*. (Karadžić 2005:274) Sitatet fra Karadžić gir en forklaring på hva som skjer med det serbiske folk. Gjennom sin diskurs skaper han et "de" av enkelte europeiske land ved å kalle de for "neo-kolonister", uten å nevne spesifikke land. Han lager et fiendebilde av de europeiske land som har til hensikt å gå til krig mot det serbiske folk og i en "religiøs krig mot de ortodokse". Allerede i krigserklæringen kommer Karadžić med påstanden om at denne krigen er en "religiøs krig" og at "de ortodokse" står i fare. Dette er et viktig moment fordi premissene for hans krigsforståelse legges i krigserklæringen. Denne uttalelsen forteller oss derfor noe om hvilken virkelighetsoppfatning Karadžić har og ønsker å gi videre til sine lyttere. Han legitimerer sin krigserklæring ved å blant annet lage et trusselbilde av de Europeiske land som går til krig mot det som er kjernen i den serbiske identiteten, den ortodokse kristne tro. Samtidig spesifiserer han ikke noe om at det bare gjelder den serbisk ortodokse troen alene i denne uttalelsen, men han snakker om den ortodokse troen generelt, noe som er med på å skape et trusselbilde som da også kan gjelde andre ortodokse. Dette er med på å skape en "oss" gruppe, et fellesskap med andre ortodokse, noe som igjen er med på å danne en slags forbrødring med andre

ortodokse. Hvem han ønsker å inkludere spesifikt her sier han ikke noe om, men det er ikke å se bort i fra at han håper på hjelp fra andre ortodokse land som Hellas og spesielt Russland.

I januar 1995 kom Karadžić med en julehilsen til sine tilhørere hvor han sier, *”Obasjani plemenitom svetlošću pravoslavlja, jevanđeoski otvorimo svoje duše, srca i domove jedni drugima i iskažimo našu brigu, ljubav i solidarnost sa svom našom braćom i ljudima dobre volje. Sa dubokom verom i nadom očekujemo konačnu pobedu pravde, istine i dobra i zla nad nepravdom, laži i zlom”*. (Karadžić 2005:305)

Nok en gang er Karadžić poetisk i sitt ordvalg. Her bruker Karadžić metaforer som ”opplyst av det edle ortodokse lyset” og ”åpne vår sjel, hjerte...” til å få frem julebudskapet om et samhold blant serberne under deres høytid. Karadžić bruker det ortodokse ”lyset” for å skape en serbisk identitet og et felleskap, eller som han selv sier det, ”solidaritet med våre brødre og andre folk med den gode vilje”. Han skaper en ”oss” gruppe gjennom bruken av metaforen ”brødre” for å få frem fellesskapet mellom serberne. Det hele er gjennom ”det edle ortodokse lyset”. Med andre ord er religionens rolle her sentral for Karadžić i hva han definerer som det serbiske. Til slutt i sin julehilsen sier han, *”Svim pravoslavnim, sveštenstvu, vojnicima, deci, celokupnom svetosavskom srpskom narodu, u ime državnih organa RS i u svoje lično ime, želim srećan Božić i Novu godinu, uz drevni božićni pozdrav Hristos se rodi!”*.

(Karadžić 2005:305) Nok en gang er det en uttalelse hvor det ortodokse står i sentrum for serbernes identitet. Her ønskes det først og fremst en god jul. Det i seg selv viser en kobling mellom det ortodokse og Karadžić sitt juleønske. Han kaller det serbiske folket for ”svetosavski srpski narod” eller ”det serbiske folk av St.Sava.” Ut ifra hva jeg tidligere har nevnt om St.Sava i en av hovedtalene, kobler Karadžić hele det serbiske folk opp mot en av de viktigste ortodokse skikkelsen i serbisk historie. Dette bygger nok en gang på mytifisering hvor Karadžić definerer et helt folk gjennom bruk av en serbisk-ortodoks helgen.⁷⁹ Dette viser hvor stor betydning den ortodokse kirken har i Karadžić sitt forsøk på å skape en serbisk identitet i den politiske diskursen. I tillegg er det viktig å merke seg at Karadžić ønsker denne hilsenen ikke bare fra seg selv, men hele ”Republika Srpska” og dets statsorganer. Altså blir det religiøse her knyttet opp mot staten som helhet, og statens identitet og

---

⁷⁹ Som nok en gang spiller på serbere som et hellig folk.

dermed nasjonens og den nasjonale identitet. Hilsenen avsluttes med ordene og talehandlingen, *"Hristos se rodi"* eller "Jesus er født", som er en vanlig julehilsen på serbisk og i den serbisk ortodokse kirken. Denne hilsenen viser at det religiøse momentet i den politiske diskursen er viktig på en slik høytidsdag.

5.3.2 Religiøs krig

Karadžić hevder at krigen i BiH er blant annet en religiøs krig. Dette blir nevnt i flere taler, noe som er med på å underbygge om Karadžić sin virkelighetsoppfatning. Han hevdet klart og tydelig at krigen ikke bare var en etnisk krig, men han oppfattet det også som en religiøs krig, i hovedsak fordi han så på islam som en trussel i denne konteksten.

3. mars 1992 hold Karadžić en appell på en tv kanal i Sarajevo der han uttalte, *"Ljudi žive pod pritiskom i mislim da ne možemo izbeći međuetnički i religiozni rat kakav je bio kada su deljeni Indija i Pakistan"*. (Karadžić 2005:231) I denne uttalelsen viser Karadžić sin virkelighetsoppfatning om at krigen i BiH vil være en etnisk men også en religiøs krig. Han sammenligner situasjonen med krigen som splittet Pakistan og India, der islam og hinduismen var de to store religionene på hver sin side. Gjennom denne sammenligningen legitimerer Karadžić sitt ståsted om hvorfor han mener krigen i BiH er en religiøs krig, samtidig som han kommer med sannhetspåstanden om at det er en religionskrig. Hovedpoenget her er likevel at han eksplisitt definerer en fremtidig krig som religiøs. Dette er altså sagt på en tid der krigen fremdeles ikke var en realitet i BiH, noe som betyr at Karadžić hadde allerede før krigen startet en oppfatning om at en eventuell krig var religiøs. Dette er interessant fordi det er en forhåndsdefinisjon av fremtiden, og allerede da en virkelighetsskapende årsaksforklaring for en fremtidig krig i følge Karadžić.

I september 1992 uttalte Karadžić seg i Genève om at BiH, *"...ulazi u novu etapu ratnog sukoba kada on dobija karakterisitike pravog verskog rata i poprima međukontinentalne dimenzije..."*. (Karadžić 2005:319) Karadžić kommer med sannhetspåstanden om at krigen bærer preg av både en religiøs krig og at den er av interkontinentale dimensjoner. Karadžić påpeker at krigen går inn en ny fase som han hevder ser ut som en "virkelig religiøs krig". Han forsterker her sin sannhetspåstand ved å bruke ordet "virkelig". Denne ordbruken er med på å bygge om

sannhetspåstanden om at det er en religiøs krig det er snakk om. Årsaken til det er, i følge Karadžić, at krigen er på vei til å bli en interkontinental krig fordi flere muslimske land er involvert. Han legitimerer derfor sin sannhetspåstand om en religiøs krig ved at det skjer en involvering av andre muslimske land. Med andre ord, selv om en krig i BiH kunne være oppfattet som en religiøs krig til nå, hevder Karadžić at involveringen av andre land gjør dette til noe enda større enn en etnisk krig, det gjør det til en ”virkelig religiøs krig”. Det er den internasjonale involveringen som gjør at krigen får en større dimensjon og får derfor betegnelsen ”virkelig” av Karadžić. Karadžić bruker med andre ord religion til å skape frykt og fremmedgjøring av først og fremst islam og muslimer i dette tilfellet. Samtidig som den religiøse retorikken kan virke samlende for de kristne. En kan derfor tenke seg ut i fra dette at katolikkene eller kroatene, ikke er hovedfienden med at det er islam og muslimene.

17. desember samme året uttaler Karadžić, *”Mislim da je primjedba o etničko-vjerskom, a ne građanskom ratu ispravna. Ovo zaista nije ideološki rat u okviru jednog naroda, ali je u neku ruku građanski, jer se u jednom državnom entitetu dešava”*. (Karadžić 2005:355) Her kan vi nok en gang se sannhetspåstanden om at dette er en religiøs krig og ikke en borgerkrig. Han legitimerer dette ved å påpeke at det ikke er en ideologisk krig hos ett folk men at det er til en viss grad borgerlig fordi den skjer i en statelig enhet. Det er altså en etnisk-religiøs krig i følge Karadžić og gjennom legitimeringen skaper han en ”oss – de” gruppe, ved å hevde at krigen ikke er hos et folk men i en felles stat. Dette er med på å skape et skille i befolkningen i BiH fordi Karadžić ikke ser på de som et folk med som flere etniske grupperinger med flere religioner som lever i samme stat. Denne fremmedgjøringen og skapelsen av en ”oss og de” gruppe kommer vi mer tilbake til i andre av hans uttalelser. Hovedpoenget her er likevel at Karadžić nok en gang kommer med en sannhetspåstand om at dette er en ”interreligiøs” krig. Dette viser en virkelighetsoppfatning som tyder på at den etniske identiteten og den religiøse identiteten kobles sammen av Karadžić i dette tilfellet. Religionen spiller derfor en stor rolle i den politiske diskursen og hans årsaksforklaring på krigen.

5.3.3 Gud.

Selve ordet "Gud" er ikke så ofte brukt hos Karadžić som hos Izetbegović for eksempel. Det betyr likevel ikke at Karadžić ikke tar i bruk ordet "Gud" flere ganger i løpet av oppgavens avgrensende periode. Tvert i mot, som vi kommer til å se hos alle de tre forskjellige politikerne, benytter de "Gud" til flere like formål, og til tider på en ganske lik måte.

I en tale, ellers veldig preget av mytologisk retorikk rundt Vidovdan⁸⁰, holdt til soldatene på Vidovdan 28. juni 1992 avslutter Karadžić med, *"Bog čuva Srbe"*. (Karadžić 2005:315) Dette er en talehandling fra Karadžić, der han tydelig viser at "Gud" er på serbernes side. Denne talehandlingen kan sammenlignes med amerikanske presidents måte å avslutte en tale med "God bless America" (Chilton 2004:174), og har til en viss grad den samme funksjonen hos Karadžić. "Gud" har sin plass blant serberne og det er han som passer på dem, altså er "Gud" på deres side. Denne talen er spesielt rettet mot soldatene, noe som viser at Karadžić tar i bruk religion også i en militær kontekst, noe som var ofte brukt. (Velikonja 2001:6) Den ortodokse kirken støttet ved blant annet å velsigne soldatene før de gikk til krig. Dette ble også gjort på muslimsk side hvor imamene utførte den samme handlingen. (Herzfeld 2007:2) En slik bruk av "Gud" finner vi også hos Izetbegović som på samme måte legitimerer sitt politiske budskap med samme typen talehandling. Hensikten med denne religiøse retorikken, hos dem begge er veldig lik, nemlig å bruke "Gud" for legitimering av sin politikk.

I talen fra 17. desember 1992 sier Karadžić, *"Kažu da je, s Božijom pomoći, od juče napravljen preokret. Vijesti su prilično dobre, ali mi i dalje ne smijemo da se opustimo, odnosno sve dok se govori o bilo kakvoj vojnoj intervenciji, treba da budemo krajnje oprezni"*. (Karadžić 2005:358) Dette er den tredje gangen Karadžić nevner Gud i en av sine taler i løpet av analysens periode, og konteksten her er serbisk militær fremgang, som Karadžić her legitimerer nok en gang med "Guds hjelp". Han distanserer seg personlig til en viss grad og bruker tredjeperson med å si, "Det sies at, ..." Det er altså ikke Karadžić selv som direkte sier det, men han velger likevel å

---

⁸⁰ Vidovdan er en av de største helligdagene i den serbisk ortodokse kirken som feires 28. juni hvert år. Flere av serbernes største historiske øyeblikk er koblet til denne dagen blant annet Kosovoslaget fra 1389 og drapet på den Østerisk-Ungarske prinsen Franz Ferdinand i Sarajevo som utløste første verdenskrig.

gjennta det. Han gjør det på en interdiskursiv måte ved å si ”det sies at”, altså noen andre sier det. Men det er likevel Karadžić som implisitt sier det, og får med det frem at ”Gud” er på den serbiske siden i konflikten. En tydelig legitimering fra Karadžić, for å skape en virkelighetsoppfatning i folket om at ”Gud” ikke bare eksisterer, noe som er allerede gitt her, men at han også er på deres side i konflikten. Dette er legitimeringen som forekommer hos alle de tre politikerne.

Det er likevel ikke før i slutten av analysens periode at Karadžić begynner å bruke ”Gud” i større grad i sine taler. Den 23. juli 1994 holdt Karadžić en tale til de folkevalgte i Republika Srpska hvor den religiøse retorikken var tydelig. I løpet av talen snakker han blant annet om at det ikke har vært noe hungersnød, epidemier og at sykehusene har funger som de skal. Prosentantallet av sårende som ble reddet slår alle tidligere statistikker og så sier han, *”...tako da se može ubrojiti u Božije čudo, u prisustvu Svetog duha sa nama”*. (Karadžić 2005: 159) Dette er første gangen Karadžić bruker ”den hellige ånd” i en av sine taler, og årsaken her er fordi han vil legitimere hvorfor serberne har klart seg så godt i løpet av krigen og hvorfor de har hatt en høy overlevelseshet blant de sårede. Her er det først og fremst gitt av Karadžić at den hellige ånd eksisterer, for deretter å bruke den hellige ånd i sin tale for å legitimere årsaken til at overlevelsesheten er høy. I tillegg snakker Karadžić om ”Guds under”. Det er altså gitt at ”Gud” er den som står bak underet, og at ”Gud” er den som bevarer serberne fra at det går verre. ”Gud” er med andre ord årsaken til at serberne gjør det bra i denne perioden, og implisitt sier Karadžić at ”Gud” må være på serbernes side fordi han beskytter de. Dette er nok en gang bruk av ”Gud” for å legitimere for forholdene på dette tidspunktet, noe som er med på å bidra til en virkelighetsoppfatning om at ”Gud” eksisterer og er på ”vår” gruppen sin side.

Litt lenger ned i samme paragraf (Karadžić 2005:159) sier Karadžić, *”Bićemo sami, s moralnim principom u nama i vedrim nebesima nad nama, i nadajmo se, sa Bogom, koji je do sada bio sa nama”*. Konteksten for det meste av talen er et utlegg fra Karadžić om serberne skal godta fredsplanen eller ikke og hva konsekvensene av dette eventuelt vil være. Denne uttalelsen står også i den konteksten om at hvis serberne ikke skulle godta planen, vil det føre til blant annet uttalelsen som Karadžić kommer med. Her gjør Karadžić en interdiskursiv handling der han tar i bruk en kjent

uttalelse fra Immanuel Kant hentet fra Kant sin *Critique of Practical Reason*⁸¹ (1788). Dette er en bevisst handling fra Karadžić, men hovedpoenget her er at det antas at "Gud" eksisterer og "er med oss". "Gud" blir brukt til å legitimere "oss" som en gruppe i og med at han er på vår side. Karadžić er ikke den som bruker "Gud" oftest av de utvalgte politikerne, men når han gjør det ser en at "Gud" ofte blir brukt til "vår egen gruppes" fordel, slik også de andre politikerne gjør. En ser aldri at "Gud" brukes til å kritisere elementer ved "oss", men brukes heller for å fremmedgjøre "de andre" ved at "vår" gruppe har "Gud" på sin side.

I en tale holdt 13. februar 1995 sier Karadžić, *"Neko reče – sami smo. Sam je bio i Isus Kristos; je li to znači da nije bio u pravu ako je bio sam? Ako smo sami, zar treba da i mi pređemo na stranu svojih neprijatelja kako ne bi bio niko ko nije još sa njima?"*.(Karadžić 2005:335) I denne uttalelsen ser vi nok et eksempel på der Karadžić hevder at serberne er på egen hånd. I dette tilfellet kommer Karadžić med to retoriske spørsmål til sine lyttere og trekker inn Jesus Kristus som et eksempel på at det er positivt å være alene om en sak. Dette er implisitt sagt fra Karadžić sin side, hvor de retoriske spørsmålene gir oss disse svarene. Hovedpoenget her er likevel at Karadžić her drar inn Jesus for å få frem sitt budskap. Han legitimerer sitt ståsted ved å bruke Jesus som eksempel. Han tar altså Jesus her ut av en diskurs og setter han i sin egen. Dette er den eneste gangen i løpet av den analyserte perioden at Jesus som person⁸² blir nevnt av Karadžić, og derfor er det interessant at han blir nevnt som et eksempel til etterfølge. Det er også interessant å se at Karadžić her trekker Jesus frem for noe uvanlig årsak. Det er muligens mer vanlig å trekke Jesus frem i større moralske prinsipp saker enn om han var alene eller ikke, men dette avgjøres riktignok av Karadžić sin egen hensikt i dette tilfellet. Budskapet til Karadžić er at til og med "Herren" måtte være alene for å legitimere for hvorfor serberne er isolert.

I talen holdt 23 -24. mai 1995 til folkeforsamlingen sier Karadžić, *"Ja mislim da Bog ne može ništa bolje da dadne nekom narodu ili čoveku nego da on zavisi od samoga sebe. Znači da ne zavisimo od svojih neprijatelja nego zavisimo od sebe, a to znači da mi sebi ne možemo dozvoliti nikako suprotstavljene tendencije koje poništavaju znatan dio energije ovoga naroda i ove države."*(Karadžić 2005:391) Konteksten

---

⁸¹ Schönfeld, Martin: *"The Starry Sky Above Me and the Moral Law Within Me"*, tilgjengelig fra URL: <http://plato.stanford.edu/entries/kant-development/>, sist besøkt 7 mai 2012.

⁸² Vi finner "Kristi lov" tidligere, menne ikke Jesus sitt liv som eksempel til etterfølge.

rundt denne uttalelsen fra Karadžić er at han ønsker at serberne skal stå samlet om en politisk retning, og at de som er i mot, bruker kun energien til de som står samlet. Denne uenigheten blant serberne ganger bare deres motstandere i følge Karadžić.⁸³ Uttalelsen henvender seg i forhold til dette, og det spennende her er at ”Gud” blir brukt nok en gang til å legitimere for dette synet som Karadžić kommer med. I dette tilfellet kommer Karadžić med sannhetspåstanden om at ”Gud ikke kan gi noe bedre til noe folkeslag eller menneske enn å gi dem muligheten til å være uavhengig av andre”. Han forklarer også hva han mener med dette ved å si at man ikke skal være avhengig av sine motstandere med kun av seg selv. ”Gud” i dette tilfelle, som i de fleste andre, blir altså brukt til legitimere for sitt ståsted og sin side.

I en tale, nok en gang til folkeforsamlingen, 17. desember 1995 sier Karadžić, ” *I ovoj narod je do sad dospio do ovog stepena do kojeg je dospio, dospio je zbog čvrste vjere u sebe, u Boga, u svoje pravo, u pravdu. Bez te vjere se ne bi usudili ništa da uradimo ni u ovoj Skupštini ni u prihvatanju oružane borbe vođene velikim dijelom uspješno* ”. (Karadžić 2005:479) Konteksten til denne uttalelsen fra Karadžić er sanksjonene serberne opplever ved elven Drina og nyhetene som kommer fra Serbia som er med på å få folk til å miste håpet, viljen og troen i følge Karadžić. Her ser vi at troen på ”Gud” er likestilt med troen på seg selv og troen på rettigheter og rettferdighet. Uten disse mener Karadžić at verken regjeringen til Republika Srpska eller folket selv, ville fått til noe i krigen. Her ser vi at Karadžić bruker ”Gud” til å skape en identitet og mot hos folket. ”Gud” er et av de samlende punktene som er med på å gi serberne håp på fremtiden, og det er nettopp dette Karadžić her legitimerer ved å bruke ”Gud” begrepet. Men ”Gud” er først og fremst årsaken, i følge Karadžić, til at det serbiske folket har kommet så langt som det har til da. Nok en gang er det implisitt sagt at ”Gud” er på ”vår” side fordi ”vi” har kommet oss så langt. Dette er en gjennomgående retorikk hos Karadžić når han tar i bruk ”Gud”.

I den samme talen sier Karadžić, ” *Ja se u Boga nadam da će svi odgovarati, da će odgovarati kada dođe vrijeme, svi koji su se ogriješili o državu...* ”. (Karadžić 2005:481) Denne uttalelsen er meget spennende. Her ser vi først og fremst en sannhetspåstand fra Karadžić om sin egen tro på ”Gud”. Deretter på at alle mennesker

---

⁸³ Disse tendensene ser vi også hos Izetbegović der han kritiserer sine kritiere.

vil en dag stå foran ”Gud” og for det tredje skal de svare på tiltale om sine synder. Dette er velkjent kristen retorikk og til en viss grad interdiskursiv handling fra Karadžić sin side, men forskjellen her er at det er ikke bare menneskenes synder i et generelt perspektiv. Her spesifiserer Karadžić at det gjelder syndene gjort mot staten, i dette tilfelle Republika Srpska. Dette er implisitt med på å gi staten en høyere og nærmest ”guddommelig” posisjon, noe som er med på både å samle de troende og ikke minst legitimere for Karadžić sin egen politikk hvor han selv gir staten mandat som ”guddommelig” i og med at de som går i mot den, synder.

5.3.4 Islam og fundamentalisme

Det siste punktet jeg vil legge frem fra Karadžić sin bruk av religion i politisk diskurs er hans bruk av islam til å fremmedgjøre og skape en identitet av ”de andre” eller fienden. Første gangen vi finner dette er i uttalelsen Karadžić kommer med på TV Beograd den 3. mars 1992. Den omhandler et ønske om å skille nasjonene fra hverandre fordi det har blitt en så stor uenighet og Karadžić avslutter med å si, *”Jednostavno, ako naše komšije posežu za militantnim islamom, onda nema zajedničkog života pod istim pravno-političkim sistemom.”*. (Karadžić 2005:229) Karadžić kommer med et ultimatum til den muslimske delen av befolkningen. Han bruker først ordene ”naboer” til å beskrive sin motpart, for deretter å si at ”om våre naboer prøver seg med militant islam, så kan ikke vi leve under samme juridiske og politiske system”. Med andre ord ønsker Karadžić å skille befolkningen på grunn av militant islam. Bruken av islam står her sammen med ordet ”militant”, eller aggressiv militær styrke. Det er med andre ord et negativt ladet begrep som ofte forbindes med fundamentalister. Selv om Karadžić her kaller disse for ”naboer”, så er det nesten med en ironisk undertone. I det han beskriver de som ”naboene som forsøker seg på militant islam”, setter han de i et fiendeperspektiv hvor felles eksistens ikke lenger er mulig. ”Nabo” begrepet peker kun tilbake på at man bor side om side i samme område, mens ”militant islam” er faktoren som avgjør at denne sameksistensen ikke kan fortsette lenger. Her blir islam rett og slett brukt til å fremmedgjøre den muslimske befolkningen gjennom å skape frykt for deres religion.

I april 1992 sier Karadžić til bladet ”SRNA Bilten br.1”, *”Radeći u sprezi s medijima, SDA je u saradnji sa novinarima fašističko-fundamentalističke organizacije i*

političarima iz bivšeg režima organizovala «spontano» okupljanje naroda kao izgovor za zavodenje vanrednog stanja.». (Karadžić 2005:265) Denne uttalelsen handler i stor grad om Karadžić sitt ønske om å mobilisere folket til krig. Det er i denne opphetede stemningen at dette blir sagt. I denne uttalelsen ser vi at Karadžić danner et fiendebilde av media og journalister som han kaller for ”fascister og fundamentalister”. Disse har i følge Karadžić alliert seg med SDA, eller partiet til Izetbegović. Her dannes altså et fiendebilde ved bruken av ord som ”fundamentalister”. Dette gjelder i utgangspunktet media og journalister, men er igjen koblet opp til den politiske erkefienden, partiet SDA og Izetbegović. I samme tale gir Karadžić en beskrivelse av ”Grønne Beret” eller ”Zelene Beretke” som var en muslimsk militant gruppe. De er fienden som dreper og setter folk på flykt i følge Karadžić. Fargen ”grønn” i ”Zelene Beretke”, er symbolsk med representasjon for islam, og derfor er det med på å skape et bilde av islam som militant og fundamentalistisk, og som dreper og setter folk på flykt. Islam er med andre ord fremstilt som farlig, noe som er med på å skape fremmedfrykt.

Samme måned kommer Karadžić med en appell til bladet SRNA br.2 hvor han uttaler *”Cilj ove akcije bez sumnje je plan o etnički čistom Sarajevu, što je u skladu sa islamskom ideologijom prema kojoj pravi musliman ne može živjeti «tamo gdje zvonu kuca.». (Karadžić 2005:269)* I disse uttalelsene anklager Karadžić den muslimske delen av befolkningen for å ønske et etnisk rent Sarajevo. I tillegg kommer han med en sannhetspåstand om at denne politikken står i samsvar med den islamske ideologien og hvor en ”ekte” muslim ikke kan leve der ”hvor kirkeklokkene ringer”. I første utsagn sier Karadžić eksplisitt at det er Izetbegović og hans fundamentalisme og asiatiske hat, som ønsker å utslette alt som har med kristendom å gjøre. Her bruker Karadžić islam bevisst for å fremmedgjøre muslimene ved å fremstille de som en trussel for serberne, eller hele kristendommen i dette tilfellet. Dette er typiske trekk av mytifisering ved å fremstille islam som en trussel for kristendommen. Karadžić legitimerer det hele ved å bruke fundamentalisme og hat som grunnlag. I det neste utsagnet sier Karadžić nok en gang eksplisitt, at muslimene ønsker et etnisk rent Sarajevo og legitimerer dette ved å si at det er ”en del av den islamske ideologien”. Deretter bruker Karadžić en metonym i sin legitimering, ved å si at ”ekte” muslimer ikke kan leve ”der hvor kirkeklokkene ringer”, altså blant en kristen befolkning. Dette er med på å legitimere for Karadžić sin egen politikk om at sameksistens ikke er

mulig fordi islam selv ikke ønsker det. Karadžić skaper med denne retorikken et fiendebilde av islam, og legitimerer det ved å hevde at de selv ikke ønsker å ha noe med de kristne å gjøre.

12. mai 1992 sier Karadžić til sin folkeforsamling i Republika Srpska, *”I konačno, zainteresovani su zbog toga što im se pruža dobre mogućnosti da budu podržani od islamskih zemalja, prije svega od Turske, ako bi uspostavili «zelenu transversalu» preko Sandžaka i Kosova i albanskog dijela Makedonije, i tako bili mostobran islamskih, prije svega turskih, interesa u Evropi.”*. (Karadžić 2005:291) Dette er nok et eksempel på at islam blir brukt som et middel for å komme med en sannhetspåstand om en muslimsk, og i dette tilfellet Tyrkisk, innflytelse i Europa. Gjennom en slik fremstilling av muslimene er Karadžić med på å fremmedgjøre muslimene som religiøs gruppe. Det er interessant å se at Tyrkia blir dratt frem her av Karadžić med tanke på en større historisk mytisk kontekst, der det Osmanske riket, eller ofte kalt tyrkerne, og det serbiske folk har en lang historisk bakgrunn sammen. Denne mytifiseringen av konflikten mellom ”tyrkere” og serbere ser vi igjen i flere av hans taler. Det er med andre ord ikke tilfeldig at Tyrkia blir brukt som det ”ultimate muslimske symbol” i dette tilfellet. I tillegg blir andre muslimske områder trukket inn for å fremmedgjøre muslimene gjennom å skape frykt hos serberne for en islamistisk dominans. Nok en gang bruker Karadžić her en metafor for den muslimske innflytelsen som han kaller ”den grønne linjen”, som er en metafor på den grønne fargen som igjen representerer islam og som da er ”på vei mot serberne” eller de serbiske landområdene.

Det finnes flere uttalelser fra Karadžić der islam blir brukt for å skremme sin egen befolkning. Samtidig bruker Karadžić islam til å fremmedgjøre og skape ”de andre” gruppen, eller muslimene i dette tilfellet. Det er interessant at han ikke gjør dette med katolikkene på samme måte⁸⁴. Karadžić bruker islam for å produsere et trusselbilde om en islamsk stat i BiH som han legitimerer ved å bruke mytologi til hjelp der han

---

⁸⁴ 18. juli 1993 uttaler Karadžić, *”Ključ mira na Balkanu je rešenje srpsko-hrvatskog spora, a muslimani u tom sporu pokušavaju da preuzmu vlast nad čitavom Bosnom, koja bi u tom slučaju bila jako uporište islama.”* (Karadžić 2005:490) Her ser vi at tilnærmingen til kroatene er noe annerledes enn muslimene.

representerer serbere som forsvarere av kristendommen og det ortodokse. (Velikonja 1998:36)

Det som også er litt interessant å merke seg er at Karadžić bruker islam kun i den første delen av oppgavens periode for å identifisere fienden. Fra 1993 og ut perioden har ikke Karadžić flere uttalelser som går på å bruke islam til å skape et bilde av ”de” eller fremmedgjøring av fienden. Dette gjelder riktignok kun i talene til Karadžić, og ikke eventuelle intervjuer han ga i løpet av 1994 og ut perioden. Hvorfor det utarter seg slikt er ikke lett å si, men en kan kanskje tenke seg at fiendebilde er såpass utarbeidet og på plass hos befolkningen at Karadžić ikke har det samme behovet for å utforme et bilde av fienden i så stor grad lenger, og så langt ut i konfliktens periode. Likevel er islam som fiende fremdeles nevnt i Karadžić sine intervjuer i slutten av den utvalgte perioden, noe som tyder på at Karadžić ikke har gått vekk fra sitt politiske syn på religionen islam som sådan.

6.0 Analyse av Franjo Tuđman

På samme måte som hos Izetbegović og Karadžić, følger en analyse av Franjo Tuđman sine to hovedtaler i de to første punktene. Deretter følger det et overblikk av hele perioden der analysen, også her, går tematisk gjennom de religiøse aspektene ved talene Tuđman holdt i perioden 1990 til 1995.

6.1 Hovedtale nr.1

”Na putu slobode i slave hrvatskog naroda”. Tale av Dr.Franjo Tuđman holdt til HDZ partiets nasjonale forsamlingen i Zagreb 15.10.1993 og består av 22 sider totalt.⁸⁵

Franjo Tuđman holdt denne talen midt i en tid hvor serberne i Kroatia fremdeles kjemper for sine områder, og det bosniske parlamentet har avvist en fredsplan for landet. Samtidig forlenger UNPRPFOR styrkene sitt mandat i Kroatia for å roe ned situasjonen med serberne i området. (Mønnesland 1999:400) Tuđman henvender seg i denne talen til HDZ⁸⁶ partiets nasjonalforsamling. Han henvender seg her til kroatene som et samlet folk, derfor vil det også inkludere kroatene i BiH og et av temaene i talen omhandler konflikten i Bosnia-Hercegovina direkte.

Tuđman tar opp ulike temaer i sin tale og den første saken som kommer opp hvor den religiøse retorikk blir tatt i bruk i hans politiske diskurs er da han henvender seg til sine lyttere for å utdype hvorfor noen intellektuelle er i mot HDZ. Tuđman begynner med å sitere Goethe, for så å gå over til en av den gamle greske sivilisasjonens demokrat som sa at, *”Mnogi veoma učeni ljudi nemaju razuma”*. Tuđman sier ikke hvem denne demokraten er konkret, han kaller han bare for en demokrat fra antikken og siterer han for å legitimere sitt budskap om at denne kunnskapen fantes også før Kristus. Deretter går han til Bibelsk tid og sier, *”Prisjetimo se što je bilo u biblijsko doba, što je govorio Isus Krist mnoštvu, ”Velim vam, ne bude li vaša pravednost veća od pravednosti književnika i farizeja, sigurno nećete ući u kraljevstvo nebesko”*. Tuđman siterer Jesus, uten å gjengi stedet han tar det fra. Disse ordene finner vi

---

⁸⁵ Hele talen finnes bakerst som appendiks.

⁸⁶ Hrvatska demokratska zajednica.

riktignok i Det Nye Testamentet, Matteus Evangeliet kapittel 5 og vers 20⁸⁷. Teksten det er hentet fra er også kjent for å hete Bergprekenen, hvor Jesus gikk opp på et fjell og talte til folkmengden som hadde samlet seg. Dette er en tydelig interdiskursiv handling. Tudman tar i bruk tekst fra Bibelsk diskurs for å få frem sitt politiske poeng. Her er det snakk om en tekst hvor det står om fariseere og andre lærde, som i Bibelsk sammenheng ble sett på som dobbeltmoralister. De var øverst på samfunnsstigen, men Jesus talte dem i mot fordi de ikke var så prektige som de selv hevdet. I Tudman sin tekst blir dette brukt for å få frem poenget om at selv om man er en lærd person, slik fariseerne også var, betyr det ikke at en står over folket, eller partiet HDZ i dette tilfellet. Tudman bruker skriften interdiskursivt for å kritisere de han mener kommer fra en høyt utdannet gruppe, og som prøver å rive ned HDZ og alt det partiet står for. Dette er en tydelig religiøs retorikk i den forstand at man tar i bruk Bibelen for å få frem et politisk budskap. Tudman hevder ikke her noe om Jesus sin eksistens, men det er heller ikke poenget hans. Det fremstår som om Jesus allerede har en sentral og normgivende plass i samfunnet i og med at det er hans ord som blir trukket frem for å få frem et politisk budskap, ellers kunne en brukt andre sitater.

Videre sier Tudman at det er *”tydelig at når de angriper oss, når de går i mot alt som Kroatia har fått til, så angriper de ikke Guds kongerike, men vårt kongerike her på jorden, den suverene demokratiske republikken Kroatia”*. Nok en gang bruker Tudman en interdiskursiv handling, og denne gangen bruker han faktisk ordene som ”Guds kongerike” på en ny måte utenfor Bibelens kontekst, samtidig som han drar en parallell mellom ”Guds kongerike” og republikken Kroatia. En tydelig bruk av religiøs retorikk som ellers ikke forekommer for ofte hos Tudman, men i dette tilfellet ser en det tydelig uten at det legges noe skjul på det. Tudman bruker her Bibelske elementer for å få frem sitt politiske budskap, noe som er med på å skape en virkelighetsforståelse hos lytteren der ”Gud” og hans ”rike” også har en plass. En kan også reise spørsmålet om hvilken forståelse Tudman har av ”Guds rike” i og med at Bibelen også sier at ”Guds rike er i blant dere”, altså til stede her og nå. Men dette blir en teologisk debatt, derfor velger jeg å avrunde det kun med denne tanken.

Tudman sier videre at, *”Jesus snakket til mange og fariseerne: Om et rike kommer i strid med seg selv, kan det riket ikke bli stående”*. Nok en gang henviser ikke Tudman

---

⁸⁷ I den norske bibeloversettelsen fra 1988.

til stedet sitatet er hentet fra, men dette er fra Markus Evangeliet kapittel 3, vers 24⁸⁸, altså fra en annen kontekst i Bibelen enn det forrige sitatet. Dette sitatet blir brukt for å legitimere Tuđman sitt politiske budskap om at de som er i mot HDZ også går i mot seg selv, og på den måten risikerer at hele Kroatia kan kollapse i fremtiden. Poenget til Tuđman er altså samhold, der dette blir illustrert gjennom en interdiskursiv handling hvor Bibelen nok en gang blir sitert og brukt interdiskursivt.

Deretter sier Tuđman, *“Ve dere, skriftlærde og fariseere, dere hyklere! Dere drar land og strand rundt for å vinne en eneste proselytt, og når dere lykkes, gjør dere ham til en som fortjener helvete dobbelt så mye som dere selv. Ve dere, blinde veiledere, som sier: Å sverge ved tempelet betyr ingen ting, men å sverge ved gullet i tempelet, det forplikter.”*. Den norske oversettelsen er litt annerledes enn den kroatiske, men dette står i Matteus Evangeliet kapittel 23, vers 15 og 16. Her er vi tilbake til Matteus evangeliet, men et annet kapittel enn den Tuđman brukte i sitt første Matteus sitat. Altså er det en ny kontekst originalteksten fra Bibelen han referer til. Tuđman tar i bruk Bibelske tekster interdiskursivt for å understreke og legitimere sitt politiske poeng nok en gang, og ser de nødvendigvis ikke i sammenheng med originalteksten i Bibelen. Det siste sitatet er nok en gang med på å forsterke sammenligningen av “utdannede” med fariseere som går i mot HDZ, eller “Kroatias rike på jord” som Tuđman kaller det. Dette er nok en gang et interdiskursivt bruk, men Tuđman legger heller ikke skjul på det fordi han siterer både gamle grekere og Jesus i Bibelen for å få frem sitt poeng om at de som går i mot han er som fariseerne i Bibelen. På denne måten får Tuđman tydelig frem sitt syn på de som går i mot han, gjennom bruken av religiøs retorikk.

I samme kontekst videre i talen sier Tuđman, *“Evo tako to iz antičke povijesti i civilizacije, pa i iz biblijskih svjedočanstava. A razumije se, čovječanstvo, pa i svaki narod vodi podjednako i danas bitke koje je vodio prije stoljeća, pa i milenija”*. Denne uttalelsen tyder på at Tuđman prøver å påpeke at det historisk sett ”alltid” har vært en kamp mellom de lærde og vanlige borgere i samfunnet, helt fra antikkens og Bibelens tid. Tuđman bruker både gamle greske kilder/sitater og Bibelske sitater for å legitimere dette. Det er interessant at Tuđman her drar inn Bibelen som et eksempel

---

⁸⁸ I den norske bibeloversettelsen fra 1988.

på en "historisk kamp" mellom lærde og borgere. For dette er i seg selv ikke en direkte religiøs retorisk bruk av teksten, men implisitt er det likevel det. Også fordi han snakker om "Guds rike" og "Kroatias rike" i denne sammenhengen. Det kan være et tegn på at Tuđman i større grad bruker kultur-religiøs diskurs fremfor en tydelig religiøs diskurs ut i fra sin egen overbevisning om "Guds" eksistens. Det tyder mer på en mer kulturell forståelse av Jesus som sentral normgivende person for samfunnet, enn en direkte personlig overbevisning om hans guddommelighet, noe som er i tråd med Tuđman sine senere uttalelser analysen kommer til å se på. Men bruken av Jesus som forbilde vil uansett ha en innvirkning på hans lyttere, og vil derfor kunne virke samlende for de som er troende og normskapende for andre.

To paragrafer videre i talen uttaler Tuđman, *"Danas nećemo te mnoge mudrace podsjećati na to i ponavljati Hegela, da je država božanska ideja. Ali, tko tog Hegela ne shvaća, da je realizacija vlastite države, kako Hegel kaže, preduvjet za ostvarenje vlastite slobode, kao apsolutno krajnje svrhe, taj očito ni iz opće, a pogotovo hrvatske povijesti ništa naučio nije."* Tuđman sier at han "ikke skal" minne om Hegel⁸⁹ sin idé om at staten er en "himmelsk idé", men det er nettopp det han gjør gjennom en retorisk og interdiskursiv handling. Tuđman motsier seg selv da han nettopp minner lytterne sine på noe han ikke skulle minne de på. Dette er gjerne en retorisk handling for å få frem et poeng, men å uttrykke det på en måte som virker som om det egentlig er unødvendig å si det. Tuđman tar opp den religiøse retorikken, der en stat egentlig er en "himmelsk idé", eller at "Gud" står bak statsideen, før han konkluderer med at de som ikke forstår at man trenger sin egen stat for å ha frihet ikke har lært noe av verken verdenshistorien eller den kroatiske historien. Her bruker han implisitt religion til å legitimere for at staten ikke bare er noe man bør ha, men at staten har en større "guddommelig" bakgrunn som fører til frihet. Tuđman fortsetter med andre ord å dra inn kristne perspektiver for å få frem sitt budskap gjennom sin retorikk i den politiske diskursen.

Neste avsnitt har overskriften, *"Farizejska inteligencija – roba svjetskog glasa od starine."* Hva Tuđman legger i dette er vanskelig å vite kun fra overskriften, men det er tydelig at Bibelens fariseere nok en gang er gjenstand for en sammenligning.

---

⁸⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, tysk fillosof.

Ut i fra teksten videre er det altså snakk om de menneskene som har gjort at kroatene har mistet troen på sine myndigheter, og HDZ partiet er det partiet som skal gjenvinne denne troen. Så sier Tuđman, *"Tu vrstu farizejske inteligencije već je Starčević⁹⁰ okrstio imenom pokvarene gospode."* Her tar Tuđman igjen i bruk fariseerne i en interdiskursiv handling hvor han bruker Starčević til å legitimere sitt syn på disse "ødelagte" menneskene. Det interessante her er også at Tuđman bruker ordet "okrstio" eller "døpte". Dette er et ord som også er tatt ut ifra sin egen kontekst og puttet i en ny sammenheng, også kalt avbildning.(Chilton 2004) Dette ville også vært en talehandling hvis Tuđman selv hadde sagt det, men han tilskriver dette til Starčević i dette tilfelle. Likevel bruker altså Tuđman en Bibelsk retorikk her også til å fremheve sin misnøye med de kroatene som går i mot HDZ sin ide på hvor Kroatia har sin fremtid. Det er fariseerne som blir metaforisk brukt for å få frem dette bildet nok en gang, samtidig som han trekker inn en viktig politiker i Kroatias historie, Starčević. Begge disse tingene er med på å legitimere for Tuđman sin troverdighet når han går i mot sine kritikere, samtidig som hans Bibelske retorikk legitimerer hans syn på hans motstandere.

Under et helt nytt punkt i talen legger Tuđman frem årsaken til følgende utsag, *"...da islamski svijet, islamske države doznaju pravu istinu o politici Hrvatske u Bosni i Hercegovini"*. Tuđman snakker her om viktigheten av å ha gode relasjoner med Tyrkia fordi det vil åpne en god relasjon til andre muslimske land, som igjen kan hjelpe Kroatia med å få frem "sannheten" om den Kroatiske politikken i BiH. Det ligger ikke en direkte religiøs retorikk her fra Tuđman sin side, men det er tydelig at han ønsker politiske relasjoner med muslimske land for å få frem sitt politiske budskap og ikke minst "sannheten" som han hevder. Slik sett kommer Tuđman her med en implisitt sannhetspåstand hvor den kroatisk politikken i BiH ikke blir fremstilt korrekt hos de muslimske landene. Derfor er det tydelig at vennskap med et muslimsk land kan åpne dører for politisk samarbeid som kan endre på denne fremstillingen i følge Tuđman. Tuđman er altså opptatt av å ha de riktige relasjonene til andre muslimske land for å få frem sin egen politiske agenda. Dette er en bevisst bruk av det religiøse aspektet for å nå ut med sitt politiske budskap.

---

⁹⁰ Kroatisk politiker fra 1800 tallet som utviklet tanken om den moderne kroatisk stat.

Dette utsagnet står i en forbindelse med det forrige, der Tuđman legger frem viktigheten av politiske relasjoner til andre land, og han sier, *"Za nas je od naročite važnosti da nas je ne samo među prvima priznala, nego da nas i podržava država Vatikana i Sveti Otac kao najveća moralna sila svijeta."*. Det er tydelig i denne uttalelsen at anerkjennelse fra Vatikanet og paven er viktig for Tuđman. Dette sier noe om hvilken relasjon Tuđman ønsker å ha med Vatikanet, og hvilken posisjon Paven har hos Tuđman og da også kroatene. Denne relasjonen mellom Vatikanet, og spesielt Paven og Kroatia dukker opp i flere av talene hos Tuđman, som vi kommer til å se senere. I dette tilfellet trekker Tuđman frem Paven som det øverste "morske hode", noe som er med på å skape et virkelighetsbilde blant kroatene der den katolske kirken befester sin posisjon som en del av identiteten hos kroatene ved at Paven blir representert på en slik måte. Denne uttalelsen fra Tuđman er derfor med på å skape den katolske identiteten hos kroatene ved å involvere Paven i sin politiske diskurs, og gjør han betydningsfulle for hele Kroatia som nasjon. Perica (2002:196) bekrefter denne tette relasjonen mellom Kroatia og Vatikanet og sier at den katolske kirken var den eneste utenlandske støtten Tuđman hadde under hans regime.

Under samme delpunkt i talen kommer Tuđman med følgende utsag, *"Kao što sam uvodno govorio, želimo nastaviti na svim svojim tradicijama, ali želimo svoju programsku djelatnost temeljiti na načelima kršćanske civilizacije zapadnog svijeta, jer je toj civilizaciji hrvatski narod oduvijek pripadao, ali i zato da bismo kao takvi postali sastavni dio i narodnih stranaka Europe i svijeta i stranka krišćansko-demokratske orijentacije."*. Tuđman kommer med velkjente kroatisk retorikk og meninger i dette utsagnet, hvor han knytter Kroatia opp mot det "kristne vesten". Han bruker ord som "svojim tradicijama", altså "sine tradisjoner" og "kršćanske civilizacije zapadnog svijeta", eller "kristne sivilisasjonen i vesten". Her prøver Tuđman å uttrykke at det finnes en sammenheng som det kroatiske folk "oduvijek pripadao", "for alltid" har tilhørt det kristne vesten. Tuđman kommer med en sannhetspåstand om at kroatene "alltid" har tilhørt det kristne vesten og dette er ikke en ukjent tanke hos kroatene, for de har ofte sett på seg selv som vestlige Europas kristne grense, dette kommer vi til å se i andre taler hos Tuđman også. (Zanic 2005:35) Til slutt viser han et ønske om å tre inn i rekken av nasjonale partier i Europa som tilhører det Tuđman kaller for den "kristen-demokratiske fløyen". Det er tydelig at vesten for Tuđman representerte en slik kristen demokratisk arv som han

ønsket å være en del av. Han bruker denne felles kristen arven for å legitimere for i hvilken politisk retning han ønsker fremtidens HDZ skal gå. Slikt sett er kristendommen og dens historiske røtter i Europa viktige for Tuđman, og dette kommer frem i den politiske diskursen. Dette er med på å forme den nasjonale bevisstheten til kroatene der Kroatia er en del av denne europeiske kristne arven, og dermed har en grunnleggende kristen europeisk identitet.

Det neste eksempelet står under delen i talen som Tuđman kaller, *"Navnet Bošnjak letter byrden til muslimene i Kroatia"*. Tuđman uttaler følgende,

"U svakom slučaju mislim da je poželjno spomenuti da ta odluka, da se Muslimani, dosadašnji muslimanski narod više ne nazivaju Muslimanima, nego Bošnjacima, da će olakšati psihičko opredjeljenje muslimanima u Hrvatskoj, jer ako su znači u Bosni Bošnjaci muslimanske vjere, jasno je da u Hrvatskoj neće biti Bošnjaci hrvatske vjere, nego da mogu biti Hrvati muslimanske vjere. Treba istaći da ima i znatan broj ozbiljnih ljudi muslimana i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini koji se zauzimaju za zaista stvarno prijateljstvo i suradnju s Hrvatima...". Denne uttalelsen er tatt ut fra delen av talen som snakker om hvordan det nye navnet "bošnjak" som ble tatt i bruk for å erstatte navnet muslim som etnisk gruppe i BiH, er med på å lette forholdene til de kroatisk muslimene i følge Tuđman. Det er en interessant vinkling Tuđman har på denne saken i og med at han ytrer en positiv holdning til navnebyttet, med en begrunnelse på at nå vil muslimene i Kroatia kunne forholde seg på en annen måte til sin nasjonalitet fordi de vil kunne si at de er kroater men med en muslimsk tro. Her bruker Tuđman ordene "hvis... så er det tydelig at...", det er med på å skape en selvlegitimering for hvorfor muslimene i Kroatia er kroater med muslimsk tro og ikke minst en sannhetspåstand fra Tuđman sin side om hvilken identitet disse egentlig har. Ordbruken "tydelig" gir oss et innblikk i at det er en sannhetspåstand her fordi noe som er "tydelig" er gjerne det som er sant og selvlegitimerende.

Tuđman vil altså innlemme de muslimene som bor i Kroatia i den kroatisk nasjonale gruppen han ønsker å skape, selv om de har forskjellig tro. Fordi de bor i Kroatia er de kroater og ikke bosnjaker i følge Tuđman. Dette er veldig interessant fordi Alija Izetbegović ikke deler denne oppfatningen, tvert ser Izetbegović på alle slaviske muslimer i tidligere Jugoslavia som en del av sin gruppe, noe som strider i mot Tuđman sin tankegang om at muslimene i Kroatia er kroater.

En underlig ytring hos Tuđman skjer i den siste delen hvor hans sier, *”Treba istaći da ima i znatan broj ozbiljnih ljudi muslimana i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini koji se zauzimaju za zaista stvarno prijateljstvo i suradnju s Hrvatima...”*. Det som er interessant her er at tidligere så hevdet Tuđman at muslimer i Kroatia er kroatore med muslimsk tro, men i denne setningen skiller han de igjen og sier at ”det finnes en god del seriøse muslimer i Kroatia som vil samarbeide med kroatene”. Betyr dette da at de som er muslimer i Kroatia likevel ikke er kroatore, i og med at disse er villige til å samarbeide med kroatene? Tuđman motsier seg selv, noe som kan tyde på at det hele er et politisk spill, uten å gå nærmere inn på det. Riktignok snakker han om muslimer i BiH her også, men det burde han ha presisert i og med at han er ”glad” for at nettopp dette skille bosniske og kroatisk muslimer hadde kommet. Tuđman bruker ikke en direkte religiøs retorikk i dette tilfellet, men han prøver derimot nå å skape en kroatisk identitet på tvers av religioner. Dette momentet er også interessant fordi ingen av de to andre politikerne i analysen forsøker seg på dette i talene vi har sett på. Samtidig faller han altså i sin egen felle ved å distansere seg fra muslimene rett etterpå, det er med andre ord ikke lett å vite hva Tuđman egentlig ønsker her.

Under et nytt delpunkt i talen kommer Tuđman med en gjentakelse av Kroatias og HDZ sin posisjon som er bygget på den ”kristne sivilisasjonen”, og da gjerne med henvisning til det vestlige Europa. Tuđman sier, *”Moramo zadržati sve svoje osobnosti, ali i dodati im nove kvalitete opredjeljenjem za izgradnju Hrvatske demokratske zajednice u stranku koja će svoj program i svoju djelatnost... ,zasnivati na svim dosadašnjim svojim izvoristima, ali i na načelima kršćanske civilizacije.”*. Tuđman kommer med en lignende ytring som han hadde tidligere i talen. Han understreker viktigheten med å bygge på fundamentet av den kristne sivilisasjonen. Her er det en stor sannsynlighet for at Tuđman snakker kun om en kulturhistorisk bakgrunn og ikke direkte en kristen stat som sådan. Likevel er ytringen om å bygge en stat på grunnvollen til den kristne sivilisasjonen med på å skape en nasjon som har et bevisst forhold til sin religiøse historie. Dermed er Tuđman sin retorikk med på å forme den kristne nasjonen gjennom sin politiske diskurs.

I et nytt delpunkt i talen kommer Tuđman tilbake til samme tema og uttaler, *”Zbog toga HDZ onakav kakav je bio učvršćujemo i programski i kadrovski da bismo do kraja slijedili svoj stožerni i središnji put, ali isto tako želimo biti i unutar hrvatskog*

naroda i u međunarodnoj politici stranka koja će svoju politiku graditi na načelima kršćanske civilizacije, i zbog toga možemo očekivati i veću podršku vlastitog naroda i međunarodnog svijeta.”. Tuđman legger ikke skjul på at det å bygge sin politikk på såkalt ”kristen sivilisasjon” er med på å gi økt støtte til partiet både innenriks og utenriks. Ut i fra andre steder i denne talen var det viktig for Tuđman å få Kroatia anerkjent som egen stat, for så igjen å få anerkjent den politiske plattformen han førte. Det var blant annet derfor gode relasjoner til Tyskland og ikke minst Vatikanet var viktig for Tuđman. Ønsket om å høre til det ”kristne vestlige Europa” var en viktig del av politikken Tuđman førte, og dermed var han implisitt med på å skape en ”kristen” nasjonal identitet hos kroatene også. Balkan hadde blitt et belastet ord i mediene fordi det ble nærmest synonym med krig og barbariske handlinger. Det å høre til det vestlige Europa var derfor ”naturlig” for Kroatia, spesielt fordi det tidligere hadde vært en del av det Østerisk-Ungarske riket, som nå var to land tilhørende nettopp det vestlige Europa. Slik legitimerer Tuđman for sitt politiske synspunkt.

Under samme delpunkt i talen sier Tuđman, *”HDZ mora biti prvi u duhovnom preporodu da bismo se to prije na svim područjima oslobađali naslaga natruha prošlosti.*”. Her kommer Tuđman med en ytring om at HDZ partiet må være ”først i den åndelige gjenfødelsen”. Dette trenger ikke direkte å være en religiøs betinget ”åndelighet” det er snakk om, men ordvalget Tuđman tar i bruk er likevel kanskje mest brukt i en religiøs kontekst selv om den ikke bærer preg av den betydningen akkurat her. Man kan også påpeke at denne åndeligheten Tuđman snakker om er en form for nasjonal oppvåkning og da også en selvforståelse hos den enkelte kroat. Men han bruker likevel uttrykket metaforisk og ikke minst i en ny sammenheng, altså avbildning fra uttrykk som ellers blir brukt i en mer religiøs kontekst. Samtidig har han tidligere tydelig påpekt at en slik oppvåkning innebærer å være en del av den kristne Europeiske arven. Det kan med andre ord tolkes inn i en mer kultur-religiøs kontekst.

I siste og avsluttende delpunkt av talen uttaler Tuđman, *”Naš veliki pjesnik, Tin Ujević⁹¹, koji je i sam u svom životu, što mnogi zaboravljaju, prošao svu duhovnu i fizičku Golgatu hrvatskog naroda, ostavio je za trajno sjećanje stih: ”Hrvatska, ta naša vodilja i robinja.” I običnim ljudima i onima s najviše uma i srca jasno je da je*

---

⁹¹ En av Kroatias mest kjente poeter, levde fra 1891 til 1955.

Hrvatska demokratska zajednica bila ta koja je najzaslužnija u naše doba da je ta robinja, sputana boginja Hrvatska, izvedena na put slobode i slave svoga hrvatskoga naroda.”. I denne uttalelsen fra Tuđman, trekker han tydelig inn det kristne aspektet inn i partiets egne agenda. Her bruker Tuđman poeten Ujević⁹², som får en sentral plass i Kroatias historie, en historie som Tuđman beskriver som ”duhovnu i fizičku Golgatu hrvatskog naroda” eller en ”åndelig og fysisk Golgata for det kroatiske folk”. Golgata er mest kjent som fjellet der Jesus ble korsfestet. Selve navnet betyr ”hodeskalle” og er et kjent symbol på Jesu lidelse og død. Denne parallellen trekker Tuđman inn i sin tale hvor Kroatias folk også gjennomgår en lidelse sammenlignet med Jesus. Symbolbruken av Golgata er viktig for å få frem offerrollen Tuđman mener det Kroatiske folk hadde under tiden Ujević levde. Tuđman påpeker ikke på hvilke hendelser i løpet av den tiden var med på å gi kroatene deres Golgata, han er veldig implisitt i sin beskrivelse av denne lidelsen kroatene gikk gjennom, men sier at Ujević gikk gjennom hele denne perioden, dvs. fra slutten av 1800 tallet til og med 1955. Det er et stort spekter av flere faser i Kroatias historie, fra Ungarsk herredømme på slutten av 1800 tallet, til kongeriket av Serbere, Kroatere og Slovenere, til det selvstendige Kroatia under andre verdens krig, og siste fasen som en del av Jugoslavia under Tito. Med andre ord, en turbulent tid i Kroatias historie, men også en tid som var med på å forme landet. Tuđman gjør deretter nok en interdiskursiv handling ved å sitere denne poetens verk, som snakker om et Kroatia som ”landet som er en veiviser” eller ”leder”, og landet som er ”under et slaveri”. Tuđman bruker dette som legitimering for å gi HDZ en hyllest og til å påpeke at det er HDZ som har den største fortjenesten til at ”det guddommelige Kroatia ble ledet på veien til frihet og en hyllest av sitt folk.” Her beskriver Tuđman Kroatia som guddommelig, en symbolikkbruk som opphøyer landet, og setter det i en form som er verdt tilbedelse, en likhet han har med Karadžić sitt syn på Serbia. Symbolikkbruken kan man ikke si er kristen i den forstand at den drar den kristne teologien inn på noe måte, men ut ifra tidligere uttaler i denne talen er det likevel en religiøs retorikk. Det er definitivt en måte for Tuđman først og fremst å påpeke HDZ sin viktige rolle i Kroatia, men deretter også å opphøye Kroatia som stat og dermed også indirekte landets lederskap, som da igjen er ledet av presidenten Tuđman selv. Dette er en bevisst bruk fra Tuđman sin side selv om det er

---

⁹² En av Kroatias mest kjente poeter. Kom fra Dalmatia kysten og levde i første halvdel av 1900 tallet.

implisitt, og det er tydelig at HDZ i Tuđman sine øyne spiller en viktig rolle i frihet av det ”guddommelige” Kroatia. Her blir med andre ord bruken av det religiøse aspektet ikke knyttet tydelig opp mot en kristen retorikk som i omtalen av tiden Ujević levde under. Det er heller en bruk av religiøs symbolikk i en ny form for å hylle landet Kroatia først og fremst, men implisitt også gi HDZ en høyere status blant folket. Det er en form for selvlegitimering av Tuđman der den religiøse retorikken blir tatt i bruk for implisitt å hylle HDZ og seg selv.

Oppsummering

Et av hovedtrekkene i denne talen er Tuđman sin stadige understreking av at Kroatia skal bygges på den kristne sivilisasjonens fundament. Denne implisitte religiøse retorikken er med på å danne en virkelighet hos lytteren om et Kroatia som baserer seg på kristne verdier og på den måten for en fot innenfor det vestlige Europa. Det er først og fremst med på å skape en kristen kroatisk identitet, for deretter å forsøke å trekke det inn mot en større vestlig Europeisk kontekst. Dette kommer vi også til å se i noen av de andre talene også. Det andre store trekket i denne analysen er Tuđman sitt stadige bruk av interdiskursive handlinger for å få frem sitt politiske budskap. Dette er den av de utvalgte talene der Tuđman bruker interdiskursive handlinger mest. Han siterer flere Bibelske tekster så vel som poeten Tin Ujević der målet er et budskap gjennom å bruke tekster som når ut til folket og som samtidig er med på å bygge opp under hans politiske plattform og legitimere hans politiske meninger. Det er en bevisst handling fra Tuđman sin side for å nå ut til et publikum hvor den religiøse identiteten, representert gjennom Bibelske tekster, så vel som den nasjonale identiteten, representert gjennom Ujević er med på å bygge opp om den nasjonale identiteten hvor det religiøse aspektet ved selve identiteten står sterkt forankret. Dette gjør Tuđman gjennom en religiøs retorikk der han involverer HDZ partiet inn som en drivkraft bak det hele og som et samlingspunkt for den nye kroatisk identiteten.

6.2 Hovedtale nr.2

”HDZ jedinstven za hrvatsku”, tale av Dr.Franjo Tuđman holdt i Zagreb 25. januar 1994 til felles møte med HDZ partiets presidentskap og HDZ partiets representanter. Talen består av 15 sider til sammen.⁹³

Krigen i BiH var fremdeles i en alvorlig fase med avbrutte fredsforhandlinger og harde kamper da denne talen ble holdt. De kroatiske styrkene var på denne tiden fremdeles involvert i krigen i BiH. Tuđman snakker i talen sin om HDZ partiets politikk, og da også om kroatenes politikk og relasjon til BiH og de andre nasjonalitetene involvert i krigen. Det er en forholdsvis lengre tale som omhandler flere momenter, men analysen skal kun ta for seg de av dem som har et religiøst retorisk innhold. Talen er delt opp i forskjellige delpunkter, og jeg kommer til å gå gjennom diskursen punkt for punkt og sitat for sitat i kronologisk rekkefølge.

I det tredje delpunktet i talen, kommer Tuđman med det første utsagn der religion er involvert, *”Sve se to zbiva i u okviru širih idejnih sklopova, prvenstveno katoličkog univerzalizma, kome je prije svega bilo katoličanstvo, a istom tada nacija, I ne samo to nego je Katolička crkva, Vatikan, Hrvatskoj dodijelio i posebnu ulogu da bude most za ponovno stvaranje jedinstva s istočnim kršćanstvom, s pravoslavljem”*.

Konteksten før uttalelsen er at Tuđman snakker om skapelsen av det ”nye Kroatia” ut i fra historisk kontekst, og erfaringene gjort opp i gjennom årene fra et historiskpolitisk ståsted. I denne uttalelsen ser vi en tydelig bruk av den katolske kirken som et viktig symbol for den kroatiske nasjonen. Tuđman sier at ”hovedsakelig den katolske universalismen, som først og fremst er det katolske (altså troen, eller kringen), og deretter nasjon. Ikke bare det, men den katolske kirken og Vatikanet har gitt Kroatia en spesiell rolle til å være nok engang brobygger for felleskap med den østlige kringen, med ortodokse.” Først og fremst bruker Tuđman ordene ”katolsk universalisme”, det er vanskelig å vite akkurat hva han legger i dette, men ut i fra tidligere historisk bakgrunn, har den katolske kirken vært en religiøs basis for en Europeisk universalisme⁹⁴, altså virket den bestemmende i forhold til hvordan

---

⁹³ Hele talen finnes bakerst i appendiks.

⁹⁴ ”Kristendommen skapte gjennom den katolske kirke den religiøse basis for europeisk universalisme, og dens normer virket bestemmende på menneskelig samvær. Brytningen og vekselvirkningen mellom alle disse momenter innbyrdes, og mellom dem og de særpregede tradisjoner hos hvert enkelt folk, varte ved gjennom hele middelalderen og den nyere tid.”,

mennesker samhandlet med hverandre. Tuđman hevder derfor at den katolske universalismen også gjaldt Kroatia, og da først og fremst det katolske (troen), men også som kristen nasjonen sier Tuđman. Religionen spiller altså en rolle i nasjonens identitet. Men det er ikke bare det, sier Tuđman, før han kommer med en sannhetspåstand og påpeker at den katolske kirken og Vatikanet gav Kroatia en spesiell rolle til å være en ”brobygger” mellom den katolske og den ortodokse kirken. Det er altså to viktige poeng i denne uttalelsen fra Tuđman. For det første bruker han ”katolsk universalisme” til å integrere Kroatia og dets historie inn i en mer vestlig europeisk historisk kontekst slik vi også så i den forrige hovedtalen. Dermed kan vi si at Kroatias rolle som katolsk land knytter det også politisk opp mot det vestlige Europa. For det andre så bruker Tuđman den katolske kirken og ikke minst Vatikanet for å legitimere Kroatias posisjon som ”brobygger” mellom den vestlige og den østlige kirken. Dette kan også bli sett på som en politisk utstrakt hånd til den serbiske befolkningen. Ved å inkludere den ortodokse kirken i en slik ”brobygging” vil man også inkludere mye av den serbiske nasjonale identiteten fordi den ortodokse kirken spiller en minst like, om ikke enda viktigere rolle, i det nasjonale selvbildet for serbere som den katolske kirke gjør for kroatene i denne tidsperioden. Her er det derfor tydelig at det religiøse aspektet satt i en historisk-politisk kontekst er med på både å gi kroatene sin egen katolske identitet, skille dem fra ”Balkan” og å gi dem en plass i det vestlige Europa. Samtidig setter den skille, men likevel en utstrakt hånd mot den østlige kirken i en slags forbrødring på grunnlag av det religiøse aspektet, der begge er kristne. Vi kan se at denne retorikken har store likheter med den forrige talen og Tuđman sine uttalelser angående Kroatias kristne fundament. Dette er en retorikk som vi kommer til å se enda mer av hos Tuđman, spesielt hans fremheving av Vatikanets politiske rolle i erkjennelsen av Kroatia som stat.

I neste setning under samme delpunkt sier Tuđman, *”Odatle, najprije u XVII. stoljeću, Križanićeva⁹⁵ pojava a onda u prošlom stoljeću Strossmayerova⁹⁶ pojava s jugoslavenstvom. Znači taj katolički univerzalizam igrao je i takvu ulogu, premda je*

Store norske leksikon, *Europa-Verdensdel*, tilgjengelig fra URL:

<http://snl.no/Europa/verdensdel>, sist besøkt 8 mai 2012.

⁹⁵ Juraj Križanić, født i 1618, katolsk misjonær og en av de første panslavister som brukte blant annet felles slavisk språk, og ønsket et tettere samarbeid mellom de slaviske landene.

⁹⁶ Josip Juraj Strossmayer var katolsk prest og politiker født 1815 i Kroatia. Han jobbet også for samarbeid mellom slaverne, og var med på å stifte ”Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti”, Jugoslavisk akademi for vitenskap og kunst i 1866. (Perica 2002:67)

bio, također i oslonac održanja hrvatstva.”. Tuđman snakker om Križanić og Strossmayer der han påpeker at den katolske universalismen spilte en rolle i det som blir sett på som ”pan-slavisme” hos Križanić, og ”jugoslavisme” hos Strossmayer. Dette henger sammen med ”brobyggingen” med den ortodokse kirken nevnt tidligere. Det er altså snakk om en tidligere historisk periode enn den Tuđman befinner seg i mens han holder talen. Tuđman påpeker her at den katolske universalismen spilte både en ”forbrødringsrolle” samtidig som det var med på å opprettholde den kroatisk identitetsbevissthet. Tuđman gir med andre ord den katolske universalismen æren for både en jugoslavisk identitetstilnærming og opprettholdelsen av den nasjonale kroatisk identitet. Her bruker Tuđman kirken nok en gang til å bygge videre på den kroatisk nasjonale identitet som den katolske kirken er en stor del av det, selv om den også hadde andre politiske strømninger som panslavisme og jugoslavisme. Tuđman bruker her kirkens posisjon bevisst for å legitimere for sitt politiske budskap og nok en gang er den katolske universalismen grunnlaget for hva Tuđman mener er det grunnleggende i det kroatisk samfunnet.

Under samme delpunkt, lenger ut i talen sier Tuđman, *”Treba kod toga spomenuti da je ta marksistička ideologija, u psihu hrvastkog naroda unosila, uz postojeći katolički univerzalizam, i socijalistički internacionalizam, i to u onaj njegov dio koji ga je slijedio.*”. Denne uttalelsen fra Tuđman henger sammen med den forrige, angående den katolske universalismen. Tuđman går gjennom flere politiske perioder i Kroatias historie, og tar opp det han mener har vært med på å forme Kroatia til det det har blitt. Her snakker han om at den marxistiske ideologien sammen med den katolske universalismen har vært med på å forme Kroatia. Det er ikke en religiøs uttalelse som sådan, fordi den katolske universalismen har mer med en europeisk kulturarv å gjøre, og ikke så mye religiøst i seg selv nødvendigvis, ellers ville det vært motstridende ideer å ha marxisme blandet med katolisisme. Tuđman påpeker her nok en gang den katolske universalismens viktighet for Kroatias utvikling, og selv om det ikke er direkte religiøst er det likevel historisk sterkt knyttet til Kroatia som stat. Man kan til en viss grad kanskje sammenligne det med Norges kristne lutherske arv, at selv om den nødvendigvis ikke innebærer en dyp religiøs personlig tro, innebærer den en historisk arv som ligger som et fundament for det norske samfunnet. Det er nettopp det Tuđman her prøver å få frem, for å kunne vise til det som er det kroatisk, for å gjenskape identiteten til kroatene ved å vise de historiske linjene frem til der de er i

dag. Dette er med på å forme og skape en kroatisk identitet som inneholder en katolsk arv. Slik sett er Tuđman med på å skape en identifisering mellom Kroatia som nasjon og den katolske kiken, og dermed skape en virkelighetsforståelse hos lytteren om at disse hører sammen. Det er en bevisst handling hos Tuđman som vi har sett flere ganger til nå og som vi kommer til å se flere ganger videre.

Under et nytt delpunkt i talen, der Tuđman snakker om sommeren 1994 nevner han et felles møte der Kroatias politikk ble diskutert, blant annet politikken i forhold til BiH. Tuđman nevner blant annet dette, *"Tu je bilo sve predviđeno, i kako treba angažirati i sindikate i Crkvu, pa sve do napuštanja Sabora"*. Her bruker Tuđman kirken som en del av de institusjonene som det er viktig for HDZ å engasjere i politiske avgjørelser. Det betyr at kirken spiller en så viktig rolle at Tuđman ønsker å engasjere den i sin politikk. Denne uttalelsen er ikke en direkte bruk av religiøs retorikk, men den er med på å si oss noe om den rollen kirken spilte for Tuđman og HDZ sin politikk. Det kommer tydelig frem at kirken som institusjon var viktig å ha på sin side for å kunne bygge Kroatia videre, derfor kan vi også si at den katolske kirken var en viktig del av det kroatiske samfunnet, og derfor også den nasjonale identiteten. Dette visste Tuđman godt og derfor ønsker han å ha med kirken på sin side for på den måten også nå ut til folket.

I samme delpunkt i talen uttaler Tuđman følgende, *"Da podsjetimo: u krizi, u kojoj se nalazilo europsko društvo od I do II svjetskog rata, našla se i Katolička crkva. Kao što znate, na II vatikanskom koncilu početkom 60-ih godina, a potom i izborom Wojtyły za papu, Crkva se obnovila i doživjela preporod. Donesene su smjernice da vjeru treba utjeloviti u konkretna nacionalna bića, pa je prvi put u povijesti dozvoljena liturgija na nacionalnim jezicima. To je, nedvojbeno, ne samo obnovilo ulogu Crkve nego je dalo i poticaja jačanju nacionalnih pokreta. U tom smislu je i Crkva bila upućena da u prvi red stavlja nacionalne probleme"*. Dette er uttalt i en kontekst der Tuđman snakker om to ideologiske hovedretninger i den "uavhengige verdenen", som han mener er den liberalt-borgerlige og den universelt-kristne ideologien. I uttalelsen over bruker ikke Tuđman eksplisitt religiøs retorikk, men han bruker den historiske konteksten til Europa for å påpeke at den katolske kirken fornyet seg ved å nærme seg de nasjonale forholdene ved at liturgien for første gang ble tillatt på de nasjonale språkene rundt omkring. I følge Tuđman førte ikke dette bare til en fornyelse av den katolske kirkens posisjon, men kirken ble en del av den

nasjonale bevegelsen. Kirken skulle nå ta de nasjonale problemene i første rekke. Dette kan minne mer om den plassen den ortodokse kirken allerede hadde hos serberne. Tuđman påpeker her kirkens viktige rolle i den nasjonale bevisstgjøringen. Årsaken, i følge Tuđman er som nevnt over, at kirken ble fornyet i løpet av 1970-årene med Wojtyła som pave. Det førte til at kirken fikk en mer nasjonal karakter fordi den ble tettere knyttet opp lokalt ved at kirkespråket også fikk lov til å være lokalt. Disse ytringene fra Tuđman kan virke litt generelle ved at han bruker nøytrale ord som ”nasjonale”. Han snakker veldig implisitt uten å konkretisere om at relasjonen også gjald Kroatia og den katolske kirken direkte, men ut i fra konteksten så gjelder dette også Kroatia. Tuđman gjør dette veldig bevisst for å knytte Kroatias historie, gjennom kirken og opp til resten av Europa sin historie, slik han også gjorde i forrige tale. På den måten tar han i bruk en del av Europas kirkehistorie inn i nasjonal kontekst for Kroatene. Tuđman nevner ikke direkte i denne uttalelsen, men det er ingen hemmelighet at Kroatia ønsket å knytte seg mer mot det vestlige Europa fremfor det de anså som Balkan, det ser vi gang på gang i uttalelsene til Tuđman. Derfor vil ytringer som denne være med å forme den nasjonale diskurs inn i en europeisk sammenheng, og være med på å knytte den kroatisk nasjonen med Europa. På den måten er den katolske kirken i Kroatia også en inngangsport for Tuđman til det ”vestlige” Europa. For å oppnå dette politisk, bruker Tuđman kirken bevisst for alt det er verdt.

Til slutt i samme paragraf sier han, *”Na toj crti, i na osnovi razmatranja okolnosti u kojima je dolazilo do sloma komunističkog socijalizma i višenacionalnih državnih tvorbi, Vatikan je bio među prvima koji je priznao Hrvatsku, i koji je odigrao veoma važnu pozitivnu ulogu u priznavanju Hrvatske.”*. Her avslutter Tuđman med nok en positiv omtale av Vatikanet og den katolske kirken, som var en av de første statene til å erkjenne Kroatia som egen stat, og som vi har nevnt tidligere var kanskje Kroatias viktigste internasjonale støttespiller. (Perica 2002:196) Tuđman mener Vatikanet spilte en veldig viktig rolle for Kroatias selvstendighet, og understreker det ved å bruke ordene ”veldig viktig og positiv rolle” om Vatikanet. Denne uttalelsen er ikke fremmed for Tuđman, den finner vi i flere av hans taler når han snakker om kirken, da gir han som oftest en hyllest til Vatikanet for dets raske anerkjennelse av Kroatia som selvstendig stat. Denne positive omtalen av Vatikanet er bevisst fra Tuđman sin side fordi han bruker tydelig relasjonen mellom kirke og staten Kroatia for å oppnå en

høyere politisk plattform. Derfor er kirken viktig for Tuđman også i hans politiske diskurs og dette igjen er med på å prege hans lyttere, der han skaper en virkelighetsforståelse av kirkens store og positive rolle i det kroatisk samfunnet. Dette er med på å bygge opp om den kroatisk kristne identiteten der den katolske kirken spiller en viktig rolle.

Neste delpunkt i talen har Tuđman gitt overskriften, *"Hrvati i ideja kršćanskog jedinstva"*. Konteksten her er at Tuđman uttaler seg om hva Kroatiens rolle opp i gjennom historien er, ved å henvise til hva Paven Paul II hadde sagt den 4. januar samme året, og Tuđman sier, *"... u govoru pape Ivana Pavla II. 4 siječnja ove godine, gdje je rečeno da su Hrvati u povijesti imali, morali imati ulogu predziđa kršćanstva, u sukobu s otomanskom najezdom, da su imali pravo na samoodređenje i na stvaranje samostalne države u okolnostima raspada Jugoslavije."* Her ser vi velkjent kroatisk retorikk "antemurale" fra Tuđman, da han sier at Kroatia er den "ytterste muren av kristendommen". (Zanic 2005:36) Tuđman gjør her en interdiskursiv handling ved å peke tilbake på Paven Paul II sin uttalelse om akkurat dette, samtidig som det er sagt i en metaforisk betydning. Dette er velkjent retorikk som går på at Kroatia er den ytterste katolske post før "Østen", og dermed spiller Kroatia en viktig rolle som nærmest kristendommens "beskytter" fordi de er ytterst på grensen til den islamske og ortodokse verdenen. Dette argumentet bruker Tuđman for å legitimere Kroatiens selvstendighet. Tuđman sier litt lenger ned i samme paragraf, *"Prema tome opet sa stajališta svjetskog kršćanstva i sa stajališta katoličanstva Hrvatima se daje i ta zadaća da opet budu most prema pravoslavlju za ujedinjavanje kršćanstva."* Nok en gang velkjent retorikk fra Tuđman. Denne gangen blir Kroatia trukket frem til å være "brobyggeren" til den ortodokse verden for å forene de kristne, slik vi så tidligere i denne talen. Altså gjentar Tuđman dette nok en gang. I dette tilfellet ser vi nok en gang bruk av metaforiske uttrykk for å få frem et politisk poeng. Tuđman bruker kristendom for å legitimere for en politikk der Kroatia har en viktig rolle som beskytter av den vestlige kristendommen og samtidig brobygger mot øst, og ikke minst at denne rollen har blitt gitt dem av hele den kristne verden og den katolske kirken. Dette er med på å skape et virkelighetsbilde hos hans lyttere der Kroatia har en viktig religiøs rolle innenfor politisk kontekst også. Dette er implisitt med på å bygge opp under en kroatisk katolsk identitet, og ikke minst det viktige mandatet det kroatisk folk har gjennom denne identiteten.

Tuđman har også et eget underpunkt i talen der Bosnia-Hercegovina er hovedtema. I dette underpunktet kommer det flere ganger frem at muslimene ønsker en egen muslimsk stat. Blant annet stiller Tuđman et retorisk spørsmål der han sier, *"Prema tome, u sadašnjim uvjetima krize, koju su izazvali Srbi sa svojom agresijom, a Muslimani s idejom stvaranja islamske države...."*. Tuđman nevner også at muslimene ønsket et større område med Sandžak i Serbia innlemmet i denne ideen. (Tuđman:86) Her er det tydelig at Tuđman ønsker å fremmedgjøre muslimene og islam ved skape et "de og oss" forhold gjennom en retorikk der en muslimsk stat er hovedårsaken for dette skillet. Han legitimerer dette til en viss grad ved å bruke serbere som en unnskyldning for denne islamske frykten. (ibid) Tuđman sier at det er serberne som er redde for en slik utvidelse av et større islamsk område. Tuđman sier også, *"Nisam imao nikakvih iluzija ni o tome da je islam izdvojio taj bosanski puk iz kršćanskog, tj. i hrvatskog nacionalnog bića, bez obzira što je povijesno i jezično stvarno pripadao nama, te doveo do toga da smo protiv njih od XV. do XVIII. stoljeća vodili borbu za opstanak Hrvatske."*. I dette tilfellet er Tuđman tydelig på at konflikten mellom kroatene og muslimene er reell og sier at islam tok en del, altså som i landområde, av det kristne Kroatia. Dette er nok en gang med på å skape et "oss og de" forhold gjennom en historisk-religiøs retorikk der islam blir sett på som fienden også i historisk kontekst. I dette utsagnet trekkes de lange historiske linjene på denne konflikten, der Tuđman hevder at kroatene førte en kamp fra 1400 til 1700 tallet for at Kroatia skulle overleve. Dette er en ganske lik retorikk som også Karadžić tar i bruk for på samme måte som Tuđman, skape en fremmedgjøring av den muslimske befolkningen ved å trekke inn historisk-religiøse perspektiv.

Samtidig sier Tuđman, *"...Zapad ne želi stvaranje islamske države usred Europe"* og at *"Drugo, predviđao sam i spoznavao da taj Zapad, ta Europa želi da mi Hrvati budemo ti koji će Muslimane vezati za zapadno-evropsku civilizaciju – da ne budu potka za jednu fundamentalističku, ekstremnu politiku, pa i terorizam u Evropi."*. Tuđman legitimerer sitt politiske ståsted om at en muslimsk stat ikke er mulig, ved å bruke vesten som grunnlag for denne legitimerer. Her fremmedgjør Tuđman nok en gang islam og legitimerer det ved å hevde at Europa ikke ønsker å ha en muslimsk stat i Europa. Tuđman kommer med en sannhetspåstand der han hevder at vesten håper på at Kroatia skal være den som drar muslimene mot en mer vesteuropeisk sivilisasjon, noe som implisitt betyr at de bosniske muslimene ikke er en del av vesten

slik Izetbegović prøver å overbevise i sine taler igjen. Dette er med andre ord en tydelig konflikt om definisjonen på muslimene i BiH.

Under neste delpunkt som Tuđman kaller for *"Muslimansko vodstvo ne odustaje od rata"*, forteller Tuđman hva han svarte til Alija Izetbegović angående krigen mellom kroatene og bosnjakene i BiH, der Tuđman uttaler, *"Ja sam mu uvratio: Alija, za Boga miloga, kako ne shvaćate, sve kad biste uspjeli osvojiti Vitez i Busovaču, ne biste dobili tvornicu jer će tvornica odletjeti u zrak, ali vam predlažem da sklopite primirje, sporazum s nama pa neka ta tvornica i ona koja je u vašim rukama budu zajedničko vlasništvo, ako ćemo morati voditi rat protiv zajedničkog neprijatelja."*. Det er begynnelsen av uttalelsen som er interessant. Her bruker Tuđman "Gud" som et middel i et forsøk på å overtale Izetbegović. Utrykket "za Boga miloga" er en kjent frase som kan brukes i den dagligdagse talen i bosnisk/kroatisk/serbisk, men det er interessant at Tuđman her trekker inn sin egen uttalelse i en interdiskursiv handling for å få frem sitt poeng om at han forsøkte å overtale Izetbegović til et samarbeid mellom kroatene og bosnjakene. I dette forsøket så bruker Tuđman "Gud" til å legitimere sitt ståsted samtidig som han bruker det som et middel til å overtale Izetbegović. Ut ifra et kulturkontekstuellt ståsted trenger ikke dette å bety noe religiøst i seg selv, det kan kun være et uttrykk man bruker til daglig som for eksempel "For Guds skyld" på norsk. Tuđman velger likevel å sitere seg selv og inkludere dette uttrykket i en politisk tale, og derfor bærer det preg av at det er viktig for Tuđman å få frem. Det kan derfor implisitt være med på å forme lytternes virkelighetsforståelse om "Guds" eksistens, og kan også derfor ses på som en bevisst religiøs retorisk handling.

Neste underpunkt kaller Tuđman for *"Izetbegović se oslanja na četiri-pet fundamentalističkih država"*. Allerede i underoverskriften ser vi hvor Tuđman vil med sin uttalelse. Det er tydelig at han her bruker muslimsk fundamentalisme til å fremmedgjøre og farliggjøre Izetbegović sin politiske agenda ut ifra sitt ståsted. Dette kommer enda tydeligere frem i uttalelsen der Tuđman sier, *"Prema tome, oslanja se na nekoliko islamskih fundamentalističkih država, ne samo zbog zadojenosti grupe ljudi oko njega tom idejom islamskoga svijeta, nego i zbog zainteresiranosti za nastavak rata."*. Tuđman kommenterer her Alija Izetbegović sin tilnærming til politikk, som han mener er knyttet opp mot "støtte fra noen islamskfundamentalistiske stater, ikke bare på grunn av gruppen mennesker rundt ham med ideen om den islamske verden, men på grunnlag av interessen for å fortsette

å krige.”. Tuđman beskylder altså Izetbegović først og fremst for å støtte seg til muslimske fundamentalistiske stater som deler det samme muslimske verdensbilde, for deretter å beskylte Izetbegović for også ønske å fortsette krigen på grunnlag av denne støtten. Her bruker ikke Tuđman lenger kristendom til å skape et ”oss”, han bruker derimot islam til å skape et ”de”. Tuđman bruker fundamentalistisk islam mot Izetbegović og skaper derfor et ”oss – de” forhold. Tuđman bruker tydelig støtten de fundamentalistiske islamske statene har til Izetbegović i mot han, og fremstiller han som den parten som ønsker å fortsette krigføringen i BiH. Denne typen ytringer er ikke så vanlig hos Tuđman, men de finnes, og er definitivt med på å danne grunnlag for en fremmedgjøring av Izetbegović og hans type islam, ikke minst bruke Izetbegović som årsak til at krigen fortsetter. Dette kan også sammenlignes med Karadžić sin bruk av islam og fundamentalisme for å skape frykt og fremmedgjøring.

Under samme delpunkt sier Tuđman, *”Sve to nije jednostavno i zbog toga svijeta koji jednim dijelom, i Evropa i Amerika, želi da ih, da tako kažem, mi ponesemo u Evropu, u evropsku civilizaciju, da tu ne bude stjecašte i ležište, ishodište fundamentalističkog terorizma u Evropi.”*. Tuđman bruker USA og Europa til å legitimere for en politikk der Kroatia skal være den som skal stoppe en muslimsk fundamentalisme til å gro fast i Europa. Her blir fremdeles muslimsk fundamentalisme fremmedgjort, men Tuđman ser på Kroatia som en redning for denne fundamentalismen. Vi ser her en retorikk som Tuđman har brukt tidligere, der Kroatia blir presentert som en vestlig europeisk kandidat som skal være en brobygger. Det ligger mye symbolikk under denne uttalelsen som har mye mer med Kroatiens rolle i BiH å gjøre, uten å gå nærmere inn på det fordi det blir utenfor denne analysens mål. Det som derimot er viktig å få frem er at Tuđman kobler fundamentalisme og terrorisme sammen, og dermed er med på å skape et bilde av Izetbegović sin politikk som fremmedgjør muslimene og er med på å skape et ”oss-de” der et ”oss” kan få ”de” med i den vestlige Europa. Kroatia presenterer nærmest en redning, eller i alle fall en løsning for muslimene i BiH.

Tuđman sier så i sin konklusjon, *”...kazao da HDZ mora ostati ono što je bio-općehrvatska i općenarodna stranka, koja gradi svoj program i svu svoju djelatnost, na načelima krišćanske civilizacije.”*. Tuđman sier her at ”HDZ bygger sitt program på grunnlaget av den kristne sivilisasjonen”. Det er tydelig at de kristne historiske røttene til Europa og Vatikanet er viktige for Tuđman og hans parti. Her bruker han ”grunnlaget av den kristne sivilisasjonen” som grunnlaget for sin politikk, noe som

eksplisitt tyder på at den kristne arven er viktig. Tuđman bruker her en retorikk som vi har sett gjennomgående i hele talen for å konkludere at HDZ ønsker å bygge sin politikk på grunnlag av kristne verdier. Dette viser hvilken rolle kristendommen spiller i Tuđman sin politikk, og det er bevisst fordi han ønsker å ha kirken som en partner. Samtidig som han vet at den katolske kirken er kanskje hans fremste støttespiller, som også kan være med å påvirke internasjonalt for at Kroatia skal få gehør for sin politikk også blant andre nasjoner.

Oppsummering

I denne talen er Tuđman opptatt av å bygge sin politikk på kristne verdier i en vesteuropeisk retning, slik som i den første hovedtalen. Tuđman viser tydelig at Vatikanet er en viktig støttespiller for Kroatia og ikke minst at HDZ ønsker å bygge Kroatia på de kristne grunnleggende verdiene som har grobunn i en katolsk universalisme. Kroatia blir fremstilt som både beskytter av kristendommen og brobygger mot Østen, en velkjent nasjonalistisk retorikk fra Tuđman sin side. I tillegg bruker Tuđman her muslimsk fundamentalisme, som han kobler opp mot terrorisme, til å skape en fremmedgjøring av den muslimske befolkningen. Tuđman er opptatt av å trekke historiske linjer til det kristne siviliserte Europa for å sette Kroatia i en vesteuropeisk sammenheng, som han også benytter som en løsning for den muslimske delen av befolkningen ved å se på seg selv som en bro mellom muslimene i BiH og vest-europa. I denne talen bruker ikke Tuđman direkte religiøse retoriske uttrykk slik vi så i den forrige talen, men han bruker likevel kristendommen som fundament for sin politikk og er med på å skape en kroatisk nasjonal identitet som bygger på det samme fundamentet.

6.3.0 Overblikk av perioden

Franjo Tuđman er den av de tre politiske lederne som bruker minst plass til religiøs retorikk i sin politiske diskurs. Utvalget av taler er også færrest hos Tuđman, og kan derfor være en naturlig årsak til at en finner mindre religiøs retorikk hos han enn hos Karadžić og Izetbegović. Det betyr likevel ikke at den religiøse retorikken er helt fraværende. Tuđman var meget opptatt av å inkludere blant annet den katolske kirken inn i sin politiske diskurs.

6.3.1 Kirken

Tuđman hadde gode relasjoner til kirken og kirken selv sympatiserte Tuđman også, men ønsket ikke å være delaktige i politikk på samme måte som for eksempel den ortodokse kirken var med Karadžić. (Cohen 1998:63) Koblingen mellom kirken og staten ble mest støttet av de mer nasjonalistiske katolikkene i BiH, men de fjernet seg fra den nasjonalistiske fløyen i større grad da de skjønnte at det førte til etnisk rensing. (Mojzes 1998:90-91) Tuđman selv hadde ikke kirken involvert i noe stor grad i de utvalgte talene i denne analysen, men under sitt opphold i Australia i 1995 talte han til diasporaen der han delte sitt syn på den katolske kirken blant kroatene. Tuđman sier blant annet, *”Ali ipak, Katolička crkva je bila stožerna silnica u opstojnosti hrvatskog naroda i Katolička crkva bila je s nama u provedbi ovog općenacionalnog preporoda u naše doba.”*⁹⁷. Tuđman sier at selv om kirken også støttet en slavisk tankegang⁹⁸, var kirken likevel med det kroatisk folk, også gjennom en slik flernasjonal periode, altså under den Jugoslaviske tiden. De viktige ordene her er *”stožerna silnica”*, en ”samlende kraft”. Tuđman bruker et velkjent retorisk språkmiddel, metafor, for å få frem at kirken hadde en posisjon i samfunnet som førte nasjonen sammen. At Tuđman beskriver kirken på denne måten, erkjenner han kirkens rolle i samfunnet. Tuđman sier også at *”kirken var med oss”*, altså blir kirken karakterisert som en enhet først og fremst. At kirken var ”med oss” betyr at Tuđman her legitimerer for at kirken, og da også indirekte ”Gud”, var på kroatisk side. Tuđman bruker ikke en religiøs diskurs her i direkte forstand, men påpeker at en religiøs institusjon som den katolske kirken, var

---

⁹⁷ Oversatt blir dette, ”likevel var den katolske kirken en samlende kraft i opprettholdelsen av det kroatisk folk, og den katolske kirken var sammen med oss gjennom den flernasjonale oppvåkningen i vår tid”.

⁹⁸ I talens kontekst uttrykker Tuđman at kirken også hadde de som støttet en større ”jugoslavisk identitet” der han nevner *Juraj Križanić* og *Strossmayer* som eksempler.

med og støttet opp om det kroatisk folk. Tuđman erkjenner kirken som en viktig identitetsskapende institusjon. På en måte kan man si at Tuđman ser på kirken som en partner, uten nødvendigvis å ta en personlig stilling ovenfor det kirken måtte tro på. Slik holder han til en viss grad kirken på et mer upersonlig plan og uten å involvere sin egen tro i konteksten, slik vi ser oftere med Izetbegović. Tuđman sier dette mer på vegne av Kroatia som nasjon, der han er tydelig i sin retorikk hvor kirken har en sterk posisjon i samfunnet.

I samme tale uttrykker Tuđman også sin glede for støtten kirken gav til HDZ sin politikk i det han sier, *"Vjernici Katoličke crkve i svećenstvo u golemoj većini bilo je među prvima koje je prihvatilo program Hrvatske demokratske zajednice o obnovi Hrvatske državotvorne misli, o uspostavi samostalne, suverene i nezavisne hrvatske države."*⁹⁹ Tuđman distanserer seg selv til en viss grad fra kirken ved å ikke inkludere seg personlig men ved å snakke om "de troende" og kirkens lederskap som var med å hjelpe HDZ frem til makten. Med andre ord er kirken og de troende Tuđman sine støttespillere ut ifra hans egne uttalelser her. Tuđman bruker nok en gang kirken til å legitimere sin politikk ved å påpeke at kirken var *"en av de første"* til å støtte opp om Tuđman sitt parti sitt politiske program. Tuđman bruker bevisst kirkens posisjon til sin egen fordel her, og knytter det opp mot HDZ. En kobling mellom parti og religion vi kan finne igjen hos alle de tre politikerne. Fordi kirken har en slik identitetsskapende rolle for kroatene, slik Tuđman selv også påpeker, vil derfor kirkens posisjon ovenfor HDZ være avgjørende i Tuđman sitt forsøk på også å inkludere HDZ inn i denne nasjonale kroatisk identiteten. På den måten vil Tuđman sin politikk bli en del av den nasjonale identiteten og HDZ vil derfor bli et synonym med Kroatia. Det er derfor tydelig her at den katolske kirken spiller en svært viktig rolle for Tuđman sin politikk og hans forsøk på identitetsskaping hos kroatene. I denne talen legger Tuđman ikke skjul på den katolske kirkens rolle i den kroatisk identiteten. Tuđman sier eksplisitt hvor viktig kirkens rolle var, er og vil være i Kroatia. Budskapet er riktignok lagt frem for diaspora i Australia og i en kontekst der kirken er sterkt involvert, men det er likevel ikke å se bort i fra at Tuđman har denne holdningen ovenfor den kroatisk katolske kirken også i Kroatia.

---

⁹⁹ Oversatt: "de troende i den katolske kirken og flesteparten av dets religiøse ledere, (prester, kardinaler osv.), var blant de første som godtok HDZ program om en ny og uavhengig kroatisk stat."

6.3.2 Paven

Som nevnt hadde den katolske kirken, og ikke minst paven en viktig plass i Tuđman sin politiske diskurs. Dette har vi allerede sett i de to dyptgående analysene, men det kommer frem flere steder hos Tuđman.

I en tale holdt i Baška Voda sør i Kroatia 6. mai 1993 sa Tuđman i innledningen, *"Do pred neku godinu ovdje vam nisu dopuštali da podignete ni zvonike na svojim crkvama"*. Tuđman hentyder, ut ifra konteksten dette ble sagt i, til det sosialistiske styret i Jugoslavia under Tito. Det er med en viss sannhet han kommer med denne uttalelsen i og med at regimet, som jeg også har nevnt tidligere i oppgaven, var mer skeptiske til den katolske kirken enn den ortodokse kirken. I denne uttalelsen er det viktigste likevel Tuđman sin metaforbruk av kirkeklokkene i kirken som et symbol på den kroatisk nasjonale identiteten. I følge Tuđman var det satt begrensninger på den kroatisk identiteten under Tito sitt regime, og her ser vi at Tuđman bruker kirkeklokkene som en metafor for nettopp dette. Det er implisitt med på å bygge opp om den kroatisk identiteten som den katolske kirken er en del av. Han utdyper ikke mer om kirkens rolle i denne talen, men denne korte metaforbruken er nok til å hentyde ovenfor sine lyttere koblingen mellom kirken og deres egen identitet og ikke minst deres frihet til å være katolske kroater. Selv om vi vet at Tuđman hadde en kommunistisk bakgrunn var han altså nasjonalistisk og etnosentrisk nok til at han fikk sympati fra den katolske kirken. (Perica 2003:140)

Den 9. januar 1995 holdt Tuđman en tale til en gruppe religiøse ledere i Zagreb der han understreker Pavens viktige rolle i den kroatisk identiteten. Han sier blant annet, *"U okviru uspjeha koje smo postigli u protekloj godini medu događajima i zbivanjima svakako da je središnje mjesto posjet Sv.Oca. To je najvažniji događaj u povijesti hrvatskog naroda, pa i u kratkoj povijesti suverene i samostalne demokratske države Hrvatske."* Dette er kun et utdrag fra et helt paragraf som snakker om Pavens rolle i kroatisk kontekst. Men her ser vi at Tuđman omtaler Pavens besøk som "den viktigste hendelsen i kroatisk historie". Dette viser hvilken rolle Paven hadde i det kroatisk samfunnet og ikke minst i Tuđman sin politiske diskurs.

I talen fra Solin 26. august 1995 sier Tuđman, *"...a gospodin Einaudi, papinski nuncij, je evo dokaz toga da je i Sveti Otac bio s nama na tome putu i u domovinskom ratu, a evo svjedočeci i pred svijetom istinu o nama."* Dette er enda et utdrag der

Tuđman bruker kirkens representanter for å legitimere sin egen politikk og ikke minst hevde implisitt at ”Gud er på vår side” ved å bruke representantene fra kirken til å legitimere for dette. Det ser vi også i uttalelsen om borgerkrigen i Jugoslavia som også blir dratt inn her, hvor Tuđman hevder å ha støtte fra kirken i dette. Dette gjentar Tuđman senere i samme tale hvor han påpeker at, ”...*a u tome imamo u prvom redu pomoć Svete stolice...*”. Tuđman snakker om kirkens, eller i dette tilfelle Pavens støtte, er i fremste rad når det kommer til å befri kroatisk område. Paven blir brukt som et middel fra Tuđman sin side for å legitimere for sin politikk og ikke minst for å vise folket at kirken støtter han. Dette er viktig for Tuđman for å få frem synergien mellom den kroatisk identiteten og den katolske kirken og ikke minst sin egen politikk. Selv om pavebesøket var viktig, både for Kroatia og den katolske kirken, så advarte faktisk Paven under sitt besøk i Kroatia i 1994 mot idoliseringen av nasjonen og staten.(Powers 1998:227) Tuđman bruker likevel Pavens rolle til å legitimere for nettopp dette.

6.3.3 Gud.

Som med Izetbegović og Karadžić er Gud også en del av Tuđman sin religiøse retorikk i hans politiske diskurs. I en tale holdt i FN i New York 22. september 1992 siterer Tuđman poeten Ivan Gundulić og sier, ”*O lijepa, o draga, o slatka slobodo, dar u kom sva blaga višnji nam Bog je do... Ti su stihovi izraz one vječite vjere u slobodu koju nam je kao najveći dar dao Svevišnji, dar koji njeguje, za koji živi i umire odvajkad čovjek kao samostalno, kulturno i civilizirano biće, ne samo kao pojedinac, nego i kao pripadnik svoga naroda i cijelog čovječanstva.*”. Tuđman gjør først en interdiskursiv handling ved å sitere Ivan Gundulić¹⁰⁰ for å få frem det politiske målet om ”frihet”, det vil si Kroatias selvstendighet. I sitatet gir Ivan Gundulić ”Gud” æren for denne friheten, og det understreker også Tuđman etterpå ved å si at det er en gave fra ”den Høyeste”, altså ”Gud”. Tuđman bruker riktignok ikke selve ordet ”Bog” som i sitatet, men han understreker det med å bruke ordet ”*Svevišnji*” eller ”den høyeste”, som da får den samme betydningen i konteksten. I og med at dette er i en internasjonal tale til FN, så bygger ikke Tuđman identiteten til sine landsmenn her på en direkte måte, men han bruker likevel gudsbegrepet i sin

---

¹⁰⁰ En av kroatenes mest kjente poeter fra barokktiden.

diskurs som er med på å skape en virkelighetsoppfatning blant hans lyttere om "Guds" eksistens og hans evne til å gi, i dette tilfellet, folket friheten.

I en tale holdt på øya Vis 28. oktober 1992 sier Tuđman, *"Sve smo to smogli uz žrtve i spremnost vlastitog naroda i uz Božju pomoć."* Denne typen legitimering og talehandling har vi sett hos de to andre politikerne også. Her antas "Guds" eksistens, at han "hjelper" og er "på vår side". Konteksten her er demokratiet som Tuđman mener Kroatia har fått til i løpet av en kort tid, og at kroatene har klart å stå i mot en krig. Tuđman kobler også folket og "Gud" her ved å peke på begge som årsaken til alt man har fått til. Denne måten å bruke folket og "Gud" sammen, er implisitt med på å forme en virkelighetsoppfatning der folket blir nærmest et "Guds folk" fordi "Gud" hjelper dem. Dette gjør han også i en tale 23. juni 1995 i Australia hvor han sier, *"...i znali smo da ako ćemo biti jedinstveni, da ćemo imati i Božju pomoć."*, og i en tale holdt samme året 26. august i Solin, Kroatia sa Tuđman, *"Jer, kao što rekoh nebrojeno puta pa i danas, osim svojih vlastitih snaga, svoje vlastite pameti, snage, želje i težnje hrvatskog naroda ništa drugo osim Božje pomoći nismo imali na putu ostvarenja svoje hrvatske slobode, svoje hrvatske države..."*. Disse to uttalelsene er fra forskjellige kontekst, men likhetstrekkene er store. I det første utsagnet ser vi en sannhetspåstand fra Tuđman om at *"hvis vi står sammen, så vil Gud hjelpe"*. Her gir han med andre ord en løsning der resultatet er at "Gud" hjelper de som står sammen. Dette ligner veldig på Karadžić sin retorikk om at "Gud" hjelper de som hjelper seg selv". I den andre uttalelsen bruker Tuđman "Gud" som årsak for at Kroatia eksisterer som egen nasjon. Han nevner flere egenskaper det kroatiske folk har, før han sier at utenom disse så er det kun ved "Guds" hjelp at man har fått til det man har fått til. Det er tydelig religiøs retorikk der "Gud" får plass i en politisk diskurs som igjen er med på å skape en Kroatisk identitet der "Gud" har en plass.

Tuđman bruker også interdiskursive referanser til Bibelen, oftere enn det Karadžić for eksempel gjør. I en tale Tuđman holdt 21. mai 1994 snakker han i en kontekst der han påpeker at ikke alle som startet i HDZ vil fortsette å være en del av partiet, og at noen faller ifra er uunngåelig. Dette legitimerer han ved å si, *"Uostalom, prisjetimo se i dvanaest Kristovih apostola, nisu ostali jedinstveni, jedan ga je izdao, drugi ga je zanijekao, a malo ih je pratilo ga na njegovom križnom putu do kraja. Ni jedna stranka na političkoj sceni svijeta nije ostala jedinstvena..."*. I denne uttalelsen ser

man en interdiskursiv referanse til Bibelens fortellinger som blir brukt til å legitimere for frafallet av enkelte medlemmer i HDZ. Tuđman bruker her en implisitt religiøs retorikk, han referer til en religiøs bok for å legitimere sine politiske argument, slik vi også så i en av hovedtalene. Jesus blir også i dette tilfellet, nærmest en metafor for Tuđman sitt parti, som da blir sviktet av sine egne ”disipler”. Dette har vi sett eksempel på i talene som ble analysert tidligere også, og kan sies å være en karakteristikk som preger Tuđman i større grad enn Karadžić når det gjelder bruk av Bibelske tekster interdiskursivt for å legitimere sitt politiske syn. Tuđman drar bevisst inn religiøse interdiskursive handlinger for å illustrere sine politiske mål.

6.3.4 Islam vs. Kristendom og katolikker vs. ortodokse

Krigen i Bosnia-Hercegovina hadde tre nasjonaliteter involvert, men to hovedreligioner, der kristendommen var delt mellom katolikkene og de ortodokse. Dette preger også den religiøse retorikken i Tuđman sin politiske diskurs. Vi kan se en del likheter med Karadžić der islam blir brukt til fremmedgjøring av motparten, men heller ikke den kristne ortodokse motparten får slippe unna Tuđman sin kritikk og fremmedgjøringen.

I en tale til parlamentet i Kroatia i 1993 sier Tuđman i punktet om den kroatiskeforbindelsen i krigen i Bosnia-Hercegovina, *”Zbog uplitanja ruskih dobrovoljaca na srpskoj, a mudžahedinskih na muslimanskoj strani, sve su izrazitije opasnosti sukoba islamskog i kršćanskog, pravoslavnog i katoličkog svijeta. Više nije nikakva tajna svestrana pomoć Muslimanima u Bosni i Hercegovini i od umjerenijih islamskih zemalja, a Srbima od ekstremnih ortodoksnih ili pak boljševičkih skupina iz Rusije”*. Tuđman påpeker her farene ved involveringen av andre troende på vegne av de forskjellige partene. Tuđman kaller dette også for en konflikt mellom islam og kristendom, og en konflikt mellom katolikker og ortodokse. Dette er tydelig med på å stigmatisere og definere hvem ”de andre” er ved bruk av religion til å definere motparten. I likhet med Karadžić, påpeker Tuđman her de islamistiske soldatene, ”mudžahedini”, som en trussel, mens de ortodokse også blir kalt for bolsjevikene, noe som egentlig er motstridende ideologisk sett med den ortodokse identiteten, men politisk er det i følge Tuđman nok likheter for en sammenligning. Det er likevel tydelig at Tuđman trekker inn religion for å legitimere for det trusselbildet han skaper av sin motpart.

I talen holdt i Hvar i 1993 påpeker Tuđman dette nok en gang og sier, ”...nego imate na strani Muslimana mudžahedinske dobrovoljce. Neke islamske zemlje iz kojih dobivaju pomoć i neki predstavnici Muslimana iz Bosne teže da nastave rat i da dođe do općeg sukoba između islamskog i kršćanskog svijeta. Nasuprot tome, imate na strani Srba dobrovoljce iz Rusije, iz redova okorjelih boljševika, ali i ortodoksnih konzervativnih pravoslavaca kojima je također do zaoštravanja sukoba.”. Nok en gang blir religionens rolle trukket frem til å legitimere for sitt politiske syn om at krigen kan få store konsekvenser fordi religionene er involvert. Dette er med på å skape en fremmedgjøring av både muslimer og ortodokse, men ikke minst gir uttrykk for at det er en religiøs krig mellom kristendom og islam. Tuđman er riktignok mye mer implisitt i sin hentydning til dette enn det Karadžić¹⁰¹ var på dette punktet. Tuđman nevner dette kun i disse to eksemplene under hele tiden som er analysert. Samtidig har en et mindre utvalg av Tuđman sine taler enn Karadžić sine, og det kan også være med på å begrunne hvorfor vi ikke finner flere slike uttalelser fra Tuđman. Men de eksemplene vi finner er tydelig med på å befeste Tuđman sitt syn på ”oss” gruppen som katolikker og ”de” gruppene som muslimer og ortodokse. Dette igjen er med på å skape både en ”katolsk” identitet hos kroatene, samtidig som det skiller de fra serbere og bosnjakene ved at ”de” er ortodokse kristne og muslimer. Religion spiller altså på samme måte som hos Karadžić, en definerende rolle i hvem ”vi” er og hvem ”de” er.

---

¹⁰¹ Karadžić mente tydelig at dette var en religiøs krig.

7.0 Konklusjon

Det har aldri vært noe tvil om at religionen spilte en rolle i krigen i Bosnia-Hercegovina. Hovedmålet for analysen var å se på hvordan religion ble brukt i en politisk diskurs og hvilken hensikt den hadde. Det kommer tydelig frem i analysen at religion hadde en plass i den politiske diskursen. Alle tre politikerne oppgaven har tatt utgangspunkt i, brukte mer eller mindre religion til forskjellige formål. Blant annet for å legitimere for sin politiske agenda. Antallet taler i utvalget er selvfølgelig med på å gjøre analysen litt ubalansert i forhold til hvor mye religiøs retorikk en finner hos hver av politikerne. Det er derfor ikke overraskende at Karadžić med sine 53 taler totalt har et høyere antall enn for eksempel Tuđman med sine 28 taler. Likevel, selv med ubalansen i antall taler, kan man se en tendens til at bruken av religion var i større grad benyttet av Karadžić og Izetbegović enn Tuđman. Men alle tre av de analyserte politikerne har til en viss grad også flere likhetstrekk i sin bruk av religion i den politiske diskursen. For eksempel var alle tre tydelig bevisste på at religionen spilte en rolle i folkets selvforståelse. Denne relasjonen mellom religion og identitet utnyttet både Izetbegović, Karadžić og Tuđman. De brukte religion til å skape en nasjonal identitet og for å fremmedgjøre en eventuell motstander. Gjennom den religiøse retorikken var en med på å skape en ”oss” gruppe og en ”de” gruppe. På samme måte prøvde alle tre å koble den nasjonale identiteten opp til sitt eget politiske parti, slik at partiet skulle gjenspeile en nasjon og ikke nødvendigvis en politisk mening. Dette skulle være synonymt med hverandre, derfor avfeide de ofte sine motstandere også gjennom rereligionsbetonet retorikk, ved å hevde at de gikk i mot sitt eget folk når de eventuelt valgte å kritisere partiet.

I tillegg legitimerte de alle sin politikk gjennom religiøs retorikk. At ”Gud” var på ”vår” side er et felles kjennetegn hos alle tre. Selv om bruken av selve ordet ”Gud” ikke forekommer like ofte hos alle, brukes ”Gud” for å legitimere for den politikken partiet valgte å føre. Tuđman var nedtonet i denne retorikken sammenlignet med Izetbegović og Karadžić. Det kommer også frem at bruken av ordet ”Gud” øker¹⁰² hos alle tre fra 1994 til 1995. En kan tenke seg at årsaken kan være at jo lenger man kom ut i krigen, jo mer måtte en bruke ”Gud” for å legitimere sin politiske agenda ovenfor

---

¹⁰² Se tabeller bakerst for å se hvor mange ganger ordet Gud blant annet ble nevnt.

et folk som led lenge under krigen. Det er også en generell utvikling i at flesteparten av de religionsrelaterte ordene blir brukt fra 1993 og utover, altså mest fra midten til slutten av perioden, et interessant fakta som kan skyldes flere ting uten å spekulere for mye over det.

Izetbegović på sin side hadde kanskje en noe enklere oppgave enn de andre i koblingen mellom den nasjonale identiteten og den religiøse, i og med at både den nasjonale og den religiøse identiteten brukte den samme definisjonen: muslim. Selv om den enkelte ganger ble delt i bruken av stor M som betydde nasjonaltilhørighet og liten m for den religiøse tilhørigheten, er ikke dette noe en lytter nødvendigvis hører forskjell på når man lytter til en tale, og heller ikke et skille Izetbegović nødvendigvis tok mye hensyn til i sine taler. Izetbegović utnyttet nok dette til sin politiske fordel i sitt forsøk på å skape en muslimskforankret identitet. Han var i tillegg den av politikerne som hadde et tydeligst avklart forhold til sin personlige tro lenge før krigen, noe som også avspeiles i hans taler der han tydelig hilser med muslimsk hilsen og ikke minst peker på Koranen som veiledende. Dette ble utnyttet av hans etniske motstandere i deres jag etter å fremstille det som muslimsk fundamentalisme og ønske om en islamsk stat. I motsetning til sin motpart brukte Izetbegović svært sjeldent religion i sin kritikk av sine motstandere, men han brukte i større grad de nasjonale formuleringene som ”serbere” og ”kroatere” fremfor ”ortodokse” og ”katolikker”.

Karadžić derimot var opptatt av forholdet mellom det serbiske og det ortodokse. For han var disse to begrepene så å si synonyme, og personlig tro var irrelevant for om man var ortodoks eller ikke. Det var den nasjonale tilhørigheten som bestemte dette, og hvis man var en serber var man også ortodoks. Dette ble mer og mer tydelig utover i analysens periode. Karadžić var også den som brukte mest mytologi i sin kobling mellom religion og nasjonal identitet. Han trakk oftere historisk-religiøse linjer helt fra den osmanske perioden til datiden i sitt forsøk på fremmedgjøring, spesielt av den muslimske befolkningen. Serberne ble på mytologisk vis fremstilt som forsvarere av kristendommen og det kristne Europa. Samtidig ble muslimene fremstilt som fundamentalister og islam var en trussel mot det serbisk ortodokse og det kristne Europa. Karadžić er også den av de tre som eksplisitt uttaler at krigen i BiH var en etnisk-religiøs krig, og slikt sett definerer sin virkelighetsforståelse av at krigen var religiøs, i større grad enn Izetbegović og Tuđman.

Tuđman visste at den katolske kirken hadde en viktig posisjon blant kroatene. Dette utnyttet han ved å ha en politisk agenda der han vektla at det kroatisk samfunnet skulle bygges på den kristne sivilisasjonens fundament. Samtidig brukte han sin relasjon til den katolske kirken for å fremme sin politiske agenda gjennom å legitimere sin politikk ved å henvise til de gode relasjonene med Vatikanet. Tuđman brukte også kirken som en inngangsport til det vestlige og siviliserte Europa gjennom nok en gang å trekke inn Vatikanet. I likhet med Karadžić, brukte han mytologi i sin fremstilling av Kroatia som kristendommens ytterste post og forsvarer, men også som en mulig brobygger for Vesten til Østen. I tillegg var han til en viss grad kritisk til islam, og brukte retorikk for å fremmedgjøre fundamentalistisk islam og tanken om en islamsk stat på Balkan. Tuđman er også den av politikerne som bruker minst plass på religion i sin politiske diskurs, og har til en viss grad mer implisitt bruk av religion enn de to andre. Samtidig bruker Tuđman Bibelen mer i en interdiskursiv sammenheng enn Karadžić, noe som igjen heller ligner mer på Izetbegović sin bruk av Koranen med den samme hensikten å legitimere for sitt syn.

Analysen ønsket med dette først og fremst å bidra til utviklingen i diskursanalyseforskningen på religionens rolle i politisk diskurs. Deretter håper oppgaven å ha bidratt til en dypere forståelse av religionens plass i krigen i BiH sett ut i fra et politiskdiskursivt ståsted. Det store spørsmålet om krigen var en religiøs krig eller ikke kan diskuteres, men da må også de religiøse ledernes diskurs legges frem slik at vi kan se om religionen ble utnyttet kun som et middel i en nasjonalistisk politikk, eller om de religiøse lederne også utnyttet politikken for å fremme sine religiøse mål, eller var det begge deler. Uansett er dette uheldig for de troende, uansett religion, som ønsket en fredelig resolusjon på konflikten og som følte at deres religion ble utnyttet for å legitimere en nasjonalistisk aggressiv politikk som fremmet hat og fremmedgjøring fremfor de verdier religionene oppfordrer til, nemlig toleranse. Bosnia-Hercegovina er derfor et eksempel på hvor galt det kan gå når en symbiose av politikk, nasjonalisme og mytologi får lov til å utvikle en selvlegitimerende nasjonal-religiøs identitet.

Litteraturliste

Primærkilder, utgitte taler som er analysert:

Karadžić, Radovan: Intervjui i govori knjiga broj 5 i 6, Međunarodni odbor za istinu o Radovanu Karadžiću, Beograd 2005.

Izetbegović, Alija: Izabrana djela Kjniga 007, Robovi biti nećemo Govori 1990 – 1995, CIP – Katalgoizacija u publikaciji Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2005.

Izetbegović, Alija: Izetbegović govori, pisma intervjui '95, TKP Sahinpasić, Sarajvo 1996.

Tuđman, Franjo: Govori i intervjui 1990 - 1998 tilgjengelig fra URL:

<http://www.slobodanpraljak.com/MATERIJALI/RATNI%20DOKUMENTI/TUDJMAN%20GOVORI%20I%20INTERVJUI%201990.-1998/Tablica-Tudjman-intervjui.htm>, sist besøkt 8. mai 2012.

Litteraturliste:

Alexander Stella: *Church and State in Yugoslavia since 1945*, Cambridge University Press, Great Britain 1979.

Banac Ivo: *Origins, History, Politics: The National Question in Yugoslavia*. Cornell University Press, New York 1984.

Bringa Tonje: *Being muslim the Bosnian way*, Princeton University Press, New Jersey 1995.

Chilton Paul: *Analysing Political Discourse, Theory and Practice*, Routledge, London and New York 2004.

Herzfeld, Noreen: *The Contexts of Religion and Violence, Lessons from Srebrenica, The Danger of Religious Nationalism*, Journal of Religion & Society, The Kripke Center, Supplement Series 2, 2007.

Jørgensen Marianne Winther og Phillips Louise: *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur, Frederiksberg 1999.

Lenard J. Cohen: "Bosnia's Tribal Gods: the Role of Religion in Nationalist Politics", in *Religion and the War in Bosnia*. Ed. By Paul Mojzes, Atlanta, Georgia: Scholars Press 1998.

Malcome Noel, *Bosnia – A short history*, Pan Books, London 1996.

Mojzes Paul: "The Camouflaged Role of Religion in the war in B&H", in *Religion and the War in Bosnia*. Edit by Paul Mojzes, Atlanta, Georgia: Scholars Press 1998.

Mønnesland Svein, *Før Jugoslavia og etter (4 ugaver)*, Sypress Forlag, Oslo 1999.

Neumann Iver B.: *Mening, materialitet, makt – en innføring i diskursanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget 2001.

Perica Vjekoslav: *Religion and Nationalism in Yugoslav States: Balkan Idols*. University Press, Oxford 2002.

Powers Gerard: "Religion, Conflict, and Prospects for Peace in Bosnia, Croatia and Yugoslavia", in *Religion and the War in Bosnia*. Ed. By Paul Mojzes, Atlanta, Georgia: Scholars Press 1998.

Radić Radmila: Djokic, Dejan editor: *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918 – 1992*, Hurst&Company, London 2003.

Velikonja Mitja: "Liberation Mythology: The Role of Mythology in Fanning War in the Balkans", in *Religion and the War in Bosnia*. Ed. By Paul Mojzes, Atlanta, Georgia: Scholars Press 1998.

Zanić Ivo: *The Symbolic identity of Croatia in the triangle crossroads-bulwark-bridge*, Kolstø Pål edit. in *Myths and Boundaries in South-Eastern Europe*, Hurst and Company, London 2005.

Internett:

Binder, David: *Alija Izetbegovic, Muslim Who Led Bosnia, Dies at 78*, tilgjengelig fra URL: <http://www.nytimes.com/2003/10/20/world/alija-izetbegovic-muslim-who-led-bosnia-dies-at-78.html?src=pm>, The New York Times 2003. Sist besøkt 8 mai 2012.

Canka, Mustafa: *Crkva se brine o svim dušama, pa i o onoj Radovana Karadžića*, tilgjengelig fra URL: <http://www.dw-world.de/dw/article/0,,15063924,00.html>, Deutsche Welle 2011, sist besøkt 8 mai 2012.

CNN World, Karadzic: *Psychiatrist-turned 'Butcher of Bosnia'*, tilgjengelig fra URL: http://articles.cnn.com/2008-07-22/world/karadzic.profile_1_republika-srpska-serbian-democratic-party-bosnian-serb?_s=PM:WORLD, sist besøkt 8 mai 2012.

HDZ Croatian democratic union USA: *Životopis dr. Franje Tuđmana*, tilgjengelig fra URL: <http://www.hdzusa.com/dr-franjo-tudman/zivotopis-dr-franje-tudmana/>, sist besøkt 8 mai 2012.

HDZ Vinkovci: *Biografija Dr. Franje Tuđmana*, tilgjengelig fra URL: <http://hdz-vinkovci.com/hdzvinkovci/hrvatska/biografija-dr-franje-tumana/>, sist besøkt 8 mai 2012.

Isaković Zehrudin, *Alija Izetbegović: Biography*, tilgjengelig fra URL: <http://www.youblisher.com/p/71678-Alija-Izetbegovic-Biography/>, JU Muzej/ Museum Alija Izetbegović, Bemust 2005. Sist besøkt 8 mai 2012.

Roberts-Miller Trish, *Understanding Misunderstandings: How to do a rhetorical analysis*, tilgjengelig fra URL: <http://www.drw.utexas.edu/roberts-miller/handouts/rhetorical-analysis>, sist besøkt 11 mai 2012.

Romero, Frances: *Former Bosnian Serb Leader Radovan Karadzic*, tilgjengelig fra URL: <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1932377,00.html>, Time World 2009, sist besøkt 8 mai 2012.

Schönfeld, Martin: ”*The Starry Sky Above Me and the Moral Law Within Me*”, tilgjengelig fra URL: <http://plato.stanford.edu/entries/kant-development/>, sist besøkt 7 mai 2012.

Store norske leksikon, *Europa-Verdensdel*, tilgjengelig fra URL: <http://snl.no/Europa/verdensdel>, sist besøkt 8 mai 2012.

The Ministry of Culture and Sport of the Sarajevo Canton Muzej Alija Izetbegović: *Biography*, tilgjengelig fra URL: <http://www.muzejalijaizetbegovic.ba/en/page.php?id=61>, sist besøkt 8 mai 2012.

Velikonja Mitja: *IN HOC SIGNO VINCES: RELIGIOUS SYMBOLISM IN THE BALKAN WARS 1991-1995*, tilgjengelig fra URL: http://www.georgefox.edu/academics/undergrad/departments/soc-swk/ree/Velikonja_In%20Hoc%20Signo%20Vinces_Oct%202001.pdf, sist besøkt 11 mai 2012.

Yugoslavia, *Eastern Orthodoxy*, tilgjengelig fra URL: <http://www.country-data.com/cgi-bin/query/r-14826.html>, sist besøkt 29 januar 2012

Kvantitativ analyse.

Denne delen av analysen har som formål å gi et overblikk over hvor ofte og hvor mye religionsrelaterte ord forekommer i talene til Izetbegović, Karadžić og Tuđman.

Hovedhensikten med denne oppgaven er den kvalitative analysen, og dette er derfor kun en forenklet visuell illustrering av hvor ofte de mest brukte religionsrelaterte ordene forekommer hos den enkelte taleren. Dette er for å supplere den kvalitative analysen noe, slik at man enklere kan se noen av de store hovedlinjene i analysen.

Talene er satt opp i tabeller etter dato. Det er kun de talene som inneholder de utvalgte formene for religionsrelaterte ord som er tatt med i tabellene.¹ Det er viktig å nevne at det forekommer andre religionsrelaterte ord som for eksempel; mujahedin, Kristus, fundamentalisme, åndelig, himmel, bønn, Vatikanet, fariseere, Bibelsk, paven osv.

Disse har jeg valgt å heller kommentere i den kvalitative delen av analysen. Hensikten her er som sagt å se de store linjene av de ordene jeg ser på som de mest essensielle for å kunne se den store sammenhengen. Denne analysen er kun supplerende til den kvalitative som resten av oppgaven tar for seg.

Jeg har valgt å fokusere på ord som forekommer oftere opp i gjennom hele perioden fremfor å ta med alle religionsrelaterte ord som forekommer enkeltvis og spredt.

Årsaken til dette er rett og slett at jeg ønsket å se på utviklingen av den religionsrelaterte ordbruken gjennom hele perioden. Denne sammenhengen er enklere å se når man ser på de ordene som går igjen, fremfor å stadig se på den enkelte ordbruken. Det tar den kvalitative analysens seg av.

Tabellene hos alle tre inneholder flere av de samme kategoriene som: Gud, tro, kristendom, ortodoks, katolsk, islam og muslim. Hvilket ord som spesifikt hører under disse hovedkategoriene er følgende:

Alija Izetbegović

- **Gud** : Bog; Boga; Bogom; Bogu; Božiji; Bože; Božijih; Božije; Božijom;

---

¹ Det betyr at de talene som ikke har noe som helst form for religionsrelaterte ord men befinner seg innenfor analysens tidsperiode, er ikke tatt med i tabellene.

- **Islam** : islamske; islamska; islam; islama; islamsku; islamskom; islamski; islamskog; islamu;
- **Tro** : vjeru; vjerska; vjerskih; vjerskim; vjernički; vjerskom;
- **Muslim** : Musliman; Muslimani; Muslimana; Muslimane; Muslimanima; Muslimansko; Muslimanki; Muslimanske;
- **muslim** : muslimani; musliman; muslimana; muslimanske; muslimansku; muslimanskog; muslimanskim; muslimansko; muslimanska; muslimanski; muslimanska; muslimane; muslimanskom; muslimanskih;
- **Religion** : religije;
- **Katolsk** : katolički

Radovan Karadžić

- **Gud** : Bog; Božijom; Božije; Božijim; Božiju; Bogom; Boga; Božijem;
- **Tro** : vjerskog; vjerski; vjerske; verskog; vjerskom; veri; vera; verski; verskim; verom; vjere; vjeru;
- **Islam** : islamom; islamskim; islamskih; islamskom; islamskog; islamsku; islamske; islama; islamski;
- **muslim** : musliman; muslimanskoj; muslimanskom; muslimanske; muslimanskog; muslimanska; muslimanskog; muslimansko; muslimansku; muslimani; muslimanskih; muslimanski; muslimana; muslimanima; muslimane;
- **Ortodoks kirke** : Pravoslavne crkve; crkvu; Pravoslavnoj crkvi; crkvi; crkve; pravoslavlje; pravoslavnog; pravoslavlja; pravoslavnim; pravoslavce;
- **Kristendom** : hrišćanstva; hrišćanskog; hrišćanskih;

Franjo Tuđman

- **Gud** : Bog; Božiju; Božiji; Bogu; Božije;
- **Katolsk kirke** : crkva; crkvu; crkve; katoličke crkve;
- **Tro** : vjere; vjerskim; vjerskih;

- **Islam** : islamski; islamske; islam; islamskih; islamskoga; islamskog; islamsku; islamskim;
- **muslim** : muslimani; muslimane; muslimanima; muslimana; muslimanske; muslimanskoj; muslimanska; muslimanskom; muslimanskog; muslimansko; muslimanskim; muslimanskih; musliman;
- **Kristendom** : kršćanske; kršćanstvom; kršćanstva; kršćanskog; kršćanske; kršćansko; kršćanskih;
- **Ortodoks** : pravoslavnog; ortodoksnih;

Hos Izetbegović har jeg valgt å dele opp ordet ”muslim” i to fordi jeg ville skille mellom den religiøse og den etniske bruken av navnet. Dette er lettere sagt enn gjort fordi Izetbegović ofte blander denne bruken, eventuelt skjuler den religiøse betydningen bak den etniske. Hos Karadžić og Tuđman har jeg ikke gjort det samme skille, for ordet ”musliman” fordi disse ikke bruker de to formene Izetbegović operer med.

Ser vi på resultatene i tabellene kan vi tydelig se at ordet ”Gud” forekommer oftest hos Izetbegović, hele 40 ganger bare i 1994. Karadžić og Tuđman derimot, tar oftere i bruk ordene islam/muslim, mens Izetbegović ikke tar i bruk ortodokse eller katolikker i sine taler. Det kommer også frem at bruken av ordet ”Gud” øker hos alle tre fra 1994 til 1995. Man kan tenke seg at årsaken kan være at jo lenger man kom ut i krigen, jo mer måtte de bruke ”Gud” for å legitimere sin politiske agenda ovenfor et folk som led mest under krigen.

Ser vi på helheten av tabellene, kan vi se at bruken av de religionsrelaterte ordene tar deg opp hos spesielt Izetbegović i året 1994 og 1995. Hos Tuđman er 1993 og 1995 de to årene hvor religion blir mest brukt i hans politiske diskurs. Mens for Karadžić sin del er det 1992 og 1994 som er de to årene der religionsrelaterte ord dukker opp oftest. Sett under ett, er det fra midten til slutten av analysens periode at religion får størst plass i den politiske diskursen hos alle de tre. Dette kan skyldes flere ting som det er litt for spekulativt å konkludere noe med.

Alija Izetbegović 1990 – 1995

Dato:	Gud	Muslim / muslim	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
1990							
26.05	2	1/18	1	3			
25.08	2	3/3					
15.09	1	0/4	1				
28.10	1	3/1					
Total	6	7/26	2	3			

Dato:	Gud	Muslim / muslim	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
1991							
05.03							
19.04	2	4/1					
13.09		1/0					
14.10		1/4					
25.11							
29.11	1	1/4					
Total	3	7/9					

Dato:	Gud	Muslim/muslim	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
1992							
24.01		1/0					
09.07							
26.08		0/1		1			
23.09							
Total		1/1		1			

Dato:	Gud	Muslim/muslim	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
1993							
01.09		0 /2					
07.09		1/1					
27.09		0/2		1			
07.10		0/2					
30.11							
09.12	5						
Total	5	1/7		1			

Dato: 1994	Gud	Musliman/musliman	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
12.01	18	4/10	12	2			
25.03	10	1/8					
Halvdel	4	3/5			1		
18.07	1	0/1		1			
29.08	3	5/0					1
27.09		0/3					
05.12		0/1					
13.12	2	4/20	7				
17.12	2		1				
Total	40	17/48	20	3	1		1

Dato: 1995	Gud	Musliman/musliman	Islam	Tro	Religion	Ortodoks	Katolsk
21.01	4	0/15	6				
17.03	2	0/1	4				
27.03							
juni	2	8/19		1			
05.08	2	0/3	1				
17.09							
13.10	1			1			
20.10		0/1					
24.10	1						
29.11							
Total	12	8/39	11	2			

Radovan Karadžić 1990 – 1995

Dato: 1990	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
12.juli			2			
Total:			2			

Dato: 1991	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
20.juli			1	2		
27.juli				2		
Total			1	2		

Dato: 1992	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
3.mars		1	1			
april		1			1	8
17.april			1	1		7
27.april						1
12.mai	1	4	3			18
28.juni	2		1		1	
19.sep.		1		1		2
24.sep.		1	1		1	8
17.des.	1	2		1		2
Total:	4	10	7	3	3	46

Dato: 1993	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
6.mai		1				4
18.juli		3				4
Total		4				8

Dato: 1994	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
9.jan.	2	4	3	6	1	4
17.jan.						
8.april			1			
21.juni	1		2			
2.juli			1			
23.juli	4					3
3.aug.	1					
Total:	8	4	7	6	1	7

Dato: 1995	Gud	Islam	Ortodoks/Ortodokse kirke	Tro	Kristendom	Muslim
5.jan.			2	1		
13.feb.		1			1	1
11.mars						
24.mai	1					
27.juni	1					
16.okt.						5
22/23. oktober			1			2
17.des.	4			2		
Total:	6	1	3	3	1	8

Franjo Tuđman 1990 – 1995

Ingenting fra og med 1990 til og med 1991.

Dato: 1992	Gud	Islam	Katolsk/Katolske kirken	Tro	Kristendom	Muslim	Ortodoks
22.sep.	1						
28.okt.	1						
Total:	2						

Dato: 1993	Gud	Islam	Katolsk/Katolske kirken	Tro	Kristendom	Muslim	Ortodoks
23.mars		3			1	6	2
25.april		3			1	14	1
6.mai						3	
15.okt.	1	2		3	4	11	
Total:	1	8		3	6	34	3

Dato: 1994	Gud	Islam	Katolsk/Katolske kirken	Tro	Kristendom	Muslim	Ortodoks
25.jan.		5	6		4	21	1
21.mai		1				8	
Total:		6	6		4	29	1

Dato: 1995	Gud	Islam	Katolsk/Katolske kirken	Tro	Kristendom	Muslim	Ortodoks
9.jan.	1			2			
23.juni	2	7	4	1	2	22	
23.juni	1					2	
25.juni	3		6				
26.aug.	2					1	
11.sep.		1				1	
14.okt.					2	2	
14.des.					1	1	
Total:	9	8	10	3	5	29	

HEL E

NEMAMO PRAVO PRAŠTATI ZLOČINCIMA

(Govor na skupu SDA u Foči – 25.08.1990.)

Draga braćo i sestre, dragi gosti, dragi Fočaci, Počinjem ovaj svoj kratki govor Bismillom i molim Boga da nam pomogne i uputi nas na pravi put. Pozdravljam vas sve u ime rukovodstva SDA na čijem se čelu trenutno nalazim. Posebno, za ovu priliku pozdravljam građane Foče jer se i sam u nekom smislu osjećam vašim sugrađaninom. Neki možda ne znaju da smo šest godina ovdje zajedno pili istu vodu i da smo disali isti zrak. Iza ovih zidina nalazio sam se skoro šest godina. Ali, ovi zidovi nisu spriječili da mi ponekad u nekim prilikama dođu vaše riječi.

Zato je, što se mene lično tiče, Foča mjesto ropstva i slobode, ondašnjeg ropstva i današnje slobode. Ali za nas koji smo se ovdje skupili, Foča je, ustvari, prije svega mjesto života, i ondašnjeg umiranja i sada probuđenog života. Kada vas ovdje gledam, ja vidim da to nije onaj narod otprije 50 godina. Ovo je sada probuđeni, preporođeni, osviješteni i organizirani muslimanski narod. Današnji dan posvetili smo nevinim žrtvama našeg naroda na drinskim mostovima. Ali nismo došli da sudimo i presuđujemo. I dželati i njihove žrtve su pred Bogom i On će suditi. Spadamo u one koji vjeruju da su zločini samo djelo zločinaca i nikoga drugoga, zato mi izjavljujemo da za te zločine ne optužujemo srpski narod. Za zločine odgovaraju zločinci i niko drugi. Nismo, dakle, došli da sudimo i presuđujemo, ali nismo došli ni da praštamo. Ko smo mi da praštamo? Ja nemam pravo da, u ime onih koji su izgubili očeve, braću i sinove, praštam. To mogu samo oni koji su bili žrtve i koji su izgubili. Neka praštaju ako mogu, Kur'an im to preporučuje. Kur'an kaže – ako oprostite, bolje za njega; dakle, oprostite ako možete.

Došli smo da na današnji dan, 25. augusta, ovdje baš u Foči ponudimo pomirenje. Vi ste vjerovatno čuli da je bilo dogovoreno o tome da predstavnici naše stranke i predstavnici Srpske stranke danas iskoriste priliku ovdje i da bace cvijeće na stratište Muslimana i stratište Srba, nevinih ljudi koji su pali u ratu između 1941. i 1945. To se, međutim, nije desilo, iz razloga koji nama nisu poznati. Srpska stranka je od toga odustala. Predlažem da mi, uprkos tome, učinimo taj gest i da bacimo cvijeće ne samo muslimanskim nego i srpskim žrtvama.

Jer za nas kada gledamo ovdje iz Foče, iz mjesta umiranja, postoje samo dvije nacije, dželati i nevine žrtve, ne postoji neki treći narod. Svi dželati spadaju u jednu sortu, a sve nevine žrtve spadaju u drugu sortu. Za nas su, dakle, za nas Muslimane, tako ovdje gledamo i tako bih vas zamolio da gledate, nevine pobijene žene i djeca bilo koje narodnosti, iste nacije. Zato vam predlažem da bacimo i stavimo cvijeće na stratišta našeg naroda i na stratišta srpskog naroda. To je prvi gest koji se u Jugoslaviji čini. Ja bih vas zamolio da to budemo mi, Muslimani, koji ćemo na tuđe stratište staviti cvijeće. Ja bih vas zamolio da to potvrdite svojim odobravanjem... (aplauz)... Učinili ste veliki korak. Polazemo danas veliki historijski ispit. Muslimanski narod polaže veliki historijski ispit sa uspjehom.

Hvala vam velika, ja se ponosim s vama.

*de some offer
dželati*

*B. Gurd
Koran*

CJELOVITE BOSNE NEMA BEZ SRBA I HRVATA

(Obraćanje na sjednici GO SDA Sarajevo – hotel Holiday Inn, 12. 01. 1994.)

Draga braćo i sestre, dragi prijatelji,
Bismillahir-rahmanir-rahim!
Esselamu alejkum!

Spremio sam jedno usmeno i neposredno izlaganje, ne dugačko, jer nemamo puno vremena, a bit će još govornika. Njih desetak su došli da vas pozdrave. Organizator je ograničio vrijeme, ali ja ću možda uzeti malo više vremena nego što je dato, jer poodavno nisam imao prilike da vam govorim. Koliko se sjećam, nisam ovakvom skupu prisustvovao od našeg kongresa koji je održan prije dvije godine. Ovo je od tada prva prilika da vam se obratim i veoma sam zadovoljan što mi se pruža ta mogućnost.

Imao sam namjeru da vas malo izružim. Međutim, s obzirom na doček koji ste mi priredili, moram da promijenim cilj. Ipak ću zadržati pravo da uputim neke kritike. Naravno, kad kažem izružim, mislim na naše članove, na nas, ne na goste. Na to nemam pravo.

Naša stranka je uradila mnogo i mi nemamo čega da se stidimo, ali učinili smo i izvjesne propuste u radu. To treba da priznamo i da ih otklonimo. Propusti su se odnosili, prije svega, na našu neopreznost, pa su se u Stranku, kao što se to često događa, kao što to pogađa sve stranke koje dođu na vlast, uvukli ljudi koji joj ne pripadaju.

Ovdje je Mehmedalija maloprije govorio o otvaranju Stranke. To je lijepa stvar i mi to treba da uradimo. Zašto? Zato što je ovo što se dogodilo Bosni i Hercegovini nešto što se jednom narodu događa jedanput u hiljadu godina. Mi nismo možda ni svjesni šta se stvarno dogodilo. Trebat će neka historijska distanca, jedna historijska udaljenost, pa da se

zaista prosudi sva strahota tragedije, a ja bih rekao i veličina tragike koja nam se zbila. Neki narodi prežive svoj vijek, rode se, uđu u historiju i izađu iz nje, a da ne dožive ovo što je bosanski, muslimanski narod doživio. Možemo reći da kamen na kamenu nije ostao. Pa, ako je to tako, ako se Bosna promijenila, ako se u Bosni sve promijenilo, zašto da mislimo da se i ljudi nisu promijenili. Zašto da na ljude gledamo drugačije, odnosno da pitamo šta je neko bio prije deset-petnaest godina. Mi treba da pitamo šta su oni danas i, pošto je prošlo ovih dvadeset mjeseci teške borbe, treba da se pitamo, prije svega, šta su oni u toj borbi, u tih dvadeset mjeseci dali, kako su se u toj borbi ponašali. Ponašali su se ljudi, očito, na dva različita načina. Neki su mislili da mogu živjeti držeći govore, gurajući se na položaje, pozivajući se na to da su nekad nešto činili, a izbjegavaju odgovor na pitanje šta su uradili ovdje i sada. To je to pitanje o otvaranju Stranke. Stranka zaista treba da otvori svoja vrata svima onima koji hoće da se sa nama zajedno bore za Bosnu i Hercegovinu i svoj narod. Poslije dvadeset mjeseci ovako teških iskušenja vi imate na raspolaganju siguran kriterij, a taj je - ko je ostao uz ovaj narod, a ko nije. Mi smo mogli u one odbore, pa i na onom kongresu pred rat, da izaberemo ljude i da pogriješimo, i da se pravdamo da nismo znali kakav je ko. Danas nemamo takvog opravdanja. Iza nas stoji dvadeset mjeseci teških iskušenja i u tim iskušenjima neko je položio ispit, neko nije. Molim vas, udaljite iz Stranke one koji nisu položili ispit, učinit ćete joj veliku uslugu! Stoga bih ja, uz termin "otvaranje" Stranke stavio u upotrebu još jedan - "čišćenje" Stranke od ljudi koji joj ne pripadaju. Kad smo kod tog čišćenja, svaka stranka u svijetu - nije to samo naš slučaj - ima stalni problem: izbor između poštenih a manje sposobnih i vrlo sposobnih a očito nepoštenih ljudi, pa se često lomi šta da uradi. Ako se opredijeli za prve, ima velikih problema, jer država je država, ona je složen mehanizam. Postoji jedna čudna stvar: vi morate polagati ispit da biste vozili kola, ne daju vam na cestu ako niste položili ispit. Međutim, možete postati ministar i voditi jedan veliki resor a da od vas ne traže nikakav ispit, nikakvu provjeru da li vi to znate raditi. U toj dilemi: pošten a manje sposoban, ili vrlo sposoban a gotovo sigurno nepošten, preporučio bih vam da se opredijelite za poštene ljude. Naravno, bilo bi idealno kada bi bilo moguće, ali to je dosta rijetka kombinacija, gotovo lutrijski slučaj, da imate vrlo poštena i vrlo sposobna čovjeka u istoj ličnosti. Obično je to nekakva kombinacija na štetu jed-

noga ili drugoga. Naročito se čuvajte onih što su premazani sa sedamnaest boja, kako to naš narod kaže, onih koji su sada podijelili poslovne prostorije, stanove, poslali djecu u diplomatska predstavništva, gurali se da idu tamo, ili se na neki način (pod ovim ili onim okolnostima) našli tamo, i onih kojima se dolar i marka lahko lijepe za prste, jer su ih premetali preko ruke.

Bosna je dugo vremena bila tema u svijetu i u ime te i takve Bosne mogli ste dobiti bilo šta u svijetu. Ponekad hvale mene i Silajdžića kako uspijevamo vani. Uistinu, svijet je prema nama uslužan, vrata nam se svugdje otvaraju, pruža se pomoć Bosni itd. Nije to zasluga ni moja ni Silajdžićeva. To je zasluga Bosne, bolje rečeno dvije stvari vezane za Bosnu – njena patnja i njen otpor. Ta patnja i taj otpor stvorili su u svijetu poštovanje prema Bosni, pa kada neko od nas i ode tamo, ukazuju mu poštovanje – ne kao Aliji, ne kao Harisu, nego toj Bosni odakle potječemo. Na račun toga pojavljuje se veliki broj mešetara koji u ime Bosne i radi Bosne nešto rade i kojima se, kako sam maloprije rekao, lijepe dolari za prste. Obratite pažnju na te ljude! Obratite pažnju na njih, a obratite pažnju i na ljude unutra! Ja ponekad imam i neke vrlo teške saradnike, mislim, teške naravi. Pitaju me kako mogu s njima, a ja kažem da mogu zato što su poštteni ljudi. Vidite, ima ponekad ljudi sa kojima je teško sarađivati. Tvrdi su, ali znate da su to poštteni ljudi. Ja ih trpim oko sebe, izgalamim se ponekad na njih i oni na mene. Eto, mene kao predsjednika nije sramota da kažem da se izvičemo jedni na druge. Budemo dva dana ljuti, a onda život ide dalje. Jednostavno, ja te ljude volim kao što volim i svoju ženu sa kojom sam se toliko puta posvađao, kao i svaki od vas sa svojom ženom. Poštenje je danas rijetka vrlina i zbog njega se mnogo šta mora otpjeti. Dakle, mislim da treba da idemo u tom pravcu. Bilo je grešaka, pa nas neki opravdano i dobronamjerno kritiziraju, a drugi pokušavaju da dobiju političke poene. Kažu: eto vidite, taj i taj čovjek je u SDA... Meni je nekidan dospio do ruke jedan dokument iz Općine Stari Grad u kome se navodi kako se tamo poslovne prostorije daju zaslužnim ljudima. Ja sam pokušavao da nađem kriterije prema kojima je neko zaslužan, kako se utvrđuje da je zaslužan. Ispalo je da dvatri čovjeka procjenjuju ko je zaslužan, pa je došlo do niza anomalija. Naradio sam da se ispita kako su neki ljudi došli do poslovnih prostorija, jer je ta priča o poslovnim prostorima koji se dijele u Starom Gradu došla već više puta do mojih ušiju. Naravno, ja ne mogu voditi računa niti

odgovarati za postupke svakog čovjeka, ali hoću da vam kažem da dokument o kojem je riječ pokazuje da nešto nije uredu. Zaslužni ljudi dobivaju poslovne prostorije! Zaslužni ljudi treba da se sada bore za Bosnu i Hercegovinu, a ne da dobivaju poslovne prostorije!

I dalje, ponekad čovjek ne zna gdje bi prije, jer se na mnogim stranama prave greške. Moramo imati u vidu da nikad ranije nismo bili u vlasti, mislim na nas iz SDA, pa ponekad ne znamo kako se to radi. Ne znamo tehnologiju vlasti. Bilo je grešaka uslijed toga, uslijed nepoznavanja te tehnologije, ali ima i drugih stvari.

Spomenut ću još jedan dokument. Zatražio sam pravilnik o plaćama naših diplomatskih predstavnika i tamošnjeg osoblja. Vidim, svijet se jako gura da ide vani, svako tvrdi da bi spasio Bosnu i Hercegovinu ako izađe. Mislio sam da se jednostavno radi o bijegu od ovih granata. Međutim, postoje i neki drugi motivi. Plaće nisu niske za ovu siromašnu Bosnu. One su, prema mom mišljenju, dosta visoke. Poslije toga sam napisao pismo MIP-u, mislim da će to biti prihvaćeno, u kome sam rekao: niko ne smije iz ovoga rata imati neke koristi. A po onim plaćama koje sam vidio tamo, Boga mi, bilo bi dosta para na toj knjižici, i to formalno pošteno zarađenih. Jer, to je bila plaća, pa mjesec po mjesec i on bi se vratio sa sto-dvjesto hiljada maraka uštede nakon, recimo, tri ili četiri godine rada. Mislim da niko ne smije uknjižiti ni jednog jedinog dolara viška. Treba priznati neophodne i nužne troškove. Ništa preko toga. Tako sam napisao MIP-u i ne sumnjam da će to MIP provesti. Bit će u tom slučaju nejednaka plaća ambasadora samca i ambasadora s troje djece, naprimjer. Možda nije normalno da bude nejednaka, ambasadori bi trebali da imaju iste plaće. Ali, predložio sam da to bude troškovni princip, pa da se, naprimjer, ambasadoru u Beču (ako je samac) nađe i plati jednosoban stan i dâ sedam-osam hiljada šilinga potrebnih za život, ne više, jer ni ovdje niko ne dobiva ništa. Mi koji smo ovdje ostali radimo za ono malo hrane za sebe i porodicu. Ne znam, pravo da vam kažem, da li neko ima i cigareta dovoljno. Ovdje se i ministar, ako je pošten, hrani vojničkom hranom. Ne bi se smjelo dogoditi da ima drugačiju hranu. I ja se u Predsjedništvu hranim vojničkom hranom, sa vojnog kazana. Nemam nikakvu plaću i ne treba da imam ikakvu plaću. Iz ove nevolje niko ne bi smio da ostvari ni dolar viška. A koliki su troškovi i to, naravno, treba da priznamo. Vi ćete danas-sutra možda ustanoviti da je čovjek koji je radio u Parizu imao plaću pedeset puta veću nego

mi ovdje, jer on da bi pokrio svoje troškove to mora imati, ali ne smije da zaradi iz toga. Spominjem samo neke deformacije koje bi mogle da se pojave i o kojima Stranka demokratske akcije treba da vodi računa. Vi ste politička snaga i o tome treba da vodite računa, to je vaš zadatak. Rekoh, politička snaga. Mi jesmo politička snaga. Evo, vidite ovaj skup ovdje. I neki općinski sastanak SDA okupi više ljudi nego kongres nekih stranaka. Vi to znate. Skoro je bio kongres jedne prilično glasne stranke, koja se puno ističe, a na tom kongresu je bilo od trideset do četrdeset ljudi. O tome ću kasnije nešto reći.

U nas jedna općinska organizacija, ili čak jedna mjesna organizacija, okupi stotine ljudi. Mi smo velika stranka. Međutim, mi ne znamo tehnologiju vlasti. Vi znate onu mudrost koja kaže: nije se dogodilo ono što ne piše u novinama, ili obrnuto: dogodilo se ono što u novinama piše. Tako se, naprimjer, događa: pošto mi nismo znali da medijima posvetimo više pažnje nego drugi, da su oni organizirali otpor, a mi nismo. Međutim, činjenice su sasvim drugačije – mi smo organizirali taj otpor. Realnost je jedno, a novine stvaraju drugu realnost, novine koje se nalaze u rukama desetaka ljudi. Jedni se bore i rade, a novine stvaraju veličine u Sarajevu, u Bosni. One znaju ko je šta uradio, koja stranka je šta uradila... Ja sam nekidan u našoj centrali zatražio da pripreme monografiju o proteklih dvadeset mjeseci rata, da to prikažu realno, bez ikakvog uljepšavanja. Naravno, ako je to ikako moguće, jer historije su obično lažne priče. Historiju, kažu, pišu pobjednici, pa je pišu kako im se sviđa. A ja sam apelirao na svoje kolege da historiju našeg učešća, našeg doprinosa, našu ulogu u odbrani i spašavanju Bosne i Hercegovine i muslimanskog naroda, prikažu što objektivnije. Da poredaju samo činjenice. Ta monografija će biti izrađena za dva-tri mjeseca. Na njoj se radi, prikuplja se obiman materijal o tome šta smo učinili u Sarajevu, Goraždu, Brčkom, Orašju, Kaknju, Mostaru itd. Onda ćemo pozvati druge stranke neka i one kažu šta su učinile. Ne šta su rekle, ne pozive, ne apele, ne priče – mi smo za cjelovitu Bosnu, mi to ne damo – nego šta su stvarno uradile da se Bosna očuva. Tada ćemo vidjeti kako stvari stoje. Maloprije spomenuti rahmetli Safet Hadžić, jedan od prvih heroja, koji je poginuo u borbi kada smo pokušali da zauzmemo Vogošću, pa Safet Zajko, pa Hujka, koji je pao u jurišu na Sjeverni logor, pa Ramiz Salčin – bili su tihi, ali gorljivi članovi Stranke demokratske akcije.

Podsjetio bih vas na jedan sastanak koji je održan juna 1991. godine u

Domu policije, na kojem je bilo prisutno 380 ljudi iz čitave bivše Jugoslavije, i na Proglas koji smo tada izdali. Bilo je to deset mjeseci prije početka rata, a mnogi od vas ovdje prisutnih bili su na tom važnom sastanku. U tom Proglasu mi smo najavili početak odbrane, oružane odbrane Bosne i Hercegovine. Najavili smo to u tački 7., a u prethodnim tačkama rekli smo da hoćemo da se nađe miran izlaz iz situacije. Znali smo da bi rat, svaki rat u Bosni i Hercegovini, s obzirom na situaciju, bio veoma krvav i posebno tragičan za muslimanski narod, i činili smo sve da taj rat izbjegnemo. Izložili smo naše poglede o tome na koji način bi možda moglo doći do jednog civiliziranog razvoda, jer je Jugoslavija očigledno bila pred raspadom. Vi znate da sam ja lično podnosio čitav niz prijedloga, učestvovao u onim jalovim konferencijama u pokušaju da se nađe miran izlaz. Mi smo to vidjeli u junu mjesecu, a to je predvečerje rata u bivšoj Jugoslaviji, jer rat je počeo, mislim, 25. juna 1991. godine agresijom bivše JNA na Sloveniju, a zatim Hrvatsku itd. Petnaest dana prije toga, 10. juna 1991. godine, mi smo održali taj veliki skup. U tački 7. Proglasa mi smo konstatirali (citiram po sjećanju) da se ti naši naponi u iznalaženju mirnog izlaza očigledno sukobljavaju sa politikom velikodržavlja i hegemonizma i da mi to nećemo trpjeti, te da, s obzirom na to, formiramo Vijeće nacionalne odbrane bosanskog naroda. Mnogi će se ovdje toga sjetiti. Ja sam taj Proglas nekidan ponovo pročitao i sjetio se tih dana. Odmah smo pristupili stvaranju Vijeća nacionalne odbrane i formirali njegovo vojno krilo – Patriotsku ligu. Ja sam u oktobru te godine – to sad više nije tajna jer je neki dan jedna žena na televiziji govorila o tom događaju – u Hrasnici primio izvještaj o organiziranju Patriotske lige. Taj izvještaj mi je podnio, među ostalima, i Sefer Halilović. Mi nećemo biti od ljudi koji retuširaju historiju i ono što je bilo treba da bude prikazano da je bilo. Ne treba sada da kažemo: Sefer je k'o u maloj nemilosti, ne treba ga spomenuti. Treba ga spomenuti. On se tada borio. Kasnije je napravio neke greške pa je sada malo udaljen. Izvjestan broj oficira i naših političkih radnika, među kojima je bio i Hasan Čengić, organizirali su Patriotsku ligu, organizirali su nabavku oružja. Mi smo u mnogim mjestima Bosne i Hercegovine stvorili mrežu, nabavili oružje, organizirali grupe itd. U aprilu 1992. godine dolazi do stravičnih udara na više mjesta u Bosni i Hercegovini istovremeno. U Mostaru, Bijeljini, Sarajevu... Zahuktavao se rat po Bosni i Hercegovini. Patriotska liga nije u cijelosti izdržala te udarce. Nije ih mogla izdr-

žati. Ona je pružila otpor koliko je mogla – negdje manji, negdje veći. Uvijek je to zavisilo, naravno, od kvaliteta ljudi, od njihove hrabrosti. Patriotska liga je negdje pružala otpor deset dana, kao što je bio slučaj u Foči; negdje se borila daleko više, kao što je to bilo u Zvorniku. Ja vas podsjećam na onaj herojski otpor zborničkog grada za koji je borba vodena, mislim, trideset i šest dana i u kojoj su gotovo svi izginuli. Svi su oni bili članovi Stranke demokratske akcije, od prvog do posljednjeg čovjeka. U Foči je od 370 zarobljenih članova SDA samo jedan izvukao živu glavu (dr. Karović, liječnik). Svi ostali su pobijeni. Od 15 članova Izvršnog odbora SDA Nevesinje samo trojica su danas u životu. Dvanaest njih poginuli su kao borci Armije BiH na ratištima širom Bosne. U Sarajevu je, pored otpora niza spontanih grupa koje su se stvorile, najveći otpor organizirala Patriotska liga. Ona je i podnijela onaj udarac 2. maja 1992. godine, kada je konačno došlo do sudara sa bivšom JNA ovdje u Sarajevu i kada je ta armija bila praktično istjerana iz grada. Historija uspjeha i neuspjeha, poraza i pobjeda te naše borbe protiv okupatora, protiv ovih sila koje su pokušale prvo da nas pokore, da zauzmu Bosnu, ta historija tek treba da bude napisana. Radi se na utvrđivanju činjenica i ja apelujem na ljude koji rade na tome da ih zaista krajnje objektivno prikažu. Neka ništa ne uljepšavaju. Mi možemo reći: to smo učinili, više nismo mogli, ali to smo uradili i to je naš doprinos. Izvolite vi, gospodo, sada kazati šta ste učinili, gdje su vaši članovi, gdje su vaši rukovodioci. Iako, moram priznati, mi nismo bili jedini, hvala Bogu. Uspjeh te borbe djelomično je rezultat i učesća pripadnika drugih stranaka, pa i drugih nacija – Hrvata i Srba – ali su lavovski dio te borbe iznijeli muslimanski narod i Stranka demokratske akcije. To su činjenice koje će, uvjeren sam, biti historijski potvrđene. Što to nije u istoj mjeri priznato i poznato treba zahvaliti pomalo iskrivljenoj slici koju stvaraju mediji, odnosno razlici između ove dvije realnosti, istinske i u štampi kreirane. To dvoje, kao što znate, nikada se sasvim ne podudara. Ni tamo gdje je štampa mnogo razvijenija narod ponekad ne zna šta je istina, a kamoli kod nas gdje je štampa često monopol jedne ograničene grupe ljudi. Kad sam već kod tog pitanja, rekao bih sasvim usputno jednu stvar. Prije dva-tri mjeseca došao je do mojih ruku letak u kojem se indirektno govori o meni. Ne kaže se to izravno, ali kad taj letak pročitate, ispada ovako: da nije Alije Izetbegovića, u Bosni i Hercegovini bilo bi "med i mlijeko". Autori toga teksta su nekoliko muslimanskih intelektualaca,

tako se barem predstavljaju, a tekst je pisan negdje vani iz pera pobjegla, kako zovemo one što su pobjegli. Oni pišu u Zagrebu i Grazu kako se Alija ne bori dovoljno za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu i da njega nema sve bi bilo u najboljem redu i tako dalje. U tom napisu se kaže kako ja ovdje zagovaram islamsku republiku i kako je to razlog što svijet hoće da uništi Bosnu. Evo, sami se upitajte da li se ovdje stvara islamska republika i da li je to razlog nesreće ove zemlje. Zašto su onda Srbi napali Vukovar, zašto su bombardirali Dubrovnik? Da li se tamo stvara islamska republika? U pitanju je jasna osvajačka politika, i to je čitavom svijetu jasno. Tako mogu da pišu samo izdajnici naroda. Treba Aliju ukloniti, pa će sve biti dobro. Nekome, očito, dobro smetam. Kome to? Sebi baš puno ne pripisujem, ali se bojim da Bosna bez mene ne bi bila baš bolja. Ako sam ja kriv za ovaj rat ovdje, onda nije Karadžić; ako su muslimani krivi za taj rat, onda nije Milošević, onda to uopće nije agresija. Da budem sasvim jasan: ja neću islamsku republiku, ali ja hoću da se islam održi u ovim krajevima, pa kome pravo kome krivo. I, dalje, kažu da sam rekao – evo vam Bosna, dajte mi islam – da se zamijenimo. Ja bih, kao, dao Bosnu za islam. Evo, nek mu islam ostane, a Bosna nek ide i slične gluposti. Ja sam poslije toga prošetao malo Bosnom iako znam otprilike šta narod misli o tome. Pošao sam na taj put iako se tih dana nisam osjećao baš najbolje, a bilo je i hladno. Išao sam od mjesta do mjesta. Imao sam jedan javni cilj – da malo vidim šta se radi, šta ima u Bosni, da vidim kakvi su problemi. A imao sam i svoj intimni cilj – da čujem šta taj narod misli o meni. To što sam vidio i čuo meni je sasvim dovoljno, a to što sam tad osjetio, možda i više. Ali, vidite kako je to otprilike, kako bi neki ljudi htjeli da nas ubijede u to, kao: odrecite se vi tih vaših tradicija, pretopite se pa ćete opstati; nemojte više biti to što ste pa će vam svijet dozvoliti da ostanete živi. Međutim, mi nećemo da se pretopimo, neće ni oni Indijanci tamo u Americi da se pretope, hoće da ostanu Indijanci. Mi hoćemo da ostanemo ovo što smo i mi to možemo sa ponosom da kažemo. Mi ovdje ilustrujemo jedan evropski islam, ilustrujemo jedan moderan islam, ako je riječ o ilustraciji islama. Mi možemo u tom pravcu mnogo da uradimo i za Istok i za Zapad, baš mi. Možda je baš naša misija da islam prikažemo u jednom novom i pravom svjetlu. I, hvala Bogu, to smo dosad uspjeli!

Vidite, Bog nas je stavio na teška iskušenja. Klali su nas, ubijali su naše žene i djecu, rušili naše džamije, a mi nećemo da ubijamo, nećemo da

ubijamo žene i djecu, nećemo da rušimo crkve. Mi to nećemo, jer to nije naš put, iako se dogodi ponekad neki slučaj. Ovdje ima i vojnika i ja se koristim prilikom da im to kažem, a treba tu poruku prenijeti i svima nama ovdje i drugdje: mi ćemo pobijediti zato što poštujemo i tuđu vjeru, i tuđu naciju, i drugo političko uvjerenje, i što pokušavamo da budemo u ovoj teškoj nevolji demokrate, tj. ljudi na svom mjestu. A rušiti tuđe bogomolje, to je, uostalom, nama izričito zabranjeno. Zahvaljujući toj zabrani i danas su u Srbiji, kojom su vladali Turci četiristo godina i koji nisu bili baš blag narod, ostali Dečani, Gračanica, Sopoćani. Ostali su netaknuti jer je tako pisalo u Knjizi koju mi poštujemo. Pisalo je da se to ne smije činiti i ljudi su se toga pridržavali. Pa i mi, kad poštujemo i kažemo da hoćemo da poštujemo crkve i tuđa uvjerenja, postupamo ne samo po najboljim tradicijama jedne evropske demokratije, onoga do čega je svijet polahko napipavajući kroz historiju došao, nego poštujemo direktno i doslovno naredbu naše Svete knjige koja kaže da se tako što ne može raditi. A to je i zalog naše pobjede. Mi ćemo pobijediti, ako Bog da, upravo zato što ćemo se držati nekih zakona. Držat ćemo se tih zakona, a zakoni su uvijek sračunati na dužu stazu. Zakone su pisali ljudi koji dalje vide. Ljudi koji pišu zakone, zakonodavci, počev od Lukurga pa nadalje, upravo su oni koji najdalje vide. A kad su ti zakoni još Božiji, onda je sasvim sigurno da je to nešto što prelazi prostor i vrijeme. Ponekad vam se čini da upravo u tom momentu treba da napravite neko nasilje, a zakon to zabranjuje. Ja ponekad imam problema sa našom vojskom. Kažu: oni su nama to uradili, zašto da mi njima ne vratimo? A ja im kažem da se drže zakona i prepuste dalje stvari svome toku. Na kraju, mi pripadamo narodu koji vjeruje da treba da radi i da se bori, a da rezultat nije u njegovim rukama. Jer, ljudi ne upravljaju historijom. Bog upravlja historijom i bit će onako kako Bog kaže. Veliki ruski pisac Tolstoj napisao je dvije hiljade stranica svog romana da bi dokazao upravo ovu tezu koju sam sad rekao. Ne upravljaju ljudi historijom. Bog upravlja historijom, a ne vi, ne vi nekakvi umišljeni velikani, Napoleoni, Aleksandri i tako dalje. Vama se to samo čini. A ono šta mi treba da činimo to je – da se borimo i radimo na najbolji način, to jest po svojoj najboljoj savjesti i umijeću. Naravno, to što Bog upravlja historijom ne znači da mi sad treba da sjedimo kod kuće i čekamo da se stvari odvijaju kako hoće. Naprotiv, naređeno nam je da u toj historiji budemo aktivni, da se borimo držeći se nekih zakona i obaveza. Mi treba da

se borimo, a šta će na koncu ispasti mi to ne znamo. Historija, ustvari, i jeste priča o događanju nepredvidljivih stvari. Niko nije uspio da je predvidi. Ako se malo bavite time, pa upoređujete šta je neko predviđao da će se dogoditi, vidjet ćete da se redovno prevario. Sjećam se da sam prije nekih sedam-osam godina kod Kundere, genijalnog pisca, pročitao ovu rečenicu: "Moja zemlja izgubila je slobodu za daljnjih trista godina." Vidite, on je osamdesetih godina vjerovao da će komunisti vladati još trista godina Češkom. Oni nakon toga nisu vladali ni tri godine. To je rekao genije i – genije se prevario. Hoću da kažem da je historija nepredvidljiva i da ona ima neke svoje tokove. Mi smo u njoj poput riba u vodi. Riba ne vlada vodom. Mi smo uronjeni u tu historiju. Mi treba da činimo u toj historiji najbolje što znamo i možemo, a kojim će tokom ona ići, to nije u našim rukama. I dobro je što nije u našim rukama! Ja sam se malo raspricao i filozofiram, vjerujem da mi nećete zamjeriti. Možda je ovo prilika da vam kažem da sam prekjucher razgovarao sa Tuđmanom i vi znate da nam je on ponudio neki sporazum o konfederaciji ili savezu na svim poljima. Ja sam primio taj papir za koji je Tuđman očekivao da ću ga tog dana potpisati. Čudio se što ga nisam potpisao, a ja sam se opet čudio što se on čudi. I s razlogom, naravno, jer on je nudio nešto zbog čega ja uopće nisam došao i što predstavlja jednu potpuno novu ideju. Rekao sam mu da ćemo to razmotriti sa uvažavanjem jer je to važan dokument. I jest važan, mogu vam reći veoma važan, ali zahtijeva temeljito razmatranje – stručno, pravno, a prije svega političko. Za večerom Tuđman je upitao Owena: "Šta mislite, zašto Izetbegović nije prihvatio onako razuman i ženerozan prijedlog?" On voli taj izraz "ženerozan". Owen je odgovorio: "Ne znam, Izetbegović je ovdje, pa može da odgovori." A ja sam onda citirao onu grčku poslovicu: "Timeo Danaos..." (Čuvaj se Danajaca i kad darove donose). Treba pogledati taj dar malo bolje. Ako bude stvarni dar, a ne danajski, mi ćemo ga vjerovatno prihvatiti. Prihvatit ćemo ga, ali to je stvar dužih razmatranja.

Rekoh da sam tog dana imao vrlo teške razgovore. To su obično nesmiljeni razgovori, a ja to nisam znao dok nisam ušao u taj nesretni život koji se zove politika. Imao sam nekih iluzija o diplomatiji. Nema tu nikakve diplomatije. To nisu razgovori u rukavicama. To su vrlo često dugi razgovori, pa i bezobrazni, u kojima se dižu tonovi, ponekad se i viče, čak ima i uvreda. Čuli ste vjerovatno kako se neki dan Claesiz vikao na

Karadžića itd. Dakle, hoću da kažem da se ti razgovori ne vode u rukavicama, pa i ovaj moj prekjučerašnji razgovor sa Tuđmanom je bio dosta tvrd. On mi je rekao da treba da budemo sretni što nam je tako nešto ponuđeno. I stvarno, da je to bilo ponuđeno lanijske godine, vjerujte mi, ja bih to bez predomišljanja prihvatio jer sam stalno nešto slično predlagao. Predlagao sam da nema granica, da Hrvatska bude do Drine a Bosna do mora. Mi, naravno, ne bismo te granice izbrisali, ali da se osjećamo tako. Međutim, u međuvremenu su se dogodile mnoge stvari, pa, što kažu, čovjek se opameti. U jednom trenutku Tuđman mi je rekao: "Imajte u vidu da se govori o dvojnoj podjeli Bosne, a sada vam se nudi trojna u kojoj Muslimani dobivaju lavovski dio. Sjetite se kako je bilo 1939. godine. Sjeli su Srbi i Hrvati i podijelili Bosnu. Vama se to može desiti. Zar ne vidite tu realnu opasnost?" A ja sam tada bio malo neskroman, reći ću vam to, vi se nećete ljutiti, jer sam odgovorio: "Vi ste u pravu, sjećam se toga, ali ima jedna razlika – tada nije bilo Alije Izetbegovića. Znači, to je ta stvar." Jer, uistinu, šta se onda događalo? Ja sam čitao memoare, mislim da su bili Mačekovi ili Cvetkovići, jednog od dvojice protagonista podjele Bosne 1939. godine, pa se pisac osvrće na sudbonosne događaje iz augusta te godine. Tu se opisuje baš taj dramatični trenutak koji je mogao da odluči sudbinu Muslimana u Bosni i Hercegovini. Ali, eto, nije odlučio, jer je Bog htio drugačije, pa je došlo do rata i sve je to palo u vodu. Piše ovako: "Pitam ja Cvetkovića kako da dijelimo", a on kaže: "Tamo gdje ste vi većina – vama, gdje smo mi većina – nama." "A šta ćemo sa onim krajevima u kojima su Muslimani u većini?" "Smatrat ćemo da ih nema", odgovori on. Mnogima možda taj detalj nije poznat. To se nalazi u memoarima jednog od ove dvojice ljudi. Pošto me je Tuđman podsjetio da se taj dan može ponoviti, rekao sam mu: "Jest, onda su pitali hoće li zvati Spahu, pa su odlučili da ga ne zovu, ali danas ne mogu odlučiti da ne zovu Aliju Izetbegovića jer iza njega stoji dvjesto hiljada vojnika, pa je sad to malo drugačije." To sam dodao naknadno, jer je ono sa mnom bilo malo pretjerano. Ne bih ja mogao da spasim Bosnu da nije tih dvjesto hiljada vojnika koji sada brane Bosnu i Hercegovinu, u čijem organiziranju izvjesnu zaslugu imamo ova stranka i ja.

Vidite, neki dan Karadžić izjavljuje na "Srni" da oni niti mogu niti hoće da uzmu Tuzlu, a meni je prije toga rekao da oni neće da uzmu Sarajevo. A mi znamo da bi oni uzeli sve da su mogli. I pokušavali su to neko-

liko puta, pa me je to podsjetilo na onu priču kako se lisica zalijeće na neko grožđe – jednom, drugi put, a ono povišoko. I kad je vidjela da ne može da ga dohvati, rekla je: ne mari, svakako je zeleno – i otišla. Dakle, oni sada kažu da neće Tuzlu, a mi dobro znamo da su je htjeli, ali nisu mogli, zahvaljujući otporu našeg naroda i naše vojske.

Rekao bih još nešto o Stranci. Mi Stranku moramo očuvati. Treba da je reorganiziramo, transformiramo, to da, ali je moramo očuvati. SDA je postala simbolom našeg naroda, i to planetarnog značaja. Gdje god dodete, vi ćete naći SDA. Vidite, ja sam nekad bio zaviđan Jevrejima. Imao sam jednog kolegu Jevreja koji je pošao na školovanje u Pariz. Pitam ga da li ima koga u Francuskoj. Veli da nema, ali ima pismo za nekog Jevreja kome će se javiti. Javljao mi se kasnije, pisao mi kako je došao i kako ga je taj jevrejski lobi primio. Ja sam kasnije vidio kako taj jevrejski lobi djeluje u Americi, Njemačkoj, Japanu... Gdje god Jevrej dođe, za njega nema problema. On se javi jevrejskoj zajednici i oni ga prihvate i pomažu. Pomislio sam: Bože, da je i nama nešto slično. Recimo, kad naš čovjek krene u bijeli svijet, kome i gdje da se obrati. Tako je bilo do prije nekoliko godina. Sad nije tako. Ja sam nekidan izveo neke ranjenike. Samo sam javio da dođu po njih. Došli su ljudi iz Stranke u Frankfurtu i sve je bilo riješeno za pet minuta. Oni su ih smjestili, pobrinuli se za liječenje itd. U drugoj prilici, neka familija koja je izbjegla iz Mostara piše mi da su se našli u Kanadi i da ne mogu da nađu posao jer imaju problema oko nekih papira. U Kanadi imamo jaku organizaciju SDA. Napisao sam im pismo i oni su im to sredili za nekoliko dana. Vidite, i mi sad imamo taj lobi. Možete otići u Australiju, i tamo je jaka SDA. U Njemačkoj je jučer ili prekjučer završen veliki sastanak SDA u Heidelbergu. Bio je to veliki skup 29 organizacija SDA iz Njemačke. Prema tome, mi imamo puno razloga da ovu stranku održimo koliko god bismo ponekad mogli biti ljuti na nju zbog nekih njenih propusta i nespretnosti. Treba da je popravljamo, usavršavamo, ali te stranke muslimanski narod se ne može odreći. Od nje treba da stvorimo jedan moćan oslonac za naš narod ovdje prije svega, a onda i u svijetu.

Što se tiče vojske, naravno, našim borcima se mogu uputiti sve čestitke. Glavnina tih ljudi, krv i meso te vojske, jesu članovi Stranke ili njeni simpatizeri. Oficiri to najčešće nisu i ne moraju da budu. Potrebno je, međutim, nešto drugo. Ja sam prije četiri-pet dana kod Konjica imao jedno savjetovanje sa vojnim vrhom. Bila je u novinama jedna kratka crtica o

tome. Taj sastanak sam završio jednom preporukom našim oficirima. Ta preporuka je bila vrlo kratka i ona je glasila – ličite na narod iz kojeg potječete. Potrudite se da ličite na taj narod. Taj narod nešto voli, nešto ne voli. Volite ono što on voli, ne volite ono šta on ne voli, pa ćete ličiti na taj narod. Nemojte se stidjeti da ličite na taj narod, jer je on hrabar, pametan i ponosan, i ne treba da izbjegavate da ličite na njega, pa makar dijelili s njima i neke njegove mahane. Kad sam uputio vojnicima tu poruku, mislio sam na jednu sasvim konkretnu stvar. Naš narod je vjernički narod, iako ne obija džamijske pragove, mi to dobro znamo. Ali nemojte mu dirati u neke njegove svetinje! Događa se da oficiri psuju Boga. To ne treba da se događa! Mi nećemo oficira pitati da li posti i ide li u džamiju. Mi tražimo od njega da se pošteno bori, a neka vjeruje u šta vjeruje. Ali psovati Boga - neće! Ja to ovdje poručujem, a mislim da i vi svi to poručujete. Nažalost, to se događa i meni se mnogi vojnici na to žale. Jedan malo stariji vojnik pita me zašto to mora sada da trpi ako je morao trpjeti u bivšoj JNA i nije mogao ništa uraditi slušajući svaki dan tu psovku. E pa, sada to neće trpjeti! Mi ćemo osigurati da se to ne događa! Dakle, mi tu imamo izvjesnu mjeru. Nećemo kazati oficiru da on mora da se viđa na džumi, to je njegova stvar hoće li doći na džumu ili neće, ali ima stvari koje ne mogu da se rade. U našem narodu psovanje Boga je potpuno nepoznata stvar. Što se tiče samog naroda, on i posti i ne posti, klanja i ne klanja, kako se uzme, ali neke stvari su za njega svete i u to se ne smije dirati. Naravno, ja ovdje neću puno raspravljati o vojnim pitanjima niti je ovdje za to mjesto, jer ovo je politički sastanak, pa bih samo htio da uputim neku političku poruku. I konačno, nešto o našoj Bosni. Vidite, stalno nam poručuju: borite se za cjelovitu Bosnu! Cjelovite Bosne nema bez Srba i Hrvata. Ako neće Srbi u Bosnu, teško, Boga mi. Njih ima milion i trista hiljada i ako je neće, bit će teško. Da li će i kada Srbi htjeti cjelovitu Bosnu, ne znam. Što se tiče Hrvata, njih većina hoće, osim "bobanovaca". To je za nas velika nada. Prema tome, kad se pitam ko hoće Bosnu, čini mi se da je hoće svi Muslimani, većina Hrvata i jedan broj Srba, jedan manji broj Srba. To je, ipak, ona kritična veličina, to jest, više od polovine ljudi hoće tu Bosnu. Stoga mi imamo moralno pravo da i dalje ističemo princip cjelovite Bosne, jer većina naroda to hoće. Kako da dođemo do tog cilja? Postoje dva puta, dvije faze borbe za cjelovitu Bosnu. Prva je vojna faza i ona je sada u toku. Postavlja se pitanje kada bi mogao da se zaustavi

rat. Prema mom mišljenju, mogao bi se zaustaviti kada se vojnim ili političkim putem oslobode krajevi u kojima muslimanski narod ima većinu. Prije toga ne bi mogao, i mislim da treba da se borimo dok to ne bude postignuto, bez obzira na cijenu. Fašizam ne može opstati! Mi ne možemo dozvoliti da Višegrad, Zvornik, Brčko, Kozarac, Prijedor, da ne nabrajam dalje, ostanu pod okupacijom srpske vojske i da Srbi od toga grade nekakvu svoju republiku. Mi to ne možemo dozvoliti! Prema tome, ako vrate naša područja, onda bi moglo biti govora o tome da se rat zaustavi. Time bi počela druga faza, faza političke borbe za integraciju Bosne i Hercegovine. U čemu se ona sastoji? Mi bismo u oslobodnom dijelu Bosne trebali da izgradimo demokratsku zemlju, da pokrenemo naš narod koji se danas tako hrabro bori i koji je prekaljen u ovom ratu; uzmemo pomoć koja nam se nudi sa svih strana svijeta i vratimo naš narod svojim kućama; uspostavimo jedan uzoran sistem koji će snagom političkog modela reintegrirati Bosnu i polahko otopiti ove fašizme s lijeve i desne strane, i koji će rastjerati taj mrak. Jer, fašizmi ne mogu opstati ni u miru ni u ratu. U Drugom svjetskom ratu bili su srušeni silom, ali, vidite, srušili su se i u miru. Fašizam se srušio u miru u Španiji, nedugo poslije Frankove smrti, a kasnije se sličan sistem raspao i u Sovjetskom Savezu. Neće moći opstati ni ovi fašizmi građeni i utemeljeni na zločinima i nasilju. Historija je pokazala da slični režimi ne mogu opstati. I neće opstati! Prema tome, ima nade za cjelovitu Bosnu. Otrijeznit će se ovaj svijet. A za otrežnjenje, to pijanci znaju, treba da prođu jedna ili dvije noći, da prođe vrijeme mahmurluka, nekakvih glavobolja, ne može najedanput. Ovaj nama susjedni svijet je opijen nacionalizmom, mržnjom. Treba to da ispari, a za to treba vrijeme. To se ne može silom postići. I kada bi ova naša vojska danas-sutra i ušla, naprimjer, u Drvar, te ljude bi bilo nemoguće osvijestiti silom. Ljudi moraju da se osvijeste, da počnu gledati na drugačiji način – a to ne može silom. Rušilac Mosta je ubijeđen da je napravio bogougodno djelo. Isti su i oni tamo što su porušili džamije. Vidite kolike su zablude koje ljudima treba izbiti iz glave da bi se vratili na pravi put. To je jedan dugi proces. Mi ćemo, ako Bog da, ako dođe do mira, pokušati ovdje da stvorimo jednu uzornu republiku. Mi kažemo da će se ona zasnivati na principu po kojem u njoj niko neće biti progonjen zbog vjere, nacije, ili političkog uvjerenja. To će biti njen prvi zakon. Ja bih dodao, što se mene tiče, još jedan zakon – ona će morati biti takva da u njoj muslimanski narod ni-

kad više ne doživi genocid. To će biti njen, prema mom mišljenju, najviši zakon. Možda bi mogli tim putem, a to je proces koji će trajati dvadeset-trideset godina, da reintegriramo Bosnu. Da li možemo i vojnim putem da je reintegriramo, da naša vojska krene u oslobađanje svih dijelova Bosne i Hercegovine – to ne znam. Prije toga treba da deblokiramo Sarajevo, Maglaj, Tešanj, da oslobodimo Višegrad, Zvornik, Prijedor, Kozarac itd. Ima, dakle, naša armija prije toga da uradi mnogo posla.

Ovo je moje viđenje naših neposrednih ratnih ciljeva i to je otprilike ono za šta se mi zalažemo u ovim pregovorima. Dakle, nećemo prihvatiti da pod okupacijom ostanu većinski muslimanski krajevi, da ih dalje gaze oni koji su tamo pobili i prognali naš narod, da im to dadnemo kao nagradu. To nećemo učiniti! Tu nema pogodbe i tu nećemo pitati za cijenu. To je stvar moralnog zakona koji će biti ispoštovan, bez obzira na sve. A šta ćemo dalje? Imamo veliki broj osakaćenih ljudi i veliki broj poginulih i njihovih porodica. Kad sam spomenuo osakaćene i poginule, podsjećam vas da je data inicijativa za formiranje posebnog ministarstva koje će se brinuti o borcima. Do sada nismo imali to ministarstvo, tako da je djelomično i to razlog što neke stvari nisu rješavane. Nije bilo dovoljno organizirane brige za porodice palih boraca, za same borce id. Toliko smo zauzeti ovim što nam se događa da ponekad zaboravimo na unesrećene, i to je neoprostivo. Trebat će nam posebne institucije koje će se starati o tome, a i da bi se znalo ko je kriv ako neka porodica bude zaboravljena. Događa se da čovjek pogine u borbi, a da ne odu da to kažu porodici. Žena iz novina ili od njegovih drugova sazna da joj je muž poginuo. Nije to tako čest slučaj, ali se događa uslijed toga što to sve skupa nije ugrađeno u jedan sistem. U tom smislu ćemo nešto uraditi i mislim da će se uskoro vidjeti rezultati.

Ja sam napravio nekakve male bilješke da ne bih zaboravio nešto da vam kažem. Ima jedna važna stvar koju moram da iznesen. U Sarajevu imamo jednu ružnu pojavu, a to je – stalni pokušaj djelidbe. To rade dušmani, zapamtite! Pokušava se da se grad fragmentira na došlje i na domaće, na papke sa sela i na gradsku raju. U posljednje vrijeme vrlo je česta pojava podjele na domaće i Sandžaklije. To mogu da rade samo dušmani. Pokušavaju u to da unesu neki lažni šarm, spominjući tu i gradsku raju. Ali to je jedna teška podvala. Ne znam da li su ljudi svjesni šta čine na taj način. Mi smo opkoljeni i u Sarajevu smo svi isti, baš svi. Jedina je razlika između onih koji su ovdje u Sarajevu i onih gore koji pu-

caju na nas. Nikakva podjela nije dopustiva i suzbijajte to! To je zadatak političke stranke. Otidite, prebrojte mezarove palih Sandžaklija oko Sarajeva, pa će se oni koji prave razdor posramiti. Ti ljudi su dali živote, oni su se borili zajedno sa nama. Konačno, to je nesretniji dio našeg naroda – onaj dio koji je poslije Berlinskog kongresa ostao tamo preko granice, preko Drine. Prekinuli su nas onda na Berlinskom kongresu. Tako se to dogodilo. Sad to ne možemo da sastavimo. Zar se moramo i ovdje dijeliti? Posvetite tome pažnju! Sandžaklije ponekad osjećaju da ih se potiskuje. Tu će najbolje pomoći ono mjerilo: ko radi za ovu zemlju – dobar je, ko ne radi – ne valja. Ako to mjerilo upotrijebite, nećete pogriješiti i nećete praviti nepravednu razliku. Istaknite to i na tome gradite jedinstvo!

Dozvolite mi da završim, kao što mi je to običaj, riječima mog omiljenog pjesnika: "Velikim Bogom se kunemo da robovi biti nećemo!"

НИКАДА ВИШЕ, НИ ЗА ЧИЈУ ЉУБАВ

Говор на Петровданској скупштини СДС-а,
објављен 20. јула 1991. године у "Јавности"

Прошла је, дакле, прва година постојања Српске демократске странке.

Стање српског народа у Босни и Херцеговини, које смо затекли у тренутку оснивања, било је, у најкраћем, катастрофално. Данас, годину дана касније, стање српског народа је сасвим, сасвим другачије. Да пођемо редом по појединачним аспектима српске политичке ситуације о којој смо тада говорили.

Српски интелектуалци, научници и умјетници не одлазе више из Босне и Херцеговине. Српска култура и научна интелигенција није више без ослонаца на сопствени народ. Новинари српске националности нису више уплашени и уцјењивани. Ствара се нова и рехабилитује стара српска политичка интелигенција.

Генерација разочараних и одбачених бораца за слободу ове земље од Српске демократске странке добила је пуну сатисфакцију, а у Странци је добила странку која респектује ослободилачке традиције, странку која им је, у овом тренутку рестаурације система против којег су се борили, управо најдража. Сви борци за очување јединствене Федеративне Југославије и равноправне и цјеловите Босне и Херцеговине, све патриотске странке и снаге, укључујући и Југословенску народну армију, добили су у Српској демократској странци Босне и Херцеговине снажну подршку и поузданог савезника.

Српски народ у Босни и Херцеговини, који се у тренутку нашег оснивања налазио на дну кризе свога цјелокупнога бића, почео је да се буди, тријезни од својих заблуда, почео је да се диже са кољена на ноге, једном ријечју почео је да се опоравља.

За годину дана остварили смо све своје постављене циљеве и постигли више од тога.

Успостављено је српско национално достојанство и то на начин који никога не вријеђа и не узнемирава. Са нашим достојанством расте достојанство и свих оних који хоће да са нама живе у миру и у заједничкој отаџбини.

Код учешћа у општој популацији од 31,3 одсто, ми смо на првим вишестраначким изборима освојили 30,4 одсто гласова. То значи да

смо освојили скоро сто одсто гласова српских гласача. Тако смо добили у босанскохерцеговачком парламенту 73 посланика који чине један бриљантан Клуб посланика, вјероватно најквалитетнији у југословенским парламентима. Ти посланици, који су на изборне листе доспјели на најдемократскији начин, без мијешања из Главног одбора, пред лицем јавности достојно представљају српски народ и крајње несебично бране његове интересе. Било би неправедно наводити њихова имена а не навести сва, од првог до последњег. Ипак, не можемо а да не напоменемо имена двојице посланика који су израсли у еминентне политичке личности свога народа, који чине цвијет новог политичког вођства које се ствара. То су Момчило Крајишник, предсједник Скупштине Босне и Херцеговине и професор др Војислав Максимовић, предсједник Клуба посланика.

Уз опоравак политичког, дошло је и до опоравка вјерског живота српског народа, захваљујући Српској православној цркви, духовној мајци и учитељици српскога народа, која је трпељиво претрајавала током четири и по деценије нашег немарног односа и притиска недемократске власти. Захваљујући Српском културном и просвјетном друштву "Просвјета", које нас је пратило у предизборној и оснивачкој активности, почео је опоравак културног живота српског народа у Босни и Херцеговини.

Наши чланови у Предсједништву Босне и Херцеговине професор др Биљана Плавшић и професор др Никола Кољевић – прави су и несебични представници свога народа.

Уз вјерски, политички и културни опоравак српског народа, Српска демократска странка је започела издавање првог послеријатног српског листа у Босни и Херцеговини "Јавност" чији је директор и главни и одговорни уредник Мирослав Тохол.

Тако је српски народ у Босни и Херцеговини, преко своје Српске демократске странке, и уз опоравак духовног и културног живота, узео своју судбину дефинитивно у своје руке и остварио висораван слободе коју је и заслужио и са које се више никада, ни за какве лажне вриједности, неће спустити у мрак животарења, претрајавања и полагањег одумирања његових моћи, снага и вриједности.

Никада више! Ни за чију љубав неће се српски народ правити мањи и безначајнији него што јесте и тако на себе навлачити непријатељство јакога и нејакога.

Српски народ је дефинитивно напустио патетику пораза и усвојио побједнички менталитет, менталитет успјешне одбране достојанства и

слободе. У том циљу српски народ политичким, демократским средствима показује своју величину и свој значај у Босни и Херцеговини, Југославији, на Балкану и у Европи. Са порастом тога значаја расте и самопоуздање као и број пријатеља српског народа.

Када смо престали да сами себи будемо непријатељи, почели смо да обнављамо стара и стичемо нова пријатељства. Томе је у укупном опоравку српског народа у Југославији значајно допринео српски народ у Босни и Херцеговини, као неодвојиви дио јединственог српског народа, и то највећим дијелом кроз акцију Српске демократске странке.

Како смо у томе успјели?

Прије свега постигли смо јединство српског народа у Босни и Херцеговини какво се не памти. Пред опасношћу да остане без отаџбине, без слободе и изгледа за опстанак, српски народ у Босни и Херцеговини је превазишао све оне трагичне подјеле о којима смо говорили прошле године. Подјеле на грађане и сељаке, бјелаше и зеленаше, четнике и партизане. Безмало сва српска интелигенција пришла је Српској демократској странци и у њеном раду учествовала, било као страначке, било као ванстраначке личности.

Своје политичке процјене Странка је градила на знатижељном повјерењу како у младе, нове генерације, тако и у сиједице главе, како у грађане, тако и у сељаке, како у нешколоване, разборите домаћине, тако и у академике који су несебично дали пуни допринос опоравку свога народа. И овдје, од свих, да поменемо предсједника нашег савјета, академика професора доктора Славка Леовца, академика професора доктора Милорада Екмечића, академика професора доктора Радована Вучковића, и да не набрајам остале, иако чиним неправду.

Такво јединство српског народа, који због јаких индивидуалности важи за народ склон неслози и којег је заиста тешко сложити – то најбоље ја знам – могло се постићи једино демократским начином рада Странке.

Овдје није могуће набрајати све наше зачетнике, све несебичне прегоаце, од Иницијативног одбора, када се није знало да ли ће нас хапсити или пустити да радимо, преко Главног одбора, преко регионалних, подрегионалних, општинских и мјесних одбора широм Босне и Херцеговине. Иако су све што су постигли постигли без себичних интереса и циљева, уз велики напор, морамо да им изразимо дивљење и захвалност.

У овом свечаном тренутку нећемо говорити о актуелној политичкој ситуацији. Она је тежа него икад од постојања Друге Југославије. Многи

правци разрјешења кризе и многи исходи су могући. Наша позиција не зависи само од нашег поступања, већ и од разума и поступања многих других и у Југославији и у свијету. Није добро што су народи у толикој мјери зависни од поступања других. Но, наши политички предлози су непримијењени од првога дана, намјере поштене и захтјеви праведни. Све што тражимо за себе, признајемо другима.

Као што другима признајемо право да остану или изиђу из Југославије, тако за себе задржавамо право да останемо у Југославији која би била уређена као модерна, демократска федерација слична другим просперитетним федерацијама у свијету.

У тој праведности и лежи наша политичка снага и предност наше политичке позиције.

Држећи се демократских метода рада и ослањајући се на свеукупне духовне, културне и политичке снаге српског народа у цјелини и српског народа у Босни и Херцеговини, увјерени смо да ћемо овога пута у потпуности успјети у својим примарним политичким циљевима у овом периоду: да спасимо заједничку отаџбину за све Србе, укључујући и Србе који сада пате на својим огњиштима широм Хрватске и у збјеговима изван Хрватске, те за друге народе који хоће да живе с нама; да сачувамо грађански мир и све вриједности заједничког живота које нису ни мале ни безначајне; да обновимо и учврстимо модерну и просперитетну државу, засновану на владавини права и људских слобода, грађанске и националне равноправности, те модерним постулатима регионалног концепта развоја; да Југославију, а по могућности и Балкан склонимо са црних страница свјетске штампе и смјестимо на странице резервисане за срећне и просперитетне народе и државе.

САМОПОУЗДАЊЕ НАШЕГ НАРАШТАЈА И ВЕРА У ИСТОРИЈСКИ ПОДВИГ

Говор на свечаној седници Народне скупштине РС
9. јануара 1994.

Вољени и високопоштовани, високопреосвештени митрополите и преосвештени епископи Српске православне цркве, уважени потпредседници Републике Српске, поштовани посланици прве, историјске Народне скупштине РС, поштовани председнице Народне скупштине, поштовани чланови прве и друге Владе Републике Српске, часни српски официри, команданти Војске РС, уважени представници полиције, драги гости и верни пријатељи Републике Српске и њеног народа, даме и господо, драга браћо и сестре,

Дозволите ми да вас поздравим са *Христос се роди*, и изразим радост што се уз прославу дана Христовог рођења слави и дан рођења најмлађе српске државе, Републике Српске, чије је установљење пре две године означило почетак васкрса српскога националног и државног бића.

Шест стотина година траје непрекинуто страдање раскомаданог српског бића, траје плач делова одвојених од целине, и туга целине за одвојеним деловима, као плач сирочади за мајком и туга мајке за загубљеном сирочади. Шест стотина година Срби живе од успомена на стару славу и величину, и видају ране које је у трајање народа урезала пропаст Царства српскога. Исто толико дуго трају наши напори за зацељење разних напуклина и подела које је у нашем бићу изазвало предуго страдање и робовање под различитим тиранијама. Иако смо у оно време били водећи народ, робовање је учинило да закаснимо за другим европским народима. Закаснили смо у изградњи државе и нације, али смо остали водећи у свему ономе што са собом носи патња и страдање, у душевности и племенитости којој нас је учила Христова наука.

Деветнаести век је протекао у мучном опорављању и обнављању Србије, а двадесети у заблудама и лутањима, која су нас коштала милионских жртава. Блиставе победе у балканским и Првом светском рату донеле су ослобођење нових српских територија, али су загубљене у југословенским, а касније и у комунистичким заблудама и лутањима. Све те заблуде биле су само српске, други од њих нису патили, већ су остваривали своје националне програме. Заблуде XX века омогућиле су да се добровољно ставимо под надзор тзв. међународне заједнице.

И заиста је тачно да смо овај век провели под присмотром. Циљ те присмотре био је да се на време запази и онемогући било какво повезивање Срба из Србије са Србима изван авнојских граница осакаћене и издељене Србије. Били смо под окупацијом, не лакшом од оне из ранијих векова, током које смо главама плаћали свако национално буђење у Србији.

Током последњих педесет година једина дужност српских кадрова из ондашње Хрватске, ондашње БиХ, па и ондашње Црне Горе, била је да на оку држе Србију, да у корену сасеку сваки покушај културног, духовног, привредног и државног опоравка Србије. Тако је Србија држана у покорности не само помоћу комунистичких кадрова из Србије, већ пре свега помоћу представника Срба изван Србије. Надам се и верујем да је Србија заборавила и опростила ту велику издају, коју су починили пре свега лажни представници Срба из Хрватске и из БиХ. Смисао те издаје био је још и у томе да се Срби држе завађени, баш као што је смисао нељудских санкција против Србије и Црне Горе и у томе да се Срби заваде и да се омете остварење њихових циљева.

Југословенске заблуде нанеле су нам највећу штету онога трена кад се одустало од остварења Лондонског уговора, који је гарантовао улазак већине српских територија у српску државу. Несрећен политички живот у првој Југославији био је само мањи део цене којом смо 1941. године платили своје југословенство. Геноцид у Другом светском рату није био довољна опомена, па смо прећутним прихватањем југословенске федерације отворили врата културном и духовном геноциду какав је непознат у историји других народа.

Изложени акултурационом притиску бездушног Запада, мучили смо се са својим загубљеним идентитетом, свим напорима се трудећи да испунимо задатак који је пред нас ставио Запад – да не будемо ништа. Тако поништени, препуштени смо осионом походу агресивног исламског истока, и ваљда је то било одлучујуће. Пет векова дуго искуство са исламом било је одлучујуће за препознавање непосредних планова наших непријатеља. Као да наше народно биће не уме да нађе решења за отпор псеудохришћанском западу, али уме да препозна прастару опасност од токсичног, сверазарајућег исламског октопода, који се вешто преоблачи у различита руха, али је уз сву своју несталност и превртљивост константан у својој непомирљивој отровности према српском православном бићу.

Нису тачно тврдње католичке и исламске интернационале да овај рат није верски. Рат је и 1914. и 1941. и 1991. године пре свега био и

остао верски рат за истребљење православног света. Било је много национално неосвешћених муслимана, па и муслимана који су се у етничком погледу декларисали као Срби, па ипак су учествовали у геноциду над Србима, вођени искључиво верским разлозима.

Настајање Југославије садржавало је у себи неуништиву клицу њеног нестанка. Нестанак и прве и друге Југославије праћен је насртањем на опстанак Срба. Први и најхитнији посао хрватске демократије на путу отцепљења био је избацивање Срба из Устава. Исто тако је први посао муслиманског вођства у бившој БиХ био кршење Устава и поништење уставних права Срба. Политичко насиље продужило се убилачким халакањем ратника цихада, са којих је спала маска лажног југословенства, лажног комунизма, лажног европејства, свега лажног у шта су се маскирали током деценија од одласка Турака из ових крајева.

И управо покушај Турске да се на српске земље врати као империја охрабрио је домаће муслимане да покушају са новим покоравањем Срба.

Али, ово су били нови, и за исламски исток и за католички запад непознати Срби. Овога пута није успео покушај дељења Срба и гушења Срба помоћу Срба. Уз неколико нечасних изузетака, изрода и издајника, који нису могли да се излече од кметске послушности и подаништва, Срби су као целина, као никад до сада измирени и уједињени, устали у своју одбрану.

Уистину, чим су ствари постале аутентичне, чим су се огласиле Турска и Немачка, а одговорили домаћи крвници, Срби су се препознали као народ Светог Саве, као народ Карађорђа, присетивши се да је Карађорђе силом прилика застао код Добруна да коначи, па су тако они остали изван граница своје мајке Србије.

Довољно је било да се Срби врате својим традицијама, својој вери и Српској православној цркви, па да с њих спадне рђа деценијских лажи и обмана. Довољно је било да по први пут у више векова Срби сами изаберу своје представнике, посланике у овој Скупштини, чланове Председништва, одборнике у општинама, па да разоткрију све замке које су запете да их дефинитивно одвоје од целине и оставе у трајном ропству. Појава демократије је била најкориснија управо за Србе, не само зато што су Срби непокоран и демократији одан народ, већ и зато што је диктатура била уведена само због Срба, док су други управљали том диктатуром и остваривали своје планове.

У политичким борбама наши посланици у оној Скупштини и наши чланови онога Председништва били су супериорни, и наши противници нису успели да нас надмудре и политичким средствима одвоје од целине

нашег народа. Управо због те супериорности закаснивши у сецесији иза Словеније и Хрватске наши противници су се морали латити неуставног референдума, а потом и оружја. Припрема новог геноцида и није била тајна. Готово сви босанскохерцеговачки листови, а посебно нови, са исламским уредништвима, пуни су доказа да је план уништења Срба направљен и да ће бити проведен.

Наш политички одговор био је прво одвајање наших посланика у Скупштину српског народа у БиХ, а затим и проглашење Српске Републике БиХ, касније Републике Српске. То је било тачно пре две године, на Шћепандан 1992. године. На политичко насиље одговарали смо политичким потезима и мерама, на рушење државе одговорили смо прављењем државе.

Иако разрушена и непостојећа, БиХ је била призната од земаља Запада, притиснута истим оним мотивима и истим оним силама које су БиХ као еминентно српску земљу извукли испод липсале Турске Империје и предале Аустро-Угарској.

И по овоме Запад је поступио исто као раније. Али, то више нису били исти Срби, чије поробљавање су планирали. То су били нови Срби, са искуством геноцида, са искуством протектората, са искуством сопствених подела. То су били Срби који нису пристали да буду аморфна бошњачка маса, то је био народ који је своју судбину издвојио из магловитог бошњаштва и своја национална и државна права територијализовао, прво у Српске аутономне области, а потом у своју државу.

Потврдивши да су историјски народ, Срби су се користили својим тешким искуством. Јединством, какво код нас Срба није познато од прије Косова, супротставили смо се нашим удруженим непријатељима на начин којим се данас диве пре свега православни, а затим и други, објективни народи.

Првих 45 дана непријатељу се супротставио народ вођен Српском демократском странком, као главном политичком снагом српског народа западно од Србије. Главни удар на себе примили су српски полицијци, припадници српског МУП-а, којима су биле познате намере и припреме наших непријатеља. Поједини делови ЈНА стали су у први мах између нас и наших помахниталих непријатеља, давши тако значајан допринос спасавању народа од покоља. Територијална одбрана успела је, заједно са полицијом, да одбрани народ на његовим огњиштима и да издржи до стварања ВРС.

Наоружани народ српски постао је српска војска у најбољем смислу те речи, у најбољим српским војничким и јуначким традицијама.

Знатан број официра ЈНА из ових крајева препознао је у себи прадедовски завет и дошао да се стави на чело јединствене новоформиране ВРС.

Остварено је и учвршћено јединство војске и народа, понајпре захваљујући народном карактеру војске и изостанку било какве идеологије која би, као у прошлости, могла поделити народ. Једина идеологија политичког и државног руководства, војника и официра, полиције и других државних служби била је и остаће демократија и држава српског народа.

Насупрот свим лажима и клеветам међународних пропагандиста, српска војска је одржала витешки лик и војничку част, достојну српске војске. Све лажи о злоделима ове војске, послуживши за дневне потребе притисака на Србију и Србе, већ су пале у заборав и код оних који су их измислили. Блиставе победе ове народне војске, војничко држање, храброст и јунаштво обезбедили су постојање РС, а српском народу и српском војнику прибавили уважавање, па чак и дивљење и код непријатеља и код непријатељски расположених међународних фактора. Ово је "поколење за пјесму створено", како би рекао Његош.

Поред политичке борбе и свих других послова посланици ове Скупштине, без обзира на страначку припадност, одмах су се укључили у стварање Војске, учествујући и непосредно у оружаним борбама, у којима су двојица посланика, Горан Зекић и Милован Бјелошевић, изгубили животе. Наш истакнути републички и савезни посланик, професор др Милутин Најдановић убијен је је на зверски начин у Сарајеву.

Поред војске и полиције, очувању државе допринели су и многи знани и незнани јунаци. Поред свих активиста СДС, председника и чланова месних и општинских одбора, највећи терет су поднели одборници општинских скупштина, ратни председници општина, председници извршних одбора и други учесници у власти на листи СДС и представници других странака које нису вредне помена, а које су њихови припадници Срби напустили и придружили се своје народу као нестраначке личности.

Многи привредници, власници или директори предузећа и њихови сарадници испољили су максималну верност народу и његовој борби и спасили нашу привреду, која је залога нашег преживљавања, организовања, одбране и наше независности.

Посебно јунаштво испољили су лекари и медицинско особље, који су на време организовали ратне болнице, у којима су спасени животи многих наших бораца. Велико пожртвовање лекара и медицинских радника, њихова испољена вера и преданост помогли су да се у нашим

болницама деси право Божије чудо. Резултати лечења су превазишли све познате статистике, степен излечења и одсуство инфекција и компликација не могу се објаснити друкчије до Божијим чудом, које се дешава само тамо где има много вере и уверености у оно што се ради. Подвизи наших лекара и њихових помоћника остаће запамћени као значајан део свеукупног подвига нашег народа.

Многи наши јунаци остаће непоменути у овом ограниченом говору, али ће остати незаборављени у сећању народа. Многи ће остати непоменути, јер није могуће поименично поменути цело једно покољење, епохално подвижничко покољење, од кога ће се српско историјско време рачунати другачије.

У то покољење спадају и сви они Срби широм света, који нам пружају подршку и помоћ, који живе у творачкој грозници у којој живимо и ми овде. У то покољење спадају и сви наши који одраније живе у Србији или Црној Гори и који, кроз Удружење Срба из БиХ, или на други начин учествују у нашој борби, од прикупљања помоћи до добровољачког учешћа у борбама.

Самопоуздање нашег нараштаја и вера у историјски подвиг не би били могући без осећања целовитости нашег народа и источно и западно од РС.

РСК, из које су и потекле идеја и народна идеологија Српске демократске странке, увек нам је пред очима, како као пример одважности, тако и као наша обавеза, неодвојиви део нашег бића, о коме мислимо у свим нашим мислима и планирамо у свим нашим плановима.

Никад не заборављамо, мада неоправдано ретко помињемо, помоћ народа и руководства Црне Горе, и подршку већине политичких странака у њој. Никада нећемо заборавити јунаке из Црне Горе који су певајући отишли у смрт, кад је смрт сваког од њих дозивала још више и више добровољаца.

Без преображаја Србије, њеног подизања из пепела, остварења њене целовитости, и решености народа и вођства у Србији, ми бисмо били без неопходног ослонаца и без наде у успех. Србија је наш почетак и наш циљ, наше надахнуће и нада, наша колевка. Све рачунице наших непријатеља пропале су, јер се Србија, народ, руководство, политичке странке, нису понашали како се од њих очекивало, нису нас изневерили. Толико су у Србији ретки они који не разумеју нашу борбу, или су против ње, да их не треба ни помињати. Тамо, у Србији, сви бију наше битке, сви живе наше животе и брину наше бриге, сањају наше снове, да смо постали једно исто. Једно и исто.

Србија је светско чудо, Србија је пример земљама и народима, Србија је Божије дело, Србија је камен станац о кога се спотичу империје и светски поретци и беспоретци. Колика год да је, Србија је велика. Њена величина се мери мржњом њених непријатеља, њен сјај се мери количином блата коју на затамњење тога сјаја узалудно троше наши непријатељи.

Наш циљ је сједињење са Србијом, нећемо то да кријемо. То је наше право, које је равно праву птица или цвећа да мирише и размеће се бојама.

Ми смо одувек, изнутра, били Србија, само што то нисмо увек знали или нисмо смели да мислимо и кажемо. Често су наши прогонитељи боље видели да смо ми изнутра Србија, а ми смо се чудили њиховој суровости. Они су били непогрешиви, знали су да у нама треба да убију Србију. Вековима, како каже Иво Андрић, ми смо само трептали очима, трпели стратишта и гледали некуд у даљину.

Та даљина је, ево, стигла, и сад је овде. Она се зове Србија.

Ми имамо право да се наше даљине споје.

Ми смо вековима заслуживали, и коначно заслужили Србију.

И Србија је заслужила нас.

Нека живи српски народ и сви његови пријатељи.

Нека живе све српске земље које се једном речју зову Србија.

NA PUTU SLOBODE I SLAVE HRVATSKOG NARODA *

Dame i gospodo,
cijenjeni gosti, uzvanici i predstavnici javnog priopćavanja,
dragi stranački prijatelji!

Uvjeren sam da smo svi prožeti mišlju, a htio bih da to budu svi do jednoga, da ovaj Drugi sabor bude sabor kontinuiteta Hrvatske demokratske zajednice, ali i njezinog učvršćenja, u skladu sa sadašnjim okolnostima. U duhu te želje iznijet ću vam ono što sam napisao i u proslavu novog programa Hrvatske demokratske zajednice, jer tu želimo obilježiti odakle smo pošli, što smo učinili i čemu težimo.

Hrvatska demokratska zajednica jest općehrvatska i općenarodna stranka, nastala u posljednjem desetljeću XX. stoljeća, kao najizvorniji izraz stoljetne težnje hrvatskoga naroda za ostvarenjem svoje slobode i samostalnosti.

Hrvatska demokratska zajednica pojavila se u prijelomnom povijesnom razdoblju borbe za izbavljenje iz jugoslavenske državne zajednice i komunističkoga društvenog sustava. U tom sudbonosnomu povijesnomu trenutku jedino je Hrvatska demokratska zajednica od svih političkih stranaka i struja u Hrvatskoj nastupila s jasnim programskim opredjeljenjem za uspostavu demokratske samostalne i suverene države Hrvatske.

Stožerna snaga hrvatskoga političkog života

Radi ostvarenja toga cilja Hrvatska demokratska zajednica pojavila se i svojim imenom i svojim programom kao općehrvatski nacionalno demokratski pokret. Da bi mogla postati objedinjujućom i stožernom snagom sveukupnoga hrvatskoga političkoga života, Hrvatska demokratska zajednica svoj je program utemeljila na sintezi svih pozitivnih, a odbacivanjem svih negativnih sastavnica iz najbitnijih odrednica političkoga razvitka hrvatskog naroda u novijoj povijesti.

* Uvodno izlaganje predsjednika Republike Hrvatske i HDZ-a dr. Franje Tuđmana na Drugom općem saboru HDZ-a u Koncertnoj dvorani "Vatroslav Lisinski" u Zagrebu 15. listopada 1993.

Izvorišta programskih osnova Hrvatske demokratske zajednice bila su i ostaju hrvatska državotvorna misao Ante Starčevića, politički oslonac na pučke slojeve sela i grada po nauku braće Radića, politička odlučnost, socijalna pravda i antifašizam hrvatske ljevice, a također i prevladavajući antikomunizam u hrvatskomu duhovnomu političkomu životu.

Prihvativši sve dobro, a odbacivši sve nesvrhovito iz prijašnjih pokreta i stranaka, Hrvatska demokratska zajednica je na temelju vlastitih prosudbi, unutarnjih okolnosti i međunarodnih silnica stvorila svoj novi nacionalno preporodni demokratski program za konačno oživotvorenje povijesnih težnji hrvatskoga naroda.

Svojim programom i odlukama za njegovu provedbu Hrvatska demokratska zajednica u veoma je kratkom razdoblju ostvarila rezultate koji su od najvećeg povijesnog značenja za sudbinu i budućnost hrvatskoga naroda, a i međunarodnog poretka u ovom dijelu Europe.

Prvim općim saborom 24. i 25. veljače 1990. Hrvatska demokratska zajednica najavila je nacionalno demokratski preporod u naše doba, pomirbom ideološko-politički podijeljenog i zavađenog hrvatstva u domovini i u svijetu. Izvojevši pobjedu na prvim slobodnim višestranačkim izborima 22. travnja i 6. svibnja 1990. nad vladajućim Savezom komunista i koalicijom oporbenih stranaka Hrvatska demokratska zajednica postala je većinskom i glavnom političkom strankom Hrvatske u uzburkanom prijelaznom razdoblju.

Uzevši u svoje ruke, na temelju parlamentarne pobjede, državnu vlast 30. svibnja 1990. Hrvatska demokratska zajednica preuzela je glavnu odgovornost za budući razvitak i sudbinu demokratske Hrvatske.

Povijesne odluke

Hrvatska demokratska zajednica pripremila je 22. prosinca 1990. donošenje i proglašenje novoga demokratskog Ustava Republike Hrvatske. Hrvatska demokratska zajednica predložila je provedbu referenduma 19. svibnja 1991. kojim se hrvatski narod izjasnio za državnu samostalnost kako u odnosu na SFRJ, s kojom je i demokratska Hrvatska bila ustavno vezana tako i u odnosu na svijet koji je želio očuvati Jugoslaviju u postojećem međunarodnom poretku.

Na prijedlog Hrvatske demokratske zajednice Hrvatski je sabor donio 25. lipnja 1991. odluku o suverenosti i neovisnosti Republike Hrvatske. U složenim okolnostima unutarnjih odnosa u SFRJ Hrvatska demokratska zajednica je organizirala preustrojstvo hrvatskih redarstvenih snaga i stvaranje Hrvatske vojske. Najprije iz svojih redova predvođeni hrvatski narod u obrambenom ratu protiv jugokomunističke armije, Srbije i Crne Gore koja je počela organiziranom kninskom pobunom 17. kolovoza 1990., a smrtno ugrozila demokratsku Hrvatsku na jesen 1991.

Na prijedlog Hrvatske demokratske zajednice Hrvatski je sabor donio 8. listopada 1991. odluku o raskidu svih državnopravnih sveza sa SFRJ. Hrvatska

demokratska zajednica predložila je provedbu izbora za Zastupnički dom Hrvatskog sabora i za predsjednika Republike po novom Ustavu 2. kolovoza 1992., a pobjeda Hrvatske demokratske zajednice na tim izborima bila je od najvećeg značenja za učvršćivanje kako unutarnjeg demokratskog poretka tako i međunarodnog položaja nove hrvatske države. I iz izbora za Županijski dom Sabora 7. veljače ove godine, Hrvatska demokratska zajednica izašla je kao najveća stranka, što je stvorilo mogućnost da provedemo novo ustrojstvo državne uprave i lokalne samouprave za županije i općine u duhu programske politike HDZ-a.

Hrvatska demokratska zajednica postala je glavnom i gotovo jedinom političkom snagom hrvatskoga naroda u Bosni i Hercegovini u ovom povijesnom prijelomnom razdoblju. Pod vodstvom Hrvatske demokratske zajednice i uz pomoć hrvatske države hrvatski se narod uspio obraniti najprije od srpske, a zatim i od muslimanske agresije i to na najvećem dijelu obitavanog teritorija izvojevši pravo na svoju Hrvatsku republiku Herceg-Bosnu, što je od životnog interesa hrvatskog naroda u cjelini i od strateške važnosti za sigurnost hrvatske države.

Hrvatska demokratska zajednica je omogućila povratak znatnog broja hrvatskih ljudi iz iseljništva iz svih zemalja svijeta i njihovo djelatno uključivanje u državno-politički, gospodarski i kulturni život Hrvatske. Hrvatska demokratska zajednica ostvarila je svoj glavni programski cilj, a time i stoljetni san hrvatskoga naroda. Hrvatska demokratska zajednica bila je i ostala stožernom snagom u ostvarenju samostalne i nezavisne, suverene i međunarodno priznate države Hrvatske. Ostvarivši sve to na ideji svehrvatske pomirbe, pomirbe svih staleža i naraštaja domovinske i iseljene Hrvatske te na jedinstvu svih hrvatskih zemalja i krajeva, Hrvatska demokratska zajednica ima povijesnu zadaću da nastavi djelo dovršenja političko-gospodarskog preporoda Hrvatske. Da bi i nadalje u novim okolnostima mogla biti na visini svoje povijesne zadaće, Hrvatska demokratska zajednica mora svoje ciljeve i svu svoju djelatnost temeljiti na svim dosadašnjim hrvatskim iskustvima, a na programskim osnovama na kojima je ostvarila sve spomenute stečevine, učvršćujući i svoj program i svoju djelatnost na načelima kršćanske civilizacije zapadnoga svijeta kojemu hrvatski narod oduvijek pripada.

Sveukupna povijesna iskustva obvezuju Hrvatsku demokratsku zajednicu da ostane na braniku postignutih rezultata i stožernom snagom u izgradnji Hrvatske domovine, i da se razvije u zemlju pune demokracije i blagostanja na dobrobit hrvatskog naroda i svih građana suverene države Hrvatske.

Dame i gospodo, svi ovi povijesni rezultati mogu se realno ocijeniti tek ako se imaju u vidu povijesne okolnosti u kojima je nastala Hrvatska demokratska zajednica. Većina unutarnjih političkih snaga u bivšoj Jugoslaviji i u Europi i u svijetu bila je zainteresirana za očuvanje Jugoslavije iz kojekakvih razloga. Zbog toga smo bili suočeni već na samom početku, 17. kolovoza 1990., s organiziranom pobunom Srba u Kninu u sjeni jugokomunističke armije i tih općih političkih težnji.

Htjeli su u Hrvatskoj neku drugu vlast

Na toj crti neusuglašavanja sa stvaranjem samostalne i suverene Hrvatske bili smo izloženi i agresiji jugokomunističke armije, Srbije i Crne Gore, na jesen 1991. godine i u to doba, dragi prijatelji, bili smo sami. Malo je tko u Europi i u svijetu vjerovao da se možemo održati, a mnogi su željeli i sve činili da budemo poraženi. U tom sklopu, osim rata koji smo vodili na mnogim područjima Hrvatske bilo je organizirano, uz znanje mnogih pa i međunarodnih čimbenika, i bombardiranje Banskih dvora da bi se obezglavila Hrvatska.

Neki su nas na to i upozorili, a neki su tih dana i otišli iz Zagreba.

Prema tome, mnogi i unutarnji i međunarodni čimbenici htjeli su u Hrvatskoj neku drugu vlast, ne vlast HDZ-a koji je izražavao volju i težnju hrvatskog naroda i s kojim se nije moglo manipulirati. Ta težnja i te intencije da se Hrvatska usmjeri drugim smjerom a ne onim kojim ga je povelja Hrvatska demokratska zajednica trajale su osobito do ljetnih izbora prošle godine kada su gotovo svi ti mnogi unutarnji, a gotovo svi glavni međunarodni čimbenici željeli promjene u Hrvatskoj. U tom sklopu činile su se veoma pomno zamišljene i planirane akcije od toga da se u Zagrebu organizira u veljači prošle godine skup kulturnih i znanstvenih radnika koji bi okupio 870 sudionika na kome bi se govorilo kakvu Hrvatsku želimo, a kada su mi gospoda to predložila, a očito nisu bili ni svjesni, jedan dio nije bio ni svjestan u kakve zamke su pali, onda sam vidio da u sastavu onih koji bi govorili kakvu Hrvatsku hoćemo nije bilo nikoga od onih koji su stvarali tu i takvu demokratsku, suverenu Hrvatsku, nikoga iz HDZ-a. Odgovorio sam toj gospodi, među kojima je bila ipak većina onih koji su to dobronamjerno primili, gospodo, to kakvu Hrvatsku hoćemo to je hrvatski narod već rekao na izborima i o tome će govoriti predstavnici hrvatskog naroda koji su dobili većinu i koji su tu Hrvatsku stvarali. I tako je taj plan propao.

Istovremeno, radilo se i na tome da se iseljništvo istrgne ispod utjecaja Hrvatske demokratske zajednice pa se predlagao svehrvatski sabor i opet među predlagateljima, među inicijatorima, među kolovodama i toga pokreta nikoga nije bilo od onih koji su stvarali Hrvatsku demokratsku zajednicu diljem svijeta i koji su se aktivno bili uključili u stvaranje demokratske Hrvatske. I kazali smo da hoćemo svehrvatski sabor, ali ga hoćemo oko onih ljudi koji su se dokazali u prijelomnom razdoblju, spremni i sposobni da sudjeluju u izgradnji Hrvatske.

I znate, nastale su kasnije na tom planu i kojejkakve inicijative i vlade, vani i ovdje. Nastojalo se da se smijeni HDZ, a to nastojanje bilo je za vrijeme izbora u ljeto prošle godine definirano čak ovako: ako ne možemo ukloniti Tudmana treba sve učiniti da HDZ ne dobije većinu.

No, kada smo proveli te izbore i za svoj Parlament, za svoj Sabor i za predsjednika Republike, kada se svijet uvjerio da je Hrvatska demokratska zajednica i u ratnim okolnostima nakon svega što se zbilo ponovno zadobila većinu i da se tim demokratskim izborima i toj demokratskoj vlasti ne može staviti nikakva zamjerka, osim razumije se nedobronamjernih ili zlonamjernih tumačenja i

korištenja nekih sporednih momenata, kada se svijet uvjerio da je Hrvatska demokratska zajednica najzaslužnija što je u Hrvatskoj uspostavljen stabilniji demokratski poredak, negoli u mnogim, da ne kažem u gotovo svim bivšim komunističkim zemljama, onda nas je taj i takav svijet koji nam nije bio sklon priznao i počeo uvažavati i Hrvatsku demokratsku zajednicu i samu suverenu demokratsku Hrvatsku.

HDZ je sačuvao svoju čvrstinu

I od tada, od prošlogodišnjih izbora, od jeseni prošle godine mijenja se odnos važnih međunarodnih čimbenika prema Hrvatskoj, ali razumije se u nekim oblicima nesklonost prema suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj, pa prema tome i HDZ-u jer je on ta snaga koja je jamstvo takve Hrvatske, i nadalje traje. Pa se i nadalje iz različitih inozemnih centara organiziraju slične akcije kao i prije, samo što nemaju više onakvu potporu kao što su prije imale, pa se šalju i apeli za izvanredne izbore zato da HDZ i njegov predsjednik odustanu od vlasti. U ime kakve to demokracije? Pa se šalju upute gdje je sve predviđeno što se treba zbivati, pišu se članci. Pišu ih pisci, žurnalisti, profesori, gdje je sve predviđeno i izlazak iz Sabora, i angažiranje sindikata, i angažiranje, vjerovali ili ne, i Crkve samo da bi se postiglo da se HDZ rastera, da se potisne s političke scene u Hrvatskoj kako bi se stvorile pogodnosti da se Hrvatska, ako ne posve, vrati tamo odakle je izašla iz jugokomunističkog pakla, a ono na neki način privoli na nake druge južnoslavenske ili balkanske solucije.

Veoma je znakovito da to još uvijek traje i u tom sklopu je važno uočiti da su ti protivnici HDZ-a, ti protivnici onog što je HDZ ostvario, a to je suverena i demokratska Hrvatska, osobito ustrajali na tome da u HDZ-u mora doći do raskola. Pa su najprije optuživali da u HDZ-u s jedne strane ima ustaških, profašističkih elemenata, a s druge strane boljševičkih komunara i na tome su gradili, podjarivali da mora doći do raskola.

Međutim, HDZ je pokazao svoju čvrstinu. Mi smo kazali na čemu temeljimo svoj program, svoju politiku i ta naša desnica i ta naša ljevica bila je objedinjena oko svoje stožerne politike središnjice, osim rijetkih iznimaka koji su, rekao bih, prosto nalijetali na lijepak tim tendencijama razbijanja HDZ-a. HDZ je sačuvao svoju čvrstinu i pokazao je da je upravo to kako je nastao i gdje su njegova izvorišta, o čemu sam već govorio, da je to jačina Hrvatske demokratske zajednice, a ne njezina slabost.

Ja sam uvjeren da to može i ostati tako. Ali se postavlja pitanje, zašto je takvo negiranje svega onog što je Hrvatska demokratska zajednica nedvojbeno, bjelodano ostvarila pred očima čitavog svijeta.

Pa, dopustite mi da pokušam na to odgovoriti, jer me to pitaju mnogi ljudi, gotovo svakodnevno i iz svijeta, jer mi o tome isto tako pišu i pitaju naši ljudi iz Hrvatske i iz iseljništva, i jer im je prosto nejasno i neshvatljivo kako se može taj

i takav HDZ, njegovo vodstvo, njegova politika do te mjere negirati, kao da je, evo, čak i katastrofalna po hrvatski narod. Pa, onda da pokušam objasniti.

Dragi prijatelji, i u političkom, kao i običnom životu, ima tri vrste ljudi. Jedni shvaćaju politiku, okolnosti i ispravno djeluju. Drugi shvaćaju ono što im drugi predlažu. Ali, ima i onih trećih, koji nisu kadri, niti sami, niti s tuđom pomoći ništa shvatiti, a ako se usude djelovati, onda nanose samo zlo i štetu.

Još su stari Heleni spoznali da države propadaju kada se u njima prestaje razlikovati loše od dobra. I zbog toga je naša zadaća da sebi, narodu i svijetu objasnimo istinu što se to zbilo i zbiva u Hrvatskoj. Zašto su neki intelektualci u Hrvatskoj, pa i vani, protiv Hrvatske demokratske zajednice.

Mnogi veoma učenici ljudi nemaju razuma

Osim onog općeg političkog, o čemu sam govorio, da ne bi htjeli, da se ne mogu pomiriti sa suverenom Hrvatskom, ima i drugih objašnjenja. U naravi je ljudskoj ocrnjivati sve velebno, bacati u prašinu sve uzvišeno. To čine oni koji sami nisu toga dostojni, ni dosežni. Služe se obmanama i uvredama jer imaju krivo, jer su zavidni i častohlepni.

U nekom svom govoru, ne znam, prije godinu ili dvije, spomenuo sam, kada sam govorio o hrvatskoj političkoj sceni diletante. Tada nisam znao za misao slavnog Goethea, koji je rekao, a ovih sam dana naišao na nju: - *Najzajedljiviji su neuspjeli diletanti!* I s time, obmanjujući narod i svijet pletu, ipak moramo se suglasiti ponajviše nesvjesno, nove zamke Hrvatskoj. I zbog toga, kao što rekoh, trebamo svjedočiti istinu, i zbog sadašnjosti, i zbog budućnosti. Jer, prešućene, ili izokrenute istine, mogu postati i otrovne, štetne.

No, takvih mudraca, s kakvima se sada susrećemo, što negiraju sva ostvarenja Hrvatske demokratske zajednice, bilo je u svim vremenima. Još u doba antičke helenske civilizacije u V. stoljeću prije Krista, jedan demokrat je rekao: "*Mnogi veoma učenici ljudi nemaju razuma*". A, danas, upravo iz takvih tobože učenih, mnoge nerazumnosti glede Hrvatske proizlaze. To je misao iz davnih vremena antičke civilizacije.

Prisjetimo se što je bilo u biblijsko doba, što je govorio Isus Krist mnoštvu: "*Velim vam, ne bude li vaša pravednost veća od pravednosti književnika i farizeja, sigurno nećete ući u kraljevstvo nebesko*".

Očito, kada nas napadaju, kada negiraju sve što je Hrvatska napravila, onda to ne čini zbog nebeskog kraljevstva, nego zbog ovog našeg zemaljskog kraljevstva suverene demokratske Hrvatske. A Isus je govorio mnoštvu i farizejima: "*Ako je u sebi nesložno, svako će kraljevstvo propasti*". I nastavio: "*Ja o vama književnici i farizeji, i licemjeri jedni, koji obilazite mora i kopno da učinite jednoga istovjernikom, a kada to postane, učinite ga sinom paklenim, dvaput gorim od sebe. Slijepi vode, vi cijedite komarca, a devu proždirete*".

Evo tako to iz antičke povijesti i civilizacije, pa i iz biblijskih svjedočanstava. A, razumije se, čovječanstvo, pa i svaki narod vodi podjednako i danas bitke, koje je vodio prije stoljeća, pa i milenija.

A poricateljima svega što je Hrvatska demokratska zajednica učinila, i što čini u ostvarenju suverene i demokratske Hrvatske, poručili bismo da smo se znali osloniti, kako iz riznice nacionalne, tako i svjetske mudrosti na sve ono što je svrhovito za Hrvatsku.

Danas nećemo te mnoge mudrace podsjećati na to i ponavljati Hegela, da je država božanska ideja. Ali, tko tog Hegela ne shvaća, da je realizacija vlastite države, kako Hegel kaže, preduvjet za ostvarenje vlastite slobode, kao apsolutno krajnje svrhe, taj očito ni iz opće, a pogotovo hrvatske povijesti ništa naučio nije. I danas ništa nije izgubila na važnosti spoznaja Ivana Gundulića, od prije gotovo četiri stoljeća, kada je u jednom stihu rekao: - *Sami smo uzrok mi svega zla našega. Nisu nam sve toliko drugi krivi koliko mi sami*.

Farizejska inteligencija - roba svjetskog glasa od starine

Hrvatska demokratska zajednica se pojavila da bi upravo to promijenila i promijenila je na hrvatskom tlu.

A podsjetimo i na to da je dva i pol stoljeća prije Napoleona i nekih filozofa, i naš Marin Držić znao jednu istinu, koju normalni ljudi znaju, a čini se kritici HDZ-a ne znaju. A ona govori da ni stotinu ljudi ne mogu zamijeniti jednoga pravoga na bilo kom području ljudske djelatnosti, pa i političko-državne.

Očito nije slučajnost što su i naš Ante Starčević i utemeljitelj suverene Indije Džavaharlal Nehru ukazivali da strana vladavina ostavlja porazne učinke na narodnu psihi, pa će se to, kako reče Starčević, stoga što je hrvatski narod bio vjekovima varan i izgubio vjeru u sve one koji su držali vlast, održavani i danas u nepovjerenju u vlastitu vlast. I u tome je zadaća HDZ-a da tu istinu predoči hrvatskomu narodu i da mijenja tu i takvu psihi.

Starčević je u tome vidio i glavni uzrok sužanjske naravi, svome narodu tuđe, inteligencije spremne da ocrnjuje, kudi i kleveče sve svoje, a kleči pred tuđim.

Tu vrstu farizejske inteligencije već je Starčević okrstio imenom pokvarene gospode. A takva gospoda prisiljavat će Stipicu Radića da ih žigoše tim imenom od početka do kraja svoje političke djelatnosti zbog toga što su ga napadali iz hrvatskih redova i dizali hajku na njih žešće negoli najljući protivnici iz velikosrpskog tabora.

No, da netko ne bi pomislio da i taj izraz može poslužiti dokazom Starčevićeva steklišta i Radićeva demagoškog seljakovanja, neka mi bude dopušteno podsjetiti kako je na to pitanje tko je ta pokvarena gospodska inteligencija odgovorio staloženi i uvijek znanstveno umjereni Stipčin brat Antun Radić. On je pisao: "*Pokvarena gospodska inteligencija što diže hajku na nas jer nas mrzi, pa joj mi moramo uzvraćati ne bojeći se da ćemo biti slabiji, to vam je roba svjetskog glasa*".

od starine. Pozna ju sav svijet od kada ga ima. Nismo mi iznašli biljege po kojima se ta fina roba pozna, nego je takva inteligencija napunila time knjige svih vjekova i naroda. Ali, nasuprot njima, - kaže Antun Radić, - otvorit ćemo i druge knjige hrvatske inteligencije iz kojih možemo pretiskivati gotove današnje portrete i obrasine naših protivnika."

Bilo je to rečeno i napisano na početku ovog stoljeća, 1905. A koliko je aktualno danas pri njegovu kraju, pri kraju tog stoljeća neka svatko sam prosudi.

Takvi su, što bi rekao Kafka, samo sablasti minulih vremena u oštroj suprotnosti s većinom stvarne hrvatske inteligencije koja prenosi baštinu hrvatskog naroda i ostaje na braniku svog naroda i svoje države.

Povoljan međunarodni položaj Hrvatske

Dame i gospodo!

Kratko ću se osvrnuti na međunarodni položaj države Hrvatske i HDZ-a u tom i takvom svijetu u kojemu nam je graditi i braniti hrvatsku državu.

Samostalna Hrvatska priznata je danas i od svih u svijetu. Imamo već uspostavljene diplomatske odnose s oko stotinu država. Dobre odnose sa svim europskim zemljama, posebno s Mađarskom, Austrijom, Španjolskom i svim novouspostavljenim državama.

Za nas je od posebne važnosti to što smo uspjeli uspostaviti tijesne odnose s Turskom i preko nje omogućiti da islamski svijet, islamske države doznaju pravu istinu o politici Hrvatske u Bosni i Hercegovini.

I s Izraelom imamo sve prisnije kontakte. I ovih dana je u Zagrebu njihova gospodarska delegacija i na putu smo uspostave diplomatskih odnosa.

Za nas je od naročite važnosti da nas je ne samo među prvima priznala, nego da nas i podržava država Vatikan i Sveti Otac kao najveća moralna sila svijeta.

Imamo dobre odnose s Njemačkom.

Posebno je znakovito da po pučanstvu najveća zemlja, pa i sila svijeta, Kina ima i želi imati svestrane i prijateljske i trgovinske, gospodarske i kulturne odnose s nama.

S osobitim zadovoljstvom mogu ovdje izjaviti da je Hrvatska svojom politikom, svojim principijelnim gledištima u obrani nacionalnih interesa hrvatskog naroda i hrvatske države, ali i svojim principijelnim pogledima na rješavanje međunarodne krize u ovom dijelu svijeta pa i inače, zadobila povjerenje velikog broja zemalja i naroda u Ujedinjenim narodima, a među njima i Sjedinjenih Američkih Država i imamo sa Sjedinjenim Američkim Državama na svim područjima dobre i prisne odnose.

No, ako na osnovi svega toga možemo reći da je međunarodni položaj Hrvatske povoljan, da je ona ne samo međunarodno priznata, nego da je i uvažavana kao čimbenik s kojim međunarodni čimbenici računaju u rješavanju krize na

ovom području i inače, ipak ne smijemo smetnuti s uma da ima i nadalje onih snaga u Europi i svijetu koje bi radije neko drugo rješenje, a ne samostalnu i suverenu državu Hrvatsku.

Pa se zbog toga pojavljuju i konferencije, ne samo ideje o bivšoj Jugoslaviji, nego se pojavljuju ideje o nekoj balkanskoj konferenciji, o tome da bi se trebalo stvoriti nekakav savez, novi savez Južnih Slavena na tlu bivše Jugoslavije, pa čak predlažu, evo, da bi na čelu takvog saveza mogao biti i Zagreb.

To je vjerojatno i razlog što traže nekog drugog umjesto HDZ-a koji bi prihvatio takve ideje.

Prema tome, moramo i nadalje biti razboriti, prosuđivati sve okolnosti u kojima nam je živjeti, braniti suverenu i samostalnu, nezavisnu državu Hrvatsku.

U tom sklopu veoma je važno kakva će biti naša Hrvatska demokratska zajednica kao stranka, izlazeći iz onog preporodnog pokreta danas i u budućnosti. Kao što sam uvodno govorio, želimo nastaviti na svim svojim tradicijama, ali želimo i svoju programsku djelatnost temeljiti na načelima kršćanske civilizacije zapadnog svijeta, jer je toj civilizaciji hrvatski narod oduvijek pripadao, ali i zato da bismo kao takvi postali sastavni dio i narodnih stranaka Europe i svijeta i stranaka kršćansko-demokratske orijentacije.

Jer, budimo otvoreni, prilike su nažalost takve da gotovo jedino u njima nailazimo na potporu politike stvaranja i održanja suverene i samostalne hrvatske države.

Mnoge druge stranke, drugih provenijencija, liberalne, socijalističke itd. uglavnom su kritički usmjerene.

Dame i gospodo, nije riječ o vlasti, nego je riječ o biti, hoće li svijet i prizna li hrvatsku državu ili ne.

Zbog toga je veoma važno što smo željeli postići ovim Saborom, jer i svijet iščekuje kakva će Hrvatska demokratska zajednica proizaći nakon ovog Sabora. Mnogi su im napunili uši, i lakovjerni i oni mudraci o kojima sam vam govorio, a koji su očekivali i raskol i raspad HDZ-a itd.

Prema tome, i svojim programom i svojim vodstvom moramo dokazati da će Hrvatska demokratska zajednica slijediti tu i takvu svoju politiku da bismo osigurali mjesto Hrvatske demokratske zajednice kao stožerne snage u unutrašnjem razvitku Hrvatske, ali isto tako da bude i priznata u svijetu od onih snaga koje grade svoju politiku na sličnim načelima i koje su voljne poduprijeti samostalnu i suverenu Hrvatsku.

I razboritost i odlučnost

Dame i gospodo, još ću se osvrnuti samo na neka pitanja.

Jedna od bitnih zadaća Hrvatske demokratske zajednice u okviru ustrojstva nove vlasti i države bila je izgradnja hrvatske obrambene sile. To je bila veoma teška zadaća s obzirom na okolnosti o kojima sam govorio, s obzirom na to da smo do oružja morali doći otimanjem, ratnom borbom, ali i političkim djelovanjem.

Za našu državu je velik problem u osiguranju golemih izdataka koje svaka oružana sila zahtijeva, a posebno u ratnim okolnostima i posebno u našim okolnostima i kada nemamo mogućnosti da na najnormalnije načine organiziramo nabavku svega onoga što nam treba.

I u normalnim uvjetima, mirnodopskim, za izgradnju armije treba nekoliko godina, najmanje tri, a mi smo je morali stvarati u ratnim okolnostima i u tome smo postigli uspjehe koji su nam i omogućili sve ono što smo postigli obranivši u cjelini hrvatsku državu, postigavši da jugokomunistička, okupatorska armija napusti dvije trećine hrvatskog teritorija.

Jednu trećinu nismo mogli obraniti. Kasnije smo vratili nešto teritorija, ali je još uvijek jedna četvrtina kopnenog dijela Hrvatske pod okupacijom, srpskom okupacijom i zaštitom mirovnih snaga. I prema tome, zadaća nam je da i dalje s najvećom pomnjom izdvajamo sredstva, kako bi narod shvatio da smo još u takvim okolnostima kada moramo izdvajati za hrvatsku vojsku, da bi ona mogla izvršiti sve one zadaće koje će nam povijest nametnuti. U izgradnji hrvatskih oružanih snaga uvelike su pomogli hrvatski ljudi koji su služili u bivšoj jugoslavenskoj vojsci, koji su stali na stranu svoga naroda sa svojim znanjem, sa svojim vladanjem tehnikom itd., ali je već izrastao novi kadar na svim hrvatskim bojištima. I stvar je Hrvatske demokratske zajednice da i na tom području bude ona politička snaga koja će djelovati na čvrstini hrvatske vojske, na prevladavanju nekih elemenata nedovoljnog povjerenja ili pak nerazumijevanja, jer smo i hrvatsku vojsku, kao i čitavu hrvatsku državu mogli stvarati i ostvarivati jedino zajedništvom svih koji se žele uključiti u interesu Hrvatske.

Treba spomenuti i to da smo sve vrijeme rata bili pred zadaćom i preustrojtstvom redarstvenih snaga. Treba spomenuti da su redarstvene snage imale i veliku ulogu u, da tako kažem, našem obrambenom domovinskomu ratu. Od prvih početaka osobito, pa do danas, do gospičke operacije.

Znači, morali smo preko redarstvenih snaga onda kada smo na to bili prisiljeni unutarnjim ustavnopravnim, a i međunarodnim razlozima, pa smo iz njihovih redova i iz redova HDZ-a stvarali prve postrojbe Zbora narodne garde.

Treba spomenuti i to da smo pristupili potpunom preustrojtstvu i izgradnji nove sigurnosne službe i da se tu koristimo iskustvima i stranih, nama prijateljskih zemalja.

Mi možemo biti zadovoljni s već do sada postignutim rezultatima, ali razumije se to je proces koji traje.

Razumije se, najbitnija zadaća hrvatskoga naroda, hrvatske države, pa dakako onda i Hrvatske demokratske zajednice kao većinske stranke u Saboru, stranke koja drži u svojim rukama vlast, koja je najodgovornija za ono što se zbiva, jest oslobođenje okupiranih zona.

I u tom pogledu, dragi prijatelji, treba nam i nadalje krajnja razboritost, ali i odlučnost, kakvu smo pokazali do sada. Razboritost zato da bismo pridobili svijet u zaštitu svojih nacionalnih državnih interesa. A, da smo u tome uspjeli, dokaz je Rezolucija Vijeća sigurnosti 871, koja na svoj način predstavlja trijumf te

i takve politike, jer je, znači, sada čitav svijet sumirao i ponovno potvrdio da stoji iza teritorijalnog integriteta suverene države Hrvatske.

I, prema tome, nastojat ćemo i dalje, ako mogemo taj problem riješiti, uz pomoć tog i takvog svijeta, na miran način, da bismo izbjegli nove žrtve, nova razaranja, pa i nove novčane izdatke. Ali, razumije se, bili smo i ostajemo odlučni - ako će trebati da to učinimo i svim sredstvima, sredstvima čitavog hrvatskog naroda.

Rješenje srpskog pitanja u Hrvatskoj

U tom sklopu prelamaju se tri problema. Jedno je, znači, rješenje srpskog pitanja u Hrvatskoj, drugo je normalizacija odnosa između Hrvatske i Srbije, i treće je interes međunarodne zajednice, u cjelini, za uspostavu mira, za okončanje ratne situacije. Ali, i unutar toga, prelamanje različitih europskih i svjetskih interesa na ovome tlu.

Što se tiče prvog pitanja, srpskog problema u Hrvatskoj, treba podsjetiti, da nije istina kako je HDZ izazvao krizu sa Srbima u Hrvatskoj, jer smo mi, preuzevši vlast ponudili ruku pomirnicu svim Srbima u Hrvatskoj, pa smo pozvali na političke razgovore i one radikalne Srbe, Raškovića i druge, i one Srbe, koji nisu priznavali svoje komunističke predstavnike u Hrvatskom saboru.

Prema tome, mi smo željeli od samoga početka političko rješenje položaja Srba u Hrvatskoj, a ne rat. A jedan dio srpskih ekstremista je prihvatio da bude oruđe ekspanzionističke politike beogradskih krugova za stvaranje velike Srbije. I odatle smo, znači, uz pomoć jugokomunističke armije od 17. kolovoza 1990., pa na dalje, do sada, imali tu i takvu pobunu u tim područjima, od Knina do Baranje, s tim da treba stalno isticati da u tim krajevima živi jedna polovina svih Srba u Hrvatskoj. Ostali žive u Zagrebu, i u svim drugim područjima Hrvatske. A ti ostali Srbi imaju danas svoje predstavnike i u Vrhovnom sudu i u Ustavnom sudu Hrvatske. Mi smo u okviru Konferencije o bivšoj Jugoslaviji prihvatili europske sugestije i donijeli posebni Ustavni zakon kojim jamčimo, ne samo građanska nego i etnička prava, nacionalna prava etničkim zajednicama i nacionalnim manjinama. I spremni smo da to provedemo, da zajamčimo punu lokalnu autonomiju u ta dva kotara gdje Srbi imaju većinu. Imamo u tom pogledu suglasnost međunarodne zajednice i zahtjeve međunarodne zajednice. No, kao što sam rekao, i bez zahtjeva međunarodne zajednice, mi smo to od samoga početka bili voljni i željeli provesti, radi interesa sigurnosti hrvatske države i interesa svih njezinih građana. Za nadati se je da će Srbi u Hrvatskoj u cjelini u ovim danima kada smo očito došli do toga - ili prihvatiti političko rješenje, ili će se prići, provedbi Rezolucije 871, a to znači razoružanju srpskih pobunjeničkih paravojnih formacija, otvaranju prometnica i uspostavi ustavnopravnog poretka na čitavom teritoriju Hrvatske, ili ćemo morati, razumije se, otkazati UNPROFOR-u i sami preuzeti rješavanje tih problema.

Normalizacija odnosa znači skandinavizaciju ovog područja

Prema tome, među Srbima u tim okupiranim područjima, kao što znate, vlada previranje, međusobno eliminiranje, ne samo zatvaranje, nego čak i likvidacije. U Beogradu su isto tako svjesni, osobito sada kada nam je pošlo za rukom da i u Rezoluciju 871 ude naš zahtjev da se o skidanju sankcija protiv Jugoslavije, Srbije i Crne Gore ne može govoriti prije, dok se ne odreknu agresije protiv Hrvatske preko UNPA zona. Vjerovati je, da će znači, doći do otrežnjenja i da će prihvatiti normalizaciju odnosa u Hrvatskoj, i normalizaciju odnosa između Hrvatske i Srbije, za što su se, ponavljam, dame i gospodo, svi bitni međunarodni čimbenici Europe i svijeta stalno zauzimali i preporučivali nam to, pa ako hoćete i ovih dana. Ali, mi kod toga, jasno postavljamo zahtjev: jesmo za normalizaciju odnosa sa Srbima u Hrvatskoj na temelju našeg ustavnopravnog poretka. Rekli smo čak da oni ekstremisti, koji su do te mjere zagazili u borbu protiv hrvatske države, da i sami vide da ne mogu ostati, ili ne žele opstati u hrvatskoj domovini, da se mogu dobrovoljno iseliti, ali jesmo, znači, za rješenje srpskog pitanja u Hrvatskoj na najdemokratskijim osnovama na najvišoj razini međunarodnih konvencija. Isto tako jesmo i za normalizaciju odnosa između Hrvatske, Srbije i Crne Gore na temelju međusobnog priznanja, jer prihvaćamo argumente, prijedloge europskih i svjetskih čimbenika da je to pretpostavka za okončanje svih sukoba na ovom tlu, za stvaranje novog međunarodnog poretka bez rata na ovom tlu. I baš zato što se svijet uvjerio u takvu našu principijelnost, zbog toga uživamo i sve veću potporu, ali kao što rekoh ima i nekih drugih težnji. Normalizacija odnosa značila bi na svoj način skandinavizaciju ovoga područja. Kao što su sve skandinavske zemlje sve do početka ovog stoljeća međusobno ratovale, težeći nametanju hegemonije (Švedska, Danska, Norveška, Finska itd.) a nakon što su se razdvojile u samostalne države i međusobno priznale, sada su uzor i međusobnih prijateljskih odnosa i demokracije. Tako je moguće, na temelju međusobnog priznanja i Hrvatske i Srbije i svih drugih država koje su nastale na tlu Jugoslavije, postići isto tako mir u interesu i na korist svih tih naroda.

Uostalom, malo su koja dva naroda toliko ratovala međusobno u prošlom i ovom stoljeću kao što su francuski i njemački narod, Francuska i Njemačka. A danas su one na svoj način okosnica Europske zajednice. Prema tome, i to može biti primjer da je nužno iz ratnog sukobnog stanja izaći u sferu mira i međunarodne suradnje. No, kao što rekoh u sklopu takve težnje naše i svijeta da se postigne mir na temelju međusobnog priznanja novonastalih suverenih država ima i nekih drugih koji bi sazvali i kojekakve konferencije, ili o bivšoj Jugoslaviji, ili o Balkanu, koji bi htjeli opet osigurati neke svoje interese itd. Hrvatska mora biti stoga svjesna i ne pasti u nove povijesne zamke.

Hrvatska, razlučnica suprotstavljenih svjetova

Mislim da je dobro da na ovom skupu spomenem i jedan delikatan problem. Kada smo obranili Dubrovnik, ali kada smo morali voditi i političko-diplomatske pregovore ne samo s bivšom Jugoslavijom nego i s predstavnicima Europe i svijeta, onda su nam kao uvjet za povlačenje jugoarmije postavili da na samom vrhu Prevlake ostane armija ili pak da to bude, da to postane ničija zona pod zaštitom mirovnih snaga. Na takve zahtjeve ja sam im odgovorio: Vi možete govoriti da vrh Prevlake zatvara Bokokotorski zaljev i da je to od interesa za sigurnost jugomornarice iz Crne Gore i Srbije, ali je to hrvatski teritorij i o tome ne može biti govora, a na prijedlog da su oni spremni da nam dadu čak i veće teritorije u području Dubrovnika za zaštitu Dubrovnika, jer je sada granica takva da se s nje, da tako kažem, pljučka po Dubrovniku, odgovorio sam da je to pitanje o kojem možemo nakon rata, nakon međusobnih priznanja raspravljati sa stanovništa interesa Hrvatske i susjednih država, ali sam rekao i to, dragi prijatelji, kako to nije samo problem Hrvatske, jer zna se Hrvatska je bila i ostat će svojim granicama razlučnica suprotstavljenih svjetova.

Prema tome, mi ćemo to pitanje razmatrati kada dode vrijeme na svim razinama na kojima će biti potrebno i sa stanovništa interesa Hrvatske ali i sa stanovništa interesa saveznika Hrvatske.

HDZ neka bude taj koji će, tumačiti naša gledišta i u tom pogledu svakako ćemo ostati dosljedni na zaštiti interesa i Hrvatske i svijeta kome pripadamo.

Razumije se, mi ne možemo na ovom Saboru a da se ne pozabavimo pitanjem uloge Hrvatske demokratske zajednice u bosansko-hercegovačkoj krizi. Hrvatska demokratska zajednica bila je prva stranka u ovom prijelaznom prijelomnom razdoblju i jedina stranka koja je ujedinila sve hrvatsko u Bosni i Hercegovini.

Govorit ću o tome i zbog toga što se o problemu Bosne i Hercegovine, koji je objektivno najkompliciraniji problem u današnjem svijetu, jer je to trajalo stoljećima, jer je on nastao zbog toga što su tu sučeljene ne samo različite narodnosti, različiti narodi, nego i različite civilizacije. Tu ti miješani brakovi, ima li njih 15, 20 ili ne znam 25 posto, kao što se pokazalo, ništa bitno ne odlučuju jer je na tlu Bosne i Hercegovine došlo, u razdoblju u kojem živimo, do raspada ne samo socijalističkog sustava nego su se raspale i sve višenacionalne državne zajednice u Europi, znači ne samo socijalistička, hegemonistička Jugoslavija, negoli i Sovjetski Savez pa i demokratska Čehoslovačka. U tim i takvim uvjetima objektivno se postavio problem i Bosne i Hercegovine, naročito stoga što je sam po sebi kompliciran i zamršen da zamršeniji ne može biti.

Vodili smo ispravnu politiku prema Bosni i Hercegovini

Na temelju svega iskustva osobito povijesnog, na temelju svega onoga što je Hrvatska demokratska zajednica učinila za hrvatsku državu, s hrvatskom državom i u okviru svijeta, tvrdim da su potpuno neopravdane sve kritike koje se

upućuju Hrvatskoj demokratskoj zajednici i meni osobno i Hrvatskoj u cjelini i unutar Europe i svijeta. Tvrdim da smo vodili jedino ispravnu politiku općenito uzevši i posebno sa stanovišta hrvatskog naroda, a u tom pogledu bilo je i nekih razlika u prosudbama i unutar HDZ-a.

Gospodo, u tim i takvim okolnostima o kakvima sam govorio, Bosna i Hercegovina mogla se održati jedino kao zajednica, konfederalna zajednica konstitutivnih naroda, a nikakva unitarna, ili građanska, ili demokratska država.

Mi smo, znači, vodeći računa o geopolitičkom položaju Hrvatske i Bosne i Hercegovine, bili od početka za održanje Bosne i Hercegovine.

Ja sam bio taj koji je u više navrata hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine rekao: Nemojte slijediti to što su Srbi već proglasili svoju republiku, idite na referendum za samostalnost Bosne i Hercegovine. I reći ću otvoreno, kod toga sam imao na umu prije svega interes hrvatske republike, ove hrvatske države, jer da smo tada, prihvatili ideju cijepanja Bosne i Hercegovine otežali bi položaj Hrvatske s obzirom na UNPA zone itd. Ali sam isto tako podupro one koji su smatrali, kao i ja, da se Bosna i Hercegovina može održati samo kao konfederalna zajednica.

U tom smislu Hrvatska demokratska zajednica u Bosni i Hercegovini, hrvatski narod, uz našu pomoć, uspio je obraniti znatna područja na kojima živi i obitava, najprije od srpske agresije, a zatim i od muslimanske.

I ako neki ljudi misle da smo krivi zbog toga što se prilike u Bosni tako razvijaju, onda za to zaista nema nikakvih osnova. Europska zajednica je još na početku prošle godine došla do sličnih zaključaka, a angažirali su, molim vas lijepo, i najbolje umove kakve su imali i tada su na početku prošle godine predlagali tzv. Cutilleirov prijedlog ili plan kantonalnog uređenja, a poslije Vance-Owenov plan o provincijama, da bi se napokon došlo do prijedloga o Uniji republika. Sa sva tri prijedloga hrvatska politika u Bosni i Hercegovini, pa i politika hrvatske države bila je suglasna. Zašto? Zato što se na taj način, s jedne strane osiguravao suverenitet hrvatskog naroda nad određenim područjima kako bi taj hrvatski narod tamo mogao opstati i kako bi bile sigurne granice hrvatske države. A s druge strane, to bi vodilo okončanju rata i stvaranju pretpostavki za rješenje i UNPA zona u Hrvatskoj.

Neki ljudi i vani, pa i u našem HDZ-u, govorili su da smo time što smo prihvatili prijedlog o Hrvatskoj Republici Herceg-Bosni zapostavili cjelovitost interesa hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini. Nismo zapostavili, nego smo bili razboriti i znali smo da ne možemo osigurati cjelovite i sve interese hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini, jer čuvanje cjelovitih interesa, čuvanje Bosne i Hercegovine kao cjeline već znamo čime je urodilo.

Najprije je tamo bila srpska hegemonija što je dovodilo do slabljenja Hrvata, a zatim muslimanska hegemonija. Hrvata je bilo još 1948. godine 24 posto, točno 23,9 posto, a danas ih ima 17 posto.

Prema tome, ako bi ostala ta i takva cjelovita unitarna Bosna hrvatstvo bi imalo sudbinu demografskog smanjivanja pa onda i teritorijalnog, a to bi onda ugrožavalo, treba se prisjetiti naših granica, i čitavu južnu Hrvatsku, dalmatinsku

Hrvatsku s Dubrovnikom. Osim toga, ako bismo prihvatili tu ideju da smo trebali prihvatiti politiku cjelovite Bosne, onda vas pitam, zašto nismo ostali u cjelovitoj Jugoslaviji pa bismo bili svi u njoj.

Prema tome, jedina realna politika je bila očuvati što veći teritorij u sklopu tih hrvatskih provincija ili hrvatske republike u Bosni i Hercegovini, a onda ostatak Hrvata koji će biti u druge dvije republike u bosansko-muslimanskoj ili u srpskoj mora na osnovama reciprociteta imati zajamčena građanska i nacionalna prava, odnosno imat će i svoju hrvatsku državu kao oslonac. A isto tako, da smo vodili računa o cjelini hrvatskih interesa kazali smo u samom početku, još kada smo preporučivali referendum, kazali smo da svim Hrvatima jamčimo dvojno državljanstvo.

Prema tome vodili smo računa o cjelini, ali razumije se, mogli smo učiniti samo ono što se najviše dalo u danim okolnostima.

Iskreno smo željeli prijateljstvo i savez s Muslimanima

I još nešto ću reći. Od samog početka smo išli osiguravati prijateljstvo i savez s Muslimanima, ne zato što bismo imali neke iluzije o najprirodnijim, ili ne znam kakvim saveznicima, nego zato što je to bilo od strateških interesa za hrvatski narod u Bosni i Hercegovini i od strateških interesa za hrvatsku državu. Zbog toga smo iskreno radili na stvaranju prijateljstva i saveza s Muslimanima. Ali smo kod toga nailazili na nedovoljno razumijevanje, na politiku koja se čak u momentu kada su izgubili dvije trećine Bosne u srpskoj agresiji, okrenula protiv Hrvata. Još i danas se znači vode, nakon svih sporazuma koje smo potpisali, koje smo postigli, još i danas muslimanske postrojbe vode operacije na područjima koja su predviđena da budu u sastavu Hrvatske Republike Herceg-Bosne.

Osobno sam bio inicijator i angažirao i vladu Turske i postigli smo s njome punu suglasnost, kako bismo trebali utjecati da dode do takve suradnje Hrvata i Muslimana u Bosni i Hercegovini. Pa ipak, još nemamo onakve rezultate kakve bismo željeli.

Dana 12. srpnja prošle godine potpisao sam u Zagrebu sporazum s Izetbegovićem u kome je bila i klauzula o vojnoj suradnji u graničnim područjima, ali nisu prihvatili tada naš prijedlog o vojnom savezu. Od početka pa do danas slušali smo najprije da srpska agresija protiv Hrvatske nije njihov rat, pa do izjava nekih njihovih čelnika da su oni čak i sastavni dio Srba i da je greška što su pokušavali savez s nama. Rekao je to jedan od glavnih ljudi u tom vodstvu.

Na moju inicijativu došlo je i nakon tog zaoštrenog sukoba do sastanka i do potpisa sporazuma 14. rujna ove godine u Ženevi i pored onog objavljenog sporazuma i do dogovora o tome da treba raditi na što tješnjoj prijateljskoj suradnji i zajedništvu bosansko-muslimanske i hrvatske republike u okviru Unije, da bi se te dvije republike onda što tješnje vezale s Hrvatskom. Dva dana poslije toga je došao sporazum sa Srbima, a do danas traje nastavak ofenzivnih operacija protiv hrvatskih gradova, hrvatskih naselja, hrvatskih područja.

Mi i nadalje sve činimo i trebamo činiti iz strateških razloga, zbog toga što smo uvjereni da je to u interesu hrvatskog naroda u Bosni, hrvatske države i muslimanskog naroda koji su se uostalom sada prozvali Bošnjacima, ali ne samo nas, nego čak usudio bih se reći i zapadnog svijeta, u interesu je da dođe do prekida neprijateljstva između Hrvata i Muslimana i do takve prijateljske suradnje.

Sa svoje strane, evo iz tih razloga moramo nastaviti sa takvom politikom, ali moramo isto tako objasniti i svojim redovima i svojim ljudima, u HDZ-u i hrvatskom narodu, i svijetu da nismo mi bili uzrok, štoviše da nismo mogli izbjeći takav tijek događaja kakav se zbivao na tlu Bosne i Hercegovine.

Pokazali smo krajnju susretljivost da bi se riješila kriza Bosne i Hercegovine i u muslimanskom interesu, ali se nismo mogli složiti, jer to neće ni Hrvati tamo, ali niti sa stanovišta hrvatske države, da prepuštamo područje Neuma jer bi to značilo cijepanje hrvatskoga nacionalnog korpusa, hrvatskoga nacionalnog bića i hrvatske države, jer bi to bilo u skladu sa srpskom imperijalnom politikom da se odvoji južni dio Hrvatske, osobito Dubrovnik.

Prema tome, ne mogavši uopće pristati na bilo kakvo odstupanje Neuma, predložili smo toj bosansko-muslimanskoj republici slobodnu zonu u hrvatskim lukama u Pločama i u Rijeci i pristali smo čak, evo da i u Neumu ima zajedničko turističko hrvatsko-muslimansko poduzeće.

Naziv Bošnjaci olakšava psihičko opredjeljenje muslimana u Hrvatskoj

Prema tome, bili smo do kraja susretljivi samo da bismo osigurali to prijateljstvo, tu suradnju i nešto je u tom pogledu postignuto, ali još ni izdaleka dovoljno, jer kao što svi slušamo svakodnevno se još uvijek vode borbe muslimanskih postrojbi, u kojima nema jedinstva, i napadaju hrvatska područja. A zabrinjavajuće je upravo i to što dolazi do sukoba i između samih Muslimana, između Izetbegovića i Abdića, a taj sukob je direktno suprotan tim našim težnjama da ostvarimo tu suradnju, jer gospodin Abdić i uopće ta bihačko-cazinska pokrajina zapadna Bosna se u većoj mjeri izjašnjavala za prijateljstvo s Hrvatima, a i geopolitički i gospodarski je trajno vezana s Hrvatskom. Prema tome, taj i takav problem Bosne i Hercegovine pokušavali smo riješiti u interesu hrvatskog naroda tamo, hrvatske države, pa i međunarodnog poretka. Nažalost, nema dovoljno jedinstva. Bilo je i ima pokušaja nudenja suprotnoj strani i to je nešto što nije u nama nego na drugoj strani. U svakom slučaju mislim da je poželjno spomenuti da ta odluka, da se Muslimani, dosadašnji muslimanski narod više ne nazivaju Muslimanima nego Bošnjacima, da će olakšati psihičko opredjeljenje muslimana u Hrvatskoj, jer ako su znači u Bosni Bošnjaci muslimanske vjere, jasno je da u Hrvatskoj neće biti Bošnjaci hrvatske vjere, nego da mogu biti

Hrvati muslimanske vjere. Treba istaći da ima i znatan broj ozbiljnih ljudi muslimana i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini koji se zauzimaju za zaista stvarno prijateljstvo i suradnju s Hrvatima, kakvi su u Hrvatskoj recimo: Bakšić, Žuljić, u Bosni Hadžiosmanović, Pohara i drugi.

Sve u svemu mislim da smo politikom Hrvatske demokratske zajednice postigli maksimalno što se u danim povijesnim okolnostima moglo postići u zaštiti hrvatskih interesa u samoj Bosni i u strateškom interesu hrvatske države.

Dame i gospodo, dopustite mi da se osvrnem još na neka pitanja. Hrvatska demokratska zajednica bila je i jest pokretač hrvatskog gospodarskog preporoda i na tom području moramo se daleko više angažirati usprkos tome što smo još uvijek opterećeni ratnim zadaćama.

U svezi s time, opet iz onih redova o kojima sam govorio na početku, govore o nekakvoj katastrofalnoj situaciji u Hrvatskoj. Budimo opet svjesni činjenice da je i u gospodarskom smislu situacija u Hrvatskoj povoljnija negoli u mnogim bivšim socijalističkim zemljama koje nisu imale ovakvih ratnih posljedica kao što smo mi. A razumije se da je Hrvatska trpjela i da trpi još uvijek posljedice raspada, ne samo jugoslavenske države, nego i ekonomske zajednice, a isto tako slomom socijalizma i gubitka glavnog istočno-europskog tržišta. A molim, u stano-vitom smislu ne samo zbog trajanja rata i ratnih situacija ovdje, nego i recesije koja inače vlada svijetom.

Hrvatska je već danas veliko gradilište

Prema tome, usprkos toj šteti koju smo pretrpjeli ratom, koja se cijeni na oko 25 milijardi američkih dolara, usprkos svemu tome ipak smo uspjeli stvoriti oružanu silu, ipak smo uspjeli pretvoriti Hrvatsku u veliko gradilište. Nema kraja u kojem se u Hrvatskoj nešto ne gradi. Ima nezaposlenih, ali dame i gospodo, Hrvatska već danas osjeća nedostatak radne snage i u turizmu i u graditeljstvu. I u tom pogledu čak i u socijalnoj politici i inače o tome moramo povesti računa. Uspjeli smo zaustaviti pad životnog standarda. U pretvorbi koja je tako težak i složen posao pred kakvim se čovječanstvo nije još do sada nalazilo i s kojim se u svim tim bivšim socijalističkim zemljama hrvaju na sve moguće načine, ali ga još nitko nije uspješno riješio, ipak i tu već imamo znatnih rezultata. Već uspješno djeluje oko 70-ak tisuća privatnih poduzeća. Imamo već privatnih poduzetnika i na industrijskoj razini i u razmjeni sa svijetom. Već je prijašnja Vlada Hrvoja Šarinića pripremila stabilizacijski program, a sadašnja Vlada Nikice Valentića pristupila je baš ovaj mjesec provedbi domišljenih mjera za stabilizaciju, za uklanjanje inflacije što je pretpostavka za uvođenje konvertibilne valute, za stabilnost gospodarskog razvitka, za stjecanje povjerenja inoulagača i stranog svijeta. I evo sve to skupa gospodo, ostvarili smo bez ijednog dolara inozemnog kredita, a to predstavlja također svojevrsno gospodarsko čudo, kome smo također mi, HDZ "krivi", jer smo ipak vodili takvu politiku. Kada razgovaram s predsjednicima baltičkih

zemalja, znate li koliko su dobili kredita: više od pola milijarde dolara svaki od njih. Zašto? Zato što ih tamo hoće održati u odnosu na bivši Sovjetski Savez, odnosno Rusiju pa i omogućiti im da plaćaju Rusiji tim dolarima, a nama nisu dali ne samo zbog rata, nego i zbog toga što bi željeli nešto drugo.

Poljska je isto tako dobila velike kredite, a kakvu ima političku situaciju? U Istočnu Njemačku je stotine milijardi njemačkih maraka uloženo, pa u svim tim zemljama, da ne govorim o Ukrajini, životni standard nije bolji negoli u Hrvatskoj koja je morala i sve ovo pregrmjeti što je pregrmjela s ratnom agresijom. Prema tome, budimo svjesni da imamo na tom gospodarskom području poteškoća, da imamo golemih problema, ali da imamo i rezultata. Stoga Vladi, a to je Vlada HDZ-a, njoj na svim razinama treba dati punu potporu. Razumije se mi stojimo iza tog programa, ali odgovornost stoji i na predsjedniku Vlade, na članovima Vlade, na svima onima koji su zaduženi da provedu taj program. Bitno je ne odstupiti od toga, znati da je uklanjanje inflacije, stabilizacija, pretpostavka za gospodarski razvitak i u interesu najsiromašnijih slojeva, i za uvođenje konvertibilne hrvatske valute i kao što je i predsjednik Vlade Valentić govorio, naša je namjera, a neka to bude i zadaća članova HDZ-a, da do Dana državnosti sljedeće godine imamo novu hrvatsku konvertibilnu valutu - kunu.

Moramo tome težiti iz političkih i gospodarskih razloga. Razgovarao sam s ljudima iz mnogih zemalja koje su imale inflaciju i nekoliko tisuća posto. Govorili su mi da uvođenje nacionalne valute ima i jak psihološki moment i utjecaj, da ljudi najednom kada dobiju svoju valutu, počinju razmišljati ne samo o krupnom dinaru, nego razmišljaju ne samo o kuni, nego i o peniju.

I zbog toga da bismo postigli taj psihološki moment, taj preokret da se svaki hrvatski čovjek počne krajnje racionalno i štedljivo ponašati na svakom koraku, od svog praga do državne uprave i izgradnje moramo tome prići i postići ćemo, ne treba sumnjati kao što je Nikica Valentić govorio da ćemo uspjeti u tome, ali naš HDZ mora biti čvrsto uvjeren da na tom putu moramo prevladati sve trenutačne poteškoće.

HDZ mora biti prvi u borbi protiv kriminala i zloporaba

HDZ mora biti prvi u borbi za pravni poredak, o tome je i Vlada donosila zaključke i ja sam govorio u svojim poslanicama, HDZ mora biti prvi u borbi protiv svih pojava kriminala, a osobito, kada je riječ o članovima HDZ-a, ili o državnim službenicima. Protiv svih zloporaba u pretvorbi. Pretvorba je veoma složen, zamršen problem, treba je konkretno nastaviti sa stanovišta gospodarske svrsishodnosti, ali i političke.

Moramo ukloniti zapreke koje se javljaju, osobito u uključivanju našeg iseljeničtva u pretvorbu, u privatizaciju. Sam sam bio, neću pretjerivati ako kažem u stotinu slučajeva u prilici da interveniram zbog naših iseljenika koji se žele vratiti sa svojim manjim ili većim kapitalom, ali i znanjem, sa svojim htijenjem da

se uključe u gospodarsku obnovu Hrvatske. Moramo slamati birokratske otpore, ne samo na tom području nego i inače i o tome smo u prijašnjim zaključcima Vlade i mojim poslanicama, već govorili. Zbog zauzetosti ratom i svim onim što nas u cjelini pritišće nismo se mogli dovoljno posvetiti uklanjanju tog starog birokratskog, ne samo aparata nego i duha, ali s organizacijom nove državne uprave, sa županijama i općinama moramo i tom pitanju posvetiti veću pozornost. I sasvim je sigurno da HDZ mora biti ta snaga koja će se izboriti da i naša nova državna uprava bude u službi građana, da se spriječi svako bezakonje, jer bezakonje je uvijek dvosjekli mač i nanosi neizlječive štete, jer se pripisuje, sve se pripisuje na teret vladajućoj većinskoj stranci iako ona ne stoji iza toga. Ali baš zbog toga trebamo spriječiti, osobito u svojim redovima i upravo mi moramo biti u prvim redovima borbe za uklanjanje birokracije i starog duha kako bi naša državna i lokalna samouprava bila u interesu svih građana.

Dopustite mi da spomenem još jedno pitanje za koje HDZ mora biti zainteresiran, a to je pitanje ratnih žrtava, iskapanja grobova, grobišta. Dragi stranački prijatelji, nikada ne treba zaboraviti da smo ne samo HDZ uspostavili negoli uspostavili hrvatsku državu na pomirbi svih Hrvata, na pomirbi naših otaca i braće koji su se borili jedni protiv drugih i nemojmo sada iskapanjem grobova jednih i drugih obnavljati tu podjelu, tu mržnju koja je vladala zbog tih povijesnih okolnosti.

Ne obnavljati stare zavade i mržnje

Bivša vlast je podigla velebnii spomenik žrtvama koje su učinili ustaše NDH. Taj spomenik je ostao. Ja sam bio taj koji je jedini ustao u borbi za istinu pa sam osudio sve one koji su učinili zločine i rekao da treba priznati te žrtve, ali ih ne treba ustoustručivati zbog toga da bi se hrvatski narod držao na koljenima.

Ali ja sam i taj koji je imao hrabrosti da vama, HDZ-u predloži takav program pomirbe i domobrana i ustaša i partizana koje je stjecaj povijesnih okolnosti doveo iz idejnih ili nacionalnih razloga u međusobnu borbu, iako najveći broj njih nisu bili ni fašisti, ni indoktrinirani komunisti nego su se u toj borbi našli i zbog hrvatstva.

Prema tome, dovršimo to djelo pomirbe na taj način da ćemo baš tu gdje već imamo taj spomenik žrtvama NDH na tom području prenijeti, gdje otkrijemo u tim zapuštenim jamama žrtve, pa ćemo ih prenijeti na područje Jasenovca, neka se tamo nađu i žrtve fašizma kako kažu, ali i komunizma, neka tamo budu žrtve i Židova i Srba i Hrvata i svih drugih. Neka svak ima svoj spomen na te žrtve, ako hoće i svoj muzej i svoju kapelicu, ali kao znak te pomirbe hrvatskog naroda.

I još nešto, predlažem da u tom sklopu posebno mjesto imaju i svi poginuli u Domovinskom ratu, u sadašnjem hrvatskom Domovinskom ratu i to imenično obilježeni na kamenim pločama i spomenicima, recimo kao što je to spomenik poginulima u Americi, pa i u Francuskoj, itd.

Prema tome, neka to bude mjesto odavanja počasti svim žrtvama i posebno u ovom Domovinskom ratu, a ne da rješavanje toga problema, davanje počasti u bilo kojem smislu služi obnavljanju starih zavađa i starih mržnji.

Našem Saboru i danas prisustvuju izaslanici i predstavnici iseljene Hrvatske, pa dopustite da kažem i o tome nešto, jer je i na tom području, kao što sam spomenuo, u posljednje vrijeme došlo do pokušaja da se obezvrijedi pa i dovede u pitanje sve ono što smo i u iseljeništvu učinili.

Da se podsjetimo što je HDZ učinio za iseljeništvu. Politički ih je ujedinio, jer su bili razjedinjeni na stotinu struja, strančica, stranaka, pokreta, manje-više u svima njima su djelovali doušnici iz jugosrpske policije.

Znači, HDZ je politički ujedinio iseljeništvu. Vratio je iseljeništvu vjeru u vlastiti narod. Sâm sam imao prilike desetljećima slušati od veoma istaknutih ljudi u bivšem poretku, intelektualaca koji su bili izgubili vjeru u opstojnost hrvatskog naroda, kako uopće nisu mogli ni zamisliti da će ikada moći doći ponovno na grob svojih otaca. HDZ je vratio, znači, i domovinu iseljeništvu i ostvario, znači, taj san koji su se jedva usudili i sanjati, san o svojoj državi.

Neka ostane zapisana nezamjenjiva zasluga iseljeništa u stvaranju HDZ-a

No, iseljeništvu je dalo također nezamjenjiv povijesni prilog u stvaranju HDZ-a. Molim, mogao sam početi taj put HDZ-a 1987. g. kada sam mogao ponovno otići van među iseljeništvu, prije negoli u domovini.

To je zasluga iseljeništa, neka bude zapisano.

Kako u stvaranju HDZ-a, što se vidjelo na Prvom općem saboru veljače 1990. godine u Zagrebu, tako i u uspostavi demokratske Hrvatske, hrvatsko iseljeništvu dalo je golem prilog, a jednako tako i golemu pomoć u Domovinskom ratu.

Iseljeništvu, osim takve pomoći danas već sudjeluje u državnom, gospodarskom i kulturnom životu u Hrvatskoj. Imamo ministara, imamo časnika i generala, visokih diplomata, imamo vlasnika poduzeća i čitavih tvornica. I što je najvažnije, imamo, ja mislim, i desetke, možda već i više od stotinjak mladih ljudi, ne samo starijih, nego mladih ljudi, koji su čak rođeni u iseljeništvu, u Americi, Australiji, Kanadi, Švedskoj, koji se vraćaju u Hrvatsku.

Prema tome, dolaze u zemlju svojih otaca zato što je to jedan prirodni nagon, prirodni poriv, ali i zato što demokratska Hrvatska svojom ljepotom, prirodnom ljepotom i demokratskim sustavom postaje privlačnija za te mlade ljude. Prema tome, tu politiku trebamo i nastaviti u samoj Hrvatskoj, što sam i rekao, otvarajući im vrata, slamaajući sve otpore onih koji ih ne bi htjeli primiti, a isto tako i poticanjem da se u što većem broju uključe u gospodarsku, kulturnu izgradnju Hrvatske i da se vraćaju.

Odužio sam, no da kratko kažem što bi trebale biti zadaće HDZ-a. Možemo biti ponosni na svoja ostvarenja, ali razumije se, moramo biti i kritični prema

sebi, prema problemima s kojima smo suočeni, kritični na prijedeni put i na slabosti s kojima smo suočeni.

Moramo i nadalje raditi promišljeno i razborito, ali i odlučno da bismo na najsvrhovitiji način ostvarili sve zadaće koje stoje pred hrvatskim narodom i našom državom.

Zbog toga nakon ovog Sabora Hrvatska demokratska zajednica mora biti i programski i kadrovski još jača i još osposobljenija za hvatanje u koštac i za rješavanje svih problema na unutarnjem i međunarodnom području.

Moramo zadržati sve svoje osobitosti, ali i dodati im nove kvalitete opredjeljenjem za izgradnju Hrvatske demokratske zajednice u stranku koja će svoj program i svoju djelatnost, kao što uvodno rekoh, zasnivati na svim dosadašnjim svojim izvorima, ali i na načelima kršćanske civilizacije.

HDZ učvršćujemo i programski i kadrovski

Imali smo i imat ćemo i unutar HDZ-a i svoju desnicu i svoju ljevicu ali i jednu i drugu oko središnjeg stožera i kao što se svijet mogao uvjeriti s ovim Saborom, u HDZ-u nije bilo i neće biti velikog raskola, nikakvog znatnijeg raskola. Mogu eventualno otpasti pojedinci koji se neće složiti s tom i takvom politikom, ali kao što smo vidjeli takvih je bilo jako malo. Naprotiv, HDZ-u pristupa sve veći broj ozbiljnih ljudi iz svih staleža i slojeva hrvatskog naroda pa i iz nekih drugih stranaka. Rekao sam već o neosnovanosti optužbi da HDZ ima na jednom krilu proustaških ili profašističkih, a na drugom boljševičkih elemenata. Takve optužbe su ne samo neosnovane, nego i nedopuštene i onima koji bi i nadalje, poslije ovog Sabora, služili se njima, jasno, ne može biti mjesta u okviru HDZ-a.

Jer dolijevanjem ulja na takve nekakve lažne krilatice, ide se u prilog onima koji žele ne samo kompromitaciju i diskreditiranje Hrvatske demokratske zajednice nego i demokratske hrvatske države. Zbog toga HDZ onakav kakav je bio učvršćujemo i programski i kadrovski da bismo do kraja slijedili svoj stožerni i središnji put, ali isto tako želimo biti i unutar hrvatskog naroda i u međunarodnoj politici stranka koja će svoju politiku graditi na načelima kršćanske civilizacije, i zbog toga možemo očekivati i veću podršku vlastitog naroda i međunarodnog svijeta. HDZ mora i nadalje ostati nositelj cjelovitih interesa Hrvatske, ali i svake županije.

HDZ mora osigurati skladan razvitak kontinentalnog i pomorskog gospodarstva osigurati veća angažiranja, a potrebno nam je to veće angažiranje i žena i mladeži na svim područjima političkog i društvenog života. Veću pozornost moramo posvetiti selu općenito, ali i posebnostima svakog hrvatskog kraja jer i problem sela nije isti, nije isti u Međimurju i Istri, ili u Zagorju ili u Dalmaciji itd. Posebnu pozornost, razumije se, moramo posvetiti oživljavanju naših otoka koji su opustjeli, a koji mogu biti izvorom gospodarskog razvitka.

Razumije se, kako je HDZ poveo narod u borbu, u rat, u obranu za stvaranje Hrvatske tako HDZ mora biti i prvi u brizi za skrb stradalnika Domovinskog rata,

a isto tako i za brojne umirovljenike, ljude koji su se našli u dobi kada, možda, više nisu kadri sami sebi pomoći, ali i koji nisu krivi što su svoje mirovine stjecali u onim porecima i prema tome, treba tu imati i ljudskog, humanog i političkog sluha. HDZ je već na Prvom saboru istaknuo potrebu i životnu važnost promišljene demografske politike. Poslije ovog rata i svih problema s kojima se sučeljavamo u pojedinim područjima to dobiva još više na važnosti i treba što prije ići sa što konkretnijim programima. Ono u čemu nas je rat omeo u rješavanju pojedinih pitanja na svim područjima treba rješavati sada. Ako nismo kadri odmah pristupiti provedbi, moramo pripremati programe, planove, ideje i rješenja za njihovu provedbu čim to bude moguće. HDZ se mora zauzimati za pridavanje najveće važnosti znanosti, kulturi i prosvjeti, treba znati da se politikom mogu stvarati saveznici, a trajni prijatelji samo kulturom.

HDZ mora biti prvi i u duhovnom preporodu da bismo se što prije na svim područjima oslobađali naslaga i natruha prošlosti. Učvršćivanje HDZ-a mora se ogledati ne samo u prihvaćanju programa i statuta, u izboru novog vodstva na ovom Saboru, i na svim razinama, nego i uklanjanju onih koji smetaju ili koji štete ugledu HDZ-a, ugledu hrvatske vlasti, ugledu hrvatske države.

HDZ ostaje na visini povijesne zadaće

Dragi stranački prijatelji, ja ću iskreno reći da u okviru HDZ-a, u okviru hrvatske države treba odati priznanje nositeljima različitih političkih struja i u okviru HDZ-a jer su svi oni pomogli tome da ostvarimo svoj program, da ostvarimo sve ono što smo postigli sa svojom državom, ali je isto tako vrijeme da se te bitne sastavnice koje su bile pozitivne u okviru HDZ-a, da nestanu kao nekakve posebnosti s kojima se špekulira i u Hrvatskoj i iz inozemstva, sve do toga da čekaju što će biti sa HDZ-om, kakav raskol, koje struje itd. Prema tome, priznanje svima onima koji su baš sa svojim udjelom, sa svojim hrvatstvom, sa svojim pogledima prišli HDZ-u i pomogli ostvarenju, ali i zahtjev da sada prihvate program temeljen kao što smo kazali na svim stečevinama ali i tom novom elementu da HDZ svoj rad i svoju djelatnost temelji na načelima kršćanske civilizacije i da onaj koji to ne prihvaća nema mjesta u HDZ-u. Na kraju posvjedočimo ovim Drugim općim saborom HDZ-a, njegovim radom, njegovim odlukama da HDZ ostaje na visini povijesne zadaće koja stoji pred njim, pred hrvatskim narodom. Slijedimo svoj put, imajmo vjeru u svoju stožernu politiku. Znali smo, znamo i znat ćemo što su interesi hrvatskog naroda i Hrvatske. Naš veliki pjesnik, Tin Ujević, koji je i sam u svom životu, što mnogi zaboravljaju, prošao svu duhovnu i fizičku Golgotu hrvatskog naroda, ostavio je za trajno sjećanje stih: *Hrvatska, ta naša vodilja i robinja*. I običnim ljudima i onima s najviše uma i srca jasno je da je Hrvatska demokratska zajednica bila ta koja je najzaslužnija u naše doba da je ta robinja, sputana boginja Hrvatska, izvedena na put slobode i slave svoga hrvatskoga naroda.

HDZ uvijek i sve za Hrvatsku, a našu jedinu i vječnu Hrvatsku ni za što.

HDZ JEDINSTVEN ZA HRVATSKU *

Dame i gospodo, dragi stranački prijatelji!

Odazvao sam se pozivu za ovaj zajednički sastanak da porazgovaramo o nekim problemima u našem HDZ-u i o špekulacijama u svezi s tim u svijetu i u zemlji, kao i o položaju Hrvatske i o glavnim političkim pitanjima.

Zašto bez samostalne države od XII. stoljeća?

Jeste li se ikada zapitali, vjerojatno jeste, - zašto hrvatski narod od XII. stoljeća pa do, evo, ovih naših dana nije uspio oživotvoriti svoju samostalnu i suverenu državu? A treba se time pozabaviti. Uopćen odgovor jest: zbog geopolitičkog položaja Hrvatske, zbog međunarodnih silnica koje su to sprečavale, ali i zbog subjektivnih razloga, zbog razjedinjenosti hrvatskoga nacionalnog bića. Hrvatska je po svom geopolitičkom položaju i srednjoeuropska, i sredozemna, civilizacijskim utjecajima i presizanjima, što je djelovalo i na duhovno biće hrvatskoga naroda. Osim nepovoljnog djelovanja međunarodnih silnica nesklonih hrvatskoj državi, nije bilo ni dovoljno duhovnog pregnuća, političke svijesti i zrelosti za ostvarenje samostalne države, ili pak za očuvanje države u onim kratkotrajnim momentima kada smo je imali.

Razumije se, u onom razdoblju stvaranja hrvatske države od knezova do kraljeva, od VII. do XI. stoljeća, proživljavali smo sličan proces kao i drugi dijelovi Europe. Ali, postavlja se pitanje: što je poslije svega toga bilo do danas? S obzirom na to da mislim da ti i objektivni i subjektivni čimbenici djeluju i danas, dopustite mi da podsjetim na neke bitne ili znakovite momente.

Mirovnim dogovorom između Franačkog Carstva i Bizanta, godine 803. i 812., Dalmatinska ili Bijela Hrvatska i Panonska Hrvatska potpale su pod vrhovništvo Franačkog Carstva. Kada Ljudevit Posavski od 819. do 821. diže ustanke u Panonskoj Hrvatskoj protiv franačke vlasti, Borna iz Dalmatinske Hrvatske na strani je Franaka. Ljudevit traži oslonac negdje na istoku, u Bizantu.

Kada knez Zdeslav (878. - 879). priznaje bizantsko vrhovništvo - budući da Bizant tada ima utjecaj i na ovom tlu sve do sjeverne Italije - većina hrvatskoga

* Izlaganje predsjednika Hrvatske demokratske zajednice i predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana na zajedničkoj sjednici Predsjedništva HDZ-a i Kluba zastupnika HDZ-a održanoj navečer 25. siječnja 1994. u zgradi Sabora Republike Hrvatske.

plemstva, onakvog kakvo je bilo, smjenjuje ga baš zato što se okreće Bizantu, te dovodi na vlast kneza Branimira koji se utječe Papi, i to tada ima za rezultat prvo međunarodno priznanje. Papa Ivan VIII. priznaje godine 879. Hrvatsku. To je njezino prvo međunarodno priznanje. Ali, kao što vidite, postoji tada podijeljenost Hrvatske, i zbog geopolitičkih, ali i idejnih opredjeljenja, ne samo između Panonske i Dalmatinske Hrvatske, nego čak i u samoj Dalmatinskoj Hrvatskoj.

Nakon smrti kralja Zvonimira 1089. dulje vrijeme traje borba između domaćih pretendenata na hrvatsku krunu i kraljevske kuće Arpadovića.

Potkraj XIV. stoljeća većina Hrvata odlučuje se za Anžuvince, iz Napulja, protiv Žigmunda ili Sigismunda Luksemburškoga, koji je u to vrijeme kralj Ugarske i Češke. Ta podvojenost između dviju kraljevskih kuća prouzrokuje opet u Hrvatskoj raskol i međusobne borbe koje traju 25 godina. Na Križevačkom saboru 1397. godine s banom Lackovićem stradava i hrvatsko plemstvo. Te borbe konačno završavaju 1408. godine, ponovno porazom jedne od hrvatskih strana.

Nakon Mohačke bitke 1526. godine, u kojoj pogiba ugarsko-hrvatski kralj Ljudevit II. Jagelović, hrvatsko plemstvo izabire godine 1527. Ferdinanda Habsburškoga za kralja Hrvatske. Ali, plemstvo Slavonije izabire Ivana Zapolju. Opet postoji nejedinstvo i međusobne borbe, da bi se onda i taj Zapolja, kojeg su izabrali slavonski Hrvati, kasnije odrekao hrvatske krune u korist Habsburga.

U XVII. stoljeću Hrvatska od osmanlijske najezde brani već svoje ostatke ostataka. Hrvatski velikaši, kakvi su Zrinski i Frankopani, muževi širokih obzora i moćni, imaju Hrvatsku u svojim rukama, ali ugroženu i od Osmanlija i od stranih vladara. Nezadovoljni su s pomoći Habsburške Monarhije i dvora u obrani Hrvatske te traže oslonac po Europi, u Francuskoj, koja je glavna sila u Europi nasuprot Habsburškoj Monarhiji. U to vrijeme to su dvije glavne sile u Europi. Francuzi pristaju da će dati pomoć Hrvatskoj, Zrinskom i Frankopanu, ali ona ipak izostaje. Potom Zrinski i Frankopan pokušavaju čak i s Turcima, znači s protivnicima. Urota je svršila ne samo pogibijom Zrinskog i Frankopana godine 1671., negoli zapravo zatorom hrvatskoga plemstva te političkim, gospodarskim i kulturnim zatorom Hrvatske.

Prema tome, očite su trajno nepovoljne vanjske okolnosti, ali i pomanjkanje unutrašnjeg jedinstva, unutrašnje homogenosti.

Novija povijesna iskustva hrvatske nacionalne politike

Moram preskočiti osvrt na daljnja zbivanja, ali ću se ipak još osvrnuti na neke momente. U prošlom stoljeću, u doba "proljeća naroda" godine 1848., Zagreb je uz Prag jedno od žarišta i kulturne i slavenske nacionalne svijesti. Habsburška Monarhija je u to doba na svoj način jedinstvena Europa. Najveći dio hrvatskih muževa, hrvatskih intelektualaca zauzima se za federativno, pa i konfederativno preuređenje Habsburške Monarhije. Ali, i u takvim okvirima ima znatan dio utjecajnih Hrvata koji su za bezuvjetno jedinstvo s Ugarskom, a to su po zlu poznati

"madaroni". Prema tome, opet nejedinstvo unutar hrvatskoga naroda, hrvatskih staleža, kada se jedinstvom ipak moglo nešto više postići. Taj duh i ta razjedinjenost traje i do dana današnjega. Da opet preskočimo. Godina 1941.: Maček, Tito, Pavelić. Prije toga, da se prisjetimo Radića. Velik čovjek, na čelu najprije velikog seljačkog, a zatim i do tada najvećeg nacionalnog pokreta, ali u svojoj misli jedva da se vinuo do konfederativnog zahtjeva za Hrvatsku u okviru Kraljevine SHS. Znači, takve su bile međunarodne okolnosti i svijest vodećih hrvatskih ljudi. Radić će tek na samrti, pogođen velikosrpskim mecima, priznati da bi možda trebalo ići i oružanom, a ne samo političkom borbom za samostalnu Hrvatsku.

Maček godine 1939.-1941. nije orijentiran na samostalnu Hrvatsku, nego na rješenje hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije. Nije prihvatio sam njemački prijedlog, niti je dao nekom svome da stane na čelo hrvatske države u okviru osovinskih sila, vođen moralnim gledištem da će fašizam izgubiti rat, što je ispravno. Ali, s gledišta hrvatskih nacionalnih interesa i hrvatske državnosti ni kod najjače stranke, a ni kod njezinog vode nema još odlučnosti i spremnosti za samostalnu Hrvatsku.

Tito, Hrvat, ali prije svega komunist nema sluha za to da Moskva ne želi više povratak Jugoslavije, da Kominternu, kao što je prije toga priznala raspad Čehoslovačke i priznala Slovačku, ne računa više na obnavljanje Jugoslavije i želi Komunističku partiju NDH. On nema sluha za to, jer nema, znači, toga poriva za samostalnu suverenu Hrvatsku. Ispravno ocjenjuje da će NDH doživjeti sudbinu osovinskih sila, pa je stoga za antifašističku borbu sa svim narodima Jugoslavije.

Pavelić je nedvojbeno za hrvatsku državu. Ali, s tom manjinom ustaša, koji su došli izvana, nije uspio proširiti taj pokret na većinu hrvatskoga naroda, čak štoviše Pavelić 1941. zatvara Mačeka, HSS-ovce i komuniste. Ostali su, sa svojom ekstremnom politikom, u manjini u hrvatskom narodu usprkos tome što je u cjelini taj narod htio svoju državu. Prema tome, međunarodne okolnosti nisu sklone, a nema dovoljno zrelosti, svijesti i sposobnosti da se ta hrvatska država oživotvori, kroz ta duga stoljeća.

Širi idejni sklopovi

Sve se to zbiva i u okviru širih idejnih sklopova, prvenstveno katoličkog univerzalizma, kome je prije svega bilo katoličanstvo, a istom tada nacija. I ne samo to, nego je Katolička crkva, Vatikan, Hrvatskoj dodijelio i posebnu ulogu - da bude most za ponovno stvaranje jedinstva s istočnim kršćanstvom, s pravoslavljem. Odatle, najprije u XVII. stoljeću, Križanićeva, pojava a onda u prošlom stoljeću Strossmayerova pojava s jugoslavenstvom. Znači, taj katolički univerzalizam igrao je i takvu ulogu, premda je bio, također i oslonac održanja hrvatstva. Ali, ne trebamo zaboraviti i takvu njegovu ulogu ranije, da bismo vidjeli što je danas.

Između dva svjetska rata, u Europi i u svijetu uspostavljena je prevlast demokratskih sila, pa prema tome i građanske demokracije. Ali je ta građanska demokracija upadala u sve veću krizu i zapravo izgubila na europskom pa i na svjetskom tlu, jer je Europa gospodarila svijetom. Ta građanska demokracija izgubila je bitku s dvjema velikim ideologijama: fašizmom i komunizmom. Te dvije velike ideologije borile su se već otprije, a osobito na kraju Prvog svjetskog rata i između dva svjetska rata za duše i tijela europskih ljudi i europskih naroda. Ta i takva građanska demokracija doživjela je slom od kraja I. svjetskog rata, pobjedom Oktobarske revolucije u Rusiji, fašizmom u Italiji i Njemačkoj, a u II. svjetskom ratu u potpunosti na europskom tlu.

Treba kod toga spomenuti da je ta marksistička ideologija, u psihi hrvatskog naroda unosila, uz postojeći katolički univerzalizam, i socijalistički internacionalizam, i to u onaj njegov dio koji ga je slijedio. Ona je, međutim, imala i pozitivan element u tome što je, s obzirom na Sovjetski Savez i ulogu Kominterne, proklamirala pravo hrvatskoga naroda na samoodređenje i oslobođenje iz jugoslavenske tamnice, i to revolucionarnim putem. To je, naravno, bilo u proturječnosti. S jedne strane imamo propovijedanje socijalističkog internacionalizma, pa prema tome i klasnog i svakakvog jedinstva južnoslavenskih naroda. S druge strane, komunisti su bili ti koji su, za razliku od svih drugih stranaka, osim grupe pravaša, propovijedali pravo stvaranja hrvatske samostalnosti revolucionarnim putem. Zbog toga imamo i ono što malo koji narod u tom razdoblju ima: smrt četrdesetčetvorice hrvatskih antifašista, književnika i drugih javnih radnika i ne samo komunista, Cesarca, Keršovanija i drugih, koji idu u smrt 1941. i grebu noktima u zid: "Živjela sovjetska Hrvatska!" To nije bio poklik nikakvoj staljinističkoj Hrvatskoj, nego li samostalnoj Hrvatskoj, slobodnoj od srpskog jarma.

Prema tome, uza svu onu negativnost i raslojavanje internacionalizmom, taj je pokret imao i pozitivnu sastavnicu u antifašizmu i stvaranju ZAVNOH-ovske Hrvatske, zajedno sa svim onim federativnim, i na kraju konfederativnim elementima u Ustavu 1974. Taj je pokret donio i tu pozitivu da smo pravno mogli izaći iz jugoslavenskog sklopa s međunarodnim priznanjem.

Prema tome, htio sam reći, tijekom cijele povijesti međunarodne silnice nisu bile sklone uspostavi samostalne suverene Hrvatske. Ali, isto tako, i nije bilo dovoljno zrelosti i jedinstva, jer su uvijek postojali raskoli i razdvojenosti između Panonske i Dalmatinske Hrvatske, između idejnih političkih pokreta koji su to sprečavali. Da je bilo više pameti, u najmanju ruku u okviru raspada versailleskog sustava u II. svjetskom ratu, mogla se ostvariti samostalna Hrvatska, pa ne bismo morali proživljavati sve ono što smo proživjeli i u II. svjetskom ratu i poslije njega, sve do današnjih dana.

Ostvarili smo državu - zrelošću spoznaja i jedinstvom

I kako smo onda to sada ostvarili? Zbog dvaju razloga. Promijenile su se međunarodne okolnosti, u tom smislu što su se u sklopu raspada komunističkog socijalizma stvorili preduvjeti i za raspad višenacionalnih državnih tvorbi, u svjet-

skom društvenom razvitku i u Europi i na svim kontinentima, u Aziji i Africi, gdje su se digli kolonijalni narodi. Znači, došlo je do nacionalnog buđenja i nehistorijskih naroda, do uspostava samostalnih država u Aziji i Africi. Pa su se onda i takvi narodi koji do tada nisu imali samostalnost, kao što je i hrvatski, u Europi, mogli osovljavati na vlastite noge. Znači, sazreli su međunarodni uvjeti da dođe do raspada te višenacionalne jugoslavenske tamnice, do stvaranja samostalne Hrvatske. Ti uvjeti i nisu bili najpovoljniji, o čemu ću kasnije govoriti, ali su sazrele i spoznaje koje su oživotvorene u našoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici. Spoznaje da jedinstvom i najvećih oprečnosti, u teritorijalnom i staleškom smislu, tj. u hrvatskom političkom smislu, možemo doći do svoje države. To i tu ideju u HDZ-u smo ostvarili: da bez jedinstva, da budem grub, i ustaša i komunista, odnosno antifašista, partizana, i svega onoga naroda koji je bio vezan za NDH, ali protiv fašizma a za slobodu i demokraciju, da bez svih onih koji su u mukotrpnu povijesnom hodu došli do te spoznaje da nam ako želimo opstati kao narod treba država kao dom, da bez njih ne možemo ostvariti državu. I ostvarili smo je. To je naša zasluga, vaša, svijetu nas, hrvatskoga naroda, koji je prihvatio takav program, koji nam je dao povjerenje, i koje ne smijemo iznevjeriti.

Dominantne silnice danas

Prema tome, znali smo izvući spoznaje iz te svoje mukotrpne povijesti, ali i uskladiti taj naš cilj s takvim međunarodnim okolnostima koje nisu bile, i još uvijek nisu sklone samostalnoj i suverenoj Hrvatskoj, iz mnogo razloga. Stvarali su bivšu Jugoslaviju i žele je obnoviti u ovom, ili onom obliku, kao protutežu onoj Europi u kojoj glavnu ulogu igra jedna Njemačka. Nasuprot njoj, jer iza Njemačke postoji suprotnost Francuske i Engleske, pa i Rusije. Amerika također ima svoje poglede koji nisu istovjetni u potpunosti ni s interesima Francuske i Engleske u Europi, a niti Njemačke. To se sve skupa odražava i u odnosu na hrvatsku državu, ali i u odnosu na rješavanje bosanske krize. To je što se tiče naprosto fizičkih silnica.

Pogledajmo sada duhovne silnice, u kojima nam je živjeti, u kojima nam je stvarati i izgrađivati tu samostalnu Hrvatsku. Nakon II. svjetskog rata pobijedile su antifašističke i demokratske sile. Raspadom Sovjetskog saveza i komunistički socijalizam doživio je slom. Prema tome, ostala je na sceni ta zapadna demokracija, s velikim primjesama socijaldemokracije, socijalizma, i s dvjema vladajućim idejnim potkama svega zbivanja. Jedna je liberalno-gradanska, koja teži opet stvaranju nekakva univerzalnog svijeta, kome smetaju male države, jer ograničavaju i tržište i kompliciraju i međunarodnu situaciju. Druga je katoličko-univerzalistička.

Ova liberalno-gradanska silnica manje-više nam je poznata; bila je usmjerena na čuvanje Jugoslavije, priželjkivala je poraz Hrvatske 1991., osobito ovakve Hrvatske, suverene, koja hoće biti svoja. Ta liberalno-gradanska koncepcija traži

oslonac u tim naslagama u hrvatskoj psihi, i nalazi ih, ne samo kod jugonostalgijara, nego i kod onih koji su zaokupljeni tim širim univerzalističkim, kozmopolitskim idejama. Ona je priželjkivala poraz hadezeovske Hrvatske u ratu 1991., u izborima 1992. - saborskim izborima i izborima za predsjednika Republike - upinjala je sve snage da, ako već ne može spriječiti Tuđmanov izbor, spriječi pobjedu HDZ-a. Da bi onda u koalicijskom glavinjanju, ili u međusobnim koncesijama, mogla usmjeriti hrvatsku politiku u drugim smjerovima...

Poslije pobjede koju smo izvojevali i na parlamentarnim i na predsjedničkim izborima, nas su neke zapadne sile, po svojoj pragmatiki, morale priznati; neke s više, neke s manje zdušnosti ili sklonosti. Ali su se nastavile one tendencije protiv takve suverene samostalne Hrvatske, koju ne mogu vraćati ponovno u neke svoje planove o sferama utjecaja i suprotstavljanja pojedinih država u Europi i u svijetu.

Izazivanje ustavne krize

Tako su u ljetu prošle godine u jednoj stranici dane i pisane smjernice, kako treba ujedinjavati sve napore svih stranaka, za "zaokret državne politike" prema Bosni i Hercegovini. Išlo se na izazivanje ustavne krize, na zahtjeve za izvanredne izbore. Tu je bilo sve predviđeno, i kako treba angažirati i sindikate i Crkvu, pa sve do napuštanja Sabora. U tom smislu radili su i pojedini listovi, ne samo žuti, nego i oni u kojima su surađivali i neki naši djelatnici. Kada nije ni to uspjelo, onda su došli do zaključka da treba raditi na raskolu HDZ-a. I onda je došlo do otvorenog pisma šestorice: Slavka Goldštajna, Vlade Gotovca, Ive Banca, Krste Cviića, Ozrena Žuneca i Vesne Pusić koje je trebalo uzdrmati hrvatsku političku scenu ili pak djelovati kao nešto što će dati trajnije rezultate, jer se tu i takvu našu politiku ocjenjivalo poraznom i katastrofalnom. Najveći rezultati koje je hrvatska politika u svojoj povijesti postigla, pa čak i međunarodno priznanje, ocijenjeni su katastrofalnim. Cilj je bio da Predsjednik da ostavku i da se raspišu izbori. To je pismo objavljeno, ne slučajno, u rujnu prošle godine, pred Drugi sabor HDZ-a, na kojem se, kao što znate, očekivao raspad HDZ-a. Među nama rečeno, nismo bili baš jako daleko od toga da smo dopustili da se stvari kreću po tom scenariju i domaćem i vanjskom, kojemu su neki naši članovi i stihijski nasljedali.

Nakon II. sabora HDZ-a stvoren je akcijski program na kraju prošle godine, sada u okviru jedne druge političke stranke, gdje ponavljaju gotovo sve ono što je bilo i u spomenutom prvom programu u ljetu prošle godine, i što je rečeno u navedenom pismu, i gdje se i dalje računa s tim izazivanjem ustavne krize, izvanrednim izborima, i s raskolom u HDZ-u. Kod toga dolazi do zanimljive simbioze u idejnom i akcijskom smislu, između dviju glavnih idejnih tendencija u suvremenom svijetu - liberalno-gradanske i univerzalističko-kršćanske.

Da podsjetimo: u krizi, u kojoj se nalazilo europsko društvo od I. do II. svjetskog rata, našla se i Katolička crkva. Kao što znate, na II. vatikanskom koncilu početkom 60-ih godina, a potom i izborom Wojtyły za papu, Crkva se obnovila i doživjela preporod. Donesene su smjernice da vjeru treba utjeloviti u konkretna nacionalna bića, pa je prvi put u povijesti dozvoljena liturgija na nacionalnim jezicima. To je, nedvojbeno, ne samo obnovilo ulogu Crkve nego je dalo i poticaja jačanju nacionalnih pokreta. U tom smislu je i Crkva bila upućena da u prvi red stavlja nacionalne probleme. Na toj crti, i na osnovi razmatranja okolnosti u kojima je dolazilo do sloma komunističkog socijalizma i višenacionalnih državnih tvorbi, Vatikan je bio među prvima koji je priznao Hrvatsku, i koji je odigrao veoma važnu pozitivnu ulogu u priznavanju Hrvatske.

Hrvati i ideja kršćanskog jedinstva

Kao povjesničar moram reći da na Zapadu gotovo nisam naišao na tako razboritu i duboku raspravu o raspadu Jugoslavije, pa i o položaju hrvatskog naroda u povijesti, kao što je to bilo izneseno u govoru pape Ivana Pavla II. 4. siječnja ove godine, gdje je rečeno da su Hrvati u povijesti imali, morali imati ulogu *predzida kršćanstva*, u sukobu s otomanskom najezdom, da su imali pravo na samoodređenje i na stvaranje samostalne države u okolnostima raspada Jugoslavije. Rečeno je to i za Slovence i druge narode. Rečeno je da je rat koji su povele jugokomunistička armija i Srbija s međunarodno-pravnog i moralnog gledišta bio neopravdan te da ti narodi, a onda i drugi koji su se oslobodili višenacionalnih državnih tvorbi, imaju sva povijesna i moralna prava da kao subjekti međunarodnog poretka sudjeluju u Europskoj i svjetskoj zajednici. Ali, u jednom takvom izvanrednom izlaganju stoji da ne treba zanemariti ni to da se može govoriti i o zajednici Južnih Slavena. Prema tome, opet se sa stajališta svjetskog kršćanstva i sa stajališta katoličanstva Hrvatima daje i ta zadaća da opet budu most prema pravoslavlju za ujedinjavanje kršćanstva. Na toj je crti i najava da ako se Sveti Otac odazove pozivu i posjeti Hrvatsku, ako bude mira, da će onda uz Hrvatsku, uz Zagreb, posjetiti i Sarajevo i Beograd. Samo desetak dana poslije toga izvanrednog govora Svetoga Oca od 4. siječnja, u vatikanskom govoru od 15. siječnja nalazimo procjene koje očito ukazuju na to kako živimo u uzburkanu razdoblju, u kojem se ne samo mnoge glave gube, negoli i mnoge politike traže nova i stara rješenja. Tu se, naime, govori, da je uzrok svemu zlu u današnjem svijetu pretjerani i ekstremni nacionalizam za koji nisu krivi narodi nego vode, nacionalizam koji je doveo do novog poganstva u današnjem svijetu - do obogotvorenja države...

HDZ radi Hrvatske

I u tom sklopu pogledajmo sebe, HDZ. Ono što su nam zamjerali, ili sa čime su nas željeli kompromitirati pred svijetom, bilo je to da u svojim redovima imamo pretjeranih ekstremnih nacionalista, koje prozivaju povezujući ih ponekad čak s obnavljanjem duha NDH. Razno-razni protivnici, kako HDZ-a tako i suverene Hrvatske, iz zemlje i iz svijeta, prozivaju i obrušavaju se npr. na Vicu Vukojevića, Jurića, Gordanu Turić. Iz sličnih i posebnih razloga na udaru su i Mate Boban i Ivan Milas i pogotovo Antun Vrdoljak. U isto vrijeme žele produbiti ne samo razlike nego i izazvati raskol ističući nasuprot tobožnjoj desnici tobožnju liberalnu ljevicu unutar HDZ-a, špekulirajući s imenima od Boljkovca i Manolića, do Mesića, Vedriša i Gregurića. Dakako, neki od naših članova se ponekad zaborave i daju povoda za takve špekulacije.

Kad je riječ o glavnim idejnim strujama u današnjem svijetu, onda valja spomenuti da su i neki utjecajni, liberalno-gradanski krugovi svijeta proglasili također stvaranje nacionalnih država retrogradnim pojavama, zaprekama koje priječe demokratski razvitak i integraciju svijeta - što je meni gospodin Soros, koji financira kojekakve listove i aktivnosti u Hrvatskoj i u drugim zemljama, direktno rekao. Takvi pak računaju s onima u našim redovima koji nisu, evo "ekstremni nacionalisti" i koji se po oporbenim prosudbama ne slažu s takvom "ekstremnom politikom", i s kojima računaju da će dovesti do raskola u HDZ-u. Tu su i dosta ozbiljne ocjene nekih međunarodnih promatrača da je Tudman uspio sačuvati HDZ na Drugom saboru, ali ostala je i "desnica" i "ljeвица", a njegova središnjica nije dovoljno jaka i ona će se urušiti, samo je pitanje tko će se obračunati s Tudmanom: desnica ili ljeвица.

A ja sam uvjeren da se neće urušiti središnjica, da je HDZ pokazao dovoljno zrelosti da nadvlada sve razlikovnosti koje postoje u nas. Pokazalo se do sada, pa će i od sada, da je čvršća spona koja naše redove spaja od one što ih podvaja. Moram biti konkretan, baš zato što mi i neki od vas tu, a i obični građani postavljaju upit: "Zašto se vi, Predsjedniče, ne oslobodite nekih od tih pojedinaca iz desnice ili iz ljevice?" Ja odgovaram: da nismo imali HDZ-a, s takvim programom kakav smo imali, i kakav smo ponovno objavili na Drugom saboru, i s takvim sastavom, ne bi bilo ni Hrvatske, i ne bismo je mogli sačuvati. Radi Hrvatske treba nam i takav HDZ, ali sve čvršće zbijen oko svog stožernog programa i provjerene politike.

Neće biti raskola

Ali, ja odlučno molim stranačke prijatelje, spomenute i nespomenute koje krste ekstremnim nacionalistima, zamalo ustašama, da vode računa o tome da ne prave smetnje, da ne daju povoda, ne samo domaćoj zasukanoj ili liberalnoj

oporbi, nego i svima obmanutima ili neobaviještenima u svijetu. Prema tome, molim da naši prijatelji koje uvjetno nazivaju desnicom shvate da nam svako sektaštvo pravi štete i u međunarodnim odnosima. Jednako tako, ne manje odlučno molim i one na tzv. lijevi da isto tako ne govore gluposti kako ima proustaških elemenata u HDZ-u, jer je to ne manje štetno i zanemarivanje svega o čemu sam govorio. Štoviše, takvo iskakanje može imati pogubne posljedice baš s obzirom na domaće i strane računice. Usput sa zadovoljstvom mogu reći: kada sam razgovarao sa Stipom Mesićem objasnivši mu da im je dao i povoda da s njim računaju kao s predsjednikom Sabora i svi domaći i svi vanjski protivnici pravog HDZ-a koji ne žele ovu, nego neku drugu Hrvatsku, i koji ga žele iskoristiti pa mu upućuju pozive i za Sarajevo i za Kuala Lumpur, Mesić je rekao: "Predsjedniče, ja neću biti nikada protiv politike HDZ-a i protiv tvoga vodstva." Prema tome, ta računica sa Stipom bila je pogrešna, zbog njega neće biti raskola. To se odnosi i na Jožu Manolića koji također kaže da nije za raskol u HDZ-u, bez obzira što je poslije sastanka Predsjedništva dao intervju koji u dva momenta sadrži nešto što nije trebao reći, a za što sam kaže da nije napisano doslovno ono što je rekao. Prema tome i on smatra da nam je potrebno očuvati jedinstvo HDZ-a. Špekulirali su i s Franjom Gregurićem, koji nije dao nekih takvih javnih povoda za to. Gregurić se odlučno ograđuje od takvih smutnji i izjašnjava za dosljednu provedbu politike HDZ-a. Prema tome, neće biti raskola u HDZ-u. Molim da shvatite, da nam trebaju i oni koji su odlučni državotvorni Hrvati, ali nam to treba bez ekstrema, bez glupih, dopustite da tako kažem, nekakvih izljeva i postupaka koji nas kompromitiraju u smislu kako to ne želi ni Europa, ni Amerika, ni Vatikan. Treba nam nacionalna odlučnost da bismo do kraja oslobodili Hrvatsku, i da bismo pridonijeli okončanju rata u Bosni i Hercegovini. Trebaju nam i ti naši pobornici tzv. liberalnih shvaćanja u HDZ-u, da bismo i svom narodu, koji kao i svaki drugi narod ne voli ekstremiste, dokazali da smo zaista stranka demokratskih načela i ljudi.

A ne treba zaboraviti da zbog složenosti naše situacije, moramo imati i takvo stranačko i državno vodstvo koje će, da tako kažem, davati što više povjerenja i Srbima u Hrvatskoj, jer jednim dijelom oni jesu uplašeni da je samostalna Hrvatska nastavak NDH jer su ih uspjeli obmanuti. Treba nam politika HDZ-a kakvu smo od prvih dana pa nadalje objavili i borili se za njezinu pobjedu bez jednih i drugih ekscesa, osobito bez unutarstranačkog zagorčavanja i međusobnog žigosanja. Radi Hrvatske moramo sačuvati HDZ, ne za godine, nego za desetljeća. Naime, bilo je zemalja gdje su pojedine stranke odigrale takvu povijesnu ulogu, a Hrvatska zbilja treba takav HDZ kakvom je narod i dao povjerenje.

Moramo stvarati uvjete, što nije lagano, da taj program HDZ-a, to ujedinjavanje tobože nepomirljivih idejnih struja u hrvatskom narodu, mora biti ono oko čega moramo zbiti svoje redove, jačati HDZ i pridobivati nove članove, jer mi smo ipak u bitnome jedinstveni: hoćemo samostalnu i suverenu, demokratsku i u svemu naprednu Hrvatsku.

Bosna i Hercegovina - najzamršeniji problem današnje Europe

Koji su bili glavni razlozi za objektivno postojanje razlika u HDZ-u? Osim još neprevladanog političkog naslijeđa i neizbježnosti opreka u prosudbama to je danas problem Bosne i Hercegovine. A to nije ništa čudno. Bosna i Hercegovina, bez dvojbe je najzamršeniji problem u današnjem svijetu, ne samo za nas Hrvate, nego za čitav svijet. Teška, i nejednaka, sudbina hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini mogla je biti, bila je i jest uzrokom podvojenosti i u hrvatskoj javnosti uopće, dijelom u svijetu, pa i u našim hadezeovskim redovima.

Dragi prijatelji! Meni je bilo jasno: ako se Jugoslavija nije mogla održati, onda se ni Bosna nije mogla održati nikako drugačije nego kao što smo predlagali i za Jugoslaviju - na konfederalnim osnovama. A kada sam predlagao da bi se jugoslavenska kriza mogla riješiti na konfederalnim osnovama, onda sam to predlagao ne zato što bih želio da ostanemo u konfederaciji, nego zato što je takav prijedlog bio sukladan svjetskom razmišljanju. Pokazali smo da Hrvatska ne želi pod svaku cijenu izazvati rat i nemire. Moglo se doduše i predviđati da Srbija neće prihvatiti konfederalnu osnovu. Međutim, to je bio put za mirno rješenje krize pa i za izlaz iz Jugoslavije, zato da nas taj svijet postupno prizna.

Znači, polazio sam od toga da bi bilo u interesu Hrvatske da opstane Bosna i Hercegovina, ali da opstane jedino s konfederalnim uređenjem, jer je hrvatstvo, inače tamo nazadovalo do pogibeljnih razmjera. Hrvata je bilo g. 1918. ulaskom u zajedničku državu, Kraljevinu SHS, 22 posto, Srba 43, a Muslimana 32 posto, pa su se odnosi mijenjali. Srbi su se smanjivali jer su odlazili iz Bosne u Beograd u državne službe, u svoju državu. Hrvati su bili u Bosni najprije pod surovom srpskom hegemonijom; biti Hrvat u Bosni značilo je biti ustaša i biti gonjen i ubijan. Znači, najprije su Hrvati smanjivani pod srpskom hegemonijom, ali zatim nakon što je Tito otjerao sa scene Đuru Pucara i dao Muslimanima i Hrvatima da dodu na vlast, prevlast su preuzeli Muslimani, a Hrvati su i pod muslimanskom hegemonijom stradavali i smanjivao se njihov udio, tako da ih danas nema ni 17 posto. Još 1948. bilo je 24 posto, odnosno 23,9. Zašto? Zato što su se po marksističkom pristupu muslimani trebali opredijeliti nacionalno, pa se jedan dio njih tada opredijelio kao Hrvati da bi se onda pod muslimanskom hegemonijom taj broj Hrvata sve više smanjivao.

Prema tome, u sadašnjim uvjetima krize, koju su izazvali Srbi sa svojom agresijom, a Muslimani s idejom stvaranja islamske države, kakva je bila moguća hrvatska politika? Samo i jedino ona koju smo vodili! I nikakvih zaokreta nismo učinili od prvih početaka kada je u ime Europske zajednice portugalski ambasador Cutilleiro iznio onaj plan o kantonalnom uređenju, pa dalje onda Vance-Owenov plan o uređenju na provincije, do toga da se dode do prijedloga o Uniji triju republika. A zašto je Srbima, koji su počeli agresiju i koja je dovela do izdvajanja srpske republike u Bosni, svijet to dopustio? Zašto?

Očito, nema drugog objašnjenja nego da Europa nije htjela dopustiti stvaranje islamske države u svom okviru. I tako su Srbi mogli provoditi tu agresiju, i etničko čišćenje, makar su se Muslimani nudili Srbima prije rata, za vrijeme rata i danas. Srbi nisu prihvatili ponudu zbog dvaju razloga: jedno što su se bojali demografske nadmoćnosti i demografske dinamičnosti muslimanskog pučanstva, jer bi onda Muslimani u okviru njihove Jugoslavije i velike Srbije (bosanski, sandžački i kosovski) tvorili zapravo u masi islamsku zajednicu koja bi im bila brojno opasna. Srbi ih zbog toga nisu prihvatili niti ih prihvaćaju do dana današnjega. Ali i zbog toga što su sa svojim povijesnim, diplomatskim vezama i s nekim zapadnim krugovima, da tako kažem, bili u dosluhu da Zapad ne želi stvaranje islamske države usred Europe.

U tim i takvim okolnostima naša je politika bila takva kakva je jedino moguća. Ponavljam, ja osobno nisam imao nikakve iluzije o tome kako su neki govorili da smo morali voditi politiku prirodnih saveznika s osloncem na Bosnu i Kosovo. Da smo provodili takvu politiku, nikada ne bismo imali samostalnu Hrvatsku. Nisam imao nikakvih iluzija ni o tome da je islam izdvojio taj bosanski puk iz kršćanskog, tj. i hrvatskog nacionalnog bića, bez obzira što je povijesno i jezično stvarno pripadao nama, te doveo do toga da smo protiv njih od XV. do XVIII. stoljeća vodili borbe za opstanak Hrvatske. Ali sam znao da bi bilo nužno da ostvarimo savez s Muslimanima zbog toga da budemo jači u odnosu na glavnog protivnika, na srpsku agresiju.

Drugo, predviđao sam i spoznao da taj Zapad, ta Europa želi da mi Hrvati budemo ti koji će Muslimane vezati za zapadno-europsku civilizaciju - da ne budu potka za jednu fundamentalističku, ekstremnu politiku, pa i terorizam u Europi. Zbog toga sam sve činio da dode do sporazuma. Zbog toga su i ti naši ljudi u Herceg-Bosni, i Boban i svi drugi, i provodili tu politiku. Ako je riječ o greškama, o tome zašto je došlo do sukoba i do muslimansko-hrvatskog rata, onda bih - ne samo kao predsjednik HDZ-a i predsjednik Hrvatske, nego i kao povjesničar - rekao da su uzroci tog zaoštavanja, tog ratnog sukoba 70 posto na strani Muslimana, 30 posto na hrvatskoj strani. Hrvatski narod se tamo, naime, našao u samoorganiziranju uz našu pomoć - najprije protiv srpske agresije, a zatim i protiv muslimanske. Ta muslimanska agresija pokazuje se zaista veoma pogibeljnom. Unatoč svim naporima, unatoč svemu što smo učinili i činimo da dodemo do sporazuma, unatoč tome što su na moju inicijativu bili uključeni predstavnici turske i njemačke vlade u pregovorima s muslimanskim vodstvom da stvorimo savez s njima, to do sada nismo uspjeli. To je jednostavno iracionalna politika, koja nalazi osnove, tobože realne, u dva čimbenika. Oni naime računaju, a o tome mi je Izetbegović nekoliko puta govorio, da ne može biti pomirbe između Hrvata i Srba, da će zbog krajina rat između Hrvatske i Srbije trajati još dugo godina. To - po njemu - stvara uvjete da Muslimani nastave rat u Bosni i da će kod toga imati potporu islamskih zemalja.

Muslimansko vodstvo ne odustaje od rata

Zbog toga je za nastavak rata i ne prihvaća one naše prijedloge koje sam podnio za prijateljstvo Hrvatske Republike Herceg-Bosne s Bošnjačko-muslimanskom republikom u okviru Unije, a i za svestrani savez bošnjačko-muslimanske države s hrvatskom državom. Na Uniju je najprije pristao, no sada više ne pristaje, pa ide na stvaranje samostalne bošnjačko-muslimanske države, s tim da računam da neće moći vratiti teritorije od Srba pa tu svoju državu želi proširiti na račun hrvatskih teritorija. Pri tome zahtijeva da mu prepustimo srednju Bosnu, ono što je bilo predviđeno za hrvatske provincije i za Hrvatsku Republiku Herceg-Bosnu, od Novog Travnika, Viteza, Busovače do zahtijeva da mu se prepusti Mostar, da mu se prepusti Neum, i to ne Neum kao mjesto, nego čitava općina teritorijalno. Kod toga je za konferencijskim stolom rekao da bih ja morao udovoljiti tim zahtjevima, jer moju politiku kakvu vodim prema Bosni i Hercegovini ne podupire ni jedna oporbena stranka, pa možda ni većina u HDZ-u.

To je rekao za konferencijskim stolom. To su mi kazali supredsjedatelji Konferencije i u bilateralnim razgovorima. Unatoč onome što smo predlagali i na što je on čak i pristao - ne samo pristao, nego potpisao tajni sporazum koji nismo objavili, ali ja sam ga kasnije stavio u nacrt našeg prijedloga da se između te njegove bošnjačko-muslimanske republike i hrvatske države stvori konfederalni savez - usprkos tome on nastavlja rat. U Bruxellesu je 22. prosinca pristao pred očima čitave Europe na primirje za vrijeme božićnih blagdana od 22. prosinca do 15. siječnja, a zapravo je nastavio rat. Rekao je da mu treba tvornica eksploziva. Ja sam mu uzvratio: Alija, za Boga miloga, kako ne shvaćate, sve kada biste uspjeli osvojiti Vitez i Busovaču, ne biste dobili tvornicu jer će tvornica odletjeti u zrak, ali vam predlažem da sklopite primirje, sporazum s nama pa neka ta tvornica i ona koja je u vašim rukama budu zajedničko vlasništvo, ako ćemo morati voditi rat protiv zajedničkog neprijatelja. Nije mogao ništa protiv toga pa kaže: "U tome ima nešto", ali muslimanska vojska nastavlja rat protiv bosanskih Hrvata.

Izetbegović se oslanja na četiri-pet fundamentalističkih država

Govorim vam te detalje zato da biste shvatili da nisam ništa propustio da se spriječi taj rat, jer znam koliko taj narod u srednjoj Bosni pati ne samo od napadaja, nego i od sve moguće bijede u izolaciji. Bio sam poslao i Hidu Bišćevića i Komšića da razgovaraju s Izetbegovićem za vrijeme razgovora u Bonnu, a on im je, međutim, otvoreno rekao: "Kako ja mogu pristati na to da to ne bude u muslimanskoj državi kada će to moja vojska osloboditi pa kako bih ja mogao sutra, kada se vratim, narediti da se ta vojska povuče." Prema tome, išao je na to

da će osvojiti ta područja i zato mi je nuda se Zapadna Hercegovina odmah pripoji Hrvatskoj, a da odustanemo od srednje Bosne. Očito je da u toj našoj politici prema Muslimanima zaista nije moglo biti nikakva zaokreta, osim kapitulacije.

Što se tiče Bosne i Hercegovine, ja sam ponovio taj prijedlog i sada u Ženevi, ali Izetbegović je, osim što je izvrijeđao čitavu Europu, sada u Kuala Lumpuru zatražio i ostavku glavnog tajnika Ujedinjenih naroda. Prema tome, oslanja se na nekoliko islamskih fundamentalističkih država, ne samo zbog zadojenosti grupe ljudi oko njega tom idejom islamskoga svijeta, nego i zbog zainteresiranosti za nastavak rata. No imaju oslonac, čini se, kod nekih i u Americi.

Sve to nije jednostavno i zbog toga svijeta koji jednim dijelom, i Europa i Amerika, želi da ih, da tako kažem, mi ponese u Europu, u europsku civilizaciju, da tu ne bude stjecište i ležište, ishodište fundamentalističkog terorizma u Europi.

I najodgovorniji ljudi iz Europe i NATO-a su nam kazali i poručili da im je svima jasno što se zbiva, ali da nije jasno širokoj javnosti te da se potrudimo objasniti to i javnosti. Toliko o BiH.

Razlozi za normalizaciju odnosa sa Srbima

Potpisali smo Deklaraciju za normalizaciju odnosa sa Srbima. To što smo mi potpisali u životnom je interesu hrvatskog naroda i hrvatske države, ali je i u skladu s demokratskim težnjama svijeta (pa kao što vidite i Vatikana), da dode do normalizacije odnosa između hrvatskog i srpskog naroda, kao dvaju najvažnijih naroda u ovom dijelu jugoistočne Europe i Balkana. Dok do toga ne dode, ne može biti nekog novog međunarodnog poretka. Bez normalizacije tih odnosa bili bismo prisiljeni ići na oružano oslobađanje tih okupiranih područja, a to bi nas koštalo većih žrtava negoli što ih do sada imamo. Prema tome, ako bismo morali oružjem oslobađati ta područja, žrtve bi bile još veće, rat bi trajao još, ratna situacija još koju godinu, a svijet bi proglasio sankcije i protiv Hrvatske. Jer nam nitko ne dopušta vojnu opciju, ni oni koji su nam najskloniji. Primjerice, nitko nam nije dopuštao, čak su nas upozoravali da ne idemo ni na Maslenicu. Pa i neki naši ljudi su pitali: Smijemo li? Ali sam tada procijenio da moramo ići; kao prvo, da bismo stvarno povezali sjevernu i južnu Hrvatsku, i, kao drugo, da bismo i Srbima, pa i tom nesklonom svijetu pokazali da imamo snage i da smo spremni voditi vlastitu politiku. Ali, ovo je sada drugo pitanje. Taj i takav sporazum o normalizaciji, otvaranju Ureda, s pozivom na Povelju Ujedinjenih naroda, i na osnovne dokumente KESS-a, to *de facto*, s međunarodnog gledišta, znači stvarno, ne još i formalno, ali stvarno priznanje. To je drugi razlog zašto smo Deklaraciju potpisali. I nema nikoga u svijetu, ni na jednoj strani, koji se suprotstavio toj normalizaciji odnosa, nego naprotiv, svi je primaju kao razuman korak. U tome sklopu mi dobivamo mnogo s tom normalizacijom. Jasno da je Milošević

također pristao na to zato što to ide i njemu u prilog. I kada se netko pita hoće li on izvršiti taj sporazum, ja mislim da hoće, baš zbog koristi koju on njemu donosi: zbog međunarodne izoliranosti, zbog ekonomskog sloma, ali i zbog toga što i u tim srpskim krugovima dolazi do spoznaje kako je potrebno da, napokon, dode do normalizacije odnosa između Hrvatske i Srbije i da su onakvim rezultatima kakve su postigli na tlu Bosne i Hercegovine riješili najvećim dijelom srpsko pitanje. A to srpsko pitanje objektivno je postojalo. Postojalo je dva milijuna Srba zapadno od Drine: milijun i četristo tisuća u Bosni i 587 tisuća u Hrvatskoj. I to svijet zna.

Zainteresirani su za uspostavu prometnih i trgovačkih veza, za normalizaciju sa svijetom. Mi smo im put. Ali, postavlja se pitanje: Ako to ne činimo, što onda? Ozbiljni ljudi od samoga početka su nas upozoravali kako je bitno da što prije dode do normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa, s tim da se riješi problem Muslimana. Kako? Europa ne zna, OUN i Amerika ne znaju. I predsjedatelj Ministarskog vijeća Claes je u ljeto prošle godine rekao da bi krizu u BiH trebalo tako riješiti da se osiguraju *manjinska prava* za Muslimane, što govori da ni prije, ni sada nemaju jedinstvene politike i da lutaju.

Za dosljednu provedbu HDZ-ove politike u svim tijelima

Kada već govorim pred vama, kao zastupnicima obaju domova, dopustite mi onda da još kratko kažem samo dvije, tri stvari. Molim vas sjednite, razmotrite sve i otklonite sve nesporazume između Kluba HDZ-a i Vlade. Vi ste Sabor, vi ste zakonodavna vlast, a niste izvršna vlast. A Vlada je hadezeovska i provodi program HDZ-a i ona prijašnja i ova s Nikicom Valentićem na čelu koja je uspjela oboriti inflaciju, usprkos svemu. Imajte povjerenja da u toj Vladi razmišljaju hadezeovski. Ako imate nekakvih primjedaba glede bitnih pitanja, onda zatražite da se o njima raspravi na Predsjedništvu HDZ-a, prije nego što se donose zakoni. Znači, može se raspravljati, ali nemojte vi iz Kluba HDZ-a, vi zastupnici HDZ-a dovoditi u pitanje Vladu, iako ja ne branim svaki postupak Vlade, niti njezine pogreške, gdje ih ima. Tražite onda kada treba raspravu i na Klubu, ili na Predsjedništvu HDZ-a, ili na Vijeću obrane i nacionalne sigurnosti.

Još nešto. Politika se ne može stvarati na nekoliko mjesta, pa niti u samoj Vladi, niti u Gospodarskoj komori, niti u jednoj županiji, niti u Fondu. Državna politika mora biti jedna u bitnim pitanjima i treba je dosljedno provoditi. Oni koji je ne provode, onda neka idu, i ići će. Ako sam za jedinstvo HDZ-a radi Hrvatske, isto sam tako i za provedbu politike, a ne za stvaranje poteškoća iz partikularnih interesa, osobito na gospodarskom području. Mislim da sam pokazao i pokazat ću u tom pogledu odlučnost, i tražit ću, i više negoli do sada, odgovornosti, baš zato što se radi o tome da se time protivnici iz raznoraznih redova koriste, ne samo za destrukciju hadezeovske vlasti nego i za slabljenje Hrvatske kao države.

I nemojte stvarati, molim vas, loše odnose između Zastupničkog i Županijskog doma. Sjednite i vidite u čemu je problem, držite se ustavnih načela i nemojte da se Županijski dom bavi onim što mu nije posao i da se udvostručuju sastanci i djelokrug rješavanja. Mislim da u tom smislu treba biti i malo veće organiziranosti i učinkovitosti u vođenju Kluba, te veće povezanosti Predsjedništva Kluba s Predsjedništvom HDZ-a. Može biti razlika u gledištima na pojedina pitanja, ali ne može biti takvih razlika da netko može računati s raskolom u HDZ-u, s nejedinstvom, pa da se onda na to računa i u državnim okvirima, na preusmjeravanju Hrvatske na druge kolosijeke.

Zaključak

Zaključno: iako imamo problema, iako imamo onih koji su neskloni samostalnoj i suverenoj Hrvatskoj, međunarodni je položaj Hrvatske čvrst - u pitanje ga mogu dovesti samo naše slabosti, naše razjedinjavanje, naši raskoli. Zato sam vam spomenuo i one primjere iz povijesti. Inače, i oni koji nam nisu bili skloni danas Hrvatsku priznaju. Ali se poneki bojažljivo pitaju hoće li se većinska stranka održati ili ne, jer gledaju primjere drugih zemalja. Jedino mi u Hrvatskoj imamo stabilan demokratski poredak, drugdje se vraćaju komunisti na vlast, ili su koalicije ponajčešće nedjelotvorne u međusobnom gloženju i koncesijama.

To je naša zajednička odgovornost. Zbog onoga što smo učinili, zbog hrvatskog naroda, čuvajmo taj i takav HDZ i stvarajmo ga u tom smislu još jedinstvenijim u provedbi stožerne hadezeovske politike koja je u interesu hrvatskog naroda, i njegove tek uspostavljene države.

Opet smo dokazali da kod svih onih s kojima su računali preteže taj hadezeovski ideal i program. Na Drugom saboru ja sam, kada se još nije znalo za ove nove poglede o kojima sam govorio, a niti za kretanja npr. u Italiji i Europi, kazao da HDZ mora ostati ono što je bio - općehrvatska i općenarodna stranka, koja gradi svoj program i svu svoju djelatnost, na načelima kršćanske civilizacije. Znači, da niti sužavamo niti rasplinjavamo svoj program. Svako iskakanje donosi nam poteškoće u unutarnjem životu i na najdelikatnijim međunarodnim područjima. Imajmo povjerenja u sebe, i u hrvatski narod koji nam je na trima izborima svojim povjerenjem dao punomoćja, pa smo mu i odgovorni za upravljanje svim državnim poslovima. Čuvajmo jedinstvo HDZ-a i jačajmo ga novim, mladim snagama iz svih staleža - u interesu učvršćenja hrvatske države i svekolikog procvata domovine. U tome je veličina zadaća, obveza i odgovornosti sviju nas.